శ్రీ రస్తు.

శ్రీ హయగ్రీవాయనమః.

ససూత్రైకాగ్ని కాండ మంత్రభాష్యే

ప్రథమఖండప్రారంభః.

—※ గృహ్యసూత్రప్రారంభః. ※—

ఆపస్తంబమృషింవందే యత్ప్రసాదాదమీవయమ్।
స్వర్గాదిమోక్షపర్యంతాం వైదికీంసిద్ధిమాప్నుమః।

సూత్రం॥సుహృదస్సమవేతాన్మంత్రవతోవరాన్ప్రహిణుయాత్తానా
దితోద్వాభ్యామభిమంత్రయేత-స్వయందృష్ట్వాతృతీయంజపేచ్చతుర్థ్యా

—※ మంత్రప్రశ్నప్రారంభః ※—

మూలం॥ హరిః ఓం ప్రసుగ్మంతాధియసానస్యసక్షణివరేభిర్వరా
గ్ంఅభిషుప్రసీదత। అస్మాకమింద్రఉభయంజుజోషతి యత్సౌమ్యస్యాం
ధసోబుబోధతి॥ ౧ ॥ అనృక్షరాఋజవస్సంతుపంథాయేభిస్సఖాయో

—※ హరదత్తవ్యాఖ్యాప్రారంభః. ※—

హరిః ఓం, అథవివాహమంత్రాః ॥ సూత్రం ॥ సుహృదస్సమవేతా
న్మంత్రవతోవరాన్ప్రహిణుయాత్తానాదితోద్వాభ్యామభిమంత్రయేత ప్ర
సుగ్మంతేతి ॥ ప్రసుగ్మంతా ప్రకర్షేణ సుష్ఠుగంతారః ధియసా నస్య
ధ్యాయమానస్యసక్షణిసమానేక్షణేధ్యానానంతరమేవవరేభిః వరైః ప్రశ
స్తైఃపథిభిః-వరాన్ వరయితవ్యాన్ కన్యాయాఃపిత్రాదీన్ అభిప్రతిసుప్ర
సీదతసుష్ఠుప్రకర్షేణగచ్ఛత - హేసుహృదః ఇంద్రోప్యత్ర సహాయ
ఇత్యాహ- ఇంద్రఃఅస్మాకముభయంఉభయోః అస్మదోర్ద్వయోశ్చేతి
ద్వయోర్బహువచనం- ఏవంచకన్యాయాశ్చమమచఆవయోర్యోగంఇం
ద్రోజుజోషతిసేవతే-తస్యాప్యేతదనుమతమిత్యర్థః- కస్మాత్ - యద్య
స్మాత్ కారణాత్ సౌమ్యస్యాంధసఃఅన్నస్య-ద్వితీయార్థేషష్ఠీ సోమర
సాత్మకమన్నంఆవాభ్యాందాస్యమానంబుబోధతిబుధ్యతే - ఏతౌసంగ
తౌమాంయష్యేతేఇతి॥ ౧॥అనృక్షరాఃకన్యాగృహంగచ్ఛతాంతేషాం

సమీక్షేతాంగుష్ఠేనోప మధ్యమయాచాంగుల్యాదర్భగ్ం సంగృహ్య ఉత్తరేణయజుషాతస్యాభ్రువోరంతరగ్ంసమ్మృజ్యప్రతీచీనం నిరస్యేత్

యంనోవరేయం ॥ సమర్యమాసంభగో నోనినీయాత్సంజాస్పత్యగ్ంసుయమమస్తుదేవాః ॥ ౨ ॥ అభ్రాతృఘ్నీంవరుణాపతిఘ్నీం బృహస్పతే౹ఇంద్రాపుత్రఘ్నీంలక్ష్మ్యంతామస్యైసవితస్సువ ॥ ౩ ॥ అఘోరచక్షురపతిఘ్న్యేధిశివాపశుభ్యస్సుమనాస్సువర్చాః। జీవసూర్దేవకామాస్యోనాశంనోభవద్విపదేశంచతుష్పదే ॥ ౪ ॥ ఇదమహం

పంథాః పంథానః-అన్వత్ర రాః కంటకశర్కరాదిరహితాః ఋజవస్సంతు - యేభిః యైః పథిభిః-నః అస్మాకంసఖాయః సుహృదః ఇమెయంతిగచ్ఛంతి వరేయంవరణీయంకన్యాయాః పిత్రాదికంప్రతినః ఆవాంచఅర్యమాభగశ్చసన్నీయాత్ సన్నయతు-సంగమయతు సః-ఆవయోశ్చజాస్పత్యంజాయాపతిభావః సమ్యక్ సుయమమస్తుసుగమం సుసంబద్ధమస్తుహేదేవాః॥ ౨ ॥ సూ॥ స్వయందృష్ట్వాతృతీయాం జపేత్ అభ్రాతృఘ్నీమితి॥ హేవరుణత్వం అస్యైవధ్వైఅస్యావధ్వాఃయా అభ్రాతృఘ్నీలక్ష్మీః తాంలక్ష్మ్యంవాఛందసీతి పూర్వసవర్ణ భావేయణాదేశః లక్ష్మీంసువదేహి-హేబృహస్పతేత్వంచయాఅపతిఘ్నీలక్ష్మీః తాంలక్ష్మ్యంసువదేహి-హేఇంద్రత్వంయాఅపుత్రఘ్నీలక్ష్మీః తాంసువదేహి-హేసవితఃత్వం దసగ్వాస్మికాంలక్ష్మ్యంసువదేహి - యథేయంభ్రాత్రాదిరగ్ంనప్రాప్నోతితథాకురుతేత్యర్థః ॥ ౩ ॥ సూ॥ చతుర్థ్యాసమీక్షేత॥ అఘోరేతి॥ అవయవశో నిరీక్షణంసమీక్షణం హేవధుత్వం ఘోరచక్షుః అపతిఘ్నీచైధిభవ- శివాపశుభ్యః దేవరాద్యపేక్షబహువచనంమహ్యంపత్యేదేవరాదిభ్యశ్చ శివాభవసుమనాః సువర్చాశ్చభవ - జీవసూః యాజీవానేవసూతేసాజీవసూః దేవాన్ ......వయా కామయతేసాదేవకామా-స్యోనాప్రశస్తాసర్వత్రభవేతిసంబధ్యతే నోస్మాకంసంబంధినిద్విపదేశంభవచతుష్పదేచశంభవ-సుఖకరీభవ ॥ ౪॥ సూ॥ అంగుష్ఠేనోపమధ్యమయా చాంగుల్యాదర్భగ్ంసం గృహీత్వోత్తరేణ యజుషాతస్యాభ్రువోరంతరగ్ంసమ్మృజ్యప్రతీచీనంనిరస్యేత్ ఇదమహమితి॥ హేవధుయాత్వయిపతిఘ్నీభర్తృహంత్రీఅలక్ష్మీఃఅలక్ష్మీః ఛాందసోహ్రస్వః తామహంనిర్దిశామి - సంమృజ్యనిరస్యామీతియద్దర్భస్యని

ప్రాప్తేనిమిత్త ఉత్తరాంజపేత్ యుగ్మాంత్సమవేతాన్మంత్రవత ఉత్తర
యాద్భ్యః ప్రహిణుయాదుత్తరేణయజుష్షాతస్యాశ్శిరసిదర్భేణ్వాంనిధా

యాత్వాయిపతిఘ్న్యాలక్ష్మీస్తాంనిర్దిశామి ॥ ౫ ॥ జీవాగ్ంరుదంతి
విమయంతేఅధ్వరేదీర్ఘామనుప్రసితిందీధియుర్నరః । వామంపితృభ్యో
య ఇదగ్ం సమేరిరేమయఃపతిభ్యోజనయః పరిష్వజే ॥ ౬ ॥ వ్యుక్ష
త్క్రూరముదచంత్వాపఆస్మైబ్రాహ్మణాస్నపనగ్ంహరంతు। అవీర
ఘ్నీరుదచంత్వాపః॥ ౭ ॥ అర్యమ్ణోఅగ్నింపరియంతుక్షిప్రంప్రతీక్షం

రసనంతదిదమలక్ష్మ్యాఏవనిరసనమిత్యదంశబ్దస్యార్థః - యథేయమల
క్ష్మీర్నిరస్యతేతథేదంగమ్యతే- ఇదంగమనంక్రియతఇతి ॥ ౫ ॥ సూ ॥
ప్రాప్తేనిమిత్తఉత్తరాంజపేత్॥కన్యావియోగకాలేబంధుజనస్యరోదనే
సతిజపఃకన్యాయాఏవరోదనఇత్యాశ్వలాయనః - జీవాగ్ంరుదంతీతి-
జీవంతీమేవైతాంకన్యాముద్దిశ్యరుదంతిఅధ్వరేధ్వరతిహింసాకర్మ
హింసారహితేకాలేతదిదంవిమయంతెవ్యత్యయంకుర్వతేహర్షస్థానే
శోచంతి-తఇమేదీర్ఘాందీర్ఘకాలానుబంధినీంప్రసితింప్రకృష్టభావం-
ధర్మం ఆవయోరనుదీధియుః అనుధ్యాయంతు- నరఃకన్యాబంధుమను
ష్యాఃయే ఇదం వివాహకర్మ - సమేరిరే పేరిరే ప్రావర్తయన్ ప్ర
వర్తయంతస్మై-కీదృశంపితృభ్యోవామంవననీయంపితృణాం-మయఃప
తిభ్యఃపత్యుర్మమసుఖరూపంజనయఇత్యేకవచనస్థానేప్రథమాబహు
వచనంజన్యాఃఅస్యావధ్వాఃపరిష్వజే- పరిష్వంగాయపర్యాప్తమేవం
భూతంవివాహకర్మప్రవర్తితవంతస్తేకన్యాబంధుమనుష్యాఃఆవయో
ర్విసంభావబంధమాలోచ్యమారుదంత్విత్యర్థః ॥ ౬ ॥ సూ॥యు
గ్మాంత్సమవేతాన్మంత్రవత ఉత్తరయాద్భ్యఃప్రహిణుయాత్ వ్యుక్షదితి॥
వ్యుక్షత్ ఉక్షతఃసేచనకర్మఅన్యత్రఇహతు అపగమేద్రష్టవ్యః పంచమ
శ్చలకారః - యదపాంక్రూరంయద్గచ్ఛతాత్ ॥ ఆపఉదచంతుఉద్ధ
రంతు-కిమర్థమేవంప్రార్థ్యతే - అస్యైఅస్యావధ్వాఃస్నపనముదక
మాహరంతుబ్రాహ్మణాః- అవీరఘ్నీః జసివాఛందసీతి పూర్వసవర్ణః
వీరాఃపుత్రాఃతద్ఘ్నవనస్వభావావీరఘ్న్యఃతతోన్యాఅవీరఘ్న్యఃఉదచం
త్వాపః- అవీరఘ్నీరితివిశేషణవివక్షయాపునరిదముక్తం॥ ౭॥ సూ॥ఉత్త
రేణయజుషాతస్యాశ్శిరసిదర్భేణ్వంనిధాయ ॥ అర్యమ్ణఇతి॥ అర్యమ్ణ

యాతస్మిన్నుత్తరయాదక్షిణం యుగచ్ఛిద్రం ప్రతిష్ఠాప్యచ్ఛిద్రేసువర్ణ

తాగ్శ్వోశ్వోఽవ్రిదేవరాశ్చ్రు ॥ ౭ ॥ ఖేవసఃఖేరథఃఖేయుగస్యశచీపతే।
అపాలామింద్రత్రిః పూత్ర్వ్యకరత్సూర్యవర్చసమ్ ॥ ౮ ॥ శంతే
హిరణ్యగ్ంశముసంత్వాపశ్శంతెమేధీభవతుశంయుగస్యతృద్మ। శంతఆ

ఆదిత్యః తస్యప్రసాదాత్ అగ్నిమిమంవివాహాగ్నిం పరియంతుక్షిప్రంప
రివేష్ట్యమండలీభూతా స్త్రిస్తంతుయుధేదమిత్వాం మండలీభూతం పరీత్యచ
ప్రతీక్షంతాంపశ్యంతుకశ్వశ్వ్రిఃవధ్వామమచ- దేవరాశ్చవధ్వామమచ
దేవరాఃభ్రాతరః ॥ ౭ ॥ సూ ॥ తస్మిన్నుత్తరయాదక్షిణంయుగచ్ఛి
ద్రంప్రతిష్ఠాప్యఖేనసఇతి- అత్రేతిహాసమాచక్షతే - అపాలానామకన్యా
శ్విత్రిణీ- తాంనకశ్చిదుపయేమే- తస్యాశ్చమనసికామస్సదాబభూవ - క
థమహమింద్రంయజఇతి-సాకదాచిత్స్నానార్థంనద్యాముదతీర్ణాత్స్రో
తసాహ్రియమాణాతమేవకామంమనసినిదధానాసోత్రిసోపనీతం సోమ
మపశ్యత్ తందంతైఃపిష్ట్వాతద్రసమింద్రాయోపాహరత్ తమింద్రఃపీ
త్వారథస్యానసో యుగస్యేతి త్రయాణాం ఛిద్రేష్వపోని స్సార్య తాభిః
తాంత్రిఃపూత్వ్యపూత్వాసూర్యవర్చసమకరోత్ తదేతత్కన్యావరయి
తవ్యేవర్గేబహ్వృచస్సమామనంతిరథఇతిషష్ఠ్యర్థే- ప్రథమా - రథాదీ
నాంఖేషుఛిద్రేషుఆపోనిస్సార్య త్రిఃపూత్వ్యఛాందసోరేఫఉపజనఃపూ
త్వాశోధయిత్వాహేశచీపతేహేఇంద్రత్వమపాలాంనామకన్యాంసూ
ర్యవర్చసమకరత్ అకరః-పురుషవ్యత్యయశ్ఛాందసఃతస్యైవైనామపికుర్వి
త్యర్థః ॥ ౮ ॥ సూ ॥ ఛిద్రేసువర్ణముత్తరయాంతర్ధాయశం
తఇతి - ఛిద్రేనిధీయమానంహిరణ్యం తేశంభవతు - శముసంతుఉఇత్య
నర్థకః పాదపూరణః - ఆపశ్చతత్రనిషిచ్యమానాస్తేశం సుఖంసంతు
భవంతు - ప్రసిద్ధపాఠస్తుసముశంత్వాపఇతి తత్రాప్యర్థస్సఏవసకా
రశకారయోర్వ్యత్యయః మేధీఖలేవాపి పశుబంధనదారు అత్రతుయుగ
స్యాభిధానంద్రష్టవ్యం మేధ్యపితేశంభవతుయుగస్యఛిద్రమపి తథాశంభ
వతుశతపవిత్రాః- బహూనాంశోధయిత్ర్యఃఆపశ్చ తేశంభవంతువిశేష
ణవివక్షయాపునర్వచనంఅథానంతరంపత్న్యామయాతన్వంతనుంస్పృజస్వ

ముత్తరయాం తర్ధాయోత్తరాభిః పంచ భిస్స్నాపయిత్వోత్తరయా
పశ్శతపవిత్రాభవంత్వథాపత్యాతన్వగ్ంసగ్ంస్పృజస్వ ॥ ౧౦॥ ❀

హిరణ్యవర్ణాశ్శుచయః పావకాః ప్రచక్రముర్హిత్వా వద్యమా
పః। శతంపవిత్రావితతాహ్యాసుతాభిష్ట్వాదేవస్సవితాపునాతు॥ ౧ ॥
హిరణ్యవర్ణాశ్శుచయః పావకా యాసుజాతః కశ్యపో యాస్వగ్నిః। యా
అగ్నింగర్భందధిరేసువర్ణాస్తాస్తఆపశ్శగ్గ్ స్యోనాభవంతు ॥ ౨॥ యా
సాగ్ంరాజావరుణోయాతిమధ్యేసత్యానృతే అవపశ్యంజనానాం। యా
అగ్నింగర్భందధిరేసువర్ణాస్తాస్తఆపశ్శగ్గ్ స్యోనాభవంతు॥ ౩॥ యా
సాందేవాదివికృణ్వంతిభక్షంయాఅంతరిక్షేబహుధానివిష్టాః । యాఅ
గ్నిం గర్భందధిరే సువర్ణాస్తాస్తఆపశ్శగ్గ్ స్యోనా భవంతు ॥ ౪ ॥
శివేనత్వాచక్షుషాపశ్యంత్వాపశ్శివయాతన్వోపస్పృశంతుత్వచంతే।
సంయోజయఆశ్లేషణేనసంభోగకాలే ॥ ౧౦ ॥ ఇతిశ్రీహరదత్తవిరచితే
ఏకాగ్నికాండభాష్యేప్రథమఃఖండః. ❀

సూ ॥ ఉత్తరాభిఃపంచభిస్స్నాపయిత్వాహిరణ్యవర్ణాఇతి-
హిరణ్యవర్ణాఃహిరణ్యస్యేవవర్ణోయాసాంతాఃహిరణ్యవర్ణాఃశు
ద్ధాశ్శుచయఃపావకాశ్శోధయిత్ర్యఃప్రచక్రముఃప్రవర్తంతే- హిత్వా
వద్యంపాపంత్యక్త్వా ఆపోహిఆసుశతం పవిత్రాః బహూనిపవిత్రాణితీ
ర్థానివితతాఃవిస్తృతాఃతాభిరద్భిఃత్వాదేవస్సవితాపునాతు॥ ౧ ॥
ద్వితీయమంత్రేకశ్యప ఇత్యాదిత్య స్యాభిధానం- పశ్యతిసర్వమితి పశ్యః
పశ్యఏవపశ్యకః తత్రాద్యంతవిపర్యయేణకశ్యపోభవతి - కించ దృశ్యతే
చారణ్యకే- కశ్యపఃపశ్యకోభవతి యత్సర్వంపరిపశ్యతీతిసచాద్భ్యఃప్రా
తరుద్యన్ ఆసుజాత ఇత్యుచ్యతే అగ్నిశ్చవైద్యుతస్యాప్సుజన్మధారణం
చతస్యైవయాశ్చేతితమేవాగ్నిందధిరే - సువర్ణాఃశోభనవర్ణాఃతా
ఆపస్తేశంస్యోనాస్సుఖకరాఃభవంతుస్యోనమిత్యపిసుఖనామఐహికపార
లౌకికసుఖభేదాదపౌనరుక్తం ॥ ౨ ॥ తృతీయస్స్పష్టార్థః యాసా
గ్ంరాజేతి॥ ౩ ॥ చతుర్థః యాసాందేవాఇతి యాసామపాంభక్షం
భోజనందివివిద్యుత్స్థానేదేవాఃకుర్వంతి-కృణ్వంతి- యాఅంతరిక్షేబహుధా
నివిష్టాః - మేఘేషుయాఅగ్నింగర్భందధిరే - బడబానలరూపం ధృత
వత్యఃతాఇత్యాదిగతం॥ ౪ ॥ శివేనత్వేతి ॥ హేవధుఆపస్త్వాంశివేన

ఉహ తేనవాససాచ్ఛాద్యోత్తరయా యోక్త్రేణసన్నహ్యాత్యథైనాముత్త
రయాదక్షిణేహస్తే గృహీత్వాగ్నిమభ్యానీయాపరేణాగ్నిముదగగ్రంకట

ఘృతశ్చ్యుతశ్శుచయోయాః పావకాస్తాస్త ఆపశ్శగ్గ్ స్యోనా భవంతు॥ ౫ ॥
పరిత్వాగిర్వణోగిర ఇమాభవంతువిశ్వతః । వృద్ధాయుమనువృద్ధయోజు
ష్టాభవంతుజుష్టయః ॥ ౬ ॥ ఆశాసానాసౌమనసం ప్రజాగ్ంసౌభా
గ్యంతనూమ్।అగ్నేరనువ్రతాభూత్వాసన్నహ్యేసుకృతాయకమ్॥ ౭ ॥
పూషా త్వేతోనయతు హస్తగృహ్యాశ్వినాత్వా ప్రవహతాగ్ంరథేన।

చక్షుషా పశ్యంతు - శివయాచ తన్వా త్వచముపస్పృశంతు ఘృత
శ్చ్యుతఃఘృతరసంముహుర్నాశ్చగ ఇత్యాదిగతం ॥ ౫ ॥ సూ ॥ ఉ
త్తరయా ఉహతేన వాససాచ్ఛాద్య పరిత్వాగిర్వణ ఇతి- హే ఇంద్ర త్వం
గిర్వణః గిర్వణస్సంభక్తః-స్తుతి లక్షణాభిర్గీర్భిః సంభజనీయస్తుతీనాంవా
సంభక్తం ఇమా మదీయా గిరః త్వా త్వాం పరిభవంతు పరిపూర్వో భవతిః
పరిగ్రహార్థః తే పరిగృహ్ణంతు - విశ్వతస్సర్వతో యథా ఇమామిదం
వాసః పరితో భవతీత్యభిప్రాయః - కీదృశం త్వాం వృద్ధాయుం వృద్ధాన్న
రూన్ ప్రతిగంతారం కీదృశ్యో గిరః అనువృద్ధయః అనుసరర్థకాః- వృద్ధయః
ప్రవృద్ధాస్తాశ్చ జుష్టాస్సేవితా భవంతు - త్వయా జుష్టయస్సేవితవ్యాః॥
౬ ॥ సూ ॥ ఉత్తరయా యోక్త్రేణసన్నహ్యతి ఆశాసానేతి॥ ఆశాసా
నా సౌమనసం సౌమనస్యం ప్రజాం సౌభాగ్యం తనూం చాశాసానా అగ్నేర
నువ్రతా భూత్వా వధూరిహయాతిష్ఠతి తామిమాం యోక్త్రేణ సన్నహ్యే
బధ్నామి- సుకృతాయ వివాహాఖ్యాయ పుణ్యాయ కర్మణే కమిత్యనర్థకం
యాప్యామితి సార్థకం సుఖం యథా భవతి తథా బధ్నామీతి వా ॥ ౭ ॥
సూ ॥ అథైనాముత్తరయా దక్షిణే హస్తే గృహీత్వాగ్నిమభ్యానీయాప
రేణాగ్నిముదగగ్రంకటమాస్తీర్య తస్మిన్నుపవిశత ఉత్తరోవరోఽగ్నేరుప
సమాధానాద్యాజ్యభాగాంతే పూషా త్వేతి॥ పూషా ఆదిత్యః త్వామితః
ప్రదేశాదగ్నిసమీపంనయతు- హస్తగృహ్య హస్తే గృహీత్వా ఇతో నీతాం
కృతహోమాం ప్రవహతాం రథాదినా ప్రోహ్యమాణాం త్వామశ్వినా అ
నుమన్యేతాం ఇదమేవైతయోః ప్రవహణం యదీయమనుమతిశ్చేతత్ త్వం
గృహాన్గచ్ఛ మదీయాన్ యథా గతా గృహపత్నీ గృహస్యపతిరీశ్వరా- అసః
స్యాః తథాగచ్ఛ- త్వంగత్వా చ వశినీ స్వామినీభూత్వా విదథం యజ్ఞం-

గ్రంకటనా స్త్రీర్యతస్మిన్నుపవిశతఉత్తరోవరోఽగ్నేరుపసమాధానా
ద్యాజ్యభాగాంతే ॥౫॥ అథైనామాదితో ద్వాభ్యామభిమంత్రయేతాథా

గృహాన్గచ్ఛగృహపత్నీయథాసోవశినీత్వంవిదథమావదాసి॥౮॥౫సోమః
ప్రథమోవివిదేగంధర్వోవివిదఉత్తరః। తృతీయోఅగ్నిష్టేపతిస్తురీయస్తే
మనుష్యజాః ॥ ౧ ॥ సోమోదదద్గంధర్వాయగంధర్వోదదదగ్నయే।
రయించపుత్రాగ్శ్చాదాదగ్నిర్మహ్యమథోఇమాం ॥ ౨ ॥ గృభ్ణా
మితేసుప్రజాస్త్వాయహస్తంమయాపత్యాజరదష్టిర్యథాసః। భగోఅర్య
మాసవితాపురంధిర్మహ్యంత్వాదుర్గార్హపత్యాయదేవాః॥ ౩ ॥

తద్విషయంవక్తవ్యమావదాసి-ఆభిముఖ్యేనవద ॥ ౪ ॥ ఇతిశ్రీహరద
త్తవిరచితే-ఏకాగ్నికాండమంత్రభాష్యే ద్వితీయఃఖండః. ❁

సూ ॥ అథైనామాదితో ద్వాభ్యామభిమంత్రయేతసోమఃప్రథమఇతి-
సోమఃప్రథమః త్వాంవివిదే-లబ్ధవాన్- తతఉత్తరోగంధర్వఃవిశ్వావసుః-
వివిదేలబ్ధవాన్-తృతీయస్త్వగ్నిస్తేతవపతిః - మనుష్యజాః మనుష్యజాత
స్త్వహంతేతురీయఃచతుర్థఃపతిః ॥ ౧ ॥ ఏషఏవార్థః-కించిద్విశే
షేణోచ్యతే-సోమోదదత్ అదాత్ దద్యాద్వాగంధర్వాయ- గంధర్వో
ఽగ్నయే-అగ్నిఃరయించపుత్రాంశ్చత్వాంచమహ్యం అదాత్-రయిర్ధ
నం॥ ౨ ॥ అథాస్యైదక్షిణేనపాణినాహస్తేనదక్షిణముత్తానగ్ంహస్తం
గృహ్ణీయాద్యదికామయేత(స్త్రీ)రేవజనయేయమిత్యంగుళీరేవ గృహ్ణీయా
ద్యదికామయేతపుగ్ంసఏవజనయేయమిత్యంగుష్ఠమేవసోభీవాంగుష్ఠమభీ
వలోమానిగృహ్ణాతిగృభ్ణామితఇత్యేతాభిశ్చతసృభిః ॥ గృభ్ణామితఇతి ॥
తే తవహస్తమహంగృభ్ణామిగృహ్ణామి-కిమర్థంసుప్రజాస్త్వాయ - శోభ
నాఃప్రజాఃయస్యాస్సాసుప్రజాః- తస్యాభావఃసుప్రజాస్త్వం-ఛాందసో
దీర్ఘః తస్మై - కించమయాపత్యాసహయథాత్వంజరదష్టిః జరద
వస్థాప్రాప్తిః తస్యాఃప్రకాశనంవా యస్యాస్సాజరదష్టిః- అసఃస్యాః-
తథాగృభ్ణామిగృహ్ణామి-పురంధిఃపురుధీః బహుప్రజ్ఞాబహుకర్మావాన్ -
భగాదీనాంచైతత్ప్రత్యేకంవిశేషణం - అన్యేతు ఇంద్రస్యాభిధానమ
న్యంతే-భగాదయోదేవాఃమహ్యం - త్వా - అదుర్దత్తవంతః - కి
మర్థం - మమగార్హపత్యాయగార్హస్థ్యాయ॥ ౩ ॥ తేహహ

హ్యైదక్షిణేననీచాహస్తేనదక్షిణముత్తానగ్ంహస్తఙ్గృహ్ణీయాద్యదికామ
యేతస్త్రీరేవజనయేయమిత్యంగుళీరేవగృహ్ణీయాద్యదికామయేతపుగ్ంస
ఏవజనయేయమిత్యంగుష్ఠమేవసోభీవాఙ్గుష్ఠమభీవలోమానిగృహ్ణాతిగృభ్ణా
మితఇత్యేతాభిశ్చతసృభిరథైనా ముత్తరేణాగ్నిందక్షిణేనపదా ప్రాచీ

తేహపూర్వేజనాసోయత్రపూర్వవహోహితాః। మూర్ధన్వాన్యత్ర
సౌభ్రవఃపూర్వోదేవేభ్యఆతపత్॥ ౪ ॥ సరస్వతి ప్రేదమవసుభగేవా
జినీవతి। తాం త్వావిశ్వస్యభూతస్యప్రగాయామస్యగ్రతః॥ ౫ ॥ యఏతిప్ర
దిశస్సర్వాదిశోనుపవమానః। హిరణ్యహస్తఐరంమస్సత్వామన్మనసం

శబ్దోనిరర్థకః- తేభగాః యః- పూర్వేజనాసః పూర్వజనాః పూర్వవ
హాః-ఆదికాలేపివాహస్యకర్తారః- యత్ర గార్హపత్యే- హితాఃస్థి
తాః-యత్ర-సౌభ్రవో మూర్ధన్వాన్ స్థితఃపూర్వోదేవేభ్యః దేవానాం
ప్రథమః ఆతపత్ ఆసమంతాత్ అతపత్ - సుభ్రూః అదితిః శోభనే భ్రువౌ
యస్యాస్సాసుభ్రూః తస్యాఅపత్యంసౌభ్రవః ఆదిత్యః - మూర్ధా శిరః తేన
ప్రాధాన్యంలక్ష్యతే-మూర్ధన్వాన్ ప్రాధాన్యవాన్- అగ్నిర్వాసౌభ్ర
వః - సచమూర్ధన్వాన్ అగ్నిమూర్ధేత్యస్యామృచిస్తుతః తథాచా
శ్వలాయనః అగ్నిమూర్ధన్వానిత్యాజ్యభాగౌసంయాజ్యేఇతి పూర్వోదేవే
భ్యఇతిచసుసంగతం ॥ అగ్నిముఖంప్రథమోదేవతానామితిమంత్రాం
తరేదర్శనాత్ తేభగాదయోయత్రస్థితాః తస్మైగార్హపత్యాయామ
హ్యాం త్వాత్వాంఅదుః తస్మాత్తేహస్తం గృహ్ణామీతియోజ్యం ॥ ౪ ॥ స
రస్వతీతి హేసరస్వతి- త్వంచేదంపాణిగ్రహణంప్రావప్రకర్షేణరక్షహే
సుభగేవాజినీవతివాజో౽న్నంతద్వతి స్తుతిర్వావాజినీ తద్వతిహవిర్భిస్తుతి
భిశ్చతద్వతి-తాంత్వావయంవిశ్వస్యభూతజాతస్యసర్వేషామేహాగ్రతః
ప్రగాయామసిఇదంతోమసిః-ప్రకర్షేణస్తుమః॥ ౫ ॥ యఏతి-ఏషపవ
మానస్సర్వాదిశోన్వేతిప్రదిశశ్చానుక్రమేణైతి-హిరణ్యహస్తః భక్తేభ్యో
దేయంహిరణ్యం హస్తేయస్యసః హిరణ్యహస్తః - ఐరమ్మః ఇరా
మన్నంతాం మిమీతే కరోతీతిఇరమ్మః - అగ్నిః తస్యాయం సఖా ఐర
మ్మః వాయుసఖ ఇత్యగ్నిముపచరతి - యః - ఏవంభూతోవాయుః
సః త్వాత్వాంమన్మనసం మయిమనో యస్యాస్సామన్మనాః తాదృశీం

ముదీచీం వా దిశమభిప్రక్రమయత్యేకమిష ఇతి సఖేతి సప్తమే పదే జపతి

కృణోతు" ౬॥ ఏకమిషే విష్ణుస్త్వాన్వేతు॥ ౭॥ ద్వే ఊర్జే విష్ణుస్త్వాన్వేతు॥ ౮ ॥ త్రీణి వ్రతాయ విష్ణుస్త్వాన్వేతు ॥ ౯॥ చత్వారి మాయోభవాయ విష్ణుస్త్వాన్వేతు ౧౦॥ పంచ పశుభ్యో విష్ణుస్త్వాన్వేతు ॥ ౧౧ ॥ షడృతుభ్యో విష్ణుస్త్వాన్వేతు ॥ ౧౨ ॥ సప్త సప్తభ్యో హోత్రాభ్యో విష్ణుస్త్వాన్వేతు ॥ ౧౩ ॥ సఖా సప్తపదా భవ సఖాయౌ సప్తపదా బభూవ సఖ్యం తే గమేయగ్ం సఖ్యాత్తే మా యోషగ్ం సఖ్యాన్మే మా యోష్ఠాస్సమయావ సంకల్పావహై సంప్రియౌ రోచిష్ణూ సుమనస్యమానౌ। ఇషమూర్జమభిసంవసానౌ సంనౌ మనాగ్ంసి సంవ్రతా సముచిత్తాన్యాకరం। సా త్వమస్యమూహా మమూహమస్మి సా త్వం ద్యౌరహం

కృణోతు కరోతు ॥ ౬ ॥ అథైనాముత్తరేణాగ్నిం దక్షిణేన పదా ప్రాచీముదీచీం వా దిశమభిప్రక్రమయతి- ఏకమిష ఇతి సఖేతి సప్తమే పదే జపతి- ఇట్ అన్నం తస్మై ఏకం పదం విష్ణుః త్వా అన్వేతు- తవాన్నం యథా స్యాదితి ఊర్క్ బలం- వ్రతం కర్మ- మయః కర్మసుఖం మయో భవతీతి మయోభూః తస్యా భావో మాయోభవం తస్మై మాయో భవాయేత్యైశ్వర్యాయ నః- పంచ పశుభ్యః షడృతుభ్యః సప్త సప్తభ్యః సర్వత్ర విష్ణుస్త్వాన్వేత్వత్యనుషంగః - హోతా ప్రశాస్తా బ్రాహ్మణాచ్ఛంసీ పోతా నేష్టాచ్ఛావాక ఆగ్నీధ్ర ఇత్యేతా స్సప్త హోత్రాః తథా చ బ్రాహ్మణం - తస్మాత్సోమస్యాధ్వరస్య యజ్ఞక్రతోః - సప్త హోత్రాః ప్రాచీర్వషట్కుర్వంతీతి - తాభ్యో హోత్రాభ్యః యజ్ఞకర్మణి శివ యథా స్యురితి. ఏవమర్థః విష్ణుస్త్వాన్వేతు- సప్త పదాని యయా క్రాంతాని సా సప్తపదా ఏవంభూతా త్వం సఖా భవ- సప్తపదా ద్వివచనస్యాకారాదేశః సప్తపదా త్వం చ అహం చ సఖాయౌ బభూవ బభూవివ- ఛాందసో విశబ్దస్య లోపః ఆదరార్థం పునర్వచనం- సఖ్యం తే గమేయం గచ్ఛేయం గమ్యాసం- సఖ్యాత్తే మా యోషం వియుక్తః పృథగ్భూతో మా భూవం - త్వం చ సఖ్యాన్మే మా యోష్ఠాః సమయావ- సంపూర్వస్య క్షణోతేరూపం సంగతౌ స్యావ- సంకల్పావహై- ఇదమిదం చ కర్తవ్యమితి సంప్రియా పరస్పరం సంప్రీయమాణౌ రోచిష్ణూ సదృశ సంబంధిత్వాత్ పరస్పరాశ్రయేణ దీప్యమానౌ సుమనస్యమానౌ

ప్రాఘ్ఘోమాత్ప్రదక్షిణమగ్నిం కృత్వా యథాస్థానముపవిశ్యాన్వారబ్ధా

పృథివీ త్వగ్ం రేతోఽహగ్ం రేతోభృత్త్వం మనోఽహమస్మి వాక్త్వగ్ం సామా
హమస్మ్యృక్త్వగ్ం సా మామనువ్రతా భవ పుగ్ంసే పుత్రాయ వేత్తవై
శ్రియై పుత్రాయ వేత్తవ ఏహి సూనృతే ॥ ౧౪ ॥ సోమాయ జనివిదే స్వాహా ॥ ౧

సుమనా సుమనౌ-భృశాదిరయం ఛాందసస్సలోపాభావః - ఇమమా
ర్థమభిసంవసానౌ సహానుభవంతౌ సమయావేతి సంబంధః- నౌ ఆవయో
ర్మనాంసి వ్యాపార బహుత్వాన్మనో బహుత్వం సమాకరం సంగతాని
కరోమి తథా వ్రతాని కర్మాణి సమాకరం యుష్మయా ధర్మశ్చ కర్తవ్యః
సోనయా సహేతి తథా సముచిత్తాని ఉ ఇత్యనర్థకః - మనసయుక్తత్వా
ద్బాహ్యేంద్రియాణ్యత్ర చిత్తాని తాన్యపి సమాకరం సా త్వం సేతి ఋగభి
ధానం అమ ఇతి సామ్నః సైవ నామ ఋగాసీత్ అమో నామ సామేతి బ
హ్వృచబ్రాహ్మణే దర్శనాత్ త్వం సాసి ఋగసి అమోహం సంహితా కా
లే ఓకారస్య ఊకారః బహ్వృచానాం త్వమోహమితి పాఠః ఏతదేవాద
రార్థం పునరుచ్యతే అమూహమస్మి అమః అహమస్మి సా త్వం ఋక్త్వం య
థా ఋక్సామ్నోః పరస్పరం సంబంధః ఏవమావయోరపీత్యర్థః ద్యౌరహం
పృథివీ త్వం బో త్తరాధర్యమత్ర వివక్షితం రేతోహం కార్యకారణయోరభే
దోపచారః రేతోభృత్త్వం మయా నిషిక్తస్య రేతసో భర్త్రీ త్వం మనోహమ
స్మి వాక్త్వం యథా మనసా చింతితం వాగ్బ్రూతే ఏవమావయోరానుకూ
ల్యమిత్యర్థః సామాహమస్మ్యృక్త్వం- ఏవంభూతా సా త్వం మాం ప్ర
త్యనువ్రతా అనుకూలా భవ - కిమర్థం పుంసే పుత్రాయ వేత్తవై పుమాం
సం పుత్రం లబ్ధుం శ్రియై పుత్రాయ వేత్తవే శ్రియశ్చ పుత్రస్య చ లాభార్థం పు
త్రస్య పునర్వచనమాదరార్థం- ఏహి ఆగచ్ఛ ప్రియా వాక్ సూనృతా తద్యో
గాత్సూనృతే ఇత్యామంత్రణం॥ ఇతి శ్రీహరదత్తవిరచితే ఏకాగ్నికాండ
మంత్రభాష్యే తృతీయః ఖండః.

సూ॥ ప్రాగ్ఘోమాత్ప్రదక్షిణమగ్నిం కృత్వా యథాస్థానముపవిశ్యాన్వా
రబ్ధాయాముత్తరా ఆహుతీర్జుహోతి సోమాయ జనివిదే స్వాహేత్యేతైః
ప్రతిమంత్రం- సోమాదయస్త్యాగిభిః సోమాయ జనివిదే వధూం లబ్ధవతే ॥ ౧ ॥

యాముత్తరాఆహుతీర్జుహోతి ॥ సోమాయజనివిదేస్వాహేత్యేతైః

గంధర్వాయజనివిదేస్వాహా ॥ ౨ ॥ అగ్నయేజనివిదేస్వాహా॥ ౩ ॥
కన్యలాపితృభ్యోయతీపతిలోకమవదీక్షామదాస్థస్వాహా ॥ ౪ ॥ ప్రేతో
ముంచాతినాముతస్సుబద్ధామముతస్కరత్। యథేయమింద్రమీఢ్వస్సుపు
త్రాసుభగాసతీ ॥ ౫ ॥ ఇమాంత్వమింద్రమీఢ్వస్సుపుత్రాగ్ం సుభ
గాంకురు । దశాస్యాంపుత్రానాధేహిపతిమేకాదశం కృధి॥ ౬ ॥ అగ్ని
రైతుప్రథమోదేవతానాగ్ంసోஉస్యైప్రజాంముంచతుమృత్యుపాశాత్।
తదయగ్ంరాజావరుణోஉనుమన్యతాం యథేయగ్ స్త్రీపౌత్రమఘన్నరో
దాత్ ॥ ౭ ॥ ఇమామగ్నిస్త్రాయతాంగార్హపత్యః ప్రజామస్యై

గంధర్వాయజనివిదే ॥ ౨ ॥ అగ్నయే ॥ ౩ ॥ కన్యైవకన్యలాల
శబ్దోపజనః పితృభ్యః పితృకులాత్ పతిలోకం పతికులంయతిగచ్ఛతిదీక్షాం
కన్యావ్రతంఅవాదాస్థదిక్షుయ ఇత్యంతర్భావితణ్యంతస్యలుఙిప్రథ
మపురుషైకవచనేరూపం తకారస్య థకారః ఛాందసః అవక్షిపితవతీత్య
ర్థః॥ ౪ ॥ ప్రేతః- ఇంద్రఃప్రార్థ్యతే ఇమాంత్వమింద్రమీఢ్వ ఇత్యా
మంత్రితయోగాత్పురుషవ్యత్యయః హే ఇంద్ర మీఢ్వః వర్షేణసిక్తః ఇ
మాంవధూం ఇతఃపితృకులాత్ ప్రముంచాతి ప్రముంచ- నాముతః నపతికు
లాత్ కింతుసుబద్ధామముతస్కరత్ అముష్మిన్పతికులే సుబద్ధాం సుష్ఠుబ
ద్ధాంకరత్ కరు పురుషవ్యత్యయ శ్ఛాందసః యథేయంసుబద్ధాసతీసు
పుత్రాసుభగాచఆసతీస్యాత్॥ ౫ ॥ ఇమాంత్వమింద్రమీఢ్వః ఇమాంవ
ధూంసుపుత్రాంసుభగాంకురుఅస్యాందశపుత్రానాధేహిస్థాపయ పతిం
మామేకాదశం-కృధికురు ॥ ౬ ॥ అగ్నిరైతుఅగ్నిరాగచ్ఛతు కీదృశో
దేవానాంప్రథమః ఆగత్యచసః అస్యై అస్యాః ప్రజాంమృత్యుపాశాన్ముం
చతు- అయంచవరుణో రాజా తదగ్నినా క్రియమాణమనుమన్యతాం య
థా మోచితాసతీ ఇయం స్త్రీ పౌత్రంపుత్రనిమిత్తమఘంవ్యసన ముద్దిశ్యన
రోదాత్ నరుద్యాత్ ॥ ౭ ॥ ఇమాంవధూమగ్నిస్త్రాయతాం గార్హ
పత్యః గృహపతిసంయుక్తో వైనాహితోஉగ్నిః నకేవలమిమామేవ త్రాయ
తాం అస్యై అస్యాః ప్రజాంచ దీర్ఘమాయుర్నయతు కిం బహునా- అస్యా

ప్రతి సూత్రం అథైనా ముత్తరేణాగ్నిం దక్షిణేన పదాశ్మాన మాస్థాప

నయతు దీర్ఘమాయుః । అశూన్యోపస్థా జీవతామస్తు మాతా పౌత్రమా
నందమభిప్రబుధ్యతామియం॥ ౮॥ మా తే గృహే నిశి ఘోష ఉత్థాదన్యత్ర
త్వద్రుదత్యస్సంవిశంతు। మా త్వం వికేశ్యుర అవధిష్ఠా జీవపత్నీ పతిలోకే
విరాజ పశ్యంతీ ప్రజాగ్ం సుమనస్యమానాం ॥ ౯ ॥ ద్యౌస్తే పృష్ఠగ్ం
రక్షతు వాయురూరూ అశ్వినౌ చ స్తనంధయంతగ్ం సవితాభిరక్షతు । ఆ
వాససః పరిధానాద్బృహస్పతిర్విశ్వే దేవా అభిరక్షంతు పశ్చాత్॥ ౧౦ ॥
అప్రజస్తాం పౌత్రమృత్యుం పాప్మానముత వాఘం। శీర్ష్ణస్స్రజమివోన్ముచ్య
ద్విషద్భ్యః ప్రతిముంచామి పాశం॥ ౧౧ ॥ ఇమం మె వరుణ శ్రుధీ హవ

న్యోపస్థా పుత్రముండితోత్సంగా జీవతాం చ పుత్రాణాం మాతాస్తు పౌత్రం
పుత్రనిమిత్తం చానందం అభిప్రబుధ్యతాం స్వాపాత్ప్రబుధ్యమానా పౌత్ర
మానందం ప్రబుధ్యతామియం వధూః॥ ౮ ॥ మా తే గృహే - గృహే వధుస్త్వ
దీయే గృహే నిశి ఘోషః ఆర్తప్రలాపః మోత్థాత్ మా ప్రాదుర్భూత్
రుదత్యస్సర్వాః త్వత్ త్వత్తోన్యత్ర సంవిశంతు - త్వం చ వికేశీ వికీర్ణకేశా
భూత్వా ఉరో మా వధిష్ఠాః ఉరస్తాడనం మా కార్షీః తన్నిమిత్తం తే మా
భూత్ తదా హ త్వం జీవపత్నీ జీవః పతిర్యస్యాస్సా జీవపత్నీ పతిలోకే పతి
గృహే విరాజ దీప్యస్వ ప్రజాం చ సుమనస్యమానాం పశ్యంతీ సతీ వియోగః
పుత్రవియోగో నా రోదననిమిత్తం నాతదుభయం తే మా భూదిత్యర్థః॥
౯॥ ద్యౌస్తే పృష్ఠం - తే పృష్ఠం - పృష్ఠభాగం ద్యౌ రక్షతు వాయురూరూ అశ్వి
నౌ చ స్తనం స్తనౌ రక్షతాం ధయంతం పుత్రం సవితాభిరక్షతు త్వాం చా వా
ససః పరిధానాత్ తత్తద్వాససః పరిధానం పరిణ్వ గిర్వణో గిర ఇత్య
స్మాత్ బృహస్పతీ రక్షతు పశ్చాత్తు విశ్వే దేవా అభిరక్షంతు॥౧౦॥ అప్రజస్తాం
న విద్యతే ప్రజా యస్యాస్సా అప్రజాః తస్యా భావః అప్రజస్తా తాం పౌత్ర
మృత్యుం పుత్రసంబంధిమరణం పాప్మానం పాపం ఉత వా అపి వాఘం పా
పనిమిత్తం వ్యసనం ఏతత్సర్వం చ త్వత్తః ఉన్ముచ్య తే ద్విషద్భ్యః ప్రతిముంచా
మి పాశం - యథా శీర్ష్ణస్స్రజమున్ముచ్య నృత్యో వియాపు ప్రతిముంచంతి తద్వత్॥
౧౧॥ ఇమం మే వరుణ - హే వరుణ ఇమం మె హవం ఆహ్వానం శ్రుధి శ్రుణు - శృ

యత్త్వాతిష్ఠేత్యథాస్యాఅంజలావుపస్తీర్యద్విర్లాజానోప్యాభిఘారయతి

మాద్యాచమృడయ। త్వామవస్యురాచకే ॥ ౧౨ ॥ తత్త్వాయామిబ్రహ్మ
ణావందమానస్తదాశాస్తేయజమానోహవిర్భిః। అహేడమానోవరుణే
హబోధ్యురుశగ్ంసమానఆయుఃప్రమోషీః ॥ ౧౩ ॥ త్వన్నోఅగ్నేవ
రుణస్యవిద్వాన్ దేవస్యహేడోవయాసిసీష్ఠాః। యజిష్ఠోవహ్నితమశ్శోశు
చానోవిశ్వాద్వేషాగ్ంసిప్రముముగ్ధ్యస్మత్॥ ౧౪॥ సత్వంనోఅగ్నేవమో
భవోతీనేదిష్ఠోఅస్యాఉషసోవ్యుష్టౌ। అవయక్ష్వనోవరుణగ్ంరరాణో

త్వాచఅద్యాచఅద్యైవమృడయసుఖయ-త్వామహామవస్యుః-పాలనకా
మఆచకేఆగాయామిస్తువే॥ ౧౨ ॥ తత్త్వా-హేవరుణఉరుశంస-బహూ
నాంశంసనీయస్తుత్య-నోస్మాకంఆయుఃమాప్రమోషీః- అహేడమానః
అక్రుద్ధశ్చభూత్వాఇహకర్మణిమయోచ్యమానంబోధిబుధ్యస్వ- తత్త్వా
యామితదనంతరోక్తమర్థజాతంత్వాత్వాంయామియాచామి- బ్రహ్మ
ణావేదమంత్రేణవందమానస్తువన్హవిర్భిర్యజమానఃసర్వోపితదేవఆశా
స్తే-ఏవమిత్యమృగర్థానుగుణ్యాత్ వ్యుత్క్రమేణయోజితా॥ ౧౩॥ త్వ
న్నోఅగ్నఇతి-హేఅగ్నేవిద్వాన్ సర్వస్యవేదితాత్వం నోస్మాకముపరి
దేవస్యవరుణస్యయత్ హేడఃక్రోధఃతదవయాసిసీష్ఠాః- యాతేర్యజతే
ర్వాఆశిషిలిఙ్ రూపమేతచ్ఛాందసం-అర్థస్తావదయం అవయక్షిష్ఠాఃఅ
వాచీనంయథాభవతితథాయక్షిష్ఠాఇతి- యజిష్ఠః అతిశయేనేష్టవాన్ వ
హ్నితమః అతిశయేనవోఢాహవిషాంశోశుచానః దేదీప్యమానఃవిశ్వావి
శ్వానిఅస్మద్విషయాణిశత్రూణాంద్వేషాంసిద్వేషవిషయాణి ఫలానివధ
బన్ధాదీనిప్రముముగ్ధిప్రముంచఅస్మత్ అస్మత్తః ॥ ౧౪॥ సత్వంహేఅగ్నే
ఏవముక్తగుణః అవమోమూలభూతోదేవానాం అగ్నిరవమోదేవతా
నాంవిష్ణుఃపరమఇతిబ్రాహ్మణం-నోస్మాకంఊతీఊత్యాపాలనేననేదిష్ఠో
న్తికతమోభవ-కదాఅస్యాఉషసోవ్యుష్టౌవ్యుచ్ఛతేః క్తిన్అస్యాముషసివ్యు
ష్టాయాముపలక్షణంచైతత్ సర్వదేత్యర్థః అవయక్ష్వఅవాచీనోయథాభవ
తితథాయక్ష్వకంవరుణం-అస్మాత్పాశాత్ ముముక్షునఃఅస్మభ్యంరరాణః
ఇష్టానిదదత్ వీహిఖాద-మృడీకంసుఖయితారంపురోడాశాదికం అస్మా

తస్యాపోస్సదర్యోర్లాజానావపతీత్యేకే జుహోమీయంనారీ త్యుత్తరాభి
స్తిసృభిఃప్రదక్షిణమగ్నిం కృత్వాశ్మానమాస్థాపయతి యథాపురస్తాద్గో

నోవిహిమృడీకగ్ంసుహవోనఎధి ॥ ౧౫ ॥ త్వమగ్నేఅయాస్యయాస
న్మనసాహితః । అయాసన్హవ్యమూహిషేయానోధేహి భేషజం॥ ౧౬॥
ఆతిష్ఠేమమశ్మానమశ్మేవత్వగ్గ్ స్థిరాభవ।అభితిష్ఠ పృతన్యతస్సహస్వపృత
నాయతః ॥ ౧ ॥ ఇయంనార్యుపబ్రూతేకుల్పాన్యావపంతికా । దీర్ఘా
యురస్తుమేపతిర్జీవాతుశరదశ్శతం ॥ ౨ ॥ తుభ్యమగ్రేపర్యవహన్థ్సూ
ర్యాంవహతునాసహ। పునఃపతిభ్యోజాయాందా అగ్నేప్రజయాసహ॥

భిర్దత్తంనోస్మాకంసుహవఃసుష్ఠువాహనఃఆహ్వానంవాయస్యసఃసుహవః
నఃఅస్మాన్ఎధివర్ధయసుఖాహ్వానశ్చైధిభవ॥౧౫॥ త్వమగ్నే-హేఅగ్నె
త్వమయాసిఅయాఅసిఛాందసస్సవర్ణదీర్ఘః ఇణోసుక్పిత్యయః భక్తా
నామేతవ్యః - భక్తాన్ప్రత్యేతా అయాసన్ అయాస్సన్ ఛాందసస్స
కారలోపః - ఎవంభూతస్త్వమస్మాభిఃమనసాహితఃప్రణిహితోసీత్యను
షంగః త్వాంవయంమనసాప్రణిదధ్మఇత్యర్థః - అయాసన్అయాస్సన్
పూర్వవత్సలోపః-హవ్యమస్మాభిదత్తమూహిషె- దేవేభ్యోవహసిస
త్వమయాః నోస్మభ్యంభేషజంధేహి॥౧౬॥ ఇతిశ్రీహరదత్తవిరచితే ఎకా
గ్నికాండమంత్రభాష్యేచతుర్థఃఖండః. ❋

సూ॥అథైనాముత్తరేణాగ్నిందక్షిణేన పదాశ్మానమాస్థాపయాత్యాతి
ష్ఠేతి హేవధుఇమమశ్మానమాతిష్ఠఆతిష్ఠతీచత్వంయథాయమశ్మాస్థిరఃత
ద్వత్ స్థిరాభవ - పృతన్యతః పృతనాః యోద్ధుకామా నభితిష్ఠ అభి
ద్రవఅభిద్రుత్యచసహస్వఅభిభవపృతనాయతస్తానేవపృతన్యతః॥ ౧ ॥
సూ॥అథాస్యాఅంజలావుపజుహోతీయంనారీతి॥ఇయంనారీఉపబ్రూ
తేఉపఛందయంతీబ్రూతేకుల్పాఃలాజాన్ ఆవపంతికా ఆవపంతీకిముప
బ్రూతేదీర్ఘాయురస్తుమెమమపతిరేషజీవాతు శరదశ్శతంశతం సంవత్స
రాన్జీవ్యాదితి॥౨॥సూ॥ఉత్తరాభిస్తిసృభిఃప్రదక్షిణమగ్నింకృత్వాతుభ్య
మగ్రఇత్యాదిభిః- హేఅగ్నెతుభ్యమగ్రేఆదికాలెసూర్యాంవహతునాస
హపర్యవహన్దత్తవంతఃసూర్యానామసవితు ర్దుహితా వివాహస్య

మశ్చోత్తరయా పునః పరిక్రమణ మాస్థాపనగ్ం హోమశ్చోత్తరయా పు
నః పరిక్రమణంజయాది ప్రతిపద్యతె పరిషేచనాంతం కృతోత్తరాభ్యాం

౩ ॥ పునఃపత్నీమగ్నిరదాదాయుషాసహవర్చసా । దీర్ఘాయురస్యా
యః పతిస్సఏతుశరదశ్శతం॥ ౪ ॥ విశ్వాఉతత్వయావయంధారా ఉద
న్యాఇవ । అతిగాహేమహిద్విషః ॥ ౫ ॥ ఆతిష్ఠేమమశ్మానం॥ ౬॥
అర్యమణంనుదేవంకన్యాఅగ్నిమయక్షత । సఇమాందేవో అధ్వరః ప్రే
తోముంచాతినాముతస్సుబద్ధా మముతస్కరత్ ॥ ౭ ॥ తుభ్యమగ్రేప
ర్యవహన్ ॥ ౮ ॥ పునఃపత్నీమగ్నిరదాత్ ॥ ౯ ॥ విశ్వాఉతత్వయా
వయం ॥ ౧౦ ॥ ఆతిష్ఠేమమశ్మానం ॥ ౧౧ ॥ త్వమర్యమాభవసి

అధిష్ఠాత్రీదేవతావహతురితిపితృకులలబ్ధస్య స్త్రీధనస్యనామఏవార్థః
పునశ్శబ్దోద్యశబ్దార్థే అద్యతుపతిభ్యోస్మదాదిభ్యఃజాయాం దాఃదేహి
ప్రజయాసహఏషఏవార్థః ॥ ౩ ॥ పునఃపత్నీమగ్ని రదాత్ దదాతు
ఆయుషావర్చసాసహ అస్యావధ్వాః యఃపతిస్సదీర్ఘాయుర్భవతుకో
ర్థస్సఏతుశరదశ్శతంశతసంవత్సరాన్ప్రాప్నోతు॥ ౪ ॥ విశ్వాఃహే
అగ్నేవయంచత్వయా నాథేన విశ్వాః ద్విషః ద్విషజ్జాతీః అతిగాహేమ
హిఅతితరేమహి - ఉదన్యాః ఉదకసంబంధినీః ధారాఇవ యథావర్ష
ధారాః ఋషభాదయోతితరంతితద్వత్ ॥ ౫ ॥ సూ ॥ అశ్మానమా
స్థాపయతి యథాపురస్తాత్ ॥ ఆతిష్ఠేమం ॥ గతం॥ సూ ॥ హో
మశ్చోత్తరయా ॥ అర్యమణమితి ॥ అర్యమణంనుక్షిప్రంఅర్యతఇత్యర్య
మాఅగ్నిః తంప్రసిద్ధమేవార్యమణంకన్యాః పూర్వమయక్షతయక్షవత్యః
తాశ్చఇష్టాన్పతీనలభంతస ఇదానీమపి లాజహోమేనేష్టః॥ అధ్వరోఽ
హింసితఃకేనాపిదేవోర్యమాఇమాంప్రేతోముంచాతీత్యాదిగతం॥ ౭ ॥

సూ ॥ పునఃపరిక్రమణంతుభ్యమగ్రఇతి - గతాః ॥ ౮ ॥ ౯ ॥ ౧౦॥
సూ ॥ ఆస్థాపన మాతిష్ఠేతి ॥ గతోర్థః॥ ౧౧ ॥ సూ ॥ హో
మశ్చోత్తరయాత్వమర్యమేతి - త్వమర్యమాదాతాయః ఖలువైదదాతి
సోర్యమేతిశ్రుతేః ॥ హేఅగ్నేత్వమేవదాతాభవసి - యద్యస్మాత్క

యోక్త్రంవిముచ్యతాంతతఃప్రవాహయేత్ప్రవాహణరయేత్సమోష్య
తమగ్నిమనుహరంతినిత్యోధార్యోనుగతో మంథ్యశ్శ్రోత్రియాగారాద్వా
హార్యఉపవాసశ్చాన్యతరస్యభార్యాయాఃపత్యుర్వానుగతేపివోత్తరయా

యత్కనీనాంనామస్వధావత్స్వర్గ్యంబిభర్షి - అంజంతివృషుగ్ంసుధి
తంనగోభిర్యద్దంపతీసమనసాకృణోషి ॥ ౧౨ ॥ తుభ్యమగ్రేపర్యవహన్ ॥
౧౩ ॥ పునఃపత్నీమగ్నిరదాత్ ॥ ౧౪ ॥ విశ్వాఉతత్వయావయం ॥
౧౫ ॥ ప్రత్వాముంచామివరుణస్యపాశాద్యేనత్వాబధ్నాత్సవితాసుకే
తః । ధాతుశ్చయోనౌసుకృతస్యలోకేస్యోనంతేసహపత్యాకరోమి ॥
౧౬ ॥ ఇమంవిష్యామివరుణస్యపాశంయమబధ్నీతసవితాసుశేవః । ధా

నీనాంకన్యకానాంనామకనీనంస్వధావదన్నయుక్తంస్వర్గ్యం స్వర్గస్యని
మిత్తంబిభర్షిపుష్ణాసి - కన్యకాఅన్నంవయంచ స్వర్గశ్చత్వదాయ
త్తాఃపురుషాన్ప్రత్యుపనమంతి - యస్మాత్తస్మాత్త్వమేవార్యమాభవ
సీత్యర్థః త్వామేవచాంజంతిగోభిర్వికారేయం ప్రకృతిశబ్దః గోభిశ్శ్రీణీ
తమత్సరమితి - యథాగోవికారైరాజ్యాదిభిఃవృషుంసుధితంనఇయంపుర
స్తాదుపచారః ప్రతిషేధార్థీయః ఉపరిష్టాదుపచారఉపమార్థీయః -
యథాసుధితంసుస్థునిహితంస్థాపితంవృషుంజలేనసించంతితద్వత్ యద్య
స్మాద్దంపతీసమనసాసమానమనసాకృణోషి - కరోషిత్వమేవ ॥ ౧౨॥
సూ ॥ పునఃపరిక్రమణంజయాదిఃకృత్వాతుభ్యమగ్రఇత్యాదిభిః॥ ౧౩॥
౧౪ ॥ ౧౫ ॥ గతార్థాః ॥ సూ ॥ ఉత్తరాభ్యాం యోక్త్రం వి
ముచ్య॥ ప్రత్వాముంచామీతిద్వాభ్యాం ॥ త్వాత్వాం వరుణస్యపాశాత్
ప్రముంచామియదిదంయోక్త్రంద్విమోచనంతదేవపేనం నిరూప్యతే యేన
పాశేనత్వాం అబధ్నాత్సవితాసర్వస్యప్రేరయితాసుకేతఃసుచిత్తః సు
ప్రజ్ఞానోవాధాతుశ్చయోనౌబ్రహ్మణోలోకేకీదృశేసుకృతస్యలోకేబ్రహ్మ
లోకోహిపుణ్యస్యకర్మణోలోకః తస్మిన్స్యోనం సుఖంస్థానంతే తవప
త్యామయాసహాకరోమి ॥ ౧౬ ॥ యోక్త్రవిమోచనేనఇమం వరుణ
స్యపాశంవిష్యామివిస్రంసయామి - యంపాశమబధ్నీతబద్ధవాన్ సవి

ఋహులుయానోపవసేదుత్తరారథస్యోత్తంభనీవాహావుత్తరాభ్యాంయునక్తిదక్షిణమగ్రఆరోహతీ ముత్తరాభిరభిమంత్రయతే సూత్రేవర్త్మనోర్వ్యవస్తృణాత్యుత్తరయానీలం దక్షిణస్యాంలోహిత ముత్తరస్యాం తే

తుశ్చయోనాసుకృతస్యలోకేరిష్టాంత్వాసహపత్యాకృణోమి ॥ ౧౭ ॥ అయాశ్చాగ్నేస్యనభిశస్తీశ్చసత్యమిత్త్వమయాఅసి । అయసామనసాధృతోయసాహవ్యమూహిషేయానో ధేహిభేషజం ॥ ౧౮ ॥ సత్యేనోత్తభితాభూమిస్సూర్యేణోత్తభితాద్యౌః । ఋతేనాదిత్యాస్తిష్ఠంతి దివిసోమోఅధిశ్రితః ॥ ౧ ॥ యుంజంతిబ్రధ్నమరుషంచరంతంపరితస్థుషః।

తాసుశేవః సుసుఖః భక్తానాంసుఖస్యకర్తేత్యర్థః ॥ ధాతుశ్చయోనావిత్యాదిసమానం - అరిష్టామవినాశినీం త్వాం కృణోమి ॥ ౧౭ ॥ సూ ॥ తాంతతః ప్రవాహాయేత్ప్రి=యానోపవసేదయాశ్చాగ్న ఇతి ॥ అయాఇతివ్యాఖ్యాతం - హేఅగ్నేత్వమయాశ్చాసినవిద్యతే అభిశస్తిర్యస్యసోనభిశస్తిః అనభిశస్తీశ్చాసిదీర్ఘస్తు ఛాందసః - అనవద్య ఇత్యర్థః - సత్యమిత్త్వమయా అసిఆదరార్థమిదం ఏవంభూతస్త్వం అస్మాభిరయసాత్వాంప్రతిగంత్రామనసాధృతోధ్యాతః అయసా భక్తాన్ప్రతిగంత్రాత్వదీయేనమనసాహవ్య నుస్మాభిర్దత్తమూహిషే దేవాన్ప్రతివహస్వఅయాశ్చత్వమస్మభ్యం భేషజం ధేహిస్థాపయ ॥ ఇతిశ్రీహరదత్తవిరచితే-ఏకాగ్నికాండమంత్రభాష్యే పంచమః ఖండః.

సూ ॥ ఉత్తరారథస్యోత్తంభనీసత్యేనేతి యథేయం భూమిస్సత్యేన మనోవాక్కాయజేనఉత్తభితాఉత్తబ్ధా స్థాపితాతిష్ఠతియథాచ ॥ సూర్యేణోత్తభితాద్యౌస్తిష్ఠతియథాచ ఋతేనయజ్ఞేన ఆదిత్యాస్తిష్ఠంతి అగ్నౌ॥ప్రాస్తాహుతిస్సమ్యగాదిత్యముపతిష్ఠతఇతిస్మృతేః- యథాచదివిసోమోఅధిశ్రితః - ఏవంత్వమస్మాభిః ఉత్తబ్ధఃతిష్ఠేతి వాక్యశేషాధ్యాహారేణయోజ్యం ॥ ౧ ॥ వాహావుత్తరాభ్యాం యునక్తి దక్షిణమగ్రే యుంజంతీతిద్వాభ్యాం- మనుష్యాఃబ్రధ్నంమహాంతంనామైతత్ మహాంతమశ్వమనడ్వాహంవాఅరుషంఆరుష్యతిగతికర్మాగంతారంగమన సమ

ఉత్తరాభిరభియాతి తీర్థస్థాణుచతుష్పథ వ్యతిక్రమేచోత్తరాం జపేత్ । నావ ముత్తరయానుమంత్రయతే నచనావ్యాగ్ స్తరతీవధూః పశ్యేత్తీ

రోచంతెరోచనాదివి ॥ ౨ ॥ యోగేయోగేతవస్తరంవాజేవాజేహవామహే । సఖాయఇంద్రమూతయే ॥ ౩ ॥ సుకిగ్ంశుకగ్ం శల్మలిం విశ్వరూపగ్ంహిరణ్యవర్ణగ్ం సువృత్తగ్ం సుచక్రం । ఆరోహవధ్వమృతస్యలోకగ్ంస్యోనంపత్యేవహతుంకృణుష్వ ॥ ౪ ॥ ఉదుత్తరమారోహంతీవ్యస్యంతీపృతన్యతః । మూర్ధానంపత్యురారోహ ప్రజయాచ

ర్థంచరంతంపరితస్థుషఃస్థావరాన్పదార్థాన్ పరివర్జయిత్వా అతిక్రమ్యచరంతంపరిగచ్ఛన్ హిస్థావరానతిక్రమ్యగచ్ఛతి ఉత్తరార్ధే యావదిత్యధ్యాహార్యంరోచనారోచనాదీనినక్షత్రాదీనియావద్దివిరోచంతేతావదేవంవిధేషుకర్మసు నిత్యమేవంవిధేషు కర్మసు పురుషాయుంజంతీత్యర్థః ॥ ౨ ॥ యోగేయోగేయదాయదాశ్వాదేరథాదౌయోజనంప్రాప్తంతదాతదాతవస్తరంతవ ఇతిసౌత్రో ధాతుర్వృద్ధ్యర్థః గత్యర్థోవాతదావృద్ధిర్గమనంవాఛాందసః - ఇహతు తద్యతోభిధానం అతిశయేనవృద్ధియుక్తంగతి యుక్తంవా వాజేవాజేసంగ్రామనామైతత్ సంగ్రామేసంగ్రామేప్రాప్తే ఉపలక్షణంచైతత్ సర్వేషుసర్వకార్యేషు హవామహేఆహ్వయామః సఖాయః స్తోతృత్వేన సఖిభూతాః వయమింద్రంకిమర్థమూతయేపాలనాయ ॥ ౩ ॥ ఆరోహతీముత్తరాభిరభిమంత్రయతేసుకిగ్ం శుకమిత్యాదిభిశ్చతసృభిః-సుకింశుకంరథోవిశేష్యతే కంటకినః పలాశాః శోభనాః కింశుకాయస్మింతత్ సుకింశుకం శల్మలిం వికారేయంప్రకృతిశబ్దః శల్మలీవృక్షేణనిర్మితం వృక్షమాత్రోప లక్షణమేతత్ అన్యేతు మంత్రలింగాదేతాభ్యామేవరథనిర్మాణమాహుః విశ్వరూపంనానారూపంహిరణ్యవర్ణంప్రజ్వలితవర్ణం సువృత్తగ్ంసుష్ఠువర్తతేగచ్ఛతీతిసువృత్ సుచక్రంశోభనచక్రంరథం హేవధుత్వమారోహ అమృతస్యామరణస్యమమదీర్ఘాయుషో లోకంస్థానం ఆరుహ్యాచపత్యేమహ్యంస్యోనంసుఖకరంవహతుం పితృకులలబ్ధంస్త్రీధనం కృణుష్వస్థాపయాత్రైవరథే ॥ ౪ ॥ ఉత్ ఉత్తరంశ్రేష్ఠంరథం ఉదారోహంతీ ఊర్ధ్వ

ర్వ్యోత్తరాంజపేత్స్మృచ్ఛశానాదివ్యతిక్రమేభ్యాం డేరథేవారిష్టేగ్నేరుపసమా, ధానాద్యాజ్యభాగాంతేన్వారబ్ధాయాముత్తరా ఆహుతీర్హుత్వా జయాది

విరాడ్భవ ॥ ౫ ॥ సమ్రాజ్ఞీ శ్వశురేభవ సమ్రాజ్ఞీ శ్వశ్ర్వాంభవ । ననాందరి సమ్రాజ్ఞీభవ సమ్రాజ్ఞీ అధిదేవృషు ॥ ౬ ॥ స్నుషాణాగ్ శ్వశురాణాం ప్రజాయాశ్చ ధనస్యచ । పతీనాంచ దేవృణాంచ సజాతానాం విరాడ్భవ ॥ ౭ ॥ నీలలోహితే భవతః కృత్యాసక్తిర్వ్యజ్యతే । ఏధంతేస్యా జ్ఞాతయః పతిర్బంధేషు బధ్యతే ॥ ౮ ॥ యేవధ్వశ్చంద్రం

మారోహంతీ పృతన్యతః యోద్ధుకామాన్ వ్యవస్యంతీ వివిధ మధిక్షిపంతీ మమపత్యుర్మూర్ధానం ఆరోహమత్ప్రధానభూతాభవ-ప్రజయాచ విరాడ్భవ- విరాట్త్రిపదా విరాజః పాదా దశాక్షరా దశపుత్రాభవేత్యర్థః - విరాజమానాభవ ॥ ౫ ॥ సమ్రాజ్ఞీప్రాధాన్యమేవ స్ఫుటయతి శ్వశురే సమ్రాజ్ఞీ వల్లభాభవ-శ్వశ్ర్వాంచ సమ్రాజ్ఞీభవ-ననాందరి పత్యుస్స్వసా ననాందా వధ్వాః తస్యాంచ సమ్రాజ్ఞీభవ తథా దేవృషు దేవరేషు పత్యుర్భ్రాతరో వధ్వాః దేవరాస్తేష్వపి సమ్రాజ్ఞీభవ అధిశబ్దః సప్తమ్యర్థానువాదీత దేవపునరుచ్యతే ॥ ౬ ॥ స్నుషాణాం శ్వశురాణాం అస్మద్గృహేయాస్స్నుషాః తాసాం శ్వశురస్య తద్భ్రాతౄణాం ప్రజాయాశ్చ తవ ఆగామినో ధనస్యచ మదీయస్య పతీనాంచ పత్యుర్మమచ మత్సనీయానాం దేవృణాంచ దేవరాణాంచ అన్యేషాంచ సజాతానాం గృహే మయాసహజాతానాం విరాడీశ్వరాభవ ॥ ౭ ॥ సూ॥ ఉత్తరయా నీలం దక్షిణస్యాం లోహిత ముత్తరస్యాం నీలలోహితే ఇతి - నీలలోహితే మయా విస్తీర్యమాణే ఏతే సూత్రే నీలలోహితే వర్ణే భవతః ఏకం నీలమపరం లోహితం తతః కిం కృత్యాష ష్ఠ్యేకవచనస్యాకారః కృత్యాయాః పరైః ప్రయుక్తాయాః సక్తిస్సంగః ప్రతిహతిర్వ్యజ్యతే ప్రాదుర్భవతి- సూత్రాభ్యాం ప్రతిహతా కృత్యా నాస్మానభిభవితుం శక్నోతీత్యర్థః - తతశ్చ ఏధంతే ఏధంతాం అస్యా జ్ఞాతయః పతిశ్చ బంధేషు బంధనస్థానేషు స్నేహవిషయేషు బధ్యతే బధ్యతాం - ఆత్మన ఏవాయం పరోక్షనిర్దేశః - అయం జనో బ్రవీదితివత్ ॥ ౮ ॥ సూ ॥ తేఉత్తరాభిరభియాంతి - యేవధ్వ

ప్రతిపద్యతేపరిషేచనాంతంకరోతిశ్రీరిణామన్యేషాంవా లక్ష్మణ్యానాం వృక్షాణాంనదీనాంధన్వనాంచవ్యతిక్రమఉత్తరేయథాలింగంజపేత్ -గృ

వహతుంయక్ష్మాయంతిజనాగ్ం అను। పునస్తాన్యజ్ఞియాదేవానయంతు యతఆగతాః ॥ ౯ ॥ మావిదన్పరిపంథినోయఆసీదంతిదంపతీ । సుగేభిర్దుర్గమతీతామపద్రాంత్వరాతయః ॥ ౧౦ ॥ సుగంపంథానమారుక్షమరిష్టగ్ స్వస్తివాహనం । యస్మిన్వీరోనరిష్యత్యన్యేషాం విందతే వసు ॥ ౧౧ ॥ తామందసానామనుషోదురోణఆధత్తగ్ం రయిందశ

ఇత్యాదిభిస్తిసృభిః-యేవధ్వఃవధ్వఇతిషష్ఠ్యేకవచనేరూపంఛాందసంఅస్యావధ్వావహతుంపితృకులలబ్ధం ధనం కీదృశంచంద్రం ఆహ్లాదకరంయే యక్ష్మాః యక్ష్మస్థానీయాశ్చోరాదయోయంతిప్రాప్నువంతి అపహర్తుం జనాగ్ంఅనుజనానాంసమీపేతాన్యజ్ఞియాదేవాః పునర్నయంతుయతఆగతాః ॥ ౯ ॥ తమేవదేశం ప్రతిమావిదన్ పరిపంథినః పంథానంపరివృత్యాపహర్తుకామాయేతిష్ఠంతితేపరిపంథినోమావిదన్ మాలప్స్యతమాజ్ఞాసిషుర్వాయేపరిపంథినోదంపతీఆసీదంతి ఆధావంతిసుగేభిః సుగమైః పథిభిః దుర్గందేశమతీతాంఅతిక్రామతాంత్వౌదంపతీపరోక్షనిర్దేశః పూర్వవత్ అపద్రాంత్వరాతయః అపద్రాంత్వపగచ్ఛంతు అరాతయశ్శత్రవః తఏవపరిపంథినః సుఖేనగమ్యతేయస్మిన్పథి సుగంపంథానం ఆరుక్షంఆరూఢవానస్మినవిద్యతేరేషణమరిష్టం యస్యతమరిష్టం స్వస్తివాహనమవినాశితవాహనంయస్మింశ్చ పథివీరోస్మదీయోరక్షితా నరిష్యతిరిష్టోనభవతినకేవలంనరిష్యతికింత్వన్యేషాంపరిపంథినఏవవసుధనంవిందతేపరిపంథినామేవధనంఅపహరతితంపంథానమారుక్షమితి॥ ౧౦॥ ౧౧॥

ఇతిశ్రీహరదత్తవిరచితే- ఏకాగ్నికాండమంత్రభాష్యే-షష్ఠః ఖండః.

సూ ॥ తీర్థస్థాణుచతుష్పథవ్యతిక్రమేచోత్తరాంజపేత్ । తామందసానేతి - అశ్విన్యేషాతాతావశ్వినౌమందసానాస్తూయమానౌమనుషః మనురితిమనుష్యస్యనామతస్యమనుష్యస్యదురోణేగృహేఏవం భూతౌయువాంవచస్యవేవచనవతేస్తుతిలక్షణం వచనంతద్వతే యువాంస్తువ

హోను త్తరయా సంకాశయతివాహో వు త్తరాభ్యాంవిముంచతిదక్షిణమగ్రే

వీరంవచస్యవే । కృతంతీర్థంగ్ంసుప్రపాణగ్ంశుభస్పతీస్థాణుంపథేష్ఠా మపదుర్మతిగ్ంహతం॥ ౧ ॥ అయంనోమహ్యాఃపారగ్గ్స్వస్తినేషద్వన స్పతిః । సీరానస్సుతరాభవదీఘాయుత్వాయవర్చసే॥ ౨॥ అస్య పారేనిర్ఋథస్యజీవాజ్యోతిరశీమహి । మహ్యాఇంద్రస్వస్తయే॥౩॥ య ద్పతేచిదభిశ్రిషఃపురాజత్రృభ్యఆతృదః । సంధాతాసంధింమఘవాపు

తేమహ్యాందశవీరందశభిఃపుత్రైస్సహితంరయింధన మాధత్తంద త్తంకిం చకృతంతీర్థంమార్గేభవంతు-సుఖేనప్రపీయతేయత్రతత్సు ప్రపాణం తాదృశంతీర్థంకృతంకురుతం హేశుభస్పతీశుభ ఇత్యుదకనామవృష్టి లక్షణస్యోదకస్యపాలయితారౌకించపథితిష్ఠతీతిపథేష్ఠాం స్థాణుమపహ తంఅవిధ్యతందుర్మతిందుష్టాశయంతస్కరాదికంచఅపహతం ॥ ౧ ॥ సూ ॥ నావముత్తరయానుమంత్రయతే - అయంనః అయంవనస్పతిః వ నస్పతివికారభూతానాః ఇయంనోస్మాకమస్యామహత్యానద్యాః పా రంపరతరంస్వస్తిఅవినాశంయథాభవతి తథానేషత్నయతుసీరా ప్ర ధానభూతాసీరేతి నదీనామైతత్ సంబుద్ధ్యాచాకారః హేసీరాత్వంనో స్మాకంసుతరాసుఖేనతరితుంశక్యాభవ - నదీంప్రత్యేతద్వచనం - అథవా సుతరాసుష్ఠుతారయిత్రీతినావ ఏవాభిధానం దీఘాయుత్వాయ ఛంద స్యుకారాంతోప్యాయుశ్శబ్దోస్తి - ఛందసివాగుణఇతి వచనాత్ వర్చసే చభవ ॥ ౨ ॥ సూ॥ నచనావ్యాగ్ స్తరతీవధూః పశ్యేత్త్రిర్యోత్తరాంజ పేత్ - అస్యపారఇతి - అస్యపారేఅస్యనద్యాఃః పారేతీరేనిర్ఋథ స్యనిస్తరితవ్యస్యజీవాజీవంతః ప్రాప్తాస్తేవయంజ్యోతిరభయంస్థానమశీ మహిప్రాప్నుయామః ఏవంభూతానామస్మాక మింద్రశ్చమహ్యా మహ త్యైస్వస్తయేభవతు ॥ ౩ ॥ సూ ॥ శ్మశానాదివ్యతిక్రమేభాండేరథ వారిష్టేకరోతి॥యద్పతేచిదితి॥యద్పతేచిత్సుపాంసులుగితిసోలుక్ యద్యస్మాత్ఋతేచిత్ఋతేవినాఅభిశ్లిషః అభిశ్లేషణంద్రవ్యంఅభిశ్లిష్టం

లోహితం చర్మాణ డుహం ప్రాచీనగ్రీవ ముత్తరలోమ మధ్యే గార

రోవసుర్నిష్కృతా విహ్వృతంపునః ॥ ౪ ॥ ఇడామగ్నే పురుదగ్ంస గ్ంసనింగోశ్శశ్వత్తమగ్ంహవమానాయసాధ । స్యాన్నస్సూను స్తన యోవిజావాగ్నే సాతేసుమతిభూత్వస్మే ॥ ౫ ॥ ఇమంమేవరుణ ॥

తస్మాద్పతేపిపురాపూర్వమేవజత్రుభ్యఃజతుశబ్దస్యఇదంవికృతంరూపం తత్రబహ్వృచాఉకారాంతం రూపమభిధీయతే తత్ర రేఫమాత్ర ముపజ సః ఇహతుఉకారస్యాప్యృకారః తృతీయాంతం చైతత్ వ్యత్యయేన బ హువచననిర్దేశాచ్చ అన్వావగతిఃజత్రుభిరాత్పదః జీత్వాదిభిరాత్పదః స్వపిత్పదోఽక్వస్జత్రుభిరాతదర్శనాత్ పురాయావతాకాలేన జీత్వాదీ న్యాత్పదుతిదృఢీకుర్వంతితతఃప్రాగేవాతిశీఘ్రమిత్యర్థఃసంధాతాత్పన్నం తమేతత్ తథాచపూర్వపదప్రకృతి స్వరత్వంకర్మణిచ ద్వితీయాసంధిం సంధాతవ్యంసంధాతవ్యవస్తునః సంధాతేత్యర్థః మఘవేంద్రః పురోవ సుఃపురుశబ్దస్యఛాందసఓకారఃపురువసుఃబహుధనఃతంనిష్కృతా ఇదను పిత్పన్నంతంయద్దైవనిష్కృతం తత్సగ్గస్కృతమితి బహ్వృచబ్రాహ్మణం సగ్గస్కృతావిహ్వృతనుత్యంతవినష్టం పునర్యః పురువసుః మఘవాంతరే ణాపిఅభిశ్లేషణాత్ప్రాగేవజీత్వాదిభిరాతదర్శనాత్ సంధాతవ్యంవస్తుసం ధాతివిపృతంచపునస్సగ్గస్కృగోతి-సాకాంతుత్వాత్తస్మాఇతిగమ్యతే - త స్మైస్వాహేతి॥౪॥ ఇడామగ్నే-ఇడామన్నంహేఅగ్నేపురుదగ్ంసంబహు దర్శనీయంఅత్యంతశ్లాఘ్యంగోస్సనిం గవాందానంచశశ్వత్త మందీర్ఘ కాలస్థాయినంహవమానాయత్వామాహ్వయతే మహ్యంసాధసాధయ దేహికించస్యాన్నస్సూను స్తనయశ్చపౌత్రేతనయ శబ్దః కీదృశః విజావా విజనస్వభావఃజననసఖర్రక్రమోవిట్ విద్వనోరనునాసికస్యాత్వం కింబహు నాహేఅగ్నేసాతేప్రసిద్ధాసుమతిః భక్తేష్వనుగ్రహాత్మికాబుద్ధిః అస్మేఅ స్మాసు భూతుభవతు ॥ ౫ ॥ ఇమంమేవరు ణేత్యాది పంచగతాః॥

స్యోత్తరయా స్త్రీర్యగృహాన్ప్రపాదయన్నుత్తరాంవాచయతిదత్తేనేసపదా

---

౬ ॥ తత్త్వాయామి ॥ ౭ ॥ త్వంనోఅగ్నే ॥ ౮ ॥ సత్వంనోఅగ్నే ॥
౯ ॥ త్వమగ్నేఅయాసి ॥ ౧౦ ॥ యేగంధర్వాఅప్సరసశ్చ దేవీరేషు
వృక్షేషువానస్పత్యేష్వాసతే । శివాస్తేఅస్యైవధ్వైభవంతుమాహిగ్ం
సిషుర్వహతుమూహ్యమానాం ॥ ౧౧ ॥ యా ఓషధయో యానద్యో
యానిధన్వానియేవనా । తేత్వావధుప్రజావతీంప్రత్వేముంచం త్వగ్ం
హసః ॥ ౧౨ ॥ సంకాశయామివహతుంబ్రహ్మణాగృహైరఘోరేణ
చక్షుషామైత్రేణ । పర్యాణద్ధంవిశ్వరూపంయదస్యాగ్ స్యోనం పతిభ్య
స్సవితాకృణోతుతత్ ॥ ౧౩ ॥ ఆవామగన్ సుమతిర్వాజినీ వసూన్య

---

౬ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥ సూ ॥ క్షీరిణామన్యేషాంవా లక్ష్మణ్యా
నాంవృక్షాణాంనదీనాంధన్వనాంచ వ్యతిక్రమ ఉత్తరే యథాలింగం జ
పేత్ యేగంధర్వాఇతిద్వాభ్యాం ॥ యేగంధర్వాః విశ్వావసుప్రభృత
యః అప్సరసశ్చ దేవీః దేవ్యః ఏషువృక్షేషు వానస్పత్యేషు న్యగ్రోధోదుం
బరాశ్వత్థప్లక్షేషు ఆసతేతిష్ఠంతి-ఏతే వైగంధర్వాప్సరసాంగృహాః తె
అస్యైవధ్వైశివాభవంతుమాహింసిషుః వహతుం స్త్రీధనం ఊహ్యమా
నామానీయమానాంఇమాంచయాఓషధయోస్మాభిరతిక్రాంతాః యాశ్చ
నద్యః యానిధన్వానినిరుదకాః ప్రదేశాః యేవనాయానివనాని తేఉక్తాః త
త్తదధిష్ఠానదేవతాః హేవధుత్వాత్వాంప్రజావతీంకుర్వంత్వితిశేషః అగ్ం
హసశ్చత్వాత్వాంప్రముంచంతు ॥ ౧౨ ॥ సూ ॥ గృహానుత్తరయా
సంకాశయతితత్రచవహతుంపూర్వం ప్రాపయితవ్యం మంత్రలింగాత్
సంకాశయామిప్రదర్శయామివహతుం అస్యాః పితృకులాదానీతంధనం
బ్రహ్మణామంత్రేణగృహైర్మదీయైస్సహసంకాశయామి- అఘోరేణా
క్రూరేణమైత్రేణసౌమ్యేనచక్షుషాఏషాతావదేవంభూతేన చక్షుషాప
శ్యతుతామహందర్శయామి యచ్చాస్యాంపర్యాణద్ధంబంధుభి స్సర్వతో
నద్ధంవిశ్వరూపంనానారూపం ఆభరణాదికంతత్సవితాపతిభ్యః ప్రత్యేమ
హ్యంమద్భ్రాత్రాదిభ్యశ్చస్యోనంసుఖంకృణోతు ॥ ౧౩ ॥ సూ॥ వా

నచదేహళీమధితిష్ఠత్యుత్తరపూర్వే దేశేగారస్యాగ్నేరుప సమాధా

శ్వినాహృత్సుకామాగ్ంఅయగ్ంసత । అభూతంగోపామిథునాశుభ
స్పతీప్రియాఅర్యమ్ణోదుర్యాగ్ంఅశీమహి ॥ ౧౪ ॥ అయంనోదేవస్స
వితాబృహస్పతిరింద్రాగ్నీమిత్రావరుణాస్వస్తయే । త్వష్టావిష్ణుఃప్రజ
యాసగ్ంరరాణఃకామఆయాతంకామాయత్వావిముంచతు ॥ ౧౫ ॥
శర్మవర్మేదమాహరాస్యైనార్యా ఉపస్థిరే । సినీవాలిప్రజాయతా

సావుత్తరాభ్యాంవిముంచతిదక్షిణమగ్రే ఆవామగన్నితిద్వాభ్యాం-హేఅ
శ్వినౌ వాంయువయోః స్వభూతాసుమతి రనుగ్రహాత్మికాబుద్ధిరస్మాన్ప్ర
త్యాగఆగమత్ప్రాప్తా- హే వాజినీవసూఅన్నవతీస్తుతిర్వాజినీసైవవసు
యయో స్తయోఃసంబోధనం హేవాజినీవసూహవిర్భిస్తుతిభిశ్చధనవంతౌ
కామాన్ ప్రథమార్థేద్వితీయా బహ్వృచాశ్చ తథైవపఠంతి అస్మాకం
హృత్సుమేకామాః సుఖేనగృహం ప్రాప్ను యామేతి తేచన్యయంసత
నియతాః నిశ్చితాః జాతాః యస్మాత్ యువాంగోపాగోపౌ ఆవయోః
పథిరక్షితారౌఅభూతం మిథునాసహచారిణౌశుభస్పతీఅన్నస్యోదకస్య
వాపాలయితారౌయువయోశ్చప్రసాదాత్ అర్యమ్ణఆదిత్యసాగ్నేర్వా
ప్రియాభూత్వా దుర్యాన్గృహాన్ అశీమహి ప్రవిశేమహి ॥ అయంనో
వాహం ప్రతివచనమేతత్ హేవాహనానోస్మాకం-కామేసతీహాయాతం
త్వాత్వాంకామాయయథేష్టచారాయవిముంచతు ॥ కోయందేవస్సవి
తాబృహస్పత్యాదయశ్చస్వస్తయే అవినాశాయ-ప్రజయా సంరరాణః
ప్రజాంసమ్యగ్దదత్ ప్రజయావా సమ్యగ్రమమాణః ప్రజాభిః క్రీడన్నిత్య
ర్థః ॥ ఇతిశ్రీహరదత్తవిరచితే - ఏకాగ్నికాండ మంత్రభాష్యే సప్త
మః ఖండః. ※

సూ ॥ లోహితంచర్మానడుహంప్రాచీనగ్రీవము మధితిష్ఠతి
శర్మవర్మేతి॥ శర్మసుఖంవర్మతనుత్రాణమేవంభూతమిదంచర్మాహ
ర-కిమర్థమస్యైఅస్యానార్యాః ఉపస్థిరే ఉపస్తరణార్థంకృత్వార్థే

నాద్యాజ్యభాగాంతేన్వారబ్ధాయాముత్తరా ఆహుతీర్హుత్వా జయాది
మియంభగస్యసుమతావసత్ ॥ ౧ ॥ గృహాన్భద్రాంత్సుమనసః ప్రప
ద్యేవీరఘ్నీవీరవతస్సువీరాన్ । ఇరాంవహతోఘృతముక్షమాణా స్తేష్వ
హగ్ంసుమనాస్సంవిశామి ॥ ౨ ॥ ఆగన్గోష్ఠంమహిషీ గోభిరశ్వైరా
యుష్మత్పత్నీప్రజయాస్వర్విత్ ।బహ్వీం ప్రజాంజనయంతీగ్ంసురత్నేమ
మగ్నిగ్ంశతహిమాస్సపర్యాత్॥౩ ॥ అయమగ్నిగృహపతిస్సుసగ్ం

కన్ప్రత్యయః దృష్టేందురమావాస్యాసినీవాలీ- హేసినీవాలి - ఇయంవ
ధూఃప్రజాయతాం ప్రజావతీభూయాత్ భగస్యచదేవస్యసుమతావనుగ్ర
హాత్మికాయాంబుద్ధావసత్ స్యాత్ భవతు సోపిత్వత్ప్రసాదాది మామను
గృహ్ణాత్విత్యర్థః॥ ౧ ॥ గృహాన్ భద్రాన్ గృహానహంప్రపద్యే కీదృశా
న్భద్రాన్మనోజ్ఞాన్ సుమనసః గృహేష్వవస్థితాశ్శ్వశ్వశ్ర్వాదయః కులవ
ధూందృష్ట్వాసుమనసోభవంత్వితి గృహాన్సుమనస ఇత్యాహ-అవీరఘ్నీవీ
రాఃపుత్రాః అతద్ధననస్వభావాఅహంవీరవతోదేవరాదిపుత్రాఃతద్వతో
గృహాన్సువీరాన్శోభనరక్షకపురుషయుక్తాన్-ఇరామన్నంవహతోఘృ
తముక్షమాణాః బ్రాహ్మణేషు భుంజానేషు యత్రఘృతముక్షతే తతఇత
స్సిచ్యతె తెగృహాఉచ్యంతే ఘృతముక్షమాణాఇతి ద్వితీయార్థేప్రథ
మాప్రపద్యేప్రపద్యచతే ష్వేవం భూతేషు గృహేష్వహం సుమనా
భూత్వాసంవిశామి ॥ ౨ ॥ సూ ॥ ఉత్తరపూర్వేదేశేగారన్నాం
తంకృత్వా - ఆగన్నితి ॥ ఆగన్నాగతవతిగోష్ఠం గృహంమహిషీమమ
వల్లభాభార్యా గోభిరశ్వైశ్చపితృకులలబ్ధైస్సహ- ఆయుష్మాన్పతిర
స్యాఇత్యాయుష్మత్పత్నీ - ఆయుష్మాన్పతిర్యస్యాస్సానా ఆయుష్మత్ప
త్నీఅనేనాత్మనఆయురాశాస్తె అగ్నేశ్చప్రజయా అపత్యేనస్వర్విత్ స్వ
ర్గస్యలబ్ధ్రీ-నాపుత్రస్యలోకోస్తీతిప్రజయేత్యుక్తం- తత్రవిశేషవిధిః-బ
హ్వీంప్రజాంజనయంతీసురత్నాశోభనధనాభూత్వా ఇమమగ్నిమాసా
సనాగ్నింశతహిమాః శతసంవత్సరాన్సపర్యాత్ పరిచరత్వత్రఇయం
యోగ్యాభవత్విత్యర్థః ॥ ౩ ॥ అయమగ్నిరౌపాసనోగ్నిఃగృహపతి

ప్రతిపద్య తేపరిషేచనాంతంకృత్వో_త్తరయాచర్మ ణ్యుపవిశత ఉత్తరో

సత్పుష్టివర్ధనః ।యథాభగస్యాభ్యాం దదద్రయింపుష్టి మథో ప్రజాం॥
౪ ॥ ప్రజాయా ఆభ్యాం ప్రజాపత ఇంద్రాగ్నీ శర్మ యచ్ఛతం । య
థైనయోర్న ప్రమీయాతా ఉభయోర్జీవతోః ప్రజాః ॥ ౫ ॥ తేనభూ
తేనహవిషాయమాప్యాయతాంపునః । జాయాంయామస్మా ఆవాక్షు
స్తాగ్ంరసేనాభివర్ధతాం ॥ ౬ ॥ అభివర్ధతాంపయసాభి రాష్ట్రే
ణవర్ధతాం । రయ్యాసహస్రపోషసే మౌస్తామనపేక్షితౌ ॥ ౭ ॥
ఇహైవ స్తంమావియోష్టం విశ్వమాయుర్వ్యశ్నుతం । మహ్యా ఇంద్రస్వ

మదీయస్య గృహస్యపాలయితా సుసంసత్ శోభనసదసః పుష్టివర్ధ
నః మమపుష్టేర్వర్ధయితా-శ్రియమిచ్ఛేద్ధుతాశనాదితి-ఏవంభూతోగ్ని
రాభ్యామావాభ్యాందంపతిభ్యాం-రయింధనంపుష్టిమథో ప్రజాంచదదత్
దద్యాత్ లోట్ లటివా-యథాభగస్యభగాయదేవాయదత్తవాన్ భగగ్ర
హణముపలక్షణంయథాదేవేభ్యఇత్యర్థః - దేవానామపివాకర్మజా
స్సిద్ధయః ॥ ౪ ॥ ప్రజాయైఆభ్యా మనయోర్దంపత్యోః యాప్రజా-త
స్యై హే ప్రజాపతే శర్మయచ్ఛేతివిపరిణామేనసంబంధః హే ఇంద్రాగ్నీ
యువాంచశర్మయచ్ఛతం - యథైనయోరుభయోర్జీవతోస్సతోః ప్ర
జానప్రమీయాతైనప్రమీయేత తథాశర్మయచ్ఛతం॥ ౫ ॥ తేనయది
దంమయాహూయతే తేనభూతేనప్రాప్తేన హవిషాఽయంజన ఆప్యాయ
తాంపునః విభక్తిలోపోద్రష్టవ్యః పునః పునరిత్యర్థః కించాస్మైమహ్యాం
యాంజాయామావాక్షుః ఆవహన్ దత్తవంతః-తాగ్ంరసేనాజ్యాదినా
అభివర్ధతామభివర్ధయతు॥ ౬ ॥ అయంజనస్తథేయంఅభివర్ధతాం
పయసారాష్ట్రేణగృహక్షేత్రాదినాచాభివర్ధతాం తథాసహస్రపో
షసాబహూనాంపోషయిత్ర్యా రయ్యాధనేనఇమౌదంపతీ అనపేక్షితౌ
స్తాంభవతాంయథానయోరన్యత్రాపేక్షానభవతి తథాధనసమృద్ధిరస్తు॥
౭ ॥ ఇహైవాత్మనఏవాంతరాత్మానంప్రతివచనం హే ఆవయోరంతరా

వరోఽథాస్యాః పుర్గస్వో జీవపుత్రాయాః పుత్రమంకఉత్తరయోపవేశ్య తస్మైఫలాన్యుత్తరేణయజుషా ప్రదాయోత్తరేజపిత్వావాచం యచ్ఛత ఆనక్షత్రేభ్యఉదితేషునక్షత్రేషుప్రాచీముదీచీంవాదిశముప నిష్క్రమ్యో త్తరాభ్యాంయథాలింగంధ్రువమరుంధతీంచదర్శయతి ॥ అథైనామా

స్తయే ॥ ౮ ॥ ధ్రువైధిపోష్యామయిమహ్యంత్వాదాద్బృహస్పతిః। మయాపత్యాప్రజావతీసంజీవశరదశ్శతమ్ ॥ ౯ ॥ త్వష్టాజాయామజన యత్త్వష్టాస్యైత్వాంపతిమ్। త్వష్టాసహస్రమాయూగంషిదీర్ఘమా యుఃకృణోతువామ్ ॥ ౧౦ ॥ ఇమంమేవరుణ ॥ ౧౧ ॥ తత్త్వాయా మి ॥ ౧౨ ॥ త్వన్నోఅగ్నే ॥ ౧౩ ॥ సత్వంనోఅగ్నే ॥ ౧౪ ॥ త్వ మగ్నేఅయాసి ॥ ౧౫ ॥ ఇహగావఃప్రజాయధ్వమిహాశ్వాఇహపూరు

త్పానౌఇహైవగృహే- స్తంభవతం మావియోష్టం కదాచిదపివియుక్తం మాభూతం - విశ్వమాయుస్సషోడశంవర్షశతంఅజీవదితిశ్రుత్యుక్తం వ్యశ్నుతంప్రాప్నుతం- ఇంద్రశ్చయువయోర్మహ్యమహత్త్యైస్వస్తయే భవతు ॥ ౮ ॥ ధ్రువైధి-హేవధుమమపోష్యాత్వంమయిధ్రువానిశ్చలా ఏధిభవ - మహ్యంత్వాత్వాం అదాద్బృహస్పతిఃసాత్వంమయాపత్యా సహప్రజావతీభూత్వాసంజీవశరదశ్శతంబహూన్వత్సరాన్ ॥ ౯ ॥ త్వ ష్టా-యావచ్ఛోవైరేతసస్సిక్తస్యత్వష్టారూపాణివికరోతిత్వష్టారూపాణి పిగంశత్వితిచరూపనిర్మాణేకర్తృత్వేన శ్రుతోయ స్త్వష్టా సత్వష్టా-ఇ మాంజాయాంఅజనయత్ తథాఅస్యైఅస్యాః త్వాంపతించత్వష్టైవా జనయత్ హేమదీయాంతరాత్మన్సఏవ త్వష్టావాంయువయో రంతరా త్మనోస్సహస్రమాయూగంషి బహూనిధనాని దీర్ఘమాయుశ్చకృణో తుకరోతు ॥ ౧౦ ॥ ఇమంమేవరుణేత్యాదిపంచగతాః ॥ ౧౧॥౧౨॥ ౧౩ ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ ఇతిశ్రీహరదత్త విరచితే-ఏకాగ్నికాండమంత్ర భాష్యే అష్టమఃఖండః. ❋

సూ ॥ ఉత్తరయాచర్మణ్యుపవిశతఉత్తరోవరోఽథాస్యాః పు

గ్నేయేనస్థాలీపాకేనయాజయతి పత్న్యవహంతి శ్రపయిత్వాభిఘార్య ప్రాచీనముదీచీనంవోద్వాస్యప్రతిష్ఠితమభిఘార్యాగ్నేరుప సమాధానా ద్యాజ్యభాగాంతేన్వారబ్ధాయాగ్ స్థాలీపాకాజ్జుహోతిసకృదుపస్తరణా భిఘారణేద్విరవదానమగ్నిర్దేవతాస్వాహాకారప్రదానోపివాసకృదుప హత్యజుహుయాదగ్నిస్స్విష్టకృద్ద్వితీయస్సకృదుపస్తరణావదానేద్విరభి ఘారణంమధ్యాత్పూర్వస్యావదానంమధ్యేహోమఉత్తరార్ధాదుత్తర స్యోత్తరార్ధపూర్వార్ధేహోమో లేపయోః ప్రస్తరవత్తూష్ణీంబర్హి

షః । ఇహైవసహస్రదక్షిణో రాయస్పోషో నిషీదతు ॥ ౧ ॥ సోమే నాదిత్యాబలినస్సోమేనపృథివీదృఢా । అథోనక్షత్రాణామేషాముపస్థే సోమఆహితః ॥ ౨ ॥ ప్రస్వస్థఃప్రేయంప్రజయాభువనేశోచేష్ట ॥ ౩ ॥ ఇహప్రియంప్రజయాతేసమృధ్యతామస్మిన్గృహేగార్హపత్యాయజా

గ్గస్వోజీవపుత్రాయాః పుత్రమంకఉత్తరయోపవేశ్యఇహగావః-సోమే నేతి ॥ ఇహగృహే హే గావః ప్రజాయధ్వంప్రజాతాభవత-ఇహాశ్వా ఇహపూరుషాః ప్రజాయధ్వమిత్యేవ సర్వత్రామంత్రిత నియమశ్ఛాందస త్వాన్నభవతిఇహో ఇహైవసహస్రదక్షిణోబహుదానయోగ్యః రాయ స్పోషః ధనస్యపోషోనిషీదతు ॥ ౧ ॥ ఆదిత్యాదేవా స్సోమేనబలినః సోమేనౌషధీనాంవృద్ధిః ఓషధివృద్ధ్యాయాగఇతి-పృథివీచ సోమేనైవదృఢా ఓషధివనస్పత్యాదిభిః అథోఏషాంనక్షత్రాణాముపస్థేసోమః ఆహితః ఆ హితః ఏవమయంబాలః తవోపస్థే అంకేఉపవిశతు ॥ ౨ ॥ సూ॥ త స్మైఫలాన్యుత్తరేణయజుషాప్రదాయప్రస్వస్థఇతి-ప్రస్వస్థఃప్రసూయంత ఇతిప్రస్వః హేఫలానియూయంప్రస్వస్థః ప్రసవశీలాఃస్థః ఛాందసో విస ర్జనీయస్థభవథ - ఇయమపివధూఃభువనేప్రజయా అపత్యేనశోచేష్ట ప్రసోషిష్ఠ-యథాయూయంప్రసవశీలాస్థతథేయమపియుష్మత్ప్రసాదే నప్రసవశీలాభవత్విత్యర్థః ॥ ౩ ॥ ఉత్తరేజపిత్వావాచంయచ్ఛతఆ నక్షత్రేభ్యఉదితేషునక్షత్రేషుప్రాచీముదీచీంవాదిశముపనిష్క్రమ్యఇహ ప్రియమితిద్వాభ్యాం - ఇహగృహేప్రజయాప్రియంతేసమృధ్యతాం ప్రి

రక్త్వాగ్నౌ ప్రహరతిసిద్ధము త్తరంపరిషేచనం తేన సర్పిష్మతా బ్రాహ్మణం
భోజయేదోఁస్యాపచిత స్తస్మా ఋషభం దదా త్యేవమతఊర్ధ్వం దక్షిణా
వర్జమపోషితాభ్యాం పర్వసుకార్యః ప్నూర్ణపాత్రస్తుదక్షిణే త్యేకేసా
యంప్రాతరతఊర్ధ్వగ్ంహస్తేనైతే ఆహుతీతండులైర్యవైర్వాజుహు
యాత్స్థాలీపాకవద్దైవతగ్ం సౌరీపూర్వాహుతిః ప్రాతరిత్యేక ఉభ

గృహే । ఏనాపత్యాతన్వగ్ంస్పృజస్వాథాజీర్వీవిదథమావదాసి॥౪॥ సు
మంగలీరియంవధూరిమాగ్ంసమేతపశ్యత। సౌభాగ్యమస్యైదత్వాయా
థాస్తంవిపరేతన ॥ ౫ ॥ ధ్రువక్షితిధ్రువయోనిధ్రువమసి ధ్రువ
తస్థితం । త్వన్నక్షత్రాణాంమేధ్యసి సమాపాహిపృతన్యతః ॥ ౬ ॥

తిస్తేవర్ధతాం - అనేనప్రజాసంపత్తిరుక్తా ధర్మసంపత్తిమాహ -
అస్మిన్గృహే గార్హపత్యాయ గృహపతిభావాయ జాగృహి - అ
తిథీనామగ్నీనాంచ పరిచరణె అవహితాభవ - కామసిద్ధిమాహ -
ఏనా అనేన పత్యామయా తన్వంతనుంతవశరీరం సంస్పృజస్వ సంభో
గకాలె - ఏవం చిరకాల మను భూయాథానంతరం జీర్వీజీర్ణాభిధా
సంఇదమితినిరుక్తకారఆహ ॥ ఆత్వారంభనజీర్వయఇత్యత్రజీర్ణాసతీ
వివిధంయజ్ఞం పుత్రపౌత్రాదినామావదాసి ఆభిముఖ్యేనవదఇత్థమిదంక
ర్తవ్యమితి ॥ ౪ ॥ సుమంగలీః ఛాందసస్సులోపాభావః - సుమంగ
లీరియంవధూరితి స్వభావకథనం ఏవంభూతామిమాంసమేతసమాగ
చ్ఛతసమేత్యచపశ్యత-ఈక్షకాన్ప్రతి వచనం తథాచాశ్వలాయనః సు
మఙ్గలీరియంవధూరితీక్షకానీక్షే తేతిదృష్ట్వాచాస్యైసౌభాగ్యం దత్వాయ
దత్వాఅథానంతరం అస్తంస్వస్వ గృహస్థానంవిపరెతన యథేష్టంగ
చ్ఛత ॥ ౫ ॥ ధ్రువక్షితిఃధ్రువనివాసః ధ్రువయోనిః ధ్రువోత్పత్తిః అ
న్యేషాంనక్షత్రాణాంధ్రువత్వహితౌస్థితః - స్వయంచధ్రువంనక్షత్రం
త్వమసికుతఏతత్ త్వంనక్షత్రాణాంభ్రమతాం మేధ్యసి మేధీఖలమధ్యేనిఖా
తస్థాణుః సయథాబలీవర్దానామపగమనె హేతుఃతథాత్వం నక్షత్రా
ణాంయఏవంభూతః సత్వంమామాం పృతన్యతఃపాహి- యోద్ధుకామె
భ్యోరక్షత ॥ ౬ ॥ సప్తర్షయఃకశ్యపాదయః తేషాంకృత్తికానామ

యతః పరిషేచనంయథాపురస్తాత్పార్వణే నాతోన్యానికర్మాణి వ్యాఖ్యాతాన్యాచారాద్యాని గృహ్యంతె యథోపదేశందేవతా అగ్నిస్స్విష్టకృతం చాంతరేణావికృతమాతిథ్యంవైశ్వదేవేవిశ్వేదేవాః పౌర్ణమాస్యాంపూర్ణమాసీయస్యాంక్రియతె॥*॥ ఉపాకరణేసమాపనేచఋషిర్యః ప్రజ్ఞాయతె సదసస్పతిద్వితీయఃస్త్రియాసుపేతెనక్షారలవణావరాన్న సగ్ంసృష్టస్యచహోమంపరిచక్షతె యథోపదేశంకామ్యానిబలయశ్చసర్వత్రస్వయంప్రజ్వలితెగ్నావుత్తరాభ్యాగ్ంసమిధావాదధ్యాదాపన్నా

సప్తఋషయః ప్రథమాంకృత్తికానామరుంధతీం యద్ధ్రువతాగ్ంహ నిన్యుః ॥ షట్కృత్తికాముఖ్యయోగంవహంతీయమస్మాకమేధత్వష్టమీ॥౭॥
సదసస్పతిమద్భుతంప్రియమింద్రస్యకామ్యం । సనింమేధామయాసిషం॥

భార్యాస్సప్తతాసామరుంధతీనామసప్తమీపతివ్రతా ప్రధానభూతాని శ్చలాచఇతరావ్యభిచారశంకాత్యక్తా ఇత్యైతిహాసికాః స్మరంతితదిదముచ్యతెసప్తర్షయః కాశ్యపాదయః కృత్తికానాంప్రథమామగ్ర్యామరుంధతీంయత్ యదాధ్రువతాంనిశ్చలతామెతిప్రసిద్ధిం దర్శయతి - నిన్యుఃనయతిస్మయదేతివచనాత్తదేత్యధ్యాహార్యః తదితరాష్షట్కృత్తికాః అరుంధత్యాంముఖ్యయోగం ప్రధానభావంవహంతి ఆవహన్నభ్యుపగతవత్యః - తస్యాఅరుంధత్యా దర్శనేన ఇయంవధూరస్మాకం అస్మదోర్ద్వయోశ్చైత్యేకస్మిన్బహువచనం- ఇయమష్టమీ భూత్వాఏధతువర్ధతాం - అహంసప్తర్షీణామష్టమస్థానీయో భూయాసంఇయమపికృత్తికానామష్టమస్థానీయా భూయా దిత్యర్థః ॥ ౭ ॥ సూ ॥ ఉపాకరణేసమా= ద్వితీయ్యాస్సదసస్పతిమితి-సదసస్పతిం- సదోయజనగృహంతస్యపతిస్సదసస్పతిఃకోసా వగ్నిస్సహి సర్వయజ్ఞానామధిపతిర్దేవతాంతరంవాసదసస్పతిమద్భుతం మహాన్తామైత న్మహాంతమద్భుతంకర్మాణంవాప్రియ మింద్రస్య సోమపానార్థిన ఇంద్రస్యాగ్నిః ప్రియో భవతితదాయత్తత్వాద్యజ్ఞానాంకామ్యంప్రార్థ్యంస్తోతృణామెవంభూతంసదసస్పతింసనిందానంమెధాంప్రజ్ఞాంచఅయాసిషం యాచ్ఞాకర్మా

శ్రీశ్శ్రీ మార్గాదితి వైతదహ ర్విజానీయాద్యదహ భార్యామావహతే
త్రిరాత్రముభయోరధశ్శయ్యా బ్రహ్మచర్యం క్షారలవణవర్జనంచ తయో
శ్శయ్యామంతరేణదండో గంధలిప్తో వాససాసూత్రేణవా పరివీత స్తిష్ఠతితం

౮ ॥ ఉద్దీప్యస్వజాతవేదోపఘ్నన్నిర్ ఋతింమమ । పశూగ్ంశ్చమహ్య
మావహజీవనంచదిశోదిశ ॥ ౯ ॥ మానోహిగ్ంసీజ్జాతవెదోగామ
శ్వంపురుషంజగత్ । అబిభ్రదగ్న ఆగహి శ్రియామాపరిపాతయ॥ ౧౦॥
ఉదీర్ష్వాతో విశ్వావసోనమసేడామహే త్వా । అన్యామిచ్ఛప్రఫర్వ్య
గ్ంసంజాయాం పత్యాసృజ ॥ ౧ ॥ ఉదీర్ష్వాతః పతివతి హ్యేషా
యంవర్తమానేలజ్ యాచామి ॥ ౮ ॥

సూ॥ త్రియానుపేతేనక్షా
రలవణ—సమిధావాదధ్యాత్ - ఉద్దీప్యస్వేతిద్వాభ్యాం-ఆపన్నా శ్రీశ్శ్రీ
మార్గాదితివా ॥ హేజాతవేదః మమనిర్ ఋతింహింసక వర్గమప
ఘ్నన్ తస్యాపహతింకుర్వన్నుద్దీప్యస్వకించపశూంశ్చ మహ్యమావహ ఆన
య-జీవనంచావహ - వశీకుర్విత్యర్థః - దిశేతిపాఠేదిశ అతిసర్జనేది
శస్సర్వాజీవనందిశజీవనత్వేనదేహీతి ॥ ౯ ॥ మానోహిగ్ంసీత్-హే
జాతవేదః నోస్మాకంసంబంధిమాహింసీత్ - పురుషవ్యత్యయః మాహిం
సీః - కింగామశ్వంపురుషంజగత్ యచ్చాన్యజ్జంగమం- కించ హే అగ్నే అ
బిభ్రదన్యేషాంహవిర్వహనమకుర్వన్ అప్సునృత్యాగహి ఆగచ్ఛ ఆగ
త్యచమాంశ్రియాపరిపాలయపరిగమయసర్వత్రసమృద్ధంకురు॥ ౧౦॥ ఇతి
శ్రీహరదత్తవిరచితే - ఏకాగ్నికాండమంత్రభాష్యేనవమఃఖండః. *

సూ॥ఏతదహర్విజానీయాద్యదహభార్యాం=ప్రిత్యాశ్యనిధాయఉదీ
ర్ష్వాతఇతిద్వాభ్యాం - ఉదీర్ష్వ ఉత్తిష్ఠ అతశ్శయనాత్ హేవిశ్వా
వసో విశ్వావసుర్నామగంధర్వః తత్సంబుధ్యాదండః స్థాపితః తేనైవంసం
బోధ్యతే-నమసానమస్కారేణత్వా మీడామహే యాచామహే అన్యామి
చ్ఛప్రఫర్వ్యం ప్రథమవయసం స్త్రియమిమాంతు జాయాంపత్యా మయా
సంసృజ ॥ ౧॥ఉదీర్ష్వాతః గతార్థః- పతివతి హ్యేషాఛాందసో హ్రి

చతుర్థ్యాః అపరరాత్ర ఉత్తరాభ్యాముత్థాప్యప్రత్యాశ్యనిధాయాగ్నేరు
పసమాధానాద్యాజ్యభాగాంతే న్వారబ్ధాయాముత్తరా ఆహుతీర్జుహు

విశ్వావసుంనమసాగీర్భిరీట్టే । అన్యామిచ్ఛపితృషదంవ్యక్తాగ్ం సతేభా
గోజనుషాతస్యవిద్ధి ॥ ౨ ॥ అగ్నేప్రాయశ్చిత్తేత్వందేవానాంప్రాయ
శ్చిత్తిరసిబ్రాహ్మణస్త్వానాధకామః ప్రపద్యేయాస్యాంపతిఘ్నీతనూః ప్ర
జాఘ్నీపశుఘ్నీలక్ష్మీఘ్నీజారఘ్నీమస్యైతాంకృణోమిస్వాహా॥ ౩॥ వా
యోప్రాయశ్చిత్తే ॥ ౪ ॥ ఆదిత్యప్రాయశ్చిత్తే ॥ ౫ ॥ ప్రజాపతే
ప్రాయశ్చిత్తేత్వందేవానాంప్రాయశ్చిత్తిరసి బ్రాహ్మణస్త్వానాధకామః
ప్రపద్యేయాస్యాంపతిఘ్నీతనూః ప్రజాఘ్నీపశుఘ్నీలక్ష్మీఘ్నీ జారఘ్నీ
మస్యైతాంకృణోమిస్వాహా ॥ ౬ ॥ ప్రసవశ్చోపయామశ్చ కాటశ్చా

ర్ణవః ఏషాహిపతివతీ-మయాపత్యాతద్వతీ - విశ్వావసుంత్వాం నమసా
గీర్భిః స్తుతిభిశ్చఈట్టేయాచే- అతశ్చాన్యామిచ్ఛ పితృషదంపితృగృహేస్థి
తాంవ్యక్తామర్ధదత్తాంఅసమాప్తవివాహాం-సహితేస్వభూతోభాగః
జనుషాజన్మనాతదర్థంత్వంజాతఇత్యర్థః - తస్యవిద్ధితంలభస్వ॥ ౨॥
సూ ॥ అగ్నేరుపసమాధానంకృత్వా-అగ్నేప్రాయశ్చిత్తఇత్యాదిభిస్సప్త
భిః- అగ్నేప్రాయశ్చిత్తేప్రాయోవినాశః చిత్తిస్సంధానంప్రాయశ్చిత్తే వి
నష్టస్యకర్మణఃసంధాతాతస్యసంబుద్ధిః హేఅగ్నేదేవానాం మధ్యేత్వం
ప్రాయశ్చిత్తిరసి తతశ్చ నాధకామోహంబ్రాహ్మణః త్వాంప్రపద్యే
యాఅస్యాంవధ్వాంపతిఘ్నీతనూః పాణిరేఖాదిఃయాచప్రజాఘ్నీయాచ
పశుఘ్నీయాచలక్ష్మీఘ్నీఛాందసోహ్రస్వః తామస్యాస్తనూం జారఘ్నీం
కృణోమికరోమి - ఇదంమేచికీర్షితంతేనత్వాంప్రపద్యే-ఏతేనోత్తరే
త్రయోదశవ్యాఖ్యాతాః ॥ ౩ ॥ మధ్యమయోశ్చత్వం దేవానామిత్యా
దేరనుషంగః॥ ౪ ॥ ౫ ॥ ౬ ॥ గతార్థాః ॥ ప్రసవోనుజ్ఞా-ఉప
యామః ఉపయామఃపృథివీ-ఇయంవాఉపయామఇతిశ్రుతేః కాటోరుద్రః
లింగరూపః-నమః కాట్యాయేతిదర్శనాత్ - అర్ణవఃఉదన్వాన్హ్రి

త్వాజయాదిప్రతిపద్య తే పరిషేచనాంతంకృత్వా ఉపరేణాగ్నిం ప్రాచీ

....

ర్ణావశ్చధర్ణసిశ్చద్రవిణంచభగశ్చాంతరిక్షంచ సింధుశ్చ సముద్రశ్చసర స్వాగ్ శ్చవిశ్వవ్యచాశ్చ తేయంద్విష్మోయశ్చనోద్వేష్టిత మేషాం జంభేదధ్మ స్వాహా ॥ ౭ ॥ మధుశ్చమాధవశ్చశుక్రశ్చశుచిశ్చనభశ్చనభస్యశ్చేష శ్చోర్జశ్చసహశ్చసహస్యశ్చతపశ్చతపస్యశ్చ తేయం ద్విష్మోయశ్చనోద్వే ష్టితమేషాంజంభేదధ్మస్వాహా॥౮॥చిత్తంచచిత్తిశ్చాకూతంచా కూతిశ్చా ధీతంచాధీతిశ్చవిజ్ఞాతంచవిజ్ఞానంచ నామచక్రతుశ్చదర్శశ్చపూర్ణమాస శ్చ తేయంద్విష్మోయశ్చనో ద్వేష్టిత మేషాం జంభే దధ్మస్స్వాహా॥ ౯॥

దాదిః-ధర్ణసిఃగ్రహః ద్రవిణంబలంధనంవాభగఃఆదిత్యానామన్యతమః సౌభాగ్యంవా-ఉదయంమామకోభగఃఇతిదర్శనాత్ అంతరిక్షంప్రసిద్ధం సింధునదీసముద్రఃప్రసిద్ధఃసరస్వాన్ దేవతావిశేషః అన్వారంభణీయా యాంద్రుష్టః-పీపివాగ్ంసగ్ంసరస్వతఃదివ్యగ్ంసుపర్ణమితిచవిశ్వవ్యచా ఇంద్ర ఇత్యాహుః విశ్వవ్యచ సమవతం మతీవాం ఇతి దర్శనాత్- ఏతేషాంస్వరూపేణఅధిష్ఠాతృద్వారేణచయథాసంభవందేవతాత్వంతే శబ్దస్యాన్వయప్రసిద్ధ్యర్థంయేశబ్దోధ్యాహార్యఃయే అనుక్రాంతా దేవాః తేయంవయంద్విష్మః యశ్చాస్మాన్ ద్వేష్టితం ఏషాంజంభేజాతావేకవచ నందం తేషుభక్షణాయదధ్మఃప్రక్షిపామః ॥ ౭ ॥ మధుశ్చ వసంతాదీ నాంషణ్ణా మృతూనాంద్వౌద్వౌమాసౌ మధ్వాదయః తేఇత్యాదిపూర్వ వత్ ॥ ౮ ॥ చిత్తం-చిత్తమంతఃకరణంచిత్తిస్తద్వ్యాపారః ఆకూత మభిప్రేతంఆకూతిరభిప్రాయః ఆధీతమధ్యాతం ఆధీతిరధ్యయనం - వి జ్ఞాతవిజ్ఞానేప్రసిద్ధే-నామచక్రతుశ్చేతినామరూపేవివక్షితేక్రియతఇతిక్ర తుఃదర్శపూర్ణమాసౌప్రసిద్ధౌ ఏతేషాందేవతాత్వం పూర్వవత్ తేఇ త్యాదిపూర్వవత్ ॥ ౯ ॥ సూ ॥ అపరేణాగ్నిం ప్రాచీముపవేశ్య- రానియ్యభూరిత్యాదిభి శ్చతుర్భిః - భూరాద యస్త్రయో లోకాః

ముపవేశ్యతస్యాశ్శిరస్యాజ్యశేషాద్వ్యాహృతీభిరోంకారచతుర్థాభిరా
సీయోత్తరాభ్యాంయథాలింగంమిథస్సమీక్ష్యోత్తరయాజ్యశేషేణహృద

భూస్స్వాహా ॥ ౧౦ ॥ భువస్స్వాహా ॥ ౧౧ ॥ సువస్స్వాహా ॥
౧౨ ॥ ఓగ్ స్వాహా ॥ ౧౩॥✽॥ అపశ్యంత్వామనసాచేకితానంతపసో
జాతంతపసోవిభూతమ్ । ఇహప్రజామిహరయిగ్ంరరాణః ప్రజాయ
స్వప్రజయాపుత్రకామ ॥ ౧ ॥ అపశ్యంత్వామనసాదీధ్యానాగ్ స్వా
యాం తనూత్వ్రియేనాధమానాన్ । ఉపమాముచ్చా యువతిర్బభూ

ఓమితిబ్రహ్మ ॥ ౧౦ ॥ ౧౧ ॥ ౧౨ ॥ ౧౩ ॥ ఇతిశ్రీహరదత్తవిర
చితే-ఏకాగ్నికాండమంత్రభాష్యే దశమఃఖండః. ✽

సూ ॥ ఉత్తరాభ్యాంయథాలింగంమిథస్సమీక్ష్యఅపశ్యంత్వేతి
ద్వాభ్యాం- ఆపశ్యంత్వాత్వామపశ్యంపశ్యామి హృదయేన స్నేహేనే
త్యర్థః - చేకితానంజానంతమిత్యర్థః మదభిప్రాయంతపసోగర్భా
ధానాదెరుపనయనపర్యంతాత్ జాతంద్విజత్వేనజాతంతపసోభిక్షాచర
ణాదేరధ్యయనాంగభూతాద్విభూతం విభూతిమత్వేననిష్పన్నంవిభూతి
శ్శ్రీః ॥ ఋచస్సామానియజూగ్ంషి-సాహిశ్రీరమృతాసతాం-ఇతి-ఇహ
ప్రజామిహమమచగృహేరయింధనంరరాణోదదత్ ప్రజయా ప్రజాయ
స్వహేపుత్రకామయత్ప్రిజాయాజన్మతజ్జనయితురేవజన్మ- శ్రూయతె
హి-ప్రజామనుప్రజాయసేతదుతెమర్త్యామృతమితి॥౧॥అపశ్యంత్వాత్వా
మహంమనసాపశ్యామి- దీధ్యానాందీప్యమానాం ధ్యాయంతీంవాస్వా
యాంతనూస్వస్యాంతన్వాం- తత్రఈదూతౌచసప్తమ్యర్థఇతి ప్రగృహ్యా
సంజ్ఞాయాంసత్యామపిఛాందసఃపూర్వసవర్ణదీర్ఘస్సానునాసికః బహ్వృ
చైస్తుశుద్ధమేవాభిధీయతె - ఇహచాపికేచిదూకారాత్పరంఅనుస్వారమభి
దధతి ఊకారాంతంతుశుద్ధంఋత్వియే ఋతుకాలేభవోగర్భః ఋత్వి
యః తద్విచ్ఛతీమైకవచనస్యాదేశః నాథమానాం ప్రార్థయమానాం
స్వశరీరేమత్తోగర్భంప్రార్థయమానామిత్యర్థః - ఉపేత్యయ మ

యదేశౌసమజ్యోత్తరాస్తిస్రోజపిత్వాశేషగ్ంసమావేశనేజపేదన్యోవై

భూయాఃప్రజాయస్వప్రజయాపుత్రకామే ॥ ౨ ॥ సమంజంతు విశ్వే దేవాస్సమాపోహృదయానినౌ । సంమాతరిశ్వాసంధాతాసముదేష్ట్రీ దిదేష్టునౌ ॥ ౩ ॥ ప్రజాపతేతన్వంమేజుషస్వత్వష్టర్దేవేభి స్సహసామఇంద్ర । విశ్వైర్దేవైరరాతిభిస్సగ్ంరరాణఃపుగ్ంసాంబహూనాం

నుశబ్దస్యార్థేద్రష్టవ్యః మాంఉచ్చాఉచ్చం సంభోగకాలే ఉపరిసంతం యువతిర్యౌవనావస్థాం ప్రాప్తాత్వముపబభూయాః అనుభూయాః అనుభూయచప్రజయాప్రజాయస్వహేపుత్రకామే ॥ ౨ ॥ సూ॥ ఉత్తరయాజ్యశేషేణ హృదయదేశౌ సమజ్య సమంజంత్వితి- నౌఆవయోహృదయానివ్యాపారబహుత్వాద్బహువచనం- విశ్వేదేవాస్సమంజంతుసస్నేహానికుర్వంతు- ఆపశ్చసమంజంతు-మాతరిశ్వావాయురపిసమనక్తుధాతాసమనక్తుసమిత్యస్యదిదేష్ట్రీత్యత్రఆఖ్యాతేనసంబంధః ఉకారోనర్థకః దేష్ట్రీ అంతర్భావితణ్యర్థః సందేశస్యకారయిత్రీ సందేశఃపరస్పరం సంభాషణంకామునస్సందేష్ట్రీసరస్వతీ-సంభాషణస్యతదాయత్తత్వాద్గర్భాధానేచతస్యాః వ్యాపారదర్శనాత్ గర్భందేహిసరస్వతీతిసాసందిదేష్టుఅయమప్యంతర్భావితణ్యర్థః సందేశంకారయతునౌ ఆవయోస్సంభోగకాలానురూపంసంభాషణంసరస్వతీకారయత్విత్యర్థః॥౩॥సూ॥ ఉత్తరా స్తిస్రోజపిత్వాప్రజాపతఇతితిసృభిః ॥ హేప్రజాపతేత్వంమేతన్వంశరీరంజుషస్వసేవస్వప్రవిశ-యేనాహంరేతస్సేకే సమర్థస్స్యాం ఆసించతుప్రజాపతిరితిదర్శనాత్ హేత్వష్టఃత్వమపిమేతన్వంజుషస్వదేవేభిర్దేవైః దేవావిష్ణ్వాదయః-విష్ణుర్యోనింకల్పయత్విత్యాదిమంత్రేషు నిర్దిష్టాస్తైస్సహ-కీదృశస్త్వంసహసానః సహేరసౌశానచ్ సహసానఃతస్యైవఛాందసోనకారస్యమకారఃరూపనిర్మాణేసమర్థః-త్వష్టారూపాణిపిగ్ంశత్వితిదర్శనాత్ హేఇంద్రత్వమపిమేతన్వంజుషస్వవిశ్వైర్దేవైస్తవరాతిభిర్మిత్రభూతైస్సహసంరరాణస్సమ్యగస్మభ్యంఅభిమతందేహి పుగ్ంసాం

నామభిమంత్రయేత యథామలవద్వాసాస్యాదథైనాం బ్రాహ్మణ ప్రతి

మాతరస్స్యామ ॥ ౪ ॥ ఆనః ప్రజాంజనయతు ప్రజాపతిరాజరసాయ
సమనక్త్వర్యమా। అదుర్మంగలీః పతిలోకమావిశ శన్న ఏధిద్విపదే శంచ
తుష్పదే ॥ ౫ ॥ తాంపూషంఛివతమామేరయస్వయస్యాంబీజంమను
ష్యావపంతి । యానఊరూఉశతీ విస్రియాతైయస్యాముశంతః ప్రహరే
మ శేఫమ్॥ ౬ ॥*॥ఆరోహోరుముపబర్హస్వబాహుంపరిష్వజస్వజా

బహూనాంమాతరః పితామాతేతిపితురేకశేషే ప్రాప్తేమాతురేకశేష
శ్ఛాందసః ద్వయోశ్చేతి బహువచనంమాతరః మాతాపితరౌస్యామస్యావ
యుష్మత్ప్రసాదాదావాంబహుపుత్రౌస్యావేత్యర్థః ॥ ౪ ॥ ఆనఃన
ఇతిద్వయోర్బహువచనంప్రజాపతిరావయోః ప్రజామాజనయతుఆజర
సాయఆజరసమావాంసమనక్తుసస్నేహౌకరోతు - అర్యమాఆదిత్యః-
త్వంచఅదుర్మంగలీః దుష్టానిమంగళానియస్యాస్సాదుర్మంగలీఃసభవతీతి
సాఅదుర్మంగలీః ఛాందసస్సులోపాభావః సుమంగలీభూత్వాపతిలోకం
పత్యుర్మలోకంగృహమావిశఆవస - శంనఇత్యాదిగతం॥౫॥ తామితి॥
హేపూషన్ యస్యాంమనుష్యాఃబీజంవపంతిశుక్లముత్సృజంతి- తాంమేశి
వతమామనుకూలతమాంకృత్వా ఏరయస్వప్రేరయస్వభార్యాం మేప్రా
త్పాహామేత్యర్థః- భార్యాయాంహిబీజంవపంతిఅన్యత్రనిషేధాత్ సావి
శేష్యతే-యానఃఅస్మదోర్ద్వయోశ్చేత్యేకస్మిన్బహువచనం - మహ్యంఊ
రూయాఉశతీకామయమానావిశ్ఛాందసః స్రియాతైశ్రయతేశ్నకారస్యస
కారః పంచమోలకారఃవిశ్రయేతవిశ్లిష్టౌకుర్యాత్ తదాయోనిర్వివృతాభ
వతియస్యాంచైవంభూతాయాం-ఉశంతః కామయమానాభూత్వాశేఫం
ప్రహరేమప్రక్షిపేమ॥పూర్వవద్బహువచనం॥౬॥ఇతిశ్రీహరదత్తవిరచితే-
ఏకాగ్నికాండమంత్రభాష్యేఏకాదశః ఖండః.

సూ ॥ శేషగ్ంసమావేశనేజపేదన్యోవై నామభిమంత్రయేత-ఆ
రోహోరుమిత్యాదిజపపక్షే తావదాత్మనఏవ అయమంతరాత్మనః ప్రే
షః హేమదీయశరీరాత్మన్ అస్యాఊరుమారోహఅరుహ్యచ ఆత్మనోబా

షిద్ధానికర్మాణిసగ్ంశాస్త్రియాంమలవద్వాససమిత్యేతానిరజసః ప్రా

యాగ్ంసుమనస్యమానః । తస్యాంపుష్యతం మిథునౌసయోనీ బహ్వీం
ప్రజాంజనయంతౌసరేతసా ॥ ౧ ॥ ఆర్ద్రయారణ్యాయత్రా మంథ
త్పురుషంపురుషేణశక్రః । తదేతౌమిథునౌసయోనీ ప్రజయామృతే నే
హాగచ్ఛతం ॥ ౨ ॥ అహంగర్భమదధామోషధీష్వహంవిశ్వేషుభువ

హ్వంబాహూఉపబర్హస్వఉపబర్హణమాలింగన మిహతు తదర్థం
ప్రసారణమాలింగనాయబాహూ ప్రసారయప్రసార్యచ పరిష్వజస్వజా
యాంతస్యాంసుమనస్యమానః ప్రీయమాణో భూత్వాతథా ప్రజారూ
పాణిసమృద్ధానిభవంతి తస్యాంపుష్యత మిత్యాదిజాయయా సహాభిధా
నంహేజాయేమదీయశరీరాత్మజయువాంపుష్యతం పుష్టౌభవతం మిథు
నౌమిథునీభూతౌసయోనీసంగతోపస్థేంద్రియౌబహ్వీం ప్రజాంజనయం
తౌసరేతసాసరేతసౌచిరకాలమవిచ్ఛిన్నేంద్రియౌ-ఏషైవానయోఃపుష్టిః
యదుతప్రజాసమృద్ధిః - అభిమంత్రణపక్షేతస్యామిత్యంతంపత్న్యోరభిమం
త్రణంశిష్టంద్వయోః ॥ ౧ ॥ ఆర్ద్రయాఆజ్యాక్తయా అరణ్యాఅగ్ని
మమంథత్ అత్రాపిజపపక్షేశరీరాత్మనోభిధానంయత్రేతి యథార్థేయ
థాకశ్చిత్ ఆర్ద్రయాఆజ్యాక్తయాఅరణ్యాఅగ్నిమమంథత్ ఏవంశక్రఇం
ద్రః ఉపలక్షణమేతత్ పూర్వోక్తోవివాహస్యకర్తా ఇంద్రాదిఃపురుషేణ
పురుషలక్షణేన శేఫేనపురుషంపుమాగ్ంసంగర్భంఅమంథత్ మథనసదృ
శేనవ్యాపారేణనిష్పాదితవాన్ తద్వత్ ఏతౌమిథునౌమిథునీభూతౌ యు
వాంసయోనీసంగతోపస్థేంద్రియౌసంతౌ ప్రజయా౽మృతేన ప్రజారూ
పేణామృతేన*ప్రజామనుప్రజాయసే-తదుతేమర్త్యామృతమితిశ్రుతేః-
ఇహాశ్రమేస్థితౌగచ్ఛతం కేవలోప్యయంగమిస్సంపూర్వస్యార్థే ద్రష్ట
వ్యః సంగచ్ఛతంసంగతౌభవతం ॥ ౨ ॥ అహంగర్భం అహమోష
ధీషుగర్భమదధాందధామి శ్రౌతస్మార్తకర్మానుష్ఠానద్వారేణ॥*॥
అగ్నౌప్రాస్తాహుతిస్సమ్యగాదిత్యముపతిష్ఠతే- ఆదిత్యాజ్జాయతే వృష్టి

దుగ్ధ్వాపాత్రాస్తామృతు సమావేశన ఉత్తరాభిరభి మంత్రయతే -

నేష్వంతః । అహంప్రజా అజనయంపితౄణామహంజనిభ్యో అవరీషుపు
త్రాన్ ॥ ౩ ॥ పుత్రిణేమాకుమారిణావిశ్వమాయుర్వ్యశ్నుతమ్।ఉభా
హిరణ్యపేశసావీతిహోత్రా కృత ద్వసూ ॥ ౪ ॥ దశస్యంత్వామృ
తాయకగ్ంశమూధోరోమశగ్ంహథో దేవేషు కృణుతోదువః ॥౫॥విష్ణు

ర్వ్యాప్తేరన్నంతతఃప్రజా ఇతి- అహమేవచవిశ్వేషు భువనేష్వంతరవస్థితః
పరమాణుద్వారేణస్వరూపేణవా ఏవంభూతోహం పితౄణామర్థాయ
ప్రజా అజనయంజనయామి - అహమేవజనిభ్యఃజన్యాఅస్యావధ్వాః
అవరీషుఅవరాసుపశ్చాత్కాలభావినీషుస్నుషాసుపుత్రాన్ జనయామి-
పుత్రోత్పాదనద్వారేణపౌత్రానపినస్సం త్విత్యర్థః - తదేతజ్జపపక్షే
యథాశ్రుతమేవ-అభిమంత్రణపక్షేతు ప్రయుక్తిద్వారేణ ప్రయుక్తిశ్చా
ప్యభిమంత్రణమేవ ॥ ౩ ॥ పుత్రిణేమా - పుత్రిణౌఇతిద్వివచనస్యాకారః పు
త్రిణౌ ఇమా ఇమౌ ఆయువాంకుమారిణాకుమారీభిఃదుహితృభిః తద్వంతౌవి
శ్వమాయుఃసహషోడశవర్షశతంఅజీవమిత్యేవంరూపంవ్యశ్నుతంప్రా
ప్నుతం-ఉభాఉభౌహిరణ్యపేశసాపేశఇతిరూపనామపరిశుద్ధవర్ణావితి
వీతిహోత్రావీతిరితి హవిర్నామహవిషాహోతారౌకృతద్వసూదకార
శ్ఛాందసఉపజనఃకృతవసూకృతధనౌ-దశస్యంత్వా-దశస్యందానకర్మ-
వకారఉపజనఃదశస్యంతాబహ్వృచాస్తువకారంనపఠంతి - అర్థిభ్యో౽
పేక్షితానిదదతావమృతాయకం అమరణాయదేవత్వప్రాప్తయెఅనర్థ
కోయంనిపాతః పాదపూరణశ్ఛాందసఃశంసమః సకారస్యశకారశ్ఛాం
దసః బహ్వృచాస్తుసకారమేవపఠంతి-ఊధః ఊధస్థానీయ ముభయోరు
పస్థేంద్రియంరోమశంఅనేనఉప భోగయోగ్యతాలక్ష్యతేరోమోత్పత్తేః
ప్రాగననుభోగ్యాహిస్త్రియః - తథాచ- భావయవ్యస్యరాజ్ఞో భా
ర్యాంభావయవ్యాసింఇంద్రః పత్యుస్సఖా పరిహాసన్నువాచ-ఉపభోగ
యోగ్యాత్వంనభవసిరోమాణితేనోత్పన్నానీతి-సాతమబ్రవీత్-ఉపోపమే
పరామృశ మామేదభ్రాణిమన్యథాః సర్వాహమస్మిరోమశాగంధారిణా

౮ ॥ చతుర్థీ ప్రభృత్యా షోడశీ

ర్యోనింకల్పయతుత్వష్టా రూపాణి పింశతు । ఆసించతు ప్రజాపతి
ర్ధాతా గర్భందధాతుతే॥౧॥గర్భంధేహిసినీవాలిగర్భంధేహి స
రస్వతి। గర్భంతే అశ్వినా దేవావాధత్తాం పుష్కరస్రజా॥ ౨॥ హిర

మివనావికేతి- తద్రోమ శమర్థః శంహార్థః లోడర్థేలజ్ యువాం
సంగతంసంశ్లిష్టం కురుతమిత్యర్థః- దేవేషుకృణుతోదువః- పరిచర్యాం
కృణుతం కురుతం పూర్వవల్లోడర్థేలజ్ పురుషవ్యత్యయశ్చ కృణుతం
దేవాన్పరిచరతమిత్యర్థః॥ ఇతిహారదత్త విరచితే ఏకాగ్నికాండమంత్ర
భాష్యే ద్వాదశఃఖండః. ✽

సూ॥ యదామలవద్వాససాస్స్యాదథైనాం బ్రాహ్మణ ప్రతిషి
ద్ధాని కర్మాణి సంశాస్తి యాంమలవద్వాసస మిత్యేతాని రజసః
ప్రాదుర్భావాత్త్రాఽఽతావృతు సమావేశన ఉత్తరాభిరభి మంత్రయ
తే॥*॥చతుర్థీ ప్రభృత్యాషోడశీ ముత్తరా ముత్తరాంయుగ్మాం ప్ర
జానిశ్రేయస మృతుగమన ఇత్యుపదిశంతి॥ విష్ణుర్యోని మిత్యాదిభిస్త్ర
యోదశభిః ॥ విష్ణుః తవయోనిం కల్పయతు గర్భాధానక్షమంకరో
తు - ప్రజాపతిశ్చమామావిశ్య తత్ర రేత ఆసించతు - తత్రనిషిక్తం
రేతోధాతా ఆదిత్యానామన్యతమః ప్రజాపతిరేవవా-గర్భందధాతు
గర్భరూపేణ పరిణమయతు- తస్యచహస్తపాదాదిరూపాణిత్వష్టా
పింశతు దీప్తికమార్యం-నక్షత్రేభిః పితరోద్యామపింశన్ ఇతి
దర్శనాత్ దీప్తానికరోతు॥ ౧ ॥ గర్భంధేహి సినీవాల్యాసరస్వ
త్యాచాధిష్ఠితా వధూరేవ తథాభిమంత్ర్యతే- ధేహిధారయ-అశ్వినా
చదేవౌ తే తవగర్భమాధత్తాంపుష్కరస్రజాపుష్కరమాలినౌ॥ ౨ ॥
హిరణ్మయీ అరణీ తృతీయైకవచనస్య పూర్వసవర్ణః హిరణ్మ
య్యా అరణ్యాతత్సదృశేన ప్రజననేనయంయాదృశంగర్భం నిర్మంథతః
ప్రయత్నేనజనితవంతౌ అశ్వినాఅశ్వినౌతంతాదృశంతే గర్భంహవా

ముత్తరా ముత్తరాం యుగ్మాం ప్రజానిశ్రేయసమృతుగమన ఇత్యుప

త్యాయీ అరణీ యన్నిర్మంథతో అశ్వినా। తంతెగర్భꣳ హవామహే
దశమె మాసి సూతవె॥౩॥ యథేయం పృథివీ మహీ తిష్ఠంతీగర్భమా
మాదధె । ఏవం త్వం గర్భమాధత్స్వ దశమెమాసి సూతవె॥ ౪ ॥
యథా పృథివ్యగ్నిగర్భా ద్యౌర్యథేంద్రేణగర్భిణీ । వాయుర్యథా ది
శాంగర్భ ఏవం గర్భందధామి తె ॥ ౫ ॥ విష్ణో శ్రేష్ఠేన రూపేణా
స్యాంనార్యాం గవీన్యాం । పుమాꣳసꣳ గర్భమాధేహి దశమెమా

మహే ఆశంసామః దశమెమాసి సూతవె సూతుం అశ్వినా రూపవం
తౌ తత్పుత్రోపి రూపవాన్ తాదృశస్తె గర్భో భవత్విత్యర్థః ॥ ౩ ॥
యథేయంపృథివీ ఇయంపృథివీ యథా మహీమహతీతిష్ఠంతీ యథేయ
మిదానీంతిష్ఠంతీ ఉత్తానాతథైవతిష్ఠంతీ ఉత్తానా సతీత్యర్థః ఉత్తానే
త్యేవబహ్వృచానాంపాఠః గర్భమాదధె ద్యులోక సిషిక్తం వృష్టిల
క్షణంరేతో గృహీత్వా సస్యలక్షణం గర్భంపృథ్వీ యథాధారయంతీ
ఏవంత్వం గర్భమాధత్స్వ ధారయ దశమె మాసీతిగతం॥ ౪ ॥ య
థాపృథివీ పార్థివెష్వరణ్యాదిషు అగ్నేరవస్థానాత్ పృథివ్యగ్నిగ
ర్భేత్యుచ్యతెద్యులోకె ఇంద్రః ప్రధానభూతః సతస్యాః గర్భత్వేన
నిరూప్యతె-వాయుశ్చదిగ్భ్యః ప్రభవతితేనాసౌతాసాంగర్భః-యథా
ఆసాంఏతెగర్భాః ఏవం గర్భందధామితె॥౫॥ విష్ణో హెవిష్ణో-శ్రేష్ఠేన
రూపెణ యుక్తం పుమాంసం గర్భమస్యాంనార్యాం ఆధేహి కీదృ
శ్యాంనార్యాం గవీన్యాం క్రమెణరేతో రూపం కమనీయాయాం కా
మ్యాయాం కామయితుం యోగ్యాయాం ఋతుస్నాతాయా మిత్య
ర్థః - అన్యేతు గవీనీతి స్త్రీణాం వీర్యాతిశయస్యాభిధానం మన్యం
తె॥ * ॥ వితెభినద్మితకరీం వియోనిం విగవీన్యా ఇతి దర్శనాత్ అ
స్యాంనార్యాం యాగవీనీతస్యా మిత్యర్థః దశమె మాసీతిగతం॥ ౬ ॥

దిశం త్యర్థపాద్రివ్యస్య పరిత్రవే పరికాసనె చాప ఉపస్పృశ్యోత్తరే

సిసూతవె॥ ౬ ॥ నేజమేష పరాపత సపుత్రఃపునరాపత । అస్యై మె పుత్రకామాయె గర్భ మాధేహి యః పుమాన్॥ ౭ ॥ వ్యస్య యోనిం ప్రతి రేతో గృహాణ పుమాన్పుత్రో ధీయతాం గర్భే అంతః। తంమాతాదశ మాసోబిభర్తి సజాయతాం వీరతమస్స్వానామ్॥౮ ॥ ఆతెగర్భో యోనిమెతు పుమాన్బాణ ఇవేషుధిమ్ । ఆవీరో జాయ తాంపుత్రస్తె దశమాస్యః ॥ ౧౩ ॥ * ॥ కరోమితె ప్రాజాపత్య

నేజమెషఃస్కంద గ్రహెష్వన్యతమః యోనేజమెష ఇతి ఇతిహాస పురాణయోః ప్రసిద్ధః- తథావైద్య గ్రంథేషు కౌమారగ్రహపీడాయాం నేజమెషంచ పూజయెదితి పఠ్యతె హెనెజమెష పరాపత పరాగచ్ఛ త్వంహి గర్భస్య దూషకః—పాఠం—పోషకః—యద్యవశ్య మాగంతవ్యం సపుత్రః పునరాపత పుత్రంగృహీత్వాపునరాగచ్ఛఆగత్యచ అస్యైమెమమ స్వభూతాయా మస్యాం పుత్రకామాయాంగర్భమాధెహికీదృశంయః పుమాన్॥ ౭ ॥ వ్యస్య - మయా నిషిచ్యమానంరేతః త్వంయోనిం వ్యస్యవిక్షిప్య వివృత్య ప్రతిగృహాణ తథాసతితె అంతర్గర్భో ధీయతాం సచపుమాన్ పుత్రో ధీయతాం తంచమాతా త్వం దశమాసః మాస శబ్దస్యాయం పద్ద న్నాది సూత్రేణ మాసాదెశః దశ మాసాన్ బిభర్తు పురుషవ్యత్యయః బిభృహి- సచ స్వానాం జ్ఞాతీనాం మధ్యే వీరతమో భూత్వా జాయతాం ॥ ౮ ॥ ఆతే - తేతవ యోనిం పుమాన్గర్భః ఐతు ఆగచ్ఛతుకఇవబాణఇవేషుధిం ఇషవోయత్రధీయంతే తంయథాబాణః ప్రవిశతి తద్వత్ యథాచాసౌదశమాస్యోభవతిదశమాసాన్భృతోభవతి- తతస్తెపుత్రః వీరః వీర్యయుక్తో భూత్వా అజాయతాం ॥ ౯ ॥ ఇతిహరదత్త విరచితె - ఏకాగ్నికాండ మంత్రభాష్యే - త్రయోదశః ఖండః.

*

కరోమితే ప్రాజాపత్యం ప్రజాపతికర్మ రేతసస్సేచనం ఆసిం

యథాలింగం జపేదేవ ముత్తరై ర్యథా లింగం చిత్యం వనస్పతిగ్

మాగర్భో యోని మేతు తే । అనూనః పూర్ణో జాయతా మశ్లో
ణో పిశాచధీతః॥ ౧ ॥ పుమాగ్ స్తే పుత్రో నారి తం పుమాననుజా
యతామ్ । తానిభద్రాణి బీజాన్యృషభాజనయంతునౌ ॥ ౨ ॥ యా
నిభద్రాణిబీజాన్యృషభాజనయంతినః । తైస్త్వంపుత్రాన్విందస్వసా
ప్రసూర్ధేనుకాభవ॥ ౩ ॥ కామప్ర మృధ్యతాం మహ్యా మపరాజి

చతుప్రజాపతిరితి దర్శనాత్ తత్తేకరోమితతశ్చగర్భస్తేతవయోనిమే
తు - సచ అనూనః అన్యూనాంగః పూర్ణః పూర్ణకాలః దశమా
స్యః జాయతాం - అశ్లోణః అపంగుః అబధిరోవా అపిశాచధీతఃధీ
యతేధ్యాయతేర్వా ధీతః-యః పిశాచైః ధీతఃసపిశాచధీతఃసనభవతీ
తి తథోక్తః॥ ౧ ॥ పుమాన్ హేనారిపుమాగ్ స్తేపుత్రోజాయతా
మితివక్ష్యమాణమపేక్ష్యతే- ప్రథమస్తావద్గర్భఃపుమాన్భవతు - తంచ
పుమానేవానుజాయతాం ద్వితీయాదయోపి గర్భాః పుమాగ్ంస
ఏవభవంత్విత్యర్థః - తానితాదృశానిభద్రాణికల్యాణాన్యమోఘా
నిబీజానివీర్యాణి ఋషభా ఋషభవత్సేచనసమర్థాః కేపునస్తే ప్ర
జాపత్యాదయః ఓషధయోవామాపాదయః వృష్ట్యాం జనయంతునౌ
ఆవయోర్యథా పుత్రాఎనోపర్యుపరిజాయంతే తాదృశానివీర్యాణ్యా
వయోరుత్పాదయంతు॥ ౨ ॥ యాని-పూర్వోక్తా ఋషభాఃయానిభ
ద్రాణి బీజాని నఃఅస్మదోర్వయోశ్చేతి బహువచనంనౌ జనయంతి-
తైర్బీజైస్త్వం పుత్రానేవ విందస్వసాత్వం ప్రసూః ప్రసవ శీలా ధే
నుకా ధేను సదృశీభవ-యథా ధేనుర్వత్సేన పీయ్యతే ఏవంత్వం పుత్రేణ
నిత్యంపీయమానా భవ॥ ౩॥ కామప్రంప్ర పూరణే కామాన్పూరయతీతి
కామప్రం మహ్యాం మమేదంకర్మఋధ్యతాం- ఋద్ధమస్తు అపరాజితమే
వమే-అపరాజితమేవ అమోఘమేవచమేభవతు- హేదేవవాయో యం
కామంకామయే పుమాంసం జనయేయమితి తంమేకామం సమర్థయ

సిగ్వాతగ్ం శకుని మిత్యుభయోహ్వ్యాదయసగ్ం సగేఽప్స్త్రిరా

తమేవమే । యంకామంకామయేదేవ తంమేవాయో సమర్థయ॥౪॥
అనుహావం పరిహావం పరీవాదం పరిక్షపమ్। దుస్స్వప్నం దురుదితంత
ద్ద్విషద్భ్యో దిశామ్యహమ్॥ ౫ ॥ అనుహూతంపరిహూతగ్ం శకు
నేర్యదశాకునమ్ । మృగస్యసృతమక్ష్ణయా తద్ద్విషద్భ్యో దిశామ్య
హమ్॥ ౬ ॥ ఆరాత్తే అగ్నిరస్త్వారాత్పరశురస్తుతే । నివాతేత్వా
భివర్షతుస్వస్తితేస్తువనస్పతె స్వస్తిమేస్తు వనస్పతే ॥ ౭ ॥ నమశ్శ
కృత్సదె రుద్రాయ నమోరుద్రాయ శకృత్సదే । గోష్ఠమసి నమస్తే

సమృద్ధంకురు- వాయునా సుఖంప్రేరితంరేత స్సిచ్యత ఇతి సఏవంప్రా
ర్థ్యతే॥౪॥ సూ॥అథ ప్రాధ్వస్యపరిక్షవేపరికాసనేచాపఉపస్పృశ్యో
త్తరేయథాలింగంజపేత్-అనుహావమితి- అనుహావంపృష్ఠతఆహ్వానమ
నుహావః సర్వత ఆహ్వానం పరిహావః నిందితోవాదః పరీవాదః ఛిందిభిం
దీత్యాది పరిక్షపం పరితఃక్షువథుః పరిక్షవః మంత్రేతు చ్ఛాందసోవకా
రస్యపకారఃదుస్స్వప్నఃప్రసిద్ధఃదురుదితంవైధవ్యేయాని శబ్దోచ్చారణాని
యచ్చాన్యదేవం దుర్నిమిత్తం దద్ద్విషద్భ్యో దిశామ్యహామతిసృజామి॥
౫॥అనుహూతం యదనుహూతం యచ్చపరిహూతంయచ్చశకునేస్సం
బంధి అశాకునం అనిమిత్తభూతం యచ్చమృగస్య సృగాలాదేః అ
క్ష్ణయాసృతం తిర్యగ్గమన మపసవ్యాది తచ్చద్విషద్భ్యో దిశామ్యహం-
శకుననిమిత్తంశాకునం తత్ప్రతిపక్షభూత మశాకునం దుర్నిమిత్తం ॥
౬॥సూ॥ఏవముత్తరైర్యథాలింగంచిత్యంవనస్పతిగ్ంశకృద్రీతిగ్ంసిగ్వా
తగ్ంశకునిమితి ॥ ఆరాత్తఇత్యాదిభిః-హేవనస్పతే తేతవఆరాద్దూర
తోగ్నిరస్తుఏవంపరశురపితేదూరతోస్తు - వాతాభావోనివాతఃతాదృశే
నివాతె సతిదేవస్త్వామభివర్షతువాతెసతిభంగప్రసంగః ఏవంవనస్పతే
తేస్వస్త్యస్తు-ఏవం వనస్పతేమమాపిస్వస్త్యస్తు-వనస్పతె త్వదభిమంత్ర
ణాత్॥౭॥నమశ్శకృత్సదే- శకృదిసీదతేరుద్రాయఆదరార్థం పునర్వ

త్రావరంబ్రహ్మచర్యం చరిత్వా స్థాలీపాకగ్ం శ్రపయిత్వాగ్నే రుపస

అస్తుమామాహిగ్ంసీః ॥ ౮ ॥ సిగసినసివజో౽నమస్తె అస్తుమామా
హిగ్ంసీః ॥ ౯ ॥ ఉద్గాతేవశకునేసామ గాయసిబ్రహ్మపుత్రఇవసవ
నేషుశగ్ంససి । స్వస్తినశ్శకునే అస్తుప్రతినస్సుమనాభవ ॥ ౧౦ ॥
✿ ॥ | ప్రాతరగ్నింప్రాతరింద్రగ్ంహవామహే ప్రాతర్మిత్రావరు
ణా ప్రాతరశ్వినా । ప్రాతర్భగం పూషణం బ్రహ్మణస్పతిం ప్రాత
స్సోమముతరుద్రగ్ంహువేమ॥ ౧॥ ప్రాతర్జితంభగముగ్రగ్ం హువేమ

చనం నమోరుద్రాయశకృత్సదే- హేశకృత్ త్వంగోష్ఠమసిగవిష్ఠితమసిన
మస్తెఅస్తుమామాహింసీః- గావో౽నకించిదపిహింసంతి త్వంచగోష్ఠమసి॥
౮॥ సిగసిసిక్-వస్త్రదశాసినసివజః నాసివజఃఛాందసంపరరూపంనమ
స్తఇత్యాదిగతం॥౯॥ హేశకునే త్వముద్గాతేవసామగాయసియథో౽ద్గా
తాసామగాయతి-తద్వత్ కించశంససిప్రశస్తంవదసి-బ్రహ్మపుత్రఇవసవ
నేషుబ్రహ్మపుత్రః బ్రహ్మవర్గే భవో౽బ్రాహ్మణాచ్ఛంసీ సయథో౽క్త్యాదిసం
స్థాసు త్రిష్వపిసవనేషు శంసతితద్వత్ యజ్ఞవాచీసవనశబ్దఃకించనఃఅ
స్మభ్యం స్వస్త్యస్తు నో౽స్మాకంచప్రతి త్వంసుమనాభవ- ఇతిహరదత్త
విరచితె ఏకాగ్నికాండ మంత్రభాష్యే చతుర్దశః ఖండః॥ ✿

సూ॥ ఉభయో ర్హృదయ సగ్ంసర్గె ప్సు త్రిరాత్రా వరం
బ్రహ్మచర్యం చరిత్వా = కృత్వాతేన సర్పిష్మతా = సిద్ధింవాచయి
త -ప్రాత రగ్నిమిత్యాదిభి స్సప్తభిః - అగ్న్యాదయః ప్రసిద్ధాః తాన్
ప్రాత ర్హ్వామహే ఆహ్వ యామః రక్షార్థం ఉతరుద్రగ్ం హువే
మ- అపిరుద్రం ప్రాతరాహ్వయామః ॥ ౧ ॥ ప్రాతర్జితంప్రాతః
కాలేజయతీతి ప్రాతర్జిత్ తంభగ మాదిత్యానామన్యతమం ఉగ్ర
మనభిభవనీయం వయం హువేమ ఆహ్వయామః - పుత్రమదితెరా
దిత్యం - యోవిధర్తా సర్వస్య ధారయితా వృష్ట్యాదినాఆధ్రశ్చిత్
దరిద్రో౽పి తురశ్చిత్ త్వరమాణో౽పి చిచ్ఛబ్దో౽ప్యర్థే భక్షీతి భజె ర్లిజర్థే

మాధానాద్ధ్యాజ్య భాగాంతే స్విష్టకృదర్థాయాముత్తరా ఆహుతీర్జుహ్

వయం,పుత్రమదితేర్యోవిధర్తా । ఆధ్రశ్చిద్యం మన్యమాన స్తురశ్చి ద్రాజాచిద్యంభగంభక్షీత్యాహ ॥ ౨ ॥ భగప్రణేతర్భగ సత్యరాధో భగేమాంధియముదవదదన్నః । భగప్రణోజనయగోభిరశ్వైర్భగప్రనృభిర్నృవంతస్స్యామ ॥ ౩ ॥ ఉతేదానీం భగవంతస్స్యామోత ప్రపిత్వ ఉతమధ్యే అహ్నామ్ । ఉతోదితామఘవంత్సూర్యస్యవయందేవానాగ్ంసుమతౌస్యామ ॥ ౪ ॥ భగఏవభగవాగ్ంఅస్తుదేవాస్తేనవ

లజిరూపం ఆధ్రోఽపి త్వరన్నపి రాజాపి మన్యమానశ్చ యంభగంభజేమేతిబ్రూతే కథం భగం భక్షీ భగం భజేయమితి జానానః-సపూర్వ్వఏవ యస్యభక్తతా మాశాస్త ఇత్యర్థః॥ ౨ ॥ భగప్రణేతః- హే భగసర్వస్య ప్రణేతః ఆదరార్థం పునః పున రామంత్ర్యతే భగసత్యరాధః రాధఇతిధననామ భగఃఇమాంధియం మేయంమమబుద్ధిః సపత్నీం బాధయేతి తాంసపత్నీబాధనంవా ఉదవ- ఉత్తిష్ఠ మానోభూత్వారక్షతాత్ పర్యాయేణరక్షదదత్ నఃఅస్మభ్య మభిమతం దదత్ హే భగ త్వం నోఽస్మాన్ గోభిరశ్వైశ్చ ప్రజనయ సమృద్ధాన్కురు హే భగ త్వత్ప్రసాదాత్ వయం నృభిః దాసాదిభిః నృవంతః ప్రకర్షేణ స్యామ॥ ౩ ॥ ఉతేదానీ మస్మిన్కర్మకాలేవయంభగేన దేవేనతద్వంతస్స్యామ-ఉతప్రపిత్వే అపిసాయాహ్నే ఉతమధ్యే అహ్నాం మధ్యాహ్నేపి ఉతఅపిచ ఉదితాఉదయ త్యస్మిన్నుదితే ప్రాతరిత్యర్థః యదివ సంతాప్రమీయత ఇత్యాదివత్ సప్తమ్యేకవచన స్యాకారః హేమఘవన్ మఘవత్ మఘమితి ధననామ ధనవత్- కస్యోదయే సూర్యస్యపూర్వాహ్ణాదిషు త్రిష్వపికాలేషు వయం భగవంత స్స్యామేత్యర్థః- వయందేవానాం సుమతౌ శోభనాయాం మతౌఅనుగ్రహాత్మికాయాం బుద్ధౌస్యామ- భగస్యైవ ప్రసాదాత్ అన్యేదేవా అప్యస్మాననుగృహ్ణీయురిత్యర్థః॥ ౪॥భగఏవ-హేదేవాఃదేవోభగఃసస్వయంభగఎవసన్

త్వాజయాది ప్రతిపద్యతే పరిషేచనాంతం కృత్వా తేన సర్పిష్మతా యుగ్మాన్ ద్వ్యవరాన్ బ్రాహ్మణా న్భోజయిత్వా సిద్ధిం వాచయీత

యంభగవంతస్స్యామ । తంత్వాభగసర్వఇజ్జోహవీమి సనో భగపు
రఏతాభవేహ ॥ ౫ ॥ సమధ్వరాయోషసోనమంతదధిక్రావేవశుచ
యేపదాయ । అర్వాచీనంవసువిదంభగంనోరథమివాశ్వావాజిన ఆ
వహంతు ॥ ౬ ॥ అశ్వావతీర్గోమతీర్నఉషాసోవీరవతీస్సదముచ్ఛం
తుభద్రాః । ఘృతందుహానావిశ్వతఃప్రపీతాయూయంపాతస్వస్తిభి

భగవానస్తు- భగేన దేవేన తద్వానస్తు ఏవంనామ తద్వత్త్వంశ్లాఘనీయ మిత్యర్థః- తేనభగేన వయంభగవంతస్స్యామ- హేభగయఏవం భూతోసి- తంత్వాత్వాంసర్వఏవ జనోజోహవీమి పురుషవ్యత్యయః జోహవీతీతి బహ్వృచా స్తథైవాధీయంతే - హేభగసత్వం నోస్మాకం పురఏతానేతాభవ- ఇహకర్మణి॥ ౫ ॥ సమధ్వరాయ-తస్యైవ భగస్య ప్రసాదేన ఉషసో ప్యధ్వరాయాస్మై సపత్నీ బాధన రూపాయ యజ్ఞాయ సమనమంత లోడర్థేలఙ్ సన్నమంతాం భజంతా మిత్యర్థః దధిక్రావేవ దధి క్రావాగ్నిః ఆదిత్య ఇత్యన్యేసయథాశుచయేపదాయ శుద్ధాయ స్థానాయ కల్పతేతద్వత్ కించ వసువిదం వసునోలంభయితారంభగం నోస్మాన్ప్రతి అర్వాచీన మభిముఖం ఆవహంతు—శ్చ వాజినో వేగవంతః క్వఅశ్వా రథమివ యథారథ మశ్వావహంతి- తద్వదుత్తమాశ్వైశ్చదేవః అస్మాకమస్మాన్ప్రతి ॥ ౬ ॥ ఉషాసః ఉషసః అశ్వవత్యః గోమత్యః వీరవత్యశ్చభూత్వా ఉచ్ఛంతు వ్యుఛంతు వ్యుష్టా భవంతు సదంసదా నిత్యమిత్యర్థః ఘృతముపలక్షణమేతత్- క్షీరగంసర్పిఃమధూదకమిత్యాదిదుహానాఃవిశ్వతస్సర్వతఃప్రపీనాః ప్రవృద్ధాఃభద్రాఃకల్యాణామేఅస్మిన్సూక్తే నిర్దిష్టా అగ్న్యాదయః తేయూయంనోస్మాన్స్వస్తిభిఃసదాపాత రక్షత॥ ౭ ॥ ఇతిహారదత్తవిరచితే ఏకాగ్నికాండమంత్రభాష్యే పంచదశః ఖండః॥ ౧౫ ॥ *

శ్వస్తిష్యేణేతిత్రిస్సప్తైర్యవైః పాఠాంపరికిరతియదివారుణ్యసి వరుణా త్వానిష్క్రీణామీతియదిసౌమ్యసిసోమాత్వానిష్క్రీణామీతిశ్వోభూత ఉత్తరయోత్థాప్యోత్తరాభి స్తిసృభి రభిమంత్ర్యోత్తరయా ప్రతిచ్ఛ న్నాగ్ం హస్తయోరాబధ్య శయ్యాకాలెబాహుభ్యాం భర్తారం ప రిగృహ్ణీయా దుపధాన లింగయా వశ్యోభవతి సపత్నీబాధనం చైతే

స్సదానః ॥ ౭ ॥*॥౧౫॥ ఇమాంఖనా మ్యోషధీం వీరుధం బలవత్త మాం । యయా సపత్నీంబాధతె యయా సంవిందతె పతిం॥ ౧ ॥ ఉత్తానపర్ణే సుభగె సహమానే సహస్వతి । సపత్నీం మెపరాధ మపతిం మెకేవలంకృధి ॥ ౨ ॥ ఉత్తరాహ ముత్తర ఉత్తరె దుత్త రాభ్యః । అథ సపత్నీ యా మమాధరాసాఽధరాభ్యః ॥ ౩ ॥ న

సూ॥ శ్వస్తిష్యేణేతి త్రిస్స ప్తైర్యవైః పాఠాం పరి కిరతియ ది=సపత్నీ బాధనంచైతె నైవ కామెన ఇమాంఖనా మీత్యాదిభిః ఇ మాం పాఠాఖ్యామోషధిం ఖనామ్యుత్పాటయామి వీరుధం వివిధం రోహంతీం ప్రతానవతీ మిత్యర్థః బలవత్తమాం అతిశయెన వీర్యవతీ మిత్యర్థః యయా ఓషధ్యా సపత్నీం బాధతె సర్వ ఏవ స్త్రీజనః య యాచ సమ్యగ్విందతెపతిం అసాధారణం లభతె॥ ౧ ॥ ఉత్తాన ప ర్ణే ఉత్తానాని పర్ణాని యస్యాస్సా ఉత్తానపర్ణా హె ఉత్తాన పర్ణే సుభగె సౌభాగ్యస్య నిమిత్తభూతె సహమానె సహమర్షణె అ భిభవె ఛందసి సపత్నీం బాధమానె సహస్వతి అతిబలవతి సపత్నీం మె పరాధమ మమసపత్నీం పరాగమయ మమపతింమెకేవలంకృధి-మే పతింమమైవా సాధారణంకురు ॥ ౨ ॥ ఉత్తరాహం- హేఉత్తరె ఉత్కృష్టే పాఠె ఉత్తరా ఉత్కృష్టాహం స్వతఏవ పునరప్యుత్తరా భ్యోప్యుత్తరాభూయాసం ఇచ్ఛబ్ద ఎవార్థె తథైవ బహ్వృచాః ప ఠంతి అథయామమ సపత్నీ సాఽధరాభ్యోప్యధరా భవతు॥ ౩ ॥ న

నైవ కామెనోత్తరెణానువాకెన

హ్యస్యై నామగృహ్ణామినో అస్మిన్రమ తే జనే । పరామేవ పరావ
తగ్ం సపత్నీం నాశయామసి ॥ ౪ ॥ అహమస్మి సహమానా థ
త్వమసి సాసహిః । ఉభె సహస్వతీ భూత్వా సపత్నీం మె సహావ
హై॥ ౫ ॥ ఉపతెధాగ్ం సహమానా మభిత్వాధాగ్ం సహీయ
సా । మామను ప్ర తెమనో వత్సం గౌరివ ధావత్పథా వారివ ధా
వత్ ॥౬॥* ॥ ౧౬॥ ఉదసౌ సూర్యోఅగా దుదయంమామకో భగః।

హ్యస్యై అస్యైఅస్యాఃనామాప్యహంనగృహ్ణామికింకారణం అస్మిన్
జనేఆత్మన ఏవాయం నిర్దేశఃసానోరమతె యతః కింబహునా- పరా
మేవ పరావతం పరావతమితి దూరనామ అత్యంతందూరం సపత్నీం
నాశయామసి నాశయామః గమయామః ఇదంతోమసిః॥ ౪ ॥ అహ
మస్మిసహమానాసపత్నీరభిభవంతీ అథఅథవాపాతేత్వమసిసాసహిః-
సహమానాసి తెఉభె ఆవాం సహస్వతీబలవత్యౌ భూత్వా సపత్నీం
మె సహావహై- అభిభవావ॥౫॥ఉపతేధాం-భర్తారం ప్రతీదముచ్యతెఇ
మాం సహమానాం తెతవ ఉపాధాంఅధోధాంతామేవత్వాత్వాం
అభ్యధాంతవోపర్యధాం సహీయ్యసాఅతిశయే నాభిభవిత్రామనసా
యుక్తాఏవంచ తథాపరిగ్రహఃకర్తవ్యఃయస్మైకోహస్త్రోభర్తురధోనిహి
తోభవతి అపరశ్చోపరి ఏవంకృతె సతి మామను మాంప్రతి తెమనఃప్రి
ధావతువత్సంగౌరివ-యథాచిరప్రసూతాగౌః వత్సంప్రతిధావతి -
తథా పథావారివ యథాచనిమ్నేన పథావాః ధావతితద్వత్ ॥ ౬ ॥
ఇతిహరదత్తవిరచితె ఏకాగ్నికాండమంత్రభాష్యే షోడశఃఖండః॥ ౧౬॥
సూ ॥ సపత్నీబాధనార్థముత్తరేణానువాకేన సదాదిత్య ముపతిష్ఠతే-
ఉదసౌసూర్యఇత్యాదిభిః- ఉదసౌఅసౌసూర్యః ఉదగాత్ తమనుమామ
కోమమస్వభూతోభగః సౌభాగ్యముపస్థం ప్రియంవా ఉచ్ఛబ్దస్యపున

సదాదిత్యముపతిష్ఠతే

అహం తద్విద్వలాపతిమభ్యసాక్షి విషాసహిః॥౧॥ అహం కేతు రహం మూర్ధాఽహముగ్రా వివాచనీ।మమె దను క్రతుం పతి స్సేహానాయా ఉవాచ రేత్॥౨॥ మమ పుత్రాశ్శత్రుహణోధో మె దుహితా విరాట్। ఉతాహమస్మి సంజయా పత్యౌర్మెశ్లోక ఉత్తమః॥ 3॥ యేనేంద్రోహ విషాకృత్యభవ ద్దివ్యు త్తమః । అహం తదక్రి దేవా అసపత్నాకి లా

త్ర్యు)తెరగా దిత్యాపేక్షతె. యథాయంసూర్యః ప్రవర్ధ మానః ఉదేతి ఏవంమమ భగోప్యుదేతీత్యర్థః - తత్తస్మాత్కారణాదహం విద్వలా వేదనంవిత్ తద్వత్యనయా తద్వతీవిద్యయా - పతి మభ్యసాక్షి స హిరె తద్రూపం అభిభూతవత్యస్మి వశీకృతవత్యస్మి విషాసహిః విశేషేణాభిభవిత్రీ ॥ ౧ ॥ అహం కేతుః అహమెవోభయోరపి వం శయోః కేతుస్థానీయా అహమెవ మూర్ధస్థానీయా అహముగ్రాఅన భిభవనీయా వివాచనీవివచనం నిర్ణయః తత్కారయిత్రీ కించ మమెత్. మమైవ క్రతుం కర్మప్రజ్ఞానం వా పతిరను ఉవాచ రేత్ ఛాందసోవ కారః ఉపాచ రేత్ తథైవ బహ్వృచాః పఠంతి అనుతిష్ఠతు- కీదృశ్యా స్సేహానాయాః లిటః కానచి రూపమెతత్ అభిభూతవత్యాః అభిభ వంత్యావా యథామయా విజ్ఞాతం యథానా మయా కృతం తథైవప తిరపికరో త్విత్యర్థః॥ ౨॥ మమపుత్రా శ్శత్రు)హణః శత్రూ)ణాం హం తారః భవంతు అధోమె దుహితాచ విరాట్ విరాజమానా భవతు ఉతఅపిచ అహమస్మి లోడర్థెలట్ అసానిసంజయా సమ్యగ్జేత్రీ సప త్నీనాం తథా పత్యుస్సప్త మ్యర్థెషష్ఠీ-పత్యౌ తథైవ బహ్వృచాః ప ఠంతి శ్లోకోయశశ్లాఘః ఉత్తమోస్తు పతిరపి మామెవశ్లాఘతా మిత్య ర్థః॥ 3 ॥ ఇంద్రోయేనహవిషా కృతీ కృత కృత్యః అభవత్ దివిచో త్తమోఽభవత్ అహమపి తద్ధవిరక్రి కరోతె లుఙ్ మంత్రేఘసాది

యత్ష్మగృహీతాం మన్యాంవా బ్రహ్మచర్య యుక్తః

భువం ॥ ౪ ॥ అసపత్నా సపత్నఘ్నీ జయంత్యభిభూవరీ । ఆ
విత్సి సర్వాసాగ్ం రాధో వర్చో అస్థేయసా మివ ॥ ౫ ॥ సమజై
ష మిమా అహగ్ం సపత్నీ రభిభూవరీ । యథాఽహమస్యవీరస్య
విరాజామి ధనస్యచ ॥ ౬ ॥ ౧౭ ॥*॥ అక్షీభ్యాంతే నాసికాభ్యాం క
ర్ణాభ్యాంచుబుకాదధి । యక్ష్మగ్ం శీర్షణ్యం మస్తిష్కాజ్జిహ్వాయావి

సూత్రేణ నేతుర్ జిహ్వాపం అకృషి హే దేవాః తతశ్చాసపత్నాకిలాభవం
కిలప్రసిద్ధా॥ ౪॥ అసపత్నా అప్రతిపక్షా సపత్నిఘ్నీ ఛాందసం హ్రి
స్వత్వం సపత్నీనాంహంత్రీ జయంతీ జయశీలా అభిభూవరీ భవ
తేః క్వనిప్ వనోరచ్ అభిభవశీలా ఆవిత్సి ఆచ్ఛిద్యలబ్ధవత్యస్మి సర్వా
సాం సపత్నీనాం రాధోధనం వర్చః కాంతిశ్చ అస్థేయసామివ స్థేయాం
సః స్థిరతరాః తతోఽన్యే అస్థేయాంసః తేషాంధనం యథాఽన్యే హరం
తితద్వత్ ॥ ౫ ॥ సమజైషమిమాః ఇమాస్సపత్నీరహం సమజైషం
సమజయం అభిభూవరీ ఛాందసస్సులోపాభావః - సుమంగలీరియ
మితివత్ అభిభూవర్యహం అభిభూవరీస్సపత్నీర్వా యథాసంజయే
యం తథాసత్యహ మస్య వీరస్యపత్యుర్ధనస్యచ విరాజామి ఈశ్వ
రాభవామి ॥ ౬ ॥ ఇతిహరదత్తవిరచితే ఏకాగ్నికాండ మంత్రభా
ష్యే సప్తదశః ఖండః ॥ ౧౭ ॥ *

సూ ॥ యక్ష్మగృహీతామన్యాంవా బ్రహ్మచర్యయుక్తః పు
ష్కరసంవర్తమూలైరుత్తరైర్యథాలింగమంగాని సంమృజ్య ప్రతీచీ
నం నిరస్యే ద్వధూవాస ఉత్తరాభిరేతద్వదే దద్యాత్ - అక్షీభ్యామి
త్యాదిభిష్షడ్భిః అధిశబ్దోఽనర్థకః తవశీర్షణ్యం యక్ష్మం వివృహామి-సం
మృశ్య నిరస్యామి ఏవం సామాన్యే నోపదిష్టస్య విభజ్యవచనం అక్షీ
భ్యామిత్యాది అక్ష్యాదయః ప్రసిద్ధాః మస్తిష్కః కపాలాంతర్గత

పుష్కరసంవర్తమూలైరుత్తరైర్యథాలింగమంగాని

వృహామితే ॥ ౧ ॥ గ్రీవాభ్యస్తఉష్ణిహాభ్యః కీకసాభ్యోనూక్యాత్ ।
యక్ష్మందోషణ్యమగ్ంసాభ్యాం బాహుభ్యాం వివృహామి తే ॥ ౨ ॥
ఆంత్రేభ్యస్తే గుదాభ్యోవసిష్ఠోహృదయాదధి । యక్ష్మంమతస్నా
భ్యాంయక్నఃప్లాశిభ్యోవివృహామి తే॥ ౩ ॥ ఊరుభ్యాం తేష్ఠీవద్భ్యాం
జంఘాభ్యాంప్రపదాభ్యాం । యక్ష్మగ్గ్ శ్రోణిభ్యాం భాసదాధ్వగ్ం
ససోవివృహామి తే॥ ౪ ॥ మేహనాద్వలంకరణాల్లోమభ్యస్తేనఖేభ్యః।

మాంసం॥ ౧ ॥ గ్రీవాభ్యః గ్రీవాకంఠః కంఠసర్వభేదేన భేద మారో
ప్యబహువచనం ఉష్ణిహాభ్యః ఉష్ణిహాస్తత్రత్యా నాడ్యఃయానితద్గతా
న్యస్థీనితాని తద్గతాః కీకసాః అనూక్యాత్ పృష్ఠవంశాత్ దోష్ణోభగ
వందోషణ్యాంఅంసౌబాహూచప్రసిద్ధౌ॥ ౨ ॥ తేఆంత్రేభ్యఃఆశితంపక్వా
వస్థాయాంయేషు తిష్ఠంతి తానిఆంత్రాణి తేభ్యఃగుదాభ్యః గుదనాడీభ్యః
వసిష్ఠోఃఆంత్రేష్వేవ స్థూలప్రదేశాత్హృదయాత్ హృదయపుండరీ
కాత్ మతస్నాభ్యాం ఆమ్రఫలాకృతిభ్యాం ఉక్థ్యాభ్యాంయక్నఃయకృ
త్తః ప్లాశిభ్యఃవస్తిభ్యః॥ ౩॥ ఊరుభ్యాంతే ఊరూ ప్రసిద్ధౌ అష్ఠీవ
ద్భ్యాం ఊరు జాన్వోస్సంధిప్రదేశాభ్యాం జంఘే ప్రసిద్ధే ప్రపదా
భ్యాం పాదాగ్రాభ్యాం శ్రోణిభ్యా మూరుమూలాభ్యాం భాసదాత్
భసదితి గుహ్యప్రదేశే అవయవ విశేషస్యనామ- భసదేవ భాసదం త
స్మాత్ ధ్వంససః నాభేః గుదవలయా దిత్యన్యే ॥ ౪ ॥ మేహ
నాత్ మేహనం ప్రజననం వలంకరణాన్నకారస్య లకారశ్ఛాందసః
నకారమేవ బహ్వృచాః పఠంతి- వనంవనః సంవననం తత్క్రియతే
యేనతద్వనంకరణం ససర్వోహి లోకస్తేన వశీకృతః ఏవం భూతా
న్మేహనాత్ అన్యేత్తు ఉ అలంకరణాదితి ఛేదమాహుః అలంకరణా
న్మేఖలాప్రదేశాత్ లోమనఖం ప్రసిద్ధం- సర్వస్మా దాత్మనః ఉక్తా
దనుక్తాచ్చప్రదేశాత్ తమిమం యక్ష్మం వివృహామి ॥ ౫ ॥ అంగా

సంమృజ్య ప్రతీచీనం సిరస్యేద్వధూవాస ఉత్త

యక్ష్మగ్ంసర్వస్మా దాత్మనస్తమిమంవివృహామితే॥ ౫ ॥ అంగాదం
గాల్లోమ్నోలోమ్నోజాతంపర్వణిపర్వణి । యక్ష్మగ్ం సర్వస్మాదా
త్మనస్తమిమంవివృహామితే ॥ ౬ ॥ పరాదేహిశాబల్యం బ్రహ్మభ్యో
విభజావసు । కృత్యైషాపద్వతీభూత్వాజాయావిశతేపతిం ॥ ౭ ॥
అశ్లీలాతనూర్భవతిరుశతీపాపయాముయా। పతిర్యద్వధ్వై వాససాస్వ
మంగమభిధిత్సతి ॥ ౮ ॥ క్రూరమేతత్కటుకమే తదపాష్ఠవద్విషవ

దంగాత్సర్వస్మాదంగాత్ లోమ్నో లోమ్నః సర్వేభ్యో లోమభ్య
శ్చ పర్వణి పర్వణి ప్రతిపర్వసంధి జాతం యక్ష్మం సర్వస్మాదితి గ
తం ॥ ౬ ॥ సూ॥ వధూవాస ఉత్తరాభి రేతద్విదే దద్యాత్- పరా
దేహీత్యాదిభిశ్చతసృభిః - యత్పరిత్వాగిర్వణో గిరఇతి పరిధాపితం
వధూవాస స్తదేతద్విదే వివాహకర్మ విదే దద్యాత్ పరాదేహి
పరిత్యజ శాబల్యం శబల వర్ణం వాసః- బ్రహ్మభ్యో బ్రాహ్మ
ణేభ్యః వసు విభజ విభజ్య దేహి కింపునః కారణం వాసస స్త్యా
గ ఇతిచే దుచ్యతే - ఏషా జాయా - పద్వతీ పాదవతీ కృత్యా
భూత్వా పతి మావిశతే ॥ ౭ ॥ అశ్లీలా అముయా పాపయా
చకృత్యయా ఆవిష్టవత్యా పత్యుస్తనూః అశ్లీలా నిశ్రీకాభవతి - రు
శతీచ రుశతి హింసార్థః వ్యత్యయేనచకర్మణి కర్తృ ప్రత్యయః
హింస్యమానాచ భవతి కస్మిన్ పునః కృతే సర్వ మేతద్భవతి- ఉ
చ్యతే - పతిర్యద్యది వధ్వై వధ్వాః వాససా స్వమాత్మీయ మంగం
శరీరం అభిధిత్సతి పరిధిత్సతి - పరిధాతు మిచ్ఛతి వధూవాససః
పరిధానమేవ నామదుష్టం తస్మాత్తన్నపరిధేయం మంత్రవిదాపిసదా
పునరపి వాస ఏవ నింద్యతే ॥ ౮ ॥ క్రూరమేతత్ క్రూరం వినా
శకారి కటుకం రుజాకారి అపాష్ఠవత్ అపష్ఠ విషవత్ విషయు

రాభిరేతద్విదేదద్యాత్॥ ఇత్యాపస్తంబగృహ్యసూత్రేనవమఃఖండః.

నైతదత్తవే।సూర్యాంయఃప్రత్యక్షంవిద్యాత్సఏతత్ప్రతిగృహ్ణీయాత్॥ ౯ ॥ ఆశసనంవిశసనమథో అధివికర్తనమ్ । సూర్యాయాః పశ్య రూపాణి తాని బ్రహ్మాతశగ్ంసతి ॥ ౧౦ ॥ అక్షీగ్రివా అంత్రీ ఊరుమేహానాదంగాదంగాత్పరాదేహిసప్త । ప్రసుగ్మంతాష్టాదశ । హిరణ్యవర్ణాః పంచదశ । సోమష్టాదశ । సోమాయాష్టాదశ। ఆ తిష్ఠేమంత్రయోః గ్ంశతిః । సత్యేనతామందసానా ఏకాన్నవిగ్ంశతి రేకాన్నవిగ్ంశతిః । శమ్మైకవిగ్ంశతిః । ఇహగావ ఏకాన్నవిగ్ం శతిః । ఉదీష్వాతోదశ । అపశ్యంత్వాద్వాదశ । ఆరోహా రుంనవ। విష్ణుర్యోనిం కరోమితేప్రాజాపత్యమష్టాదశాష్టాదశ। ప్రోక్త

క్తంచ - ఏవంనామ నిందితమేతద్వాసః అత్తవె నభవతి ఏత ద్వాస ఉపభోక్తుంయోగ్యం నభవతి- కస్యతర్హీదం యోగ్య మిత్యత ఆహ- సూర్యాంసూర్యానామ వివాహదేవతా తయా దృష్టాపి మంత్రగణః సూర్యా ప్రసుగ్మంతేత్యాది రేవమంత్రగణః తం తాంచయః ప్రత్య క్షంస్పష్టం పదశః స్వరశః అక్షరశః అర్థతో వినియోగతశ్చవిద్యాత్ జానీయాత్ సఏతత్ప్రతి గృహ్ణీయాత్- ప్రతిగృహీతు మర్హతి ॥ ౯ ॥ పునరపి వాససోనిందా ఆశసనం క్షతకరణంశూలాదినా విశ సనం చర్మణాం పృథక్కరణం స్వధిత్యాదినా అథో అపి చ అధ్య నర్థకః - వికర్తనం త్వచోన్యత్ర మోచనం ఎవం భూత మేత ద్వాసః నప్రతి గృహ్ణీయాదితి సంబంధః అథతస్య కథమన ర్థకరంనభవతి ఉచ్యతే సూర్యాయాః పశ్యరూపాణి సూర్యాయా హితాద్రృశానిరూపాణి తానిచబ్రహ్మాబ్రాహ్మణః - శంసతి తస్యకథ మనర్థశంకేతి ఉతశబ్దస్సమ్యగర్థే అనేకార్థత్వాన్నిపాతానాంఏవ మేత ద్వధూవాససః పరిదానం చతుర్థ్యంతే కర్తవ్యం తథాచ

గృహ్యాసూత్రే వివాహ మంత్రసూత్రంసమాప్తం.

హరిః ఓం శ్రీకృష్ణార్పణమస్తు.

గగ్నించతుర్దశ। ఇమాంఖనామ్యుదసా ద్వాదశ ద్వాదశ। అక్షీభ్యాం పిగ్ంశతిరష్టాదశ॥ అక్షీభ్యాంతేనాసికాభ్యాం। ఉదసౌసూర్యోఅగాత్। ఇమాంఖనామ్యోషధీం। ప్రాతరగ్నిం। కరోమితేప్రాజాపత్యం। విష్ణుర్యోనింకల్పయతు। ఆరోహోరుం। అపశ్యంత్వామనసాచేకితానం। ఉదీర్ష్వాతోవిశ్వావసో। ఇహగావఃప్రజాయధ్వం। శనఽవమేఽదమాహర। తామందసానా। సత్యేనోత్తభితాభూమిః। అతిష్ఠేమమశ్మానం। సోమాయజనివిదేస్వాహా। సోమఃప్రథమోవివిదేగంధర్వః। హిరణ్యవర్ణాఽశ్శుచయః పావకాః। ప్రసుగ్మంతాధియసానస్యసక్షణి॥ ౧౮॥ ప్రసుగ్మంతాతానిబ్రహ్మాతశగ్ంసతి ॥ హరిః ఓం శ్రీకృష్ణార్పణమస్తు. ❋

ప్రథమప్రశ్నస్సమాప్తః.

వివాహాంతే ఆశ్వలాయనః సూర్యావిదేవధూవస్త్రందద్యాదితి అన్యేతు యత్సృగృహీతాయాః వాసః ఏతద్భైషజ్యవిదేదేయ ముపదిశ్యత ఇత్యాహుః సూర్యాశబ్దేనాపి తఏవ మంత్రాఉచ్యంతే ॥ ౧౦ ॥ ❋

ఇతిశ్రీ హరదత్తాచార్య విరచితే - ఏకాగ్నికాండమంత్రభాష్యే - అష్టాదశఖండసమ్మితః ప్రథమః ప్రపాఠకస్సమాప్తః.

హరిః ఓం శ్రీకృష్ణార్పణమస్తు.

యస్యనిశ్వసితం వేదాయో వేదేభ్యో ఖిలంజగత్
నిర్మమేత మహం వందే విద్యాతీర్థ మహేశ్వరం ॥

జగద్గురుభ్య శ్శ్రీశంకరాచార్యేభ్యోనమః.

శ్రీః

శ్రీగురుభ్యోనమః.

హరిః ఓం

ససూత్రైకాగ్ని కాండ మంత్రభాష్యే

ద్వితీయ ప్రశ్న ప్రారంభః.

సూ ॥ ఉపనయనం వ్యాఖ్యాస్యామో గర్భాష్టమేషు బ్రాహ్మణముపనయీత గర్భైకాదశేషు రాజన్యం గర్భద్వాదశేషు వైశ్యంవసంతో గ్రీష్మశ్శరదిత్యృతవో వర్ణానుపూర్వ్యేణ బ్రాహ్మణాన్భోజయిత్వా శిషోవాచయిత్వా కుమారం భోజయిత్వాను వాకస్య

ఉష్ణేనవాయ వుదకే నేహ్యదితిః కేశాన్వపతు ॥ ౧ ॥ ఆపఉందంతుజీవసే దీర్ఘాయుత్వాయ వర్చసే । జ్యోక్చ సూర్యందృశే॥ ౨ ॥ యేనావపత్సవితాక్షురేణ సోమస్య రాజ్ఞోవరుణస్య విద్వాన్ । తే

సూ ॥ ఉపనయనంవ్యాఖ్యాస్యామోగర్భాష్టమేషు శ్రీతాస్వానీయఉష్ణేనవాయవితి-ఉష్ణేన వాయోహేవాయో ఉష్ణేనఉష్ణోదకేనఉష్ణ ముదకం గృహీత్వా ఏహిఆగచ్ఛ కిమర్థం అదితిః కేశాన్వపతు అదిత్యాఃవపనే అనుగ్రహ కర్తృకత్వం ఏవంవాయోరుదకానయనే॥ ౧ ॥ ఉత్తరయాశిరఉనత్తి ఆపఉందంతుమాణవకస్యాస్య శిరఆపఉందంతు క్లేదయంతు-జీవసేజీవితుం జీవనాయకియంతంకాలం దీర్ఘాయుత్వాయ సహషోడశ వర్షశతం దీర్ఘమాయుర్వర్చసే దీప్తయేజ్యోక్చిరకాలం సూర్యందృశే-దృష్టుంయథాయందీర్ఘకాలం జీవేత్ తావంతంకాలం చక్షుష్మాన్భవతి - వర్చస్వీచ-తథోందంతు ॥ ౨ ॥ త్రీన్ త్రీన్ దర్భా నంతర్ధాయోత్తరప్రవపతి యేనావ పదిత్యాభి

ప్రథమేన యజుషాప స్సగ్ం స్పృజ్యోష్ణా శ్శీతాస్వానీయోత్తరయా
శిరఉనత్తి త్రిగ్ త్రీంద ర్భా నంతర్ధా యోత్తరాభి శ్చతసృభిః ప్ర

నబ్రహ్మాణో వప తేదమస్యా యుష్మాం జరదష్టి ర్యథాసదయ మసౌ॥
3॥ యేన పూషా బృహస్పతే రగ్నే రింద్రస్య చాయుషే వపత్ ।
తేనాస్యా యుషేవప సౌశ్లోక్యాయ స్వస్తయే॥ ౪ ॥ యేన భూయ
శ్చరాత్యయం జ్యోక్చపశ్యాతి సూర్యం । తేనా స్యాయుషే వపసౌ
శ్లోక్యాయ స్వస్తయే॥ ౫ ॥ యేనపూషా బృహస్పతే రగ్నే రింద్ర
స్యచాయుషే వపత్ । తేనతే వపామ్యసౌ వాయుషావర్చ సాయ

శ్చతసృభిః యేనావపత్ యేనక్షురేణ సవితా సోమస్యరాజ్ఞః వరు
ణస్యశిర ఆవపత్ విద్వాన్నా పితకర్మణి కుశలః తేనక్షురేణ జాతి
ద్వారైశైక్యం తాదృశేనవా క్షురేణ హెబ్రహ్మాణఃబ్రాహ్మణాః పుణ్యా
హకర్తారః ఇదమస్య మాణవ కస్య శిరోవపత వపనే మాం ప్రయు
ఙ్క్వమిత్యర్థః-యుష్మదనుజ్ఞయాహం ప్రవపామీతి యావద్యథావపనె
సతి అయం మాణవకోసౌయజ్ఞ శర్మా-ఆయుష్మాన్ జరదష్టిర్జీర్ణాశ
నశ్చఅసత్ స్యాత్తథా వపత అసావితి మాణవ కస్య నామ నిర్దే
శః ప్రథమయా॥ 3 ॥ యేనపూషా యేనక్షురే ణేతిగతం తేనక్షురె
ణాస్యశిరః ఆయుషే వపత్వప - శరీరాత్మానం ప్రత్యంతరాత్మనః
ప్రైషఃహె మదియ్యే శరీరాత్మన్ వపతు వప సౌ శ్లోక్యాయ సు
శ్లోకస్సుకీర్తిః తస్యభావఃసౌశ్లోక్యంయథాయంసుకీర్తిస్స్యాత్తథేత్యర్థః
స్వస్తయె అవినాశాయచ ॥ ౪ ॥ యేనభూయః యేనక్షురేణ ఉప్తో
యంమాణవకః భూయశ్చరాతిదీర్ఘకాలం సంచరతి పంచమోలకారః
భూయిష్ఠశ్చరేత్ సర్వాన తీత్యచరేత్ జ్యోక్చిరం సూర్యంపశ్యాతి ప
శ్యేత్ ఛాందస ఉభయత్రదీర్ఘః తేనేత్యాది గతం॥ ౫ ॥ యేనపూ
షేత్యాది పూర్వార్ధం గతం తేన క్షురేణ తేతవ శిరోవపామి

తిమంత్రం ప్రతిదిశం ప్రవపతి వపంత ముత్తర యాను మంత్రయతే ద
క్షిణతో మాతా బ్రహ్మచారీ వానడుహే శకృత్పిండె యవాన్నిధాయ

థాజ్యోక్ష్ను మనా అసాః॥ ౬ ॥ యత్క్షురేణ మర్చ యతా సుపేశసా
వప్తా౯ వపసి కేశాన్ । శుంధి శిరో మా స్యాయుః ప్రమోషీః ॥ ౭ ॥
ఉప్త్వాయ కేశాన్వరుణస్య రాజ్ఞో బృహస్పతి స్సవితా సోమో అగ్నిః ।
తేభ్యో నిధానం బహుధాన్వ విందన్నం తరా ద్యావా పృథివీ అప

అసావిత్యత్ర నామనిర్దేశః సంబుధ్యాయజ్ఞ శర్మన్ యథా వపనే స
తి ఆయుష్మావర్చస్వీచయుక్తః దీర్ఘకాలం సుమనాస్త్వమసాః అత్రా
పి పంచమో లకారస్స్యాత్ తథా వపామి॥ ౬ ॥ సూ॥ వపంతము
త్తరయాను మంత్రయతే దక్షిణతో మాతా బ్రహ్మచారీవా యత్క్షు
రేణ యత్ యదా క్షురేణ మర్చయతా తీక్ష్ణభూతేన సుపేశసా సు
రూపేణోజ్జ్వలేన వప్తా౯ కరణస్య కర్తృవివక్షా - ఏవంభూతేన చక్షు
రేణ యదాస్య కేశాన్వపసి యదేతి వచనాత్త దేత్యధ్యాహార్యం త
దాస్య శిరశ్శుంధి శుద్ధం కురు యథా కేశా నిశ్శేషా భవంతి తథేత్యర్థః
ఆయుస్త్వస్య మా ప్రమోషీః - వపనస్యస్వ తో మంగళత్వా దేవం ప్రా
ర్థ్యతే - తథాచ బ్రాహ్మణం - రిక్తోవా ఏషో నపిహితో యన్ముండ ఇ
తి॥ ౭ ॥ అనడుహె శకృత్పిండే యవాన్ని = నిదధాతి - ఉప్త్వాయ కేశా
నితి - ఉప్త్వాయ ఉప్త్వా ప్త్వా యవ్ కేశాన్ కస్య వరుణస్య రాజ్ఞః కెబృ
హస్పత్యాదయః తేకిమకుర్వన్ తేభ్యస్తేషాం కేశానాం నిధానం అధి
కరణేల్యుట్ తేయత్ర నిధీయంతే తత్థానం బహుధా బహుభిః ప్ర
కారైరన్వవిందన్ అనుక్రమేణ లబ్ధవంతః క్వ అంతరా ద్యావా పృథివీ
ద్యావా పృథివ్యోర్మధ్యే అపః అంతరిక్షే సువః స్వర్లోకే కాలభేద
నస్థానభేదః - ఏవమహమప్యుదుంబరమూలె దర్భస్తంబేవానిదధామీ
తి యోజ్యం॥ ౮ ॥ ఇతి హరదత్త విరచితె ఏకాగ్ని కాండ మంత్ర

తస్మిన్నేకాశౌనుపయ మ్యోత్తర మోదుంబరమూలే దర్భస్తంబేవా నిదధాతి స్నాతమగ్నె రుపసమాధానా ద్యాజ్య భాగాంతే పా

స్సవః॥ ౮ ॥ ౧ ॥ ❊ ॥ ఆయుర్దా దేవజరసం గృణానో ఘృతప్రతీ కోఘృతపృష్ఠో అగ్నే । ఘృతం పిబన్నమృతం చారుగవ్యంపి తేవపుత్రం జరసే నయేమం॥ ౧ ॥ అతిష్ఠే మమశ్మాన మశ్మేవత్వగ్గ్ స్థిరోభవ । అభితిష్ఠ పృతన్యత స్సహస్వ పృతనా యతః ॥ ౨ ॥ రేవతీస్త్వా వ్యక్ష్ణన్కృత్తి కాశ్చాకృంతగ్గ్ స్త్వా । ధియోవయ న్నవ గ్నాఅవృంజన్ సహస్ర మంతాగ్ం అభితో అయచ్ఛన్॥ ౩ ॥ దేవీ

భాష్యే - ద్వితీయప్రశ్నే ప్రథమః ఖండః॥ ❊

సూ॥ స్నాతమగ్నె రుపసమాధానాది = భాష్యా యుర్దా దేవేతి- హేదేవఅగ్నె ఆయుర్దాః ఆయూంషిదదా తీత్యాయుర్దాః- త్వంజరసం స్తుతిం గృణానః ఉచ్చారణ కర్మణాయ మన్యత్ర ఇహ తుగ్రహణే ద్రష్టవ్యఃస్తుతిం గృహ్ణన్నిత్యర్థః ఘృతప్రతీకః ఘృతక్షరణ దీప్త్యోః ప్రతీకమిత్యవయవ నామ దీప్తావయవః ఘృతమాజ్యం పృష్ఠే యస్యసః ఘృతపృష్ఠః ఘృతంపిబన్ కీదృశమమృతం చారుగవ్యం అస్మి న్కర్మణి ఆజ్యభాగాదిరూపేఏవంభూత స్త్వమిదానీం అనయాసమి ధాహుత్యా ఇమంమాణవకం జరసె నయ జరాం ప్రాపయ యథా యందీర్ఘా యుర్భవతి తథాకురు పితేవపుత్రం సర్వప్రకారేణ దీర్ఘ మాయుః యథాపితా పుత్రం ప్రాపయతి ఏవంతావదాచార్యో మంత్రస్యవక్తేతి యోజనా మాణవక పక్షేతుఇమం మాణవకం నయే తి॥ ౧ ॥ ఉత్తరేణాగ్నిం దక్షిణేన పదాశ్మాన మాస్థాప యత్యాతి ష్ఠేతి- అతిష్ఠేతి గతోర్థః॥ ౨ ॥ వాసస్సద్యః కృత్తోత ముత్తరాభ్యా మభిమంత్ర్య రేవతిరిత్యా దిద్వాభ్యాం- వాసః త్వాత్వాం రేవతీః వా ఛందసీతి జసిపూర్వ సవర్ణః రేవత్యో నామ దేవతాః వ్యక్ష్ణన్ వివిధ

లాశీగ్ం సమిధముత్తర యాధాప్య ఉత్త రేణాగ్నిం దక్షిణేన పదా
శ్మానమాస్థాపయత్యాతిష్ఠేతివాసస్సద్యఃకృత్తోత ముత్తరాభ్యామభిమం
త్ర్యోత్తరాభిస్తిసృభిః పరిధాప్య పరిహిత ముత్తరయానుమంత్రయతే

దేవాయ పరిధీసవిత్రే మహత్తదాసాం మభవ న్మహిత్వనం ॥ ౪ ॥
యాఅకృంతన్న వయన్యా అతన్వత యాశ్చ దేవీ రంతానభితో దదం
త । తాస్త్వాదేవీ జరసె సంవ్యయంత్వా యుష్మానిదం పరిధత్స్వ

మథ్వంసయన్- కార్పాసావస్థాయాం బీజ నిర్హరణార్థం కార్యకారణ
యోరభేదోపచారాత్ వాసఏవతాః వ్యక్షన్ కృత్తి కాశ్చ త్వాత్వాం
అకృంతన్ కర్తనంతంతుకరణం అత్రాప్య భేదోపచారః ధియోనామ
దేవతాః తాఅవయన్ తంతుసంతానం కృత్వా వాసః కృతవత్యః
గ్నాశ్చదేవతాః త్వాత్వాం అవావృంజన్ అంతరయోరచ్ఛిందన్ -
కించ ఉక్తాశ్చ అన్యాస్సహస్రందేవ్యః అంతాన్దశా సూత్రాణ్య
భితః ఉభయోః పార్శ్వయోరయచ్ఛన్ దాణ్ దానె తస్యయచ్ఛాదే
శః దత్తవత్యః దేవీః దేవ్యః సహస్రమిత్య నేనపూర్వేణ సంబంధః దేవా
యసవిత్రే దేవస్యసవితుః పరిధీపరిధానం సప్తమ్యేక వచనస్య పూర్వ
సవర్ణః పరిధా పరిధానకాలె ఆసాందేవీనాం తన్మహిత్వనం తస్య
మహత్వం మహదభవత్ ఏవంనామతా దేవ్యోమహత్యోయద్దేవస్య
సవితుర్వాసః కృతవత్యః ఏవంభూతస్త్వమపీత్యభి మంత్రణార్థః ॥
౪ ॥ సూ॥ ఉత్తరా భిస్తిసృభిః పరిధాప్య యాఅకృంత న్నిత్యాది
భిః- యాఅకృంతన్ యాదేవ్యస్త్వాఽకృంతన్ యాశ్చావయన్ యా
శ్చాతన్వత విస్తారితవత్యః యాశ్చాంతాన్ దశాసూత్రాణ్యభితః ఉ
భయోః పార్శ్వయోః- అదదంత దత్తవత్యః దాఆదానె తాస్త్వారే
వత్యా దయోదేవీః దేవ్యః జరసె యథాత్వం జరాం ప్రాప్నుయాః
తథా సంవ్యయంతు పరిధాపయంతు త్వం చాయుష్మాన్ భవన్ఇ

మౌంజీంమేఖలాంత్రి వృతాంత్రిః ప్రదక్షిణముత్తరాభ్యాం పరివీయాజిన

వాసః॥ ౫ ॥ పరిధత్త ధత్తవాససైనగ్ం శతాయుషం కృణుతదీర్ఘ మాయుః। బృహస్పతిః ప్రాయచ్ఛ ద్వాస ఏతథ్సోమాయ రాజ్ఞే పరి ధాతవాఉ॥ ౬ ॥ జరాంగచ్ఛాసి పరిధత్స్వవాసో భవాకృష్టీనామ భిశస్తిపావా । శతంచ జీవశరదస్సు పర్చా రాయశ్చ పోషముప సంవ్యయస్వ॥ ౭॥పరీదంవాసో అధిధాస్వస్తయేభూరా పీనా మభిశస్తి

దంవాసః పరిధత్స్వ పరిధత్త॥ ౫ ॥ హేదేవ్యో దేవత్యాపయః ఏ నంకుమారం వాససా పరిధత్త ఆచ్ఛాదయతధత్త అత్రాపిపరి అపే క్ష్యతే ఆదరార్థం పునర్వచనం పరిదధత్యశ్చ శతాయుష మెవంకృణు తదీర్ఘమాయురిత్య స్యోత్తరేణ సంబంధః కారణేచ కార్యోపచారః దీర్ఘస్యాయుషో నిమిత్తభూత మెతద్వాసో బృహస్పతిఃప్రాయచ్ఛత్ కస్మైసోమాయ రాజ్ఞేకిమర్థం పరిధాతవైపరిధానార్థంఉఇత్యర్థః॥ ౬ ॥ జరాంగచ్ఛాసి ఇదంవాసఃపరిధత్స్వపరిధాయచజరాంగచ్ఛాసి గచ్ఛేః ఆకృష్టీనాంబంధుమనుష్యాణాంచాభిశస్తిపావా అభిశస్తేఃపా వా హితారక్షితాభవ- జరాంగచ్ఛాసీత్యుక్తమేవవిశేష్యతె శతంచ జీవశరద స్సంవత్సరాన్ సువర్చాభూత్వా రాయస్పోషంరాయోధన స్యచ పోషంఉపఅభిరగ్నే అభిసంవ్యయస్వవాసో యథా రాయస్పోషో భవతితథేత్యర్థః॥ ౭॥ పరిహిత ముత్తర యాను మంత్రయతె- పరీదం వాస ఇతిత్వంపర్యధిథాః పరిహితవానసిధాతోలుఙిరూపమేతత్ ఛకా రస్యధకారశ్ఛాందసఃకిమర్థంస్వస్తయ పరిధాయచఅపీనామాప్తానాం జ్ఞాత్యాదీనాం అభిశస్తిపావా అభిశస్తేః పావాఅభూఃఅభవః శతంచ జీవశరదః గతం పురూచీః బహుగతీః వసూనిచ ఆర్యస్స్వామీ భూ త్వావిభజాసి విభజేః విభజ్యదద్యాః జీవన్ సంపన్నస్సన్ లోకేహిస జీవతీత్యుచ్యతెయస్సంపన్నో భవతి॥ ౮ ॥ మౌంజీం మేఖలాం=పరి

ము త్తర ము త్తర యో త్తరె ణాగ్నిం దర్భాంత్సగ్ స్తీర్యతేష్వేన

పావా । శతంచజీవశరదః పురూచీర్వసూనిచార్యో విభజాసిజీవన్ ॥ ౮ ॥ ఇయందురుక్తా త్పరిబాధమానా శర్మ వరూథం పునతీనఆ గాత్ । ప్రాణా పానాభ్యాం బలమా భరంతీ ప్రియా దేవానా గ్ం సుభగా మెఖలెయం ॥ ౯ ॥ ఋతస్య గో ప్త్రీ తపసః ప రస్పీఘ్నీ రక్షః స్సహమానా అరాతీః । సానస్సమంత మను పరీ హీ భద్రియా భర్తారస్తె మెఖలె మారిషామ ॥ ౧౦ ॥ మిత్రస్య చక్షుర్ధరుణం బలీయస్తె శోయశస్వి స్థవిరగ్ం సమిద్ధం । అనాహ

వీయ ఇయం దురుక్తాదితి ద్వాభ్యాం - ఇయం దురుక్తాత్ ఇయం మెఖలా దురుక్తాత్ శసఆదాదేశః దురుక్తాని పరిబాధమానా సర్వ తోనాశయంతీ శర్మశరణం గృహంవరూథం వరణీయం పునతీ శోధ యంతీపునః నోస్మాకంసంబంధి అస్మాన్వా అగాత్ ఆగతవతీ ప్రా ణాపానాభ్యాం చతుర్థ్యంత మెతత్ తాభ్యాం బలమాభరంతీ ఆహ రంతీ ప్రియాదేవానాం ఏవంభూతెయం మెఖలా అతశ్చయ మెవసు భగా॥ ౯ ॥ ఋతస్య సత్యస్య యజ్ఞస్య వాగో ప్త్రీ తపసః పరస్పీ పా తెరెత ద్రూపం పరశబ్దః ప్రకర్షె తపసః ప్రకర్షెణ పాత్రీ రక్షిత్రీ ఘ్నతీరక్షః రక్షసాం హననం కుర్వంతీ సహమానా అభిభవంతీ అ రాతీఃశత్రుజాతీఃఛాందసః ప్రకృతిభావఃయా ఏవంభూతాసాత్వంనో స్మాన్సమంతంపరితఃఅనుఆను పూర్వేణ పరీహి పరిగచ్ఛ భద్రియా త్వయా రక్షితా వయంహె మెఖలె మారిషా మరిష్టామాభూమ భ ర్తారస్తెత్వాం బిభ్రాణాః కర్తృకర్మణోః కృతి॥ ౧౦ ॥ అజినముత్త రముత్తరయా మిత్రస్య చక్షురితి మిత్రస్యాదిత్యస్య చక్షుః ప్రకా శకంఅజినోత్త రీయోహిదీర్ఘ మాయుర్భవతి - సచాదిత్యం పశ్యతి అత స్తస్య ప్రకాశకం ధరుణంధార్యమాణం బలీయస్తెజః అత్యంతం

ము_త్తర యావస్థాప్యా దకాంజలి మస్మాఅంజలా వానియ్యో_త్తరయా

~~~~~~

నస్యం వసనం జరిష్ణు పరీదంవాజ్య జినందధేహం ॥ ౧౧ ॥ * ॥
౨ ॥ ఆగంత్రా సమగన్మహి ప్రసుమృత్యుం యుయోతన । అరి
ష్టాస్సంచరేమహి స్వస్తి చరతాదిహ స్వస్త్యా గృహేభ్యః॥ ౧ ॥
సముద్రాదూర్మిః మధుమాగ్ం ఉదార దుపాగ్ం శునాసమమృ

~~~~~~

బలిష్ఠం తేజః యశస్విధారయతో యశోసి యశోనిమి_త్త త్వాత్స్వయ
మెవయశస్విష్ఠవిరంప్రవృద్ధంసమిద్ధంసమ్యగిద్ధందీ_ప్తిమత్ అనాహనస్యం
అహనసోధూర్తాః తెషాంకర్మ ఆహనస్యం - ఆహనస్యాద్వై రేతస్సి
చ్యతఇతిబృహ్వృచ బ్రాహ్మణం తద్విపరీతమనాహనస్యం ధూర్తానా
మయోగ మిత్యర్థః వసనముపరివాసః జరిష్ణు జీర్యతి స్తుత్యర్థః కమణి
చక_ర్తృ ప్రత్యయః స్తోతవ్యం జరాయాః ప్రాపయిత్వా వాజిఅ
న్నవత్ అన్నస్యదాతృ ఇదమెవంభూత మజినం అహం పరిదధేప్రా
వృణోమి ॥ ౧౧ ॥ ఇతిహరద_త్త విరచితె ఏకాగ్ని కాండ మంత్రభా
ష్యె, ద్వితీయప్రశ్నె ద్వితీయః ఖండః॥

సూ॥ ఉ_త్తరెణాగ్నిం దర్భాంత్సగ్_స్తీర్య తేష్వైన ము_త్తర
యావస్థాప్యా గంత్రేతి- ఆగంత్రా సమాగంత్రా ఆగచ్ఛతా ఆచా
ర్యెణసమగన్మహిసంగతాః స్మఃసంగతాశ్చమృత్యుంమరణంప్రసుయు
యోతన యాతెః పృథగ్భావె లోటిమధ్యమపురుషబహువచనంతస్య
తనచాదేశః వ్యత్యయెన చో_త్తమ పురుషస్యస్థానె మధ్యమః ప్రకర్షెణ
సుష్ఠుచ పృథక్కురవామ- అరిష్టాశ్చ సంచరేమహి - ఆచార్యోపి స్వ
_స్తిచరతాత్-మమాపీహ బ్రహ్మచర్యె స్వస్తి భవతు- ఆగృహేభ్యః
ఆగృహాసా శ్రమప్రాప్తెః॥ ౧ ॥ ఉదకాంజలి మస్మా అంజలావాని
య్యో_త్తరయాత్రిః ప్రోక్ష్యసముద్రా దూర్మిరితి యత్సముద్రాత్ప్రో
క్షణబిందవః మయినిపతంతితత్సముద్రాదెవ మధుమానూర్మిమాక్

త్రిః ప్రోక్ష్యోత్తరై దక్షిణేహస్తే గృహీత్వోత్తరై ర్దేవతాభ్యః

తత్వానుశ్యాం । ఇమేనుతే రశ్మయస్సూర్యస్యయేభి స్సపిత్వం పితరోన
ఆయన్ ॥ ౨ ॥ అగ్నిష్టేహస్తమగ్రభీత్ ॥ ౩ ॥ సోమస్తేహస్త
మగ్రభీత్ ॥ ౪ ॥ సవితాతేహస్తమగ్రభీత్ ॥ ౫ ॥ సరస్వతీతేహ
స్తమగ్రభీత్ ॥ ౬ ॥ పూషాతేహస్తమగ్రభీత్ ॥ ౭ ॥ అర్యమా
తేహస్తమగ్రభీత్ ॥ ౮ ॥ అగంశుస్తేహస్తమగ్రభీత్ ॥ ౯ ॥ భగ
స్తేహస్తమగ్రభీత్ ॥ ౧౦ ॥ మిత్రస్తేహస్తమగ్రభీత్ ॥ ౧౧ ॥ మి

ఉదారత్ ఉన్ముఖమాగమత్ ఉపేత్యస్య అశ్యామిత్యాఖ్యాతేనసంబం
ధః అనుదాత్తపాఠస్తువ్యత్యయేన బహ్వృచాస్త్వాద్యుదాత్తమేవాధి
య్యంతె - అగంశునా అంతర్హితమర్త్యర్థమేతత్ అంశుమతాదీప్తి
మతా తేనోర్మిణా అమృతత్వం సముపాశ్యాం సమ్యగుపాశ్నువీయ
ఇమెనుతె ను ఇత్యనర్థకః యద్యప్యూర్మి రిత్యేకవచనాంతః ప్రకృ
తంతథాపిరశ్మయ ఇత్యనేన సామానాధికరణ్యాదిమెనుతె ఇతిబహు
వచనం ఇమెనుతె సూర్యస్యరశ్మయః యోయమూర్మిమానుదారత్కా
ర్యకారణయోరభేదోపచారః(ఆదిత్యాజ్జాయతేవృష్టిరితి)అపాంబింద
వస్సూర్యస్యరశ్మయః యైభిరైర్యరశ్మిభిః సపిత్వం సమానపానం నః అ
స్మాకం పితరోఙ్గిరసః ఆయన్నితవంతః అంగిరసస్య వామదేవస్యై
తద్వచనం అంగిరసోదేవానాం సఖాయః అతోరస్మిభిరన్యైశ్చ దేవై
స్సహ పానముపపన్నం ఏతదుక్తంభవతియైరశ్మిభి స్సహాస్మత్పితరోం
గిరసః సోమపానం కృతవంతః తత్కారణికా బిందవోమయి నిపతి
తాః తైశ్చామృతత్వమాశ్నువీయేతి॥ ౨ ॥ సూ॥ ఉత్తరైర్దక్షిణె
హస్తేగృహీత్వాగ్నిష్ట ఇతిదశభిః-అగ్నిష్టే యదిదం మయాతవహస్తగ్ర
హణం తదగ్న్యాదిభిరేవ గ్రహణమిత్యుపచారః లోడర్థేచలుఙ్ అగ్ర
భీత్ అగ్రహీత్ గృహ్ణాతు- అగ్నిస్సోమస్సరస్వతీచ ప్రసిద్ధాః సవిత్రా
దయోపి ద్వాదశాదిత్యానామన్యతమె ధర్మణాధమేణ మిత్రోసియా

ప్రదాయోత్తరేణయజుషోపనీయసుప్రజా ఇతిదక్షిణేకర్ణేజపతి ॥ ౧౦॥

త్రస్త్వమసిధర్మణాగ్నిరాచార్య స్తవ ॥ ౧౨ ॥ అగ్నయేత్వాపరి
దదామ్యసౌ ॥ ౧౩ ॥ సోమాయత్వాపరిదదామ్యసౌ ॥ ౧౪ ॥ స
విత్రేత్వాపరిదదామ్యసౌ॥ ౧౫ ॥ సరస్వత్యైత్వాపరిదదామ్యసౌ ॥
౧౬ ॥ మృత్యవేత్వాపరిదదామ్యసౌ ॥ ౧౭ ॥ యమాయత్వాపరి
దదామ్యసౌ ॥ ౧౮ ॥ గదాయత్వాపరిదదామ్యసౌ ॥ ౧౯ ॥ అం
తకాయత్వాపరిదదామ్యసౌ ॥ ౨౦ ॥ అద్భ్యస్త్వాపరిదదామ్యసౌ॥
౨౧ ॥ ఓషధీభ్యస్త్వాపరిదదామ్యసౌ ॥ ౨౨ ॥ పృథివ్యైత్వాసవై
శ్వానరాయై పరిదదామ్యసౌ ॥ ౨౩ ॥ దేవస్యత్వాసవితుః ప్రసవ
ఉపనయేసౌ ॥ ౨౪ ॥ సుప్రజాః ప్రజయాభూయాస్సువీరోవీరైస్సు

దృశోమిత్రోదేవస్త్వాదృశోసికీర్దృశశ్చసః*మిత్రం దేవా అబ్రువన్త్సోమగ్ం
రాజానగ్ం హనామేతిసో బ్రవీన్నాహగ్ం సర్వస్యవా అహం మిత్ర
మస్మీతి-ఏవంవిధోగ్ని స్తవాచార్యస్థానీయః॥ ౩॥ ౪॥ ౫॥ ౬॥ ౭॥ ౮॥
౯॥ ౧౦॥ ౧౧॥ ౧౨॥ సూ॥ ఉత్తరై దేవతాభ్యః ప్రదాయ అగ్న
యేత్వేత్యాదిభిరేకాదశభిః- అగ్నయేత్వేత్యాదయః రక్షార్థందా
నంపరిదానం సర్వత్రచాసౌ శబ్దస్యస్థానే మాణవకస్య నామ నిర్దేశ
స్సంబుద్ధ్యా॥ ౧౩॥౧౪॥౧౫॥౧౬॥౧౭॥ ౧౮॥ ౧౯॥ ౨౦॥ ౨౧॥౨౨॥
౨౩॥ సూ॥ ఉత్తరేణయజుషోప నీయ దేవస్యత్వేతి- దేవస్యసవితుః
ప్రసవే అనుజ్ఞాయాం సత్యాం త్వా మహముపనయె ఆత్మనస్సమీపం
ప్రాపయామి వశం నయామీత్యర్థః- నామనిర్దేశః పూర్వవత్ కేచిదం
తోదాత్తస్య పాఠాత్ ఆచార్యస్యనామ్నః ప్రథమయా నిర్దేశం మ
న్యంతే॥ ౨౪॥ సూ॥ సుప్రజా ఇతిదక్షిణే కర్ణేజపతి - సుప్రజాః
హెబ్రహ్మచారిన్ త్వం ప్రజయా సుప్రజాభూయాః- సువీరోవీరైఃపు
త్రావీరాః పౌత్రాః ప్రజాఉక్తత్వాత్ వర్చసాసువర్చాః పోషైశ్చ

బ్రహ్మచర్యమాగామితికుమారఆహ ప్రష్టంపరస్య ప్రతివచనం కుమా
రస్యశేషం పహోజపతి ప్రత్యగాశిషంచైనం వాచయత్యుక్తమాజ్యభా

వర్చోవర్చసాసుపోషఃపోషైః ॥ ౨౫ ॥ బ్రహ్మచర్యమాగాముపమా
నయస్వదేవేనసవిత్రాప్రసూతః ॥ ౨౬ ॥ కోనామాస్య సౌనామా
స్మికస్యబ్రహ్మచార్యస్యసౌ ప్రాణస్య బ్రహ్మచార్యస్మ్యసావేషతేదేవ
సూర్య బ్రహ్మచారీ తంగోపాయ సమామృతైషతే సూర్యపుత్రస్సుదీ
ఘ్రాయుస్సమామృత। యాగ్‌స్వస్తిమగ్నిర్వాయుస్సూర్యశ్చంద్రమా
ఆపోనుసంచరంతి తాగ్ స్వస్తిమనుసంచరాసౌ॥౨౭॥౨౮॥ ౨౯॥అధ్వ

సుపోషః భూయాఇతి సర్వత్రానుషంగః ॥ ౨౫ ॥ సూ॥ బ్రహ్మచ
ర్యమాగామితి కుమారఆహ- బ్రహ్మవేదః తదర్థం వ్రతంబ్రహ్మచర్యం
తదహమాగాంఆశంసాయాంభూతవచ్చేతిభవిష్యతిలుఙ్ ప్రాప్నువా
నితంమాముపనయస్వ దేవేనసవిత్రా ప్రసూతః అత్రానుజ్ఞాతస్త్వం॥
౨౬ ॥ సూ॥ ప్రష్టంపరస్య ప్రతివచనంకుమారస్య - ప్రష్టంపరస్య
త్వం కోనామాసికింన్నామధేయోసీత్యాచార్యః ప్రతివచనంకుమా
రస్యఅసౌనామాస్మి- అసావితిమాణవక నామనిర్దేశః ప్రథమయాక
స్యబ్రహ్మచార్య సీత్యాచార్యః నామనిర్దేశస్సంబుద్ధ్యా ప్రాణస్య బ్ర
హ్మచార్యస్మ్య సావితి మాణవక నామనిర్దేశః ప్రథమయా ప్రాణఆ
త్మాఏవఇత్యాచార్యః ఏషమాణవకః హేదేవ సూర్య తెతవబ్రహ్మ
చారీతంగోపాయ రక్షసచమామృతమరణంమాగమత్ హెసూర్య తె
తవఏషపుత్రశ్చ సుదీర్ఘాయుర్భవతు సచమామృత దీర్ఘాయుషో మ
ధ్యేమరణం మాగమత్ యాం స్వస్తి మగ్న్యాదయోనుక్రమేణ యాం
స్వస్తింసంచరంతి తాంస్వస్తిం త్వమప్యనుసంచర యజ్ఞశర్మన్॥౨౭॥
౨౮॥ ౨౯॥ సూ॥ ప్రత్యగాశిషంచైనం వాచయతి అధ్వనామితి- హే
అధ్వపతే-ధ్వాదుఃఖంతద్యస్మిన్నాస్తి సోధ్వా సుఖసాధనస్య మార్గస్య
పతే అధ్వపతఇత్యుక్తే ఏకస్యైవాధ్వనః పతిరితిగమ్యతె అతఃఅధ్వనా

గాంతమత్రైనముత్తరాఆహుతీర్హుత్వాజయాదిప్రతిపద్యతేపరి

నామధ్యాపతే శ్రేష్ఠస్యాధ్వనః పారమశీయ॥ ౩౦॥ ఇతి తృతీయఃఖండః॥

యోగేయోగేతవస్తరంవాజేవాజేహవామహే । సఖాయఇంద్రమూతయే ॥ ౧॥ ఇమమగ్నఆయుషేవర్చసేకృధిప్రియగ్ంరేతోవరుణసోమరాజన్ ।మాతేవాస్మాఅదితేశర్మయచ్ఛవిశ్వేదేవాజరదష్టిర్యథాసత్ ॥ ౨ ॥ శతమిన్నుశరదోఅంతిదేవాయత్రానశ్చక్రాజరసంతనూనాం । పుత్రాసోయత్రపితరో భవంతి మానోమధ్యారీరిషతా

మితి పునర్వచనంసర్వేషామధ్వనాంపతేసూర్య అహంత్వత్ప్రసాదాత్ శ్రేష్ఠస్యశ్రేయస్కరస్య అధ్వనః బ్రహ్మచర్యమార్గస్యపారం అంతమశీయఅశ్నవీయ॥ ౩౦ ॥ ఇతి శ్రీహరదత్తవిరచితె ఏకాగ్నికాండమంత్రభాష్యె ద్వితీయప్రశ్నె తృతీయఃఖండః॥ ౩ ॥

సూ॥ ఉక్తమాజ్యభాగాంత మత్రైనముత్తరా ఆహుతీర్హావయిత్వాజయాది కృత్వా యోగె యోగ ఇత్యాదిభి రేకాదశభిః - తె చ సర్వేమంత్రాః మాణవకస్యైవ ద్వితీయ చతుర్థా వాచార్యస్యేత్యేకె- యోగెయోగెగతం- యోగస్త్వహ కర్మణ్యుద్యోగః॥ ౧ ॥ ఇమమగ్నెహెఅగ్నె త్వ మిమంమాణవకం ఆయుషెవర్చసె-కృధికురు-యథాయమాయుష్మాన్ వర్చస్వీచ భవతి తథాకురు-హెవరుణత్వం పున రస్యప్రియం రేతఃకురు యథాగృహస్థో భవతి హెసోమరాజన్ త్వంచఅస్మైమాతేవ శర్మసుఖంయచ్ఛదెహి- దాణ్ దానెయచ్ఛాదెశః - హెవిశ్వేదేవాఃయూయంచ శర్మయచ్ఛత యథాసత్యయం జరదష్టిరసత్స్యాత్ ఆచార్యపక్షె సుగమం మాణవకపక్షెఆత్మనః పరోక్షనిర్దేశః ఇమంజనమస్మైజనాయ అయంజనో జరదష్టిరసత్॥ ౨ ॥ శతమిన్నుశరదః ఇచ్ఛబ్దఏనార్థె నుశబ్దఃప్రసిద్ధౌశతమెవహిశరదః పరమమాయుః కీదృశంశతంఅంతిఅంతికం సన్నికృష్టం అల్పమిత్యర్థఃహెదెవాః యత్రశతెనోస్మాకం తనూనామవయవాణాంతేషుంబహువచనంశరీర

షేచనాంతంకృత్వాఽపరేణాగ్నిముదగగ్రంకూర్చంనిధాయ తస్మిన్ను

యుగఙ్ఙంతో॥ ౩ ॥ అగ్నిష్టఆయుఃప్రతరాందధాత్వగ్నిష్టేపుష్టిం ప్రతరాంకృణోతు । ఇంద్రోమరుద్భిర్ బుతుధాకృణోత్వాదిత్యై స్తైవసుభిరాదధాతు ॥ ౪ ॥ మేధాంమహ్యామంగిరసోమేధాగ్ంసప్త బుషిరోదదుః । మేధాంమహ్యంప్రజాపతిర్మేధామగ్నిర్దదాతు మే ॥ ౫ ॥ అప్సరాసుచయామేధాగంధర్వేషుచయద్యశః। దైవీయా మానుషీమేధాసామామావిశతాదిహ ॥ ౬ ॥ ఇమంమేవరుణ॥ ౭॥ తత్త్వాయామి ॥ ౮ ॥ త్వంనోఅగ్నే ॥ ౧౦ ॥ త్వమగ్నేఅయాసి॥ ౧౧ ॥ రాష్ట్రభృదస్యాచార్యాసందీమాత్వద్యోషం ॥ ౧౨॥ తత్స

స్యతదవయవానాంచజరసంచక్రుఃకృతవంతః స్థ- యత్రచకియంతంకం చిత్కాలం పుత్రాభూత్వా పితరోభవంతి కుటుంబభరణవ్యాకులాభ వంతి ఏవంవిధమాయుః యత్స్వయాపేణాల్పం జరయా చాభిభూతం కుటుంబభరణాదినాచ వ్యథాకారి ఏవంభూతమపి తావ దస్మాకమా యుఃపూర్ణమస్తు మధ్యామధ్యే మారీరిషత మాహింసిష్ట - గంతోః ఆజ్ అత్రద్రష్టవ్యః ఆగంతోః ఆగమనాత్ యావత్స్వయమేవ గచ్ఛతి తావన్మారీరిషత ॥ ౩ ॥ అగ్నిష్టే అగ్నిస్తవాయుః ప్రతరాంప్రకృష్ట తరం దధాతు స్థాపయతువా సఏవాగ్నిస్తవ పుష్టిం ప్రకృష్టతరాంకృ ణోతు- ఇంద్రశ్చమరుద్భి స్సహతేవపుష్టిం బుతుధాబుతావృతౌ కృ ణోతు - సఏవేంద్రః అదిత్యైర్వసుభి స్సహతే పుష్టిమాదధాతు ఇద మప్యాచార్య పఠేముగమం మాణవకపఠే త్వంతరాత్మశరీరాత్మ భ కెనయోజ్యం॥ ౪ ॥ మెధాంమహ్యాం స్పష్టోర్థః దదుఃదద్యుః॥ ౫ ॥ అప్సరాసు అప్సరస్సుదైవీదేవేషుభవామానుషీమనుష్యేషుభవా సామె ధాతచ్చయశఇతిద్రష్టవ్యం ॥ ౬ ॥ ఇమంమఇత్యాదిపంచగతాః ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥ ౧౧ ॥ సూ ॥ అపరేణాగ్నిముదగగ్రంకూర్చం నిధా యతస్మిన్నుత్తరేణయజుషోపనేతోపవిశతి ॥ రాష్ట్రభృదితి ॥ రాష్ట్ర

త్తరేణయజుషాపనేతోపవిశతిపురస్తాత్ప్రత్యఙ్ఙాసీనః కుమారోదక్షిణే
నపాణినాదక్షిణం పాదమన్వారభ్యాహసావిత్రీంభోఽనుబ్రూహీతి త
స్మాఅన్వాహ తత్సవితురితి పచ్ఛోర్ధర్చశ స్తత స్సర్వా వ్యాహృతీర్వి
హృతాః పాదావిష్వంతేషువా తథార్ధర్చయోరుత్తమాం కృత్స్నా౨
యాంకుమారఉత్తరేణ మంత్రేణోత్తర మోష్ఠముపస్పృశతే కర్ణావు

వితుర్వరేణియమిత్యేషా ॥ ౧౩ ॥ అవృధమసౌసౌమ్య ప్రాణస్వం
మేగోపాయ ॥ ౧౪ ॥ బ్రహ్మణఆణీస్థః ॥ ౧౫ ॥ సుశ్రవ స్సుశ్ర

భృత్ హేకూర్చ-త్వంరాష్ట్రభృదసిరాష్ట్రస్యభర్తాసిప్రశస్తాసిఆచా
ర్యాసందీఆచార్యాణామాసనమసిచ ఏవంభూతాత్ త్వత్త్వత్తః అ
హంమాయోషంయాతేః పృథగ్భావేవియుక్తోమాభూవం॥ ౧౬॥ సూ॥
పురస్తాత్ప్రత్యఙ్ఙాసీనః కుమారోదక్షిణేవ పాణినాదక్షి=రుత్తమాం
కృత్స్నా౨యాం ॥ తత్సవితురితి ॥ తత్సవితుః తచ్ఛబ్దశ్రుతే ర్యచ్ఛబ్దో
ధ్యాహర్తవ్యః యత్సర్వేషాంధ్యేయంతద్దేవస్యసవితు ర్వరేణ్యంవర
ణీయంభర్గఃపాపానాంభర్జనం తేజోమయంరూపంవయం ధీమహి
ధ్యాయామః కీదృశస్యసవితుఃయో నోఽస్మాకం సర్వేషాంధియోధర్మా
దివిషయాబుద్ధీః ప్రచోదయాత్ ప్రేరయేత్ - సవిత్రభ్యనుజ్ఞాతస్సర్వో
పికర్మకరోతి॥సవితావై ప్రసవానామీశ ఇతిబ్రాహ్మణం॥ ౧౩ ॥ సూ॥
కుమారఉత్తరేణమంత్రేణోత్తరమోష్ఠముపస్పృశతే ॥ అవృధమితి॥ అ
వృధంవృద్ధిః శ్రీః అహమవృధం ప్రవృద్ధంశ్రీమాన్ జాతః సావిత్రీ గ్రహ
ణాత్ - ఋచస్సామానియజూంషిసాహి శ్రీరమృతాసతాం- సర్వే
భ్యోవైదేవేభ్యస్సావిత్ర్యనూచ్యతఇతిహిబ్రాహ్మణం- అసావితిప్రాణ
ఉచ్యతే - శరీరేసన్నిధానాత్ సౌమ్యేత్యనుకూలాభిధానం ప్రాణఆ
త్మన్ హేశరీరసన్నిహితసౌమ్యమదీయాంతరాత్మన్ యదిదానీంమమాం
తః ప్రవిష్టంసావిష్టంసావిత్ర్యాఖ్యం స్వంధనంతద్గోపాయరక్షయథాన
నిర్గచ్ఛేత్తథాకురు ॥ ౧౪ ॥ సూ ॥ కర్ణావుత్తరేణబ్రహ్మణఆణీస్థ ఇతి

త్తరేణదండము త్తరేణాద త్తైపాలాశోదండోబ్రాహ్మణస్య నైయ్యగ్రో

వసంమాకురుయథాత్వగ్ంసుశ్రవస్సుశ్రవాఅస్యేవమహగ్ంసుశ్రవస్సు

శ్రవాభూయాసంయథాత్వగ్ం సుశ్రవో దేవానాం నిధిగోపోస్యేవమ

హంబ్రాహ్మణానాం బ్రహ్మణోనిధిగోపో భూయాసం ॥ ౧ ॥ స్మృ

బ్రహ్మణఃసావిత్రీలక్షణస్యమంత్రస్య ఆణీకిలేస్థః లోడర్థేలజ్ స్థః భవ

తం ॥ ౧౫ ॥ ఖం ॥ ౪ ॥ ఇతిహరదత్తవిరచితే ఏకాగ్నికాండ మంత్ర

భాష్యేద్వితీయప్రశ్నే చతుర్థః ఖండః.

సూ॥దండము త్తరేణాద త్తైసుశ్రవఇతి-సుశ్రవఃసుశ్రవాః పాలా

శః - శూద్రియతేహి॥*॥దేవావైబ్రహ్మన్నవదంతతత్పర్ణఉపాశృణో

త్సుశ్రవావైనామేతితస్యామంత్రణంహేసుశ్రవః మామపిసుశ్రవసంసు

ష్టుశ్రోతారంకురుయథాత్వమిత్యాదిపునర్వచన మాదరార్థంతచ్చస్ప

ష్టార్థంయథాత్వం దేవానాంనిధిగోపోసినిధిర్యజ్ఞఃతస్యగోపఃపాలయి

తాసిజుహ్వాదిరూపేణఏవమహమపిత్వద్ధారణాత్ బ్రాహ్మణానాం నిధిః

బ్రహ్మణోవేదస్యగోపోగోప్తాభూయాసంఉపసర్జనస్యాపి నిధిశబ్దస్య

బ్రాహ్మణైస్సహసంబంధః॥౧॥ సూ॥ పాలాశోదండోబ్రాహ్మణస్య=స్మృ

తంచమ ఇత్యేతద్వాచయిత్వా స్మృతంచమ ఇత్యాదిభి రష్టభిః స్మృ

తంచమే-స్మృతంచింతితం ఏవమిదంకర్తవ్యమితి తద్విపరీత మస్మృతం

అసామర్థ్యాదాపది ప్రవర్తితంతదుభయపి మెమనువ్రతం నిందాను

త్సానింద్యవిషయా అనిందాదేనాదివిషయా శ్రద్ధాకర్తవ్యవిషయా అ

శ్రద్ధానిషిద్ధవిషయా విద్యావేదితవ్యస్యజ్ఞానం అవిద్యాఅవేదితవ్య విష

యా శ్రుతంశ్రవణం వేదాంగాదీనాం అశ్రుతంపాషండాగమానాంస

త్యం యథాదృష్టవచనం ఏతత్స్వతఃప్రాప్తం అనృతం ప్రాణాత్యయా

దిషయేతపోభిక్షా చరణాద్యశక్తౌ తదకరణం అతపఃవ్రతం అధ్యయన

వర్జనాది అవ్రతంభయాదినాతదతిక్రమః యచ్చాన్యద్బ్రాహ్మణానాం

బ్రహ్మణివేదవిషయం వ్రతంయచ్చాగ్నిరింద్రాదిసహితస్యయచ్ఛమెమను

ధనుర్దండకో వా జగో రాజన్యస్య బాదర ఔదుంబరో వా వైశ్యస్య వా
క్రోడదండ ఇతి స్మృతం చ మ ఇత్యేతద్వాచయిత్వా గురవే వరం దత్వోదా

తంచ మెస్మృతంచ మేతన్మఉభయంవ్రతం ॥ ౨ ॥ నిందాచ మె నిందా చ మెతన్మఉభయంవ్రతం॥ ౩ ॥ శ్రద్ధాచ మె శ్రద్ధాచ మెతన్మఉభయంవ్రతం ॥ ౪ ॥ విద్యాచ మెవిద్యాచ మేతన్మఉభయంవ్రతం ॥ ౫ ॥ శ్రుతంచ మెశ్రుతంచ మెతన్మఉభయంవ్రతం ॥ ౬ ॥ సత్యంచ మెనృతంచ మెతన్మ ఉభయంవ్రతం ॥ ౭ ॥ తపశ్చ మెతపశ్చ మెతన్మ ఉభయంవ్రతం ॥ ౮ ॥ వ్రతంచ మేవ్రతంచ మెతన్మఉభయంవ్రతం ॥ ౯ ॥ యద్బ్రాహ్మణానాం బ్రహ్మణి వ్రతం యదగ్నేస్సేంద్రస్య సప్రజాపతికస్య సదేవస్య సదేవరాజస్య సమనుష్యస్య సమనుష్యరాజస్య సపితృకస్య సపితృరాజస్య సగంధర్వాప్సరస్కస్య । యన్మ ఆత్మన ఆత్మని వ్రతం తేనాహగ్ం సర్వవ్రతో భూయాసం ॥ ౧౦ ॥ ఉదాయుషా స్వాయుషోదోష

ఆత్మనః ఆత్మని వ్రతం మన్త్రైర్వోక్త్యై రక్షితం ఆచార్యేణాన్యార్థం ప్రేషితస్య తదుపయోగ్యథాఽంతరాహరణాదికేనానేన సర్వప్రకారేణ వ్రతేన సర్వవ్రతో భూయాసం- తత్రాగ్నేర్వ్రతం వ్రతపాతృత్వం త్వమగ్నే వ్రతపా అసీతివర్ణనాత్- ఇంద్రస్య ప్రాధాన్యం ప్రజాపతేస్స్రష్టృత్వం దేవానాం దాతృత్వాది దేవరాజస్య దేవరంజనం మనుష్యాణాం ప్రియవచనం మనుష్యరాజస్య ప్రజారక్షణం పితౄణాం పుత్రోత్పత్తిః పితృరాజస్య యమస్య సహత్వం గంధర్వాణాం దేవస్తుతిః అప్సరసాం పరిచరణే కౌశలం ॥ ౨ ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ ౫ ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥

సూ ॥ గురవే వరం దత్వోదాయుషేత్యుత్థాప్య ఉదాయుషా అమృతాః దేవతాః అను అహముదస్థాం ఉత్తిష్ఠామి- తత్ర విశేషః ఉదాయుషా ఆయుషా సహోత్తిష్ఠామి- స్వాయుషా స్వకీయేన శతసంవత్సర కాలలక్షణేన ఉదోషధీనాం రసేన రసో బలహేతుః తేన బలం లక్ష్యతే తేనోత్తిష్ఠామి- ఉత్పర్జన్యస్య శుష్మమితి బలనామ పర్జన్యస్య యాదృశం

యుషేత్యుక్తాప్యోత్తరైరాదిత్య ముపతిష్ఠతేయం కామమేతనాయము
చ్ఛిద్యేతేతతముత్తరయాదక్షిణేహస్తే గృహ్ణీయాత్ర్యహమేతమగ్నింధా

ధీనాగ్ంరసేనోత్పజఽన్యస్యశుష్మేణోదస్థామమృతాగ్ంఅను॥ ౧౧ ॥
తచ్చక్షుర్దేవహితం పురస్తాచ్ఛుక్రముచ్చరత్ ॥ ౧౨ ॥ పశ్యేమశర
దశ్శతం ॥ ౧౩ ॥ జీవేమశరదశ్శతం ॥ ౧౪ ॥ నందామశరదశ్శతం॥
౧౫ ॥ మోదామశరదశ్శతం ॥ ౧౬ ॥ భవామశరదశ్శతం॥ ౧౭ ॥
శృణవామశరదశ్శతం ॥ ౧౮ ॥ ప్రబ్రవామశరదశ్శతం ॥ ౧౯ ॥ అ
జీతాస్యామశరదశ్శతం ॥ ౨౦ ॥ జ్యోక్చ సూర్యందృశే ॥ ౨౧ ॥
యస్మిన్భూతంచభవ్యంచసర్వేలోకాస్సమాహితాః। తేనగృహ్ణామిత్వా

బలంతాదృశేన బలేనోత్తిష్ఠామి ॥ ౧౧ ॥ సూ ॥ ఉత్తరైరాదిత్య
ముపతిష్ఠతేతచ్చక్షురిత్యాదిభిః దశభిర్యజుర్భిః - తచ్చక్షుః తదితి ప్రసి
ద్ధిమాహచక్షుః చక్షుస్థానీయం లోకస్యదేవహితం దేవేనేంద్రేణ నిహి
తం - ఇంద్రోదీర్ఘాయచక్షసే - ఆసూర్యగ్ంరోహయద్దివి - ఇతి
దర్శనాత్-పురస్తాత్పూర్వస్యాందిశిఉచ్చరతు ఉద్గచ్ఛతు శుక్రం పరిశు
ద్ధంజ్యోతిః సూర్యాఖ్యం పశ్యేమ ప్రార్థనేలిఙ్.ఏవముత్తరేష్వపి లిఙ్
లోపాభవామభూతిమంతస్స్యామప్రబ్రవామప్రవచనే కర్తారస్స్య
మఅజీతాః అహింసితాః జ్యోక్ దీర్ఘకాలం సూర్యందృశేద్రష్టుంసమ
ర్థాభూయాస్మ॥ ౧౨॥౧౩ ౧౪॥౧౫॥౧౬॥౧౭॥౧౮॥౧౯॥౨౦॥౨౧ ॥
సూ ॥ యంకామమేతనాయమచ్ఛిద్యేతేతితముత్తరయాదక్షిణేహస్తే
గృహ్ణీయాత్ర్యహమేతమగ్నింధారయంతిక్షారలవణవర్జనంచ (పరి
త్వేతిపరిమృజ్య) యస్మిన్భూతమితియస్మిన్ప్రజాపతౌ భూతంభవ్యంభ
విష్యచ్చసర్వేలోకాఇదానీంవర్తమానాః సమాహితాః సమాశ్రితాః
తేనతదనుజ్ఞయాత్వామహం గృహ్ణామిమహ్యాం గృహ్ణామిత్వాచహంయ
థాత్వంమత్తో నవిచ్ఛిద్యేథాః తథాగృహ్ణామితాస్సమాశ్రితాస్తేన తద
నుజ్ఞయాత్వామహం గృహ్ణామి - ప్రజాపతినేత్యాది పునర్వచనమాద

రయంతిక్షౌరలవణ వర్జనంచ పరిత్వేతి పరిమృజ్యోత్తరై ర్మంత్రై

ర్మహాం మహ్యాం గృష్ణామిత్వామహం ॥ ౨౨ ॥ ద్వితీయప్రశ్నే పం
చమః ఖండః.

పరిత్వాగ్నే పరిమృజామ్యాయుషాచధనేనచ ॥ సుప్రజాః ప్రజ
యాభూయాసగ్ం సువీరోవీరైస్సువర్చా వర్చసాసుపోషః పోషైస్సు
గృహోగృహైస్సుపతిః పత్యాసుమేధా మేధయాసుబ్రహ్మాబ్రహ్మచారి
భిః ॥ ౧ ॥ అగ్నయేసమిధమాహార్షం బృహతేజాతవేదసే । య
థాత్వమగ్నేసమిధాసమిధ్యసఏవం మామాయుషావర్చసా సన్యామే
ధయాప్రజయాపశుభిర్బ్రహ్మవర్చసేనాన్నాద్యేనసమేధయస్వాహా॥
౨ ॥ ఏధోస్యేధిషీమహిస్వాహా ॥ ౩ ॥ సమిదసిసమిధిషీమహిస్వా

రాథం ॥ ఇతిహరదత్తవిరచితే ఏకాగ్నికాండ మంత్రభాష్యే ద్వి
తీయప్రశ్నే, పంచమః ఖండః. *

సూ ॥ పరిత్వేతిపరిమృజ్య పునర్వచనమాదరార్థం పరిత్వా
హేఅగ్నే త్వామహం పరిమృజామి - సర్వతఃశోధయామి - పరిశబ్ద
స్యద్విశ్శ్రుతేః ద్విరాఖ్యాతంవ్యావర్తతే ఆదరార్థఃపునర్వచనం ఆ
యుషాచధనేనచప్రార్థితేనసుప్రజాఇత్యాదిగతం - సర్వత్రభూయా
సమితిశేషఃపతిఃపాలయితాఆచార్యః మేధయాధారణావత్యాధియాసు
మేధాః సుబ్రహ్మాశోభనవేదః బ్రహ్మచారిభిఃసహాధ్యాయిభిః పాఠః బ్ర
హ్మచారిభ్య ఇతివచనాత్ అగ్నయేతుభ్యం సమిధమిమామహమాహా
ర్షం - ఆహరామి - బృహతేప్రభావతేమహతేజాతవేదసేజాతధ
నాయజాతప్రజ్ఞాయవా ఆహరంతంచమాం యథాత్వమగ్నే సమిధా
అనయాసమిధ్యసేసందీప్యతే ఏవంమామాయుషాదిభిః సమేధయవర్ధ
య సనిః లాభః అన్నస్యాదనమన్నాద్యం అన్యత్ప్రసిద్ధం॥ ౨॥ ఏధోసి
సమిధంప్రతివచనంహేసమిత్త్వమేధోసి ఇంధిదీప్తాదీప్తిసాధనమస్యా
గ్నేఃవయమపిత్వామాదధానాఃసమేధిషీమహిఇంధానాస్స్యామః॥ ౩॥ సమి

స్సమిధ ఆదధ్యాదేవ మన్యస్మిన్నపి సదా రణ్యాదేధా నాహృత్యో

హా॥ ౪ ॥ తేజోఽసి తేజో మయి ధేహి స్వాహా॥ ౫ ॥ అపో అద్యాఅన్వ
చారిషగ్ం రసేన సమసృక్ష్మహి । పయస్వాగ్ం అగ్న ఆగమం తం మా స
గ్ంసృజ వర్చసా స్వాహా॥ ౬ ॥ సమ్మాగ్నే వర్చసా సృజ ప్రజయా చ
ధనేన చ స్వాహా॥ ౭ ॥ విద్యున్మే అస్య దేవా ఇంద్రో విద్యాత్సహ ఋషిభి
స్స్వాహా ॥ ౮ ॥ అగ్నయే బృహతే నాకాయ స్వాహా ॥ ౯ ॥ ద్యా
వాపృథివీభ్యాగ్ం స్వాహా ॥ ౧౦ ॥ ఏషా తే అగ్నే సమిత్తయా వర్ధస్వ
చాప్యాయస్వ చ తయాహం వర్ధమానో భూయాసమాప్యాయమా

దసి నిగదవ్యాఖ్యానం॥ ౪ ॥ తేజోఽసి దీప్తిహేతుత్వాత్ మయ్యపి తేజో
ధేహి స్థాపయ॥ ౫ ॥ అపో అద్య అప ఇతి కర్మనామ అపస్సమిదాధాన
లక్షణం కర్మ అద్యాఅద్య అన్వచారిషం అనుక్రమేణ కరోమి - రసః - ఇ
చ్ఛా కర్మవిషయా శ్రద్ధా- తేన రసేన సమసృక్ష్మహి - ఏకవచనస్థానే బ
హువచనం - లిఙర్థే లుఙ్. సంసృష్టో భవేయం సమిదాధానే కర్మణి
శ్రద్ధాపి మే వర్తతామిత్యర్థః అథవా రస ఇతి బ్రహ్మనామ - సవా ఏష
పురుషోఽన్నరసమయ ఇతి శ్రుతేః - త్వత్ప్రసాదాత్ బ్రహ్మసాయుజ్యం మే
భూయాదిత్యర్థః - పయస్వాన్ పయ ఇతి హవిష ఉపలక్షణం హవిష్మాన్
భూత్వా హే అగ్నే త్వామహమహరహరాగమం- లిఙర్థే లుఙ్ ఆ
గచ్ఛేయం - తమేవంభూతం మాం వర్చసా దీప్త్యా సగ్ంసృజ ౬॥ సం
మాగ్నే మాం వర్చసా ప్రజయా ధనేన చ సంసృజ॥ ౭ ॥ విద్యుత్ అస్య ద్వితీ
యార్థే షష్ఠీ ఇమం మాం దేవా విద్యుత్ ఛాందసస్తకారః. విద్యుః బహ్వృ
చాః ఏవమేవాధీయంతే- ఏవం కర్మ కుర్వంతం దేవా జానీయు రిత్యర్థః
ఇంద్రశ్చ మామృషిభిస్సహ విద్యాత్ జానీయాత్॥ ౮॥ అగ్నయే బృహతే
నాప్రభావతే మహతే వా కాయ దివి నాకో నామాగ్నిరితి బ్రాహ్మణం తస్మై
నాకాయ॥ ౯ ॥ ద్యావాపృథివ్యోః ప్రసిద్ధే॥ ౧౦ ॥ ఏషా తే- హే అగ్నే
తుభ్యమేషా సమిత్ దీయతే తయా త్వం వర్ధస్వ చ ఆప్యాయస్వ ఆప్యా

త్తరయాసగ్ంశా స్తివాసశ్చతుర్థీ-ము త్తరయాద త్తేస్యత్పరిధాస్య॥౧౧

నశ్చస్వాహా ॥ ౧౧ ॥ యోమాగ్నే భాగినసగ్ం సంతమథాభాగం చి కీష-త్యభాగమగ్నే తంకురుమామగ్నే భాగినంకురుస్వాహా ॥ ౧౨ ॥ సమిధమాధాయాగ్నే సర్వవ్రతో భూయాసగ్గ్ స్వాహా ॥ ౧౩॥ బ్రహ్మ చార్యస్యపో శానకర్మ-కురుమాసుషుప్థాః। భిక్షాచర్యంచ రాచార్యాధీనో భవ ॥ ౧౪ ॥ యస్య తే ప్రథమవాస్యగ్ంహరామ స్తంత్వావిశ్వే అవం తుదేవాః । తంత్వాభ్రాతరస్సు వృధో వర్ధ-మానమను జాయంతాం బహవస్సుజాతం॥౧౫॥ ద్వితీయప్రశ్నే షష్ఠః ఖండః.

యనమభిపూరణంపూర్ణశ్చభవఅహమపితయాసమిధా వర్ధమానఆప్యా యమానశ్చభూయాసం॥౧౧॥ యోమాగ్నే-హేఅగ్నే యోమాంభాగినం భాగప్రాప్తియోగ్యంసంతం అథఅనర్థ-కోయంనిపాతఃఅభాగంకర్తు- మిచ్ఛతితమభాగంకురుమాంతుభాగినంకురుఅపరార్థం పునఃపునరామం త్రణంసమిధంసమిధం॥౧౨॥సమిధమాధాయ-హేఅగ్నే అహమిమాంస మిధమాధాయసర్వవ్రతఃపరిపూర్ణవ్రతో భూయాసం॥౧౩॥సూ॥ఉ త్తర యాసగ్ంశా స్త్రిబ్రహ్మచార్యసీతి-బ్రహ్మచార్యసి-బ్రహ్మచర్యాశ్రమంప్రా ప్తోసిఅపో శానఅపఏవమయానుజ్ఞాతఃఅశనకర్మ-కురుసమిదాహరణాది మాసుషుప్థాఃదివామాస్వాప్సీఃఅథయఃపూర్వోర్ధాయిజఘన్యసంవేశీత మాహుర్నస్వపితీత్యేవం విధోవాస్వాపాభావః భిక్షాచర్యంచరఆచా ర్యాధీనోభవమయాఅననుజ్ఞాతఃయాజనాదికమపిమాకార్షీః ॥ ౧౪ ॥ సూ॥వాసశ్చతుర్థీము త్తరయాద త్తేస్యత్పరిధాప్యయస్యతఇతి యస్య తే ప్ర థమవాస్యంప్రథమమాచ్ఛాదితంవాసఃవయంహరామః తంత్వావిశ్వేదే వాఅవంతు- కించతమేవ త్వాంవర్ధమానంసుజాతంశోభనజన్మానంబహ వోభ్రాతరఃసువృధః సుష్ఠువర్ధి-తాభూత్వాఅనుజాయంతాంత్వమప్యే వంవృధోభూయాఃతవానుజాఅప్యేవంవృధాభవేయురిత్యర్థః॥౧౫॥ఇతిహ రద త్తవిరచితేఏకాగ్నికాండమంత్రభాష్యే ద్వితీయప్రశ్నే షష్ఠఃఖండః.

వేదమధీత్య స్నాస్యన్ప్రాగుదయాద్వ్రజం ప్రవిశ్యాంతర్లోమ్నా చర్మ
ణా ద్వారమపిధాయాస్తే నైనమేతదహరాదిత్యోఽభితపేన్మధ్యందినేఽగ్నేరు
పసమాధానాద్యాజ్యభాగాంతే పాలాశీగ్ం సమిధముత్తరయాఽఽధాయా
పరేణాగ్నిం కట ఏరకాయాం వోపవిశ్యోత్తరయా క్షురమభిమంత్ర్య

ఇమగ్గ్ స్తోమమర్హతే జాతవేదసే రథమివ సం మహేమా మనీష
యా । భద్రా హి నః ప్రమతిరస్య సగ్ంసద్యగ్నే సఖ్యే మా రిషామా వ
యం తవ ॥ ౧ ॥ త్ర్యాయుషం జమదగ్నేః కశ్యపస్య త్ర్యాయుషం ।
యద్దేవానాం త్ర్యాయుషం తన్మే అస్తు త్ర్యాయుషం ॥ ౨ ॥

సూ ॥ వేదమధీత్య స్నాస్యన్ ప్రాగుదయాద్వ్రజం ప్రవిశ్యాం
తర్లోమ్నా చర్మణా ద్వారమపిధాయ - ఇమగ్గ్ స్తోమమితి-ఇమగ్గ్
స్తోమమిమాం స్తుతిం అర్హతే స్తుత్యర్హాయ జాతవేదసే జాతధనాయ జా
తప్రజ్ఞాయ వా సంమహేమ మహిః పూజాయామన్యత్ర- ఇహ తు కరోత్య
ర్థే సంస్కారే వా ద్రష్టవ్యః కర్తుం సంస్కర్తుం వా శక్నుయామ- మనీష
యా స్వయా బుద్ధ్యా రథమివ యథా తక్షా రథం కరోతి యానకామో వా సం
స్కరోతి తద్వత్ కిం కారణమగ్నేః స్తుతిః క్రియత ఇత్యుచ్యతే భద్రా హి హిశ
బ్దో యస్మాదర్థే యస్మాద్భద్రా కల్యాణీ నోఽస్మాకముపరి అస్మాసు వా ప్రమ
తిః ప్రకృష్టా అనుగ్రహాత్మికా మతిః అస్యాగ్నేస్సంసది సభాయాం య
స్మాత్ అతః యజ్ఞాదిసభాసు అనుగ్రాహకస్తథాఽస్మాకమనుగ్రాహక
ఇత్యర్థః - పరః పాదః ప్రత్యక్షీకృతత్వాద్భిన్నవాక్యం - హే అగ్నే
తవ సఖ్యే దేవానాం మనుష్యాణాం చ స్తుత్యస్తోతృభావలక్షణం - సఖ్యం
తత్ర వర్తమానా వయం మారిషామ - మా కేనచిద్ధింసిష్మహి ॥ ౧ ॥
సూ ॥ అపరేణాగ్నిం కట ఏరకాయాం వోపవిశ్యోత్తరయా క్షురమభి
మంత్ర్య - త్ర్యాయుషమితి - త్ర్యాయుషం కౌమారయౌవనస్థా
విరాణి త్రీణ్యాయూంషి తేషాం సమాహారస్త్ర్యాయుషం జమదగ్న్యాదీ
నాం యాదృశం త్ర్యాయుషం మమాపి తాదృశం త్ర్యాయుషం అస్తు - క్షుర

త్తరేణ యజుషా వస్త్రం ప్రదాయాపాగ్ంసగ్ంసర్జనాద్యా కేశసిఖా
నాత్సమానం జఘనార్ధే వ్రజస్యోపవిశ్య విస్రస్య మేఖలాం బ్రహ్మచారి
ణే ప్రయచ్ఛతి తాగ్ంస ఉత్తరయోదుంబరమూలే దర్భస్తంబే వోప
గూహత్యేవం విహితాభిరేవాద్భిరుత్తరాభిష్షడ్భిస్స్నాత్వోత్తరయో

శివో నామాసి స్వధితిస్తే పితా నమస్తే అస్తు మా మా హిగ్ంసీః ॥ ౩ ॥ ఉ
ష్ణేన వాయ ఉదకేనేత్యేషః ॥౪॥౫॥౬॥౭॥౮॥౯॥౧౦॥ ౧౧॥ ఇదమహమము
ష్యాముష్యాయణస్య పాప్మానముపగూహామ్యుత్తరోసౌ ద్విషద్భ్యః॥౧౨॥
ఆపో హిష్ఠా మయోభువ ఇతి తిస్రో హిరణ్యవర్ణాశ్శుచయః పావకా ఇతి

కర్మణో నాయుష్కరత్వాత్ తత్సాధనభూతస్యైవాభిమంత్రణం ।౨॥
సూ ॥ ఉత్తరేణ యజుషా వస్త్రం ప్రదాయ-శివో నామేతి - శివో నామ
నామశబ్దో నిపాతోవధారణే శివ ఏవ త్వమసి స్వధితిర్వజ్రః వజ్రో వై స్వధి
తిరితి దర్శనాత్ - స తే పితా సర్వశస్త్రేషు తస్య ప్రధానత్వాత్ నమస్తే
అస్తు మా మా హింసీః ॥ ౩ ॥ సూ ॥ అపాగ్ంసగ్ంసర్జనాద్యా
కేశసిఖానాత్సమానం - ఉష్ణేన వాయ విత్యాదిభిరష్టభిః॥ గాథాః॥
౪॥౫॥౬॥౭॥౮॥౯॥౧౦॥౧౧॥ సూ ॥ జఘనార్ధే వ్రజస్యోపవిశ్య విస్ర
స్య మేఖలాం- వోపగూహతి ॥ ఇదమహమితి-ఇదమహమముష్య య
జ్ఞశర్మణో ముష్యాయణస్య వాత్సస్య వాత్స్యాయనస్య వా పాప్మాన
మిదమహం ఉపగూహామి - ఉపగూహనమప్రకాశీకరణం సూత్రోక్త
ముపగూహనం తత్పాప్మన ఏవోపగూహనత్వేన నిరూప్యతే అసౌ యజ్ఞశ
ర్మా ద్విషద్భ్యః ఉత్తరోధికోస్తు ॥ ౧౨ ॥ ఏవం విహితాభిరేవాద్భి
రుత్తరాభిష్షడ్భిః స్నాత్వా-ఆపో హిష్ఠేత్యాదిభిః - ఆపో హి-హే ఆపః
యూయం మయోభువః స్థ మయ ఇతి సుఖనామ సుఖస్య భావయిత్ర్యః స్థ హి
ప్రసిద్ధాః తాః యూయం నోస్మాకమూర్జే అన్నాయ దధాతన ధత్త - అ
న్నమస్మభ్యం ధత్తేత్యర్థః మహే మహతే రణాయ రమణీయాయ చక్షు
షే దర్శనాయ దధాతన॥ ౧౩ ॥ యో వో యుష్మాకం సంబంధీ యః శ్శి

దుంబరేణ దతో ధావతే స్నానీయోచ్ఛాదిత స్నాత ఉత్తరేణ యజుషాఽ
తి సః ॥ ౧౩॥౧౪॥౧౫॥౧౬॥౧౭॥౧౮ ॥ అన్నాద్యాయ వ్యూహధ్వం
దీర్ఘాయురహమన్నాదో భూయాసం సోమో రాజాయమాగమత్స మే
ముఖం ప్రవేక్ష్యతి భగేన సహ వర్చసా ॥ ౧౯ ॥ సోమస్య తనూరసి త
వతేమోరసః తస్యా స్తృతీయార్థే షష్ఠీ తేన రసేన నోస్మాన్ భాజయత సయ
థా అస్మాన్ భజతే తథా కురుత ఇహలోకే ఉశతీః కామయమానా ఇవ మా
తరో యథా మాతరో వత్సలా భూత్వా స్తన్యం పాయయంతి తద్వత్ ॥౧౪॥
తస్మై రసాయ అరం శీఘ్రం పర్యాప్తం వా గమామ గచ్ఛేమ వః యుష్మాన్
తద్రసస్య పానార్థం యుష్మాన్ గచ్ఛేమ యస్యేతి తృతీయార్థే షష్ఠీ యే
న రసేన క్షయాయ నివాసివచనోయం ఆద్యాదాత్తత్వాద్ద్వితీయార్థే చతు
ర్థీ క్షయం నివాసం అస్మదీయం జిన్వథ ప్రీణయథ - యేన చ హే ఆపః జనయ
థ పుత్రపౌత్రాదిభిః ప్రజాతాన్ కురుధ్వం నోస్మాన్ ॥ ౧౫ ॥ హిరణ్య
వర్ణా శ్శుచయః యద్ధిరణ్యగతం - తదపి స్పష్టం ఇంద్రః పర్జన్యస్తస్య
మేఘస్థా విగ్రహనాత్ అప్సుజాతత్వం ॥ ౧౬ ॥ ౧౭ ॥ ౧౮ ॥
సూ॥ ఉత్తరయౌదుంబరేణ దతో ధావతే- అన్నాద్యాయేతి -అన్నాద్యా
య అన్నాదనాయ వ్యూహధ్వం వ్యూహః పృథగ్భవః పృథగ్భవత హే దం
తాః మలేన పృథగ్భూతా భవథ - అహం చ యుష్మాభిః శుద్ధో దీర్ఘా
యురన్నాదశ్చ భూయాసం - సోమో రాజాయమాగమత్ దంతధావ
నకాష్ఠస్యావాత్మత్వాత్ వృక్షాణాం చ సోమాధిష్ఠితత్వాదేవ ముచ్యతే-
స చాగతః మమ ముఖం ప్రవేక్ష్యతి - భగేన సౌభాగ్యేన వర్చసా దీప్త్యా
చ సహ - దంతశోధనేన హి ముఖమతీవ శోభత ఇత్యేవముచ్యతే ॥ ౧౯ ॥
సూ ॥ స్నానీయోచ్ఛాదిత స్నాత ఉత్తరేణ యజుషాఽహత మంతరం
వాసః పరిధాయ - సోమస్య తనూరసీతి - సోమస్య హే వాసః త్వం సోమస్య త
నూరసి సౌమ్యం హి వాస ఇతి శ్రుతేః ఏవంభూతం త్వం మే తనువం తనూం
పాహి త్వయాచ్ఛాదితం శరీరం రక్షితం భవతి న కేవలం సోమస్య తనూః

హితమంతరంవాసః పరిధాయసార్వసురభినా చందనేనోత్తరైర్దేవతాభ్యః ప్రదాయోత్తరయానులిప్యమణిగ్ం సౌవర్ణగ్ం సోపధానగ్ం

సువంమేపాహిసామా తనూరావిశ ॥ ౨౦ ॥ నమోగ్రహాయచ ॥ ౨౧ ॥ అభిగ్రహాయచ ॥ ౨౨ ॥ నమశ్శాకజంజభాభ్యాంనమస్తాభ్యోదేవతాభ్యోయాఅభిగ్రాహిణీః ॥ ౨౩ ॥ అప్సరస్సు యోగంధోగంధర్వేషుచయద్యశః - దైవోయోమానుషోగంధస్సమాగంధస్సురభిర్జుషతాం ॥ ౨౪ ॥ ఇయమోషధేత్రాయమాణాసహమానా

కింతహీనామామపిస్వాతనూః శరీరస్యతుల్యత్వాదేవముచ్యతే - తథాచమంత్రాంతరం అస్మత్పితుస్తనూః సర్వాసవాజాతా అస్యజన్మనీతి ఏవంభూతంత్వం మామావిశ ॥ ౨౦ ॥ సూ ॥ సార్వసురభినా చందనేనోత్తరైర్దేవతాభ్యః ప్రదాయ-నమోగ్రహాయచ-నమఆదయ స్త్రయోమంత్రాః దేవతాశ్చమంత్రవర్ణిక్యః గ్రహశ్చ అభిగ్రహశ్చశాకశ్చజంజభశ్చ అభిగ్రాహిణ్యశ్చైతాశ్చాలంకారసమయే పురుషముపసర్పంతితాభ్యశ్చందనప్రదానం ॥ ౨౧ ॥ ౨౨ ॥ ౨౩ ॥ సూ ॥ ఉత్తరయానులిప్య-అప్సరస్స్వితి - అప్సరస్సుఅప్సరసాముపభోగయోగ్యోయోగంధః గంధర్వేషుచయద్యశః కీర్తిః ప్రసిద్ధ గంధర్వేషుచయః ప్రసిద్ధోగంధః తద్యోగాత్తే గంధర్వాభవంతి గంధవంతో గంధర్వా ఇతి యశ్చదైవోగంధః యశ్చమానుషః ససర్వోపి సురభిగంధః మాంజుషతాం భజత- సురభిర్ఘ్రాణతర్పణః ॥ ౨౪ ॥ సూ ॥ మణిగ్ం సౌవర్ణగ్ం సో=పరిష్ఠాప్యఇయమోషధఇతి - ఇయమోషధే పార్థివస్యసువర్ణస్యపృథివీత్వోపపత్తేః స్తుతిఃఇయంపృథివీఓషధేఓషధిఃవిభక్తిలోపశ్ఛాందసః త్రాయమాణా ఓషధీనామాధారభూతేత్యర్థః సహమానాసర్వకార్యేషుసమర్థాసహస్వతీబలవత్యేవంభూతాపృథివీ సామాంహిరణ్యవర్చసంహిరణ్యవద్దీప్తంకరోతు బ్రహ్మవర్చస యుక్తంచ-

సూ॥త్రోతము త్తరయోదపాత్రేత్రిఃప్రదక్షిణంపరిప్లావ్యోత్తరయాగ్రీవా
స్వాబధ్నీయాదేవమేవబాదరంమణింమంత్రవర్జగ్ంసవ్యేపాణావాబధ్యాహ

సహాస్వతీ । సామాహిరణ్యవర్చసంబ్రహ్మవర్చసినం మా కరోతు॥
౨౫॥ అపాశోస్యుగ్రో మెమాసగ్ం శారీశ్శివో మోపతిష్ఠస్వదీర్ఘాయు
త్వాయశతశారదాయ । శతగ్ంశరద్భ్య ఆయుషెవర్చసెజీవాత్వై
పుణ్యాయ॥౨౬॥ రేవతీస్త్వావ్యక్ష్ణన్నిత్యేతాః॥ ౨౭॥ ౨౮॥౨౯॥ ౩౦॥౩౧॥
ఇతి ద్వితీయప్రశ్నే, సప్తమఃఖండః.
ఆయుష్యంవర్చస్యగ్ం సువీర్యగ్ంరాయస్పోషమౌద్భిద్యం । ఇదగ్ం

కరోతు॥ ౨౫ ॥ ఉత్తరయాగ్రీవాస్వాబధ్య-ఏవమెవబా=బధ్యఅపాశో
సీతి।అపాశోసి మెనచోరాదిభిర్బధ్యతెసపాశఃసత్వంనభవసి ఉరఃఉ
రస్థస్సలంమాసంశారీః మాహింసీః గ్రీవాస్వాబద్ధస్యఅవపతనాదురసో
బాధా శంకాశివోమాఉపతిష్ఠస్వదీర్ఘాయుత్వాయకీదృశాయశతశా
రదాయ శతంశరదోభావియద్దీర్ఘాయుష్యం తస్మైశతంశతంచతు
ర్థ్యర్థే ప్రథమా-శతాయుఃశరద్భ్యఃశతవర్షార్థమాయుషె శ
తవర్షభావియదాయుః తదర్థంజీవాత్వైజీవాతుర్జీవనంతస్మైపు
ణ్యాయప్రశస్తాయ శివో మోపతిష్ఠస్వేత్యేవ ఆదరార్థంచాయుషఃపు
నర్వచనం॥ ౨౬॥సూ॥ అహతము త్తరంవాసో రేవతీస్త్వేతిసమానం।
రేవతీస్త్వావ్యక్ష్ణన్నిత్యేతాగతాః॥తాభిరేవద్వితీయంవాసఃపరిధత్తె॥౨౭॥
౨౮॥౨౯॥౩౦॥౩౧॥ఇతిశ్రీహరదత్తవిరచితె - ఏకాగ్నికాండ మంత్రభా
ష్యే-ద్వితీయప్రశ్నే - సప్తమఃఖండః.

సూ॥ తస్యదశాయాం ప్రవర్తౌ ప్రబధ్య దర్వ్యా మాధా
యాజ్యే సాభ్యానాయున్నుత్తరా ఆహుతీర్హుత్వా జయాది ప్రతి
పద్యతె పరిషేచనాంతం కృత్వా ఏతాభిరేవ దక్షిణేకర్ణే ఆబధ్నీ
తైతాభిస్సవ్య ఆయుష్యమిత్యాదిభిరష్టభిః॥ఆయుష్యమాయుషోనిమిత్తం

తముత్తరం వాసో రేవతీస్త్వేతి సమానం తస్య దశాయాం ప్రవర్త్య ప్రబధ్య దర్వ్యా మూర్ధాయాజ్యేనాభ్యానాయన్నుత్తరా ఆహుతీర్జుహో

హిరణ్యం జైత్ర్యాయా విశతాం మా ॥ ౧ ॥ ఉచ్చైర్వాది పృతనాజి సత్రాసాహం ధనంజయమ్ । సర్వాస్సమృద్ధిర్ ఋద్ధయో హిరణ్యేఽస్మింత్సమాహితాః॥ ౨॥ శునమహగ్ం హిరణ్యస్య పితురివ నామాగ్రభైషమ్ । తం మా హిరణ్యవర్చసం పూరుషు ప్రియం కురు ॥ ౩ ॥ ప్రియం మా దేవేషు కురు ప్రియం మా బ్రహ్మణే కురు । ప్రియం విశ్యేషు శూద్రేషు ప్రియగ్ం

ఆయుష్యం వర్చస్యం వర్చసో నిమిత్తం వర్చస్యం సువీర్యం సుష్ఠు వీర్యయుక్తం రాయస్పోషం రాయో ధనస్య పోషయితృ సర్వధనస్య హిరణ్యమూలత్వాత్ ఔద్భిద్యం ఉద్భినత్తి ప్రకాశత ఇత్యుద్భిత్ ఉద్భిదేవ ఔద్భిద్యం యశస్కరమిత్యర్థః - ఏవంభూతమిదం హిరణ్యం జైత్రియాయ జయహేతుః జైత్రం కర్మ తస్మై జయాయైవ మా మా విశతాం ఆవిశంతు॥౧ ॥ఉచ్చైర్వాది-ఉచ్చైర్వాదయతీత్యుచ్చైర్వాది హిరణ్యవంతో హ్యుచ్చైర్వదంతి పృతనాజీ ఛాందసస్తు భావః పృతనాజి సత్రాసాహం సత్రేత్యవ్యయం సత్యనామ సత్యమేవాభిభవితృ శత్రూణాం ధనంజయం ధనస్యాపి శతృసంబంధినో జైత్రం కంబహునా సర్వా బుద్ధయః కీదృశః సమృద్ధీస్సమృద్ధయః సమృద్ధాస్సమగ్రా ఇత్యర్థః విభక్తిలోపశ్ఛాందసః తథైవపాఠో బహ్వృచానాం హిరణ్యేఽస్మిన్ సమాహితాః-సమ్యగాహితాః॥ ౨॥ శునమితి॥ శునమహం సుఖనామ శునం హిరణ్యస్య నామ అగ్రభైషం పితురివ యథా పితుర్నామ పునః కీర్తయతి తద్వత్తన్నామ కీర్తయం తం మాం హిరణ్యవర్చసం - హిరణ్యవద్దీప్తం కురు హే హిరణ్య కించ పూరుషు పురు ఇతి బహునామ తస్యైవ ఛాందస దీర్ఘత్వం పూరుషు బహుషు షష్ఠ్యర్థే సప్తమీ బహూనాం మా ప్రియం కురు యథాహం సర్వేషాం ప్రియస్స్యాం తథా కురు ఏతదేవ ప్రపంచయతి॥ ౩ ॥ ప్రియం మా సర్వ

త్వాజయాది ప్రతిపద్యతే పరిషేచనాంతంకృత్వా । ఏతాభిరేవదక్షిణేకర్ణ ఆబధ్నీతే తాభిస్సవ్యమేవముత్తరైర్యథాలింగగ్గ్ స్రజశ్శిరస్యాంజనమాదర్శావేక్షణముపానహౌ ఛత్రం దండమితి వాచంయచ్ఛత్యాన

రాజసుమారురు॥ ౪ ॥ యాతిరశ్చీనిపద్యసేహం విధరణీఇతి । తాం త్వాఘృతస్య ధారయా యజేసగ్ం రాధనేమహమ్ ॥ ౫ ॥ సగ్ం రాధన్యై దేవ్యై॥ ౬॥ ప్రసాధన్యై దేవ్యై॥ ౭ ॥ సంమ్రాజంచవిరాజంచాభిశ్రీర్యాచనోగృహే।లక్ష్మీ రాష్ట్రస్య యా ముఖేతయామాసగ్ం సృజామసి॥ ౮ ॥ శుభికేశిరఆరోహశోభయంతీముఖంమమ । ముఖగ్ం

తస్యష్ఠ్యర్థేసప్తమీ - బ్రహ్మణెబ్రాహ్మణశబ్దస్యఛాందసంహ్రస్వత్వం బ్రాహ్మణేజాతావేకవచనంవిశ్యేషువైశ్యేషుఛాందసంహ్రస్వత్వంరాజసుక్షత్రియేషు హేహిరణ్యత్వత్సంస్పృష్టాజ్యహోమాత్ దేవానా మేషాంప్రియస్స్యామిత్యర్థః॥౪ ॥ యాతిరశ్చీ సంరాధనీనామసాచ భూమిరిత్యేకేమధ్యమస్థా సావాగిత్యన్యే హే సంరాధనియాత్వంతిరశ్చీతిర్యగ్భూతానిపద్యసె శేషే అహంసర్వస్యభూతస్యవిధరణీవిధారయిత్రీఅనయాబుధ్యాతిభూమిపక్షేవాక్పక్షేషువిధరణంహోమవిఘ్నకారిణమహం నివారయిత్రీత్యనయాబుధ్యాతెషామప్రవేశాయ యాత్వం ద్వారదేశేతిర్యగ్భూతాశేషఇతి తాంత్వాఘృతస్యధారయాసంరాధనీమహంయజే॥ ౫॥ఉత్తరౌస్పష్టౌ॥ ప్రసాధన్యసినైవ నసంరాధనీప్రకర్షేణసాధయతి దేవతాంతరంవా॥ ౭ ॥ సంమ్రాజంచ ఆద్యపాదస్యచతుర్థపాదేన సంస్పృజామీత్యనేనసంబంధః సమ్రాజంచవిరాజంచ మాసంస్పృజామసి ఏకస్మిన్బహువచనం - సంస్పృజామసి కేనయామమగృహే అభిశ్రీః అభిముఖాశ్రీః చకారోవక్ష్యమాణాపేక్షయాయాచరాష్ట్రస్యముఖాలక్ష్మీస్తయా మాసంస్పృజామసి సమ్యగ్దీప్యమాన స్సమ్రాట్ వివిధందీప్యమానోవిరాట్॥౮॥ఏవముత్తరైర్యథాలింగగ్గ్ స్రజశ్శిరస్యాంజనం యు

క్షత్రేభ్య ఉదితేషునక్షత్రేషు ప్రాచీముదీచీంవా దిశముపనిష్క్రమ్యో
త్తరేణార్ధర్చేన దిశఉపస్థాయోత్తరేణ నక్షత్రాణిచంద్రమస మితి
రాతినాసంధాప్యయథార్థంగచ్ఛతి॥ (ఖం॥౮॥)

~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~

హిమముఖంశోభయభూయాగ్ంసంభగంకురు॥౯॥యామాహరజ్జమదగ్ని
శ్శ్రద్ధాయైకామాయాన్యై। ఇమాంతామపినహ్యాహం భగేనసహవ
చసా॥౧౦॥యదాంజనంత్రైకకుదం జాతగ్ంహిమవతఉపరి। తేనవా
మాంజే తేజసేవర్చసేబలాయచ॥౧౧॥ ఇతిద్వితీయప్రశ్నే, అష్టమఃఖండః.
మయిపర్వతపూరుషంమయిపర్వతవర్చసంమయిపర్వతభేషజంమయిప
ర్వతాయుషం।యస్మైవర్చఃపరాగతమాత్మానముపతిష్ఠతు ।ఇదంతత్పున

~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~

ర్థార్థంగచ్ఛతి శుభికేశిరఇత్యాదిభిః॥ శుభికేశుభైవశుభికాహేశుభికే
స్రక్ మమ శిర ఆరోహ మమముఖంశోభయతీభూత్వాఆద రార్థంపు
నరుచ్యతే- ముఖంహిమముఖంశోభయ హిశబ్దఃపాదపూరణఃభూయాగ్ం
సంభగం ససౌభాగ్యంచకురు॥౯॥యామాహరత్ ఆహృతవాన్-యాం
స్రజంజమదగ్నిరాహరత్ కస్యైశ్రద్ధాయై దేవ్యైకీదృశ్యై కామాయా
న్యైకామయమానాయై ఇమామీదృశీం తాం స్రజం అహమపినహ్యాశి
రసిబధ్నామి - భగేనవచసాచసహ॥౧౦॥ఆంజనమంత్రః ॥ యదాం
జనం=బలాయచ॥ యదాంజనంత్రికకున్నామపర్వతఃతత్రభవంత్రైకకు
దంయచ్చహిమవతఉపరిజాతంతేనాంజనేనహేఅక్షిణీవాంయువాంఅం
జే. కిమర్థం తేజసేప్రకాశార్థంచవర్చసేదీప్త్యర్థంచభగాయ సౌ
భాగ్యార్థం॥ ఇతిశ్రీహరదత్తవిరచితే-ఏకాగ్నికాండ మంత్రభాష్యే-
ద్వితీయప్రశ్నే-అష్టమఃఖండః॥

మయిపర్వత పూరుషం = మయిపర్వతాయుషం ॥ ౪ ॥ మయి,
పర్వతే యాదృశం పురుషం పౌరుషం పుంస్త్వం ధారణశక్తిః త
త్పర్వతపూరుషం మయి భవతు - యాదృశీచ పర్వతస్యవర్చః దీ

అగ్నౌతదపరంతూష్ణీమేవ తీర్థేనస్నాత్వాతూష్ణీగ్ంసమిధమా దధాతి
యత్రాస్మాఅపచితింకుర్వంతితత్రూర్చఉపవిశతి యథాపురస్తాదేనము
త్తరాభ్యాంయథాలింగగ్ంరాజాస్థపతిశ్చాపః పాద్యాఇతి ప్రాహ

రాదదే దీర్ఘాయుత్వాయవర్చసే॥౫॥ప్రతిష్ఠస్థో దేవతానాం మామా
సంతాప్తం॥౬॥ప్రజాపతేశ్శరణమసిబ్రహ్మణశ్ఛదిర్విశ్వజనస్యఛాయాసిస
ర్వతోమాపాహి॥ ౭॥ దేవస్యత్వాసవితుః ప్రసవేశ్విన్యోర్బాహుభ్యాం
పూష్ణోహస్తాభ్యా మాదదే ద్విషతోవధాయేంద్రస్య వజ్రోసివార్త్రఘ్నః

స్థిః శ్లక్ష్ణతా యచ్చ పర్వతేభేషజం యచ్చ పర్వతే ఆయుషం ప
ర్వతస్యాయుః - తత్సర్వంమయిభవతు-అదర్శావేక్షణం॥ యన్మేవర్చ
ఇతి॥యన్మేవర్చఃపరాగతంమత్తోనిర్గతం ఆత్మానంఆదర్శతలస్థితం మా
ముపతిష్ఠతు ప్రాప్నోతు- ఇదంతద్వర్చః పునరాదదేదీర్ఘాయు త్వా
యవర్చసే॥ ౫ ॥ ఉపానన్మంత్రః ॥ ప్రతిష్ఠస్థఇతి- ప్రతిశబ్దఃప్రశబ్దా
ర్థే-హేఉపానహౌ యువాంప్రతిష్ఠేప్రస్థానసాధనేస్థః-దేవతానాంఆ
దిశబ్దోధ్యాహార్యః దేవతాదీనామపి కిముతాస్మాకం - మా మాసం
తాప్తం వ్రణోత్పాదనేనసంతాపంమాకార్షం-కంటకాకరాదికృతో
వాసంతాపోమాభూదిత్యర్థః॥౬॥ఛత్రధారణమంత్రః॥ ప్రజాపతేః -
హేఛత్రత్వం ప్రజాపతేశ్శరణంగృహమసి బ్రహ్మణఃఛదిరసి-ఛదిః పట
లంఏవంనామప్రశస్తమిత్యర్థః-కింబహునా విశ్వజనస్యఛాయాసిఛాయా
కార్యసి ఏవంభూతస్త్వంసర్వతోమాపాహి॥౭॥దండాదానమంత్రః॥
దేవస్యత్వాసవితురితి॥ దేవస్యత్వాసవితుః ప్రసవేఅనుజ్ఞాయాంసత్యాం
అశ్విన్యోర్బాహుభ్యాం తదధిష్ఠానాభ్యాంబాహుభ్యా మిత్యర్థః - ఏ
వంపూష్ణోహస్తాభ్యామితి మధ్యమసంధేరుపరిభాగోవిశ్వస్యబాహుః అ
ధోభాగోహస్తః త్వామాదదే ద్విషతోవధాయ శ్వాదేర్నివారణా
య ఇంద్రస్యవజ్రోసి యథేంద్రస్యవజ్రః తథామమత్వసి।వార్త్రఘ్నః

త్తరయాభిమంత్ర్యదక్షిణంపాదంపూర్వంబ్రాహ్మణాయప్రయచ్ఛేత్సవ్య
గ్ం శూద్రాయప్రక్షాళయితార ముపస్పృశ్యోత్తరేణ యజుషాత్త్వా
నంప్రత్యభిమృశేతూర్ఛాభ్యాం పరిగృహ్య మృన్మయేనాహరణీయా
ఆపఇతిప్రాహోత్తరయాభిమంత్ర్యాంజలావేకదేశ ఆనీయమాన ఉ

ష్ణశ్శర్మణామే భవయత్పాపం తన్నివారయ॥ ౮ ॥ దేవీష్షడుర్వీరిత్యే
షా॥ ౯ ॥ రాష్ట్రభృదస్యాచార్యాసందీ మాత్వద్యోషగ్ం రాష్ట్ర
భృదసిసంమ్రాడ్ఢా సందీమాత్వద్యోషగ్ంరాష్ట్రభృదస్యధిపత్న్యాసం
దీమాత్వద్యోషం॥౧౦॥౧౧॥౧౨॥ ఆపః పాదావనేజనీర్ద్విషంతం నాశ
యంతుమే। అస్మిన్కులే బ్రహ్మవర్చస్యసాని॥ ౧౩ ॥ మయిమహోమ

వృత్ర ఇతి శత్రు నామతస్యహంతా శత్రుహాసఏవవాతఘ్నిఘ్నః ఏవం
భూతస్త్వంశర్మమేభవసుఖకరోభవ. యత్పాపమనర్థకారితన్నివారయ॥
౮॥దిశాముపస్థానం॥ దేవీష్షడితి॥ దేవీః దేవ్యఃషట్ప్రధానాదిశః ప్రాచ్యాద
యశ్చత్వారః ఊర్ధ్వాధరా చేతిషట్ ఉర్వీః ఉర్వ్యః ఉరువిస్తీర్ణం ప్రభూతం
స్వంనోస్మభ్యంకృణోతకురుత- హేవిశ్వేదేవాః యూయంచేహ కర్మణివీ
రయధ్వం - వీరకర్మకురుతవీరవంతంవా-మాంకురుత॥౯॥నక్షత్రాణాం
చంద్రమసశ్చోపస్థానం॥ మాహాస్మహి అత్ర రాజన్నిత్యనేన నక్షత్రాణి
సూచ్యతే హేనక్షత్రాణాం రాజన్ సోమ యుష్మత్ప్రసాదాద్వయంప్ర
జయామాహాస్మహి హానిస్త్యాగః త్యక్తా మాభూమ - మాచతనూభి
ర్మాస్మహి- పుత్రాదిశరీరాపేక్షం బహువచనం-మారధామద్విషతే
రధిః వశీకరణకర్మషష్ఠ్యర్థే చతుర్థీ ద్విషతో వశ్యామాభూమ॥ ౯ ॥
సూ॥ అథైతదపరంతూష్ణీం రాజాస్థపతిశ్చ॥ రాష్ట్రభృదితి- రాష్ట్ర
భృదసీతిగతం॥౧౦॥౧౧॥౧౨॥సంమ్రాడభిషిక్తః క్షత్రియః తదను రూప
మాసనంసంమ్రాడ్ఢాసందీ- అధిపత్నిమండలాధిపతిః అధిరభిషిక్తః తస్యా
సనంఅధిపత్న్యాసందీ-నకారశ్ఛాందసఉపజనః॥ సూ॥ఆపః పాద్యా ఇతి

త్తరంయజుర్జపేచ్ఛేషంపురస్తాన్నీయమాన ఉత్తరయానుమంత్రయ తేదధిమధ్వితిసగ్ంసృజ్యకాగ్ంసేనవర్షీయసాపిధాయ కూర్చాభ్యాం పరిగృహ్యమధుపర్క-ఇతిప్రాహ త్రివృతమేకేఘృతంచ పాజర మేకే ధానాస్సక్తూంశ్చోత్తరాభ్యామభిమంత్ర్యయజుర్భ్యామప ఆచామతిపుర

యశోవాయుర్మామింద్రియంవీర్యం ॥ ౧౪ ॥ ఆమాగన్యశసావర్చసా స గ్ంసృజపయసాతేజసాచ । తంమాప్రియంప్రజానాం కుర్వధిపతిం పశూనాం॥ ౧౫ ॥ విరాజోదోహోసివిరాజోదోహమశీయమమ ప ద్యాయవిరాజః॥ ౧౬ ॥ సముద్రంవఃప్రహిణోమిస్వాంయోనిమపి గ

ప్రాహోత్తరయాభిమంత్ర్య)॥ఆపఃపాద్యాఇతి॥ఆపః హే ఆపఃపాదావనే జనీఃపాదావనేజన్యఃయాభిఃపాదానవనిజ్యతేతాఃఆపోమేద్విషంతంనాశ యంతు. అస్మిన్కులే-అహంబ్రహ్మవర్చసీ-అసానిభూయాసం॥ సూ॥దక్షి ణంపాదంపూర్వం=అభిమృశేన్మయిమహ ఇతి-మయిమహః పూజాయ శఃకీర్తిఃఇంద్రియంచక్షురాదివీర్యం రేతఃభవత్వితిశేషః- బ్రాహ్మణేనపా దేస్పృష్టేఏతేషామపగతశంకయాప్రార్థ్యతే హే అఘ్న్యేదక త్వం మామాగహి మా-ఆగమః ఆగచ్ఛ వా ఆగత్యచయశసావర్చసాచ మాంసం సృజ - పయసాక్షీరేణతేజసాచ - కించ-త్తైస్సంసృష్టంతంమాం ప్ర జానాంప్రియంకురు పశూనాంచ గవాదీనామధిపతిం- కురు॥సూ॥అం జలావేకదేశఆనీయమానఉత్తరయాయజుర్జపేత్=విరాజఇతి॥ విరాజః అన్నంవైవిరాట్ విరాజఃదోహఃతస్యత్వందోహోసిదోహఃరక్షణంఅత శ్చత్వత్పరిగ్రహాత్ విరాజోదోహమశీయ ప్రాప్నుయాం పదంస్థానం త త్రభవఃపద్యః మమ యః పద్యఃమత్థ్సానాపన్నఃపుత్రఃతస్మైవిరాజదీప్య స్వ తమప్యేవంవిధంకురు ॥ సూ॥శేషంపురస్తాద్యతే - సముద్రంవ ఇతి- సముద్రంవోయుష్మాన్ అపస్సముద్రంప్రహిణోమియూయంస్వాం యోనిం సముద్రమపి గచ్ఛతసర్వాసామపాం సముద్రోయోనిః అహ

స్తాదుపరిష్టాచ్చోత్తరయాత్రిఃప్రాశ్యానుకంప్యాయ ప్రయచ్ఛేత్ప్రతిగృ
హ్యైవ రాజాస్థపతిర్వాపురోహితాయ గౌరితి గాంప్రాహోత్తరయా
భిమంత్ర్యతస్యైవ పాగ్ శ్రపయిత్వోపస్తీర్ణాభిఘారితాం మధ్యమే
నాంతమేనవాపలాశపర్ణేనోత్తర యాజుహోతియద్యుత్సృజేదుపా

చ్ఛిత్‌। అచ్ఛిద్రఃప్రజయాభూయాసంమాపరాసేచి మత్పయః॥ ౧౭ ॥
ఇతిద్వితీయప్రశ్నే,నవమఃఖండః॥

త్రయ్యైవిద్యాయైయశోసియశసోయశోసి బ్రహ్మణోదీప్తి
రసి । తంమాప్రియంప్రజానాంకుర్వధిపతింపశూనాం॥ ౧ ॥ ఆమా
గన్నిత్యేషా॥౨॥అమృతోపస్తరణమస్యమృతాపిధానమసి॥౩ ॥ ౪॥యన్మ
ధునోమధవ్యంపరమమన్నాద్యంవీర్యం । తేనాహంమధునోమధవ్యేనపర

మపియుష్మత్ప్రసాదాత్ ప్రజయాఅచ్ఛిద్రః నిరంతరోభూయాసంప్ర
జామేమావిచ్ఛేదీమాచమత్ మత్తఃపరాసేచిపయఃపునస్తదుపయోగ్యం
యథానభవతితథాసేకంపరాసేకః॥ఇతిశ్రీహరదత్తవిరచితే- ఏకాగ్ని
కాండమంత్రభాష్యే- ద్వితీయప్రశ్నే-నవమఃఖండః

సూ॥ దధిమధ్వితిసగ్ంసృజ్యకాగ్ంసేనవర్షీయసారాభ్యామభిమం
త్ర్యత్రయ్యైవిద్యాయాఇతి-త్రయ్యైవేదాస్త్రయీవిద్యాతస్యైషష్ఠ్యర్థే
చతుర్థీ-తస్యాయశోసిగోమధుపర్కే హేవేదాధ్యాయఇతికించయ
శసోపియశోసిప్రశంసాపరమేతత్ యథాఆభరణస్యాభరణమితి బ్రహ్మ
ణోవేదస్యదీప్తిరసి తంమాప్రియమిత్యాదిగతం॥ ౧॥ఆమాగన్నిత్యేషా
చ॥౨॥ సూ॥ యజుర్భ్యామపఆచామతిపురస్తాదుపరిష్టాచ్చఅమృతోప
స్తరణమసీతి - అమృతోపస్తరణమసి అమృతస్య అమృతసదృశస్యత్వ
ముపస్తరణమసి - యథాఅవదానానా ముపస్తరణం ఉపరిష్టాదప
ఆచామతి అమృతాపిధానమసి అమృతస్యత్వం అపిధానమసి ॥ ౪ ॥
సూ ॥ ఉత్తరయాత్రిఃప్రాశ్యానుకంప్యాయప్రయచ్ఛేత్ యన్మధునఇతి॥

గ్ంహూత్తరాంజపిత్వోత్సృజతేత్యుచ్చైరన్నంప్రోక్త ముపాగ్ం
శూత్తరైరభిమంత్ర్యాం కల్పయతే త్యుచ్చైరాచార్యా యర్త్విజే
శ్వశురాయ రాజ్ఞ ఇతి పరి సంవత్సరా దుపతిష్ఠద్భ్యఃఏతతాఽర్యగ్ం

మేణాన్నాద్యేనవీర్యేణపరమోఽన్నాదోమధవ్యోసాని ॥ ౫ ॥ గౌరస్యప
హతపాప్మాపపాప్మానంజహిమమచాముష్యచ॥౬॥అగ్నిఃప్రాశ్నాతుప్ర
థమస్సహివేదయథాహవిః । అనష్టమస్మాకంకృణ్వన్బ్రాహ్మణోబ్రాహ్మ
ణేభ్యః॥౭॥ యజ్ఞోవర్ధతాంయజ్ఞస్యవృద్ధిమనువృద్ధాపచితిరస్యాపచితిం

యన్మధునః మధునిభవంమధవ్యంయద్వా గవాంగోపతిః వసూనాంవసు
తిరిత్యర్థః- తంపరమార్థతోనాతిరిచ్యతే అథచోభయంప్రయుజ్యతే-త
థేహాపి మధునో మధవ్యమిత్యర్థస్తు మధవ్యమిత్యేతావానేవ -కిం పు
నస్తత్పరమమన్నాద్యం ఇదంహిపరమమన్నాదనం యన్మధునఃప్రాశనం
వీర్యం వీర్యకరం- ఏవంభూతం=మధవ్యం యన్మధునోమధవ్యేనపరమే
ణాన్నాద్యేనవీర్యేణ పూర్వోక్తసారేణయోజ్యం-అహమపిపరమోన్నా
దోమధవ్యశ్చాసానిభూయాసంమధుపర్కార్హోమధవ్యః ॥సూ॥ప్రతి
గృహ్యైవరాజాస్థ=ప్రాహోత్తరయాభిమంత్ర్య-గౌరసీతి - హేగౌః
త్వంఅపహతపాప్మాసితతశ్చపాప్మానమపజహికస్యమమచఅముష్యదా
తుః॥సూ॥తస్యైవపాగ్ంశ=పర్ణేనోత్తరయాజుహోతి - అగ్నిరితి-
అగ్నిః అయమగ్నిఃప్రథమఃప్రాశ్నాతుసహివేద యథాహవిః సమీచీన
మసమీచీనంవాసచప్రాశ్నాత్ అనష్టమస్మాకం కృణ్వన్ప్రాశ్నాతు అ
స్మాకమవిశేషయిత్వైవప్రాశ్నాతుకీదృశోగ్నిః బ్రాహ్మణేభ్యోపిబ్రాహ్మ
ణః - అతిశయేనబ్రాహ్మణఇత్యర్థః-అథవాబ్రాహ్మణేభ్యఇతి షష్ఠ్యర్థే
చతుర్థీబ్రాహ్మణానామస్మాకమనష్టం కుర్వన్స్వయంచ బ్రాహ్మణఇతి॥
సూ॥ యద్యుత్సృజేదుపాగ్ం=త్యుచ్చైర్యజ్ఞ ఇతి - యజ్ఞఃఅయంమను
ష్యోయజ్ఞోమత్ప్రజాలక్షణోవర్ధతాంఉత్సర్గపక్షేకల్ప్యంమాభూత్

సకృత్ప్రవర్తే ప్రచిత్రాయ ॥ ఖండః ॥ ౯॥ సీమంతోన్నయనం ప్రథమే
గర్భే చతుర్థే మాసి బ్రాహ్మణాన్భోజయిత్వాశిషో వాచయిత్వాగ్నే
రుపసమాధానాద్యాజ్యభాగాంతే ఽన్వారబ్ధాయా ముత్తరా ఆహుతీ
మాంకుర్వపచితోఽహం మనుష్యేషు భూయాసం ॥ ౮ ॥ గార్థేనుభవ్యా
మాతా రుద్రాణాం దుహితా వసూనాగ్ స్వసాదిత్యానా మమృతస్య
తస్యయజ్ఞస్యవృద్ధిం అనువృద్ధేః పశ్చాత్ హేగాః త్వమపివర్ధస్వఅప
చితిరసిత త్సాధనత్వాత్ మాంచాపచితింకురు కోర్థః అహంత్వాముత్సృ
జన్మనుష్యేషుఅపచితో భూయాసం - గార్థేనుభవ్యాధేనుభవ్యాధే
నుభవిష్యతిఉత్సర్గపక్షే స్తుత్యర్థమిదం ఉత్సృష్టాహియాధేనుభ
విష్యతితతశ్చమహాఫలా - ఆలంభేతు - తృణికాతృప్తిః కించమాతారు
ద్రాణాంఇయంరుద్రాదీనాందేవానాం మాత్రాదిస్థానీయా సర్వేషాం
యజ్ఞభాగిత్వాత్తస్యచాజ్యాదిగవ్యసాధ్యత్వాదమృతస్యప్రాప్తిహేతో
ర్యజ్ఞస్యనాభిః ప్రధానావయవః ఆజ్యాదిద్వారేణ॥౯॥ఏషవావయజ్ఞోయ
దాజ్యమితిశ్రుతేః - ఏవంనామప్రశంసోయంతతశ్చప్రణువోచం-నుః క్షి
ప్రార్థే క్షిప్రం ప్రకర్షేణచబ్రవీమి- చికితుషే తద్జ్ఞానేజానతేజనా
యకింబ్రవీషి మా గాం-అనాగాంఅనాగసంఇమాంగాం అదితిమఖండి
తాంమావధిష్ట ఏషాకామముదకంపిబతు - తృణానిచాత్తు-ఓముత్సృజ
త-ఉత్సృజతేతిప్రసిద్ధిఃఓమిత్యనుజ్ఞావచనంసర్వైరనుజ్ఞాతాముత్సృజత
సిద్ధేన్నెభూతమిత్యాహ - భూతంసిద్ధమిత్యర్థః॥సూ॥ అన్నంప్రోక్త
ముపాగ్ంశూత్తరైరభిమంత్ర్య - చిత్రాయ॥భూతమిత్యాదిభిః॥ సావి
రాట్ విరాట్ఛబ్దస్త్రీలింగత్వాత్ సేత్యుక్తంతదన్నం విరాట్ వివిధం
రాజతఇతికృత్వాతన్మాక్షాయి క్షీణంమాభూత్ తస్యతె ద్వితీయార్థేష
ష్ఠీ తత్త్వాఅశీయ అశ్నీయాం తత్త్వంమేమహ్యంఊర్జంబలంధాఃధే
హి- ఓమిత్యనుజ్ఞాయాం కల్పయత-ఉపనయతహేపరిచారకాః॥సూ॥సీ

ర్ష్ట్వా త్వా జయాదిప్రతిపద్యతె పరిషేచనాంతంకృత్వా౽ పరేణాగ్నిం ప్రాచీ ముపవేశ్య త్రేణ్యాశలల్యా త్రిభి ర్దర్భపుంజీలై శ్శలాలుగ్లప్సనే

నాభిః। ప్రణువో౽చంచికితుషేజనాయమా౽గామనాగామదితింవధిష్ట॥౯॥పిబతూదకంతృణాన్యత్తు॥౧౦॥ఓముత్సృజత॥౧౧॥భూతం॥౧౨॥ సావిరాట్ ॥ ౧౩ ॥ తన్మాత్యాయితస్యతేశీయతన్మఊర్జంధాః॥౧౪॥ ఓంకల్పయత॥౧౫॥ ఇతి ద్వితీయప్రశ్నేనవమః ఖండః.

ధాతాదదాతునోరయిమితిచతసో౽యస్త్వాహృదాకీరిణేతి చత

మంతో౽న్నయనంప్రథమెగర్భేచతుర్థే౽పరిషేచనాంతంకృత్వా- ధాతాదదాత్విత్యాదిభిః - ధాతాదదాతుజగతఈశానః పతిశ్చ పాలయితాసధాతా నో౽స్మభ్యం రయింధనందదాతు దదన్చసఃనః అస్మాన్పూర్ణేనకామెన వావనత్ వనషణసంభక్తా పంచమోలకారః యథాస్మతాకామః పూర్యతే- తథా నఃసంభజేత॥౧॥ ధాతాసఏవధాతాప్రజాయాః ఉత రాయః ధనస్య అపిఈశేఈష్టె ధాతైవ ఇదంవిశ్వం భువనంజజానఅంతర్భావితణ్యర్థో౽జనిః - జనయామాస- ధాతైవచయజమానాయచపుత్రందాతా త్వన్నంతమెతత్ తస్మై ఏవంభూతాయ ధాత్రేఘృతవత్ ఘృతయుక్తంహవ్యంవిధేమ-విదధతిరస్యత్ర పరిచారణకర్మా-ఇహతుదానేద్రష్టవ్యః-దద్యాం విభక్తివ్యత్యయోవా ఘృతవతాహవ్యేనతంపరిచరామెతి ఉశబ్దో౽నర్థకః॥ ౨॥ ధాతాసఏవధాతానోరయిందదాతు - కీదృశీంప్రాచీంప్రాకాలభవాంక్రమాగతాం యాదృశీపూర్వేషాంతాదృశీమిత్యర్థః జీవాతుంజీవనాయ పర్యాప్తాం అక్షితాంక్షయరహితాం వయంతస్యదేవస్యధాతుస్సుమతింశోభనాంమతిం భక్తేష్వనుగ్రహాత్మికాంబుద్ధిం ధీమహిధ్యాయామః - సత్యరాధసః సత్యధనస్య॥౩॥ ధాతాసఏవధాతాదాశుషే దాశ్రుదానే- చరుపురోడాశాదీనాం దాత్రెమహ్యంవసూనిధనానిదదాతు ప్రజారూప మత్రధ

త్ర్యేర్ధ్వగ్ంసీమంత మున్నయతి వ్యాహృతీభిరుత్తరాభ్యాంచ గాయత
మితి వీణాగాథినౌసగ్ంశాస్త్యుత్తరయోః పూర్వా సాల్వానాం బ్రా

సక్రి॥౧॥౨॥౩॥౪॥౫॥౬॥౭॥౮॥ భూర్భువస్సువో రాకామహంయాస్తేరా

నంవివక్షితంప్రజాకామా యేతివచనాత్ ప్రజాకామాయ వీర్ధుషే స్త
స్సేక్త్రేదురో ణౌదురోణమితి గృహనామఇహతునగృహంగృహమిత్యా
హురితిన్యాయేనభార్యాయాముభయోహంప్రజాకామోభూత్వా భా
ర్యాయాం రేతస్సించామితస్మైమహ్యం ప్రజాందదాత్వితిసముదాయా
ర్థః-తస్మాఅపిచమహ్యం దేవాఅపిఅమృతాః అమరణధర్మాణః సంవ్యయం
తాంవ్యయదిర్దానకర్మణిదదతు-దేవాఇతి వచనంకతిపయేష్వపిపర్యవ
స్యతితదర్థమాహ విశ్వేదేవాసఇతి అదితిశ్చసజోషాః సమానాప్రీ
తిః॥ ౪ ॥ యస్త్వాహృదా-హేఅగ్నేజాతవేదఃయోహంమర్త్యః త్వా
త్వామమర్త్యంమన్యమానః అమరణధర్మాణంమాం అమరణధర్మా
రక్షితుంసమర్థఇతిమన్యమానఃకీరిణాహృదాకీరిరితిస్తోత్రనామ స్తుతిపరే
ణమనసాజోహవీమిఆహ్వయామి-యచ్ఛబ్దశ్శ్రుతేస్తచ్ఛబ్దోధ్యాహార్యః
తస్మిన్నస్మాసువచనవ్యత్యయః - తస్మిన్మయియశోన్నంకీర్తింవాధేహి
స్థాపయ - కించ- ప్రజాభిరమృతత్వంప్రాప్నుయాం*ప్రజామను ప్రజా
యసే-తదుతేమర్త్యామృతమితిశ్రుతేః॥ ౫ ॥ యస్మైత్వం-హే అగ్నే
జాతవేదఃత్వంయస్మైసుకృతేపురుషాయస్యోనంసుఖాత్మకంలోకం కృ
ణవః కుర్యాః ఉశబ్దోనర్థకః సః అశ్వినం అశ్వయుక్తంపుత్రిణంపు
త్రైశ్చయుక్తంవీరవంతంశూరైఃపరిచారకపురుషైః వీరశబ్దఃపాత్రి వచ
నఃపుత్రిణమిత్యుక్తత్వాత్ పాత్రైర్వాయుక్తం గోమంతంచ రయింధ
నంచ సశతేప్రాప్నోతి స్వస్తియథాతథా॥ ౬ ॥ త్వేసుపుత్రహేశవ
సః పుత్రశవసఇతిబలనామతస్యపుత్రబలాతిశయ ప్రతిపాదన పరంచై
తత్ బలవతోపితావత్పుత్రో బలవాన్భవతి కింపునర్బలస్యైవ పుత్రఇతి
దృశ్యతే ఇత్యన్యత్రాపీదృశమింద్రస్యాభి ధానమేతత్ తద్యథా - క్ష

ష్ఠానో నామితరా నదీని దేశశ్చ యస్యాం వసంతి యవాశ్విరూఢానా బ
ధ్యావాచాయుధత అనక్షత్రేభ్య ఉవి తేషు నక్షత్రేషు ప్రాచీముదీచీం వాదిశము

కా॥౯॥౧౦॥౧౧॥ | యోగంధరి రేవనో రాజేతి సాల్వీరవాదిషుః । వివృత్త |

జసో జాతముత మన్యఏనమితి త్వే త్వాయి- అవృత్రన్ - వృతెలుజేస్య
దాదిత్వాదజ్ బహుళంఛందసీతిలుక్ రూపం సుష్ఠు వర్తంతే కామకా
తయః కామ్యంత ఇతి కామాః తేషాం కాతయః ప్రకామానాం సర్వేషా
మేవ కామనాస్త్వయి వర్తంతే త్వత్త్వమేవ తేషాం దాతేత్యర్థః- అ
తశ్చ - నత్వామింద్రాతిరిచ్యతే- త్వత్తోధికః కశ్చిదపి నాస్తీత్యర్థః ॥౭॥ ఉ
క్థ ఉక్థ ఇతి- ఉక్థమితి శస్త్రనామ శస్త్రే శస్త్రే ప్రతిశస్త్రం సోమః ఇంద్రం మ
మాదయతు లోడర్థే లిట్ అంతర్భావితణ్యర్థశ్చమదిః మాదయతు నీథేనీ
థేనీ తేనీ తేసమాప్తే సమాప్తే కీదృశమింద్రం మఘవానం మఘమితి ధననా
మ ధనవంతం సుతాసః ఏకస్మిన్ బహువచనం సుతః అస్మాభిరభిషుతః సో
మః కిం కారణమింద్రమేవ మాదయతు యత్ యస్మాత్ ఈం ఏనమిత్యస్యా
ర్థే ఛందస్యయం శబ్దః ప్రయుజ్యతే ఏనమింద్రం సబాధః సమానబాధాః
సమానదక్షాః సమానబలాశ్చ అవసే ఆత్మనో రక్షణాయ హవంతే ఆహ్వ
యంతి పితరన్న పితరమివ పుత్రాః యస్మాత్పరస్పరం బాధమానాః ఏనమే
వ హవంతే తస్మాత్సర్వేషాం పితరమింద్రమేవ మాదయత్వితి॥ ౮॥సూ॥ అప
రేణాగ్నిం ప్రాచీముపవేశ్య త్రేణ్యా వ్యాహృతీభిః ॥ వ్యాహృతయోగ
తాః॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥ ౧౧ ॥ సూ ॥ ఉత్తరాభ్యాం చ- రాకామహ
మితి- రాకామహం- పూర్ణచంద్రా పౌర్ణమాసీ రాకా తామహం సు
హవాం స్వాహ్వానాం సుష్టుతీ- తృతీయైకవచనస్య పూర్వసవర్ణః శోభ
నయా స్తుత్యా హువే ఆహ్వయామి - సా చ శృణోతు నః అస్మాకమితి షష్ఠీ
నిర్దేశాదాహ్వానమితి శేషః- సుభగా సౌభాగ్యయుక్తా శుత్వా చ బోధ
తు త్మనా ఆత్మనా బుధ్యతాం హృదయే కరోత్విత్యర్థః తదనంతరం

పనిష్క్రమ్యావత్స మన్వారభ్యవ్యాహృతీశ్చజపిత్వావాచంవిసృజేత్ ॥౺౦॥
౧౯॥పుగ్ంసువనం వ్యక్తేగర్భేఽతిష్యేణన్యగ్రోధస్యయాప్రాచ్యుదీచీవా
శాఖాతతస్సవృషణాగ్ంశుంగామాహృత్యసీమంతవదగ్నేరుపసమాధా

వక్రాఆసీనా స్తీరేణయమునేతవ॥ ౧౨ ॥ సోమఏవనోరాజేత్యాహు
ర్బ్రాహ్మణీఃప్రజాః॥వివృత్తచక్రాఆసీనా స్తీరేణాసౌతవ॥౧౩ ॥ పుగ్ం
సువనమసి॥ ౧౪ ॥ అభిష్ట్వాహం దశభిరభిమృశామిదశమాస్యాయసూ
తవే ॥యథైవసోమఃపవతే యథాసముద్ర ఏజతి॥ ౧౫ ॥ఏవంతేగర్భ

చ సీవ్యత్వపః అపఇతి కర్మనామ - ఎతత్సమంత్రోన్నయనలక్ష
ణంకర్మ-సీవ్యతు - ఛిద్రాపిధానేనసుష్ఠుకరోతు- సూచ్యాసూచీస్థానీ
యయా స్వయాబుద్ధ్యా అచ్ఛిద్యమానయా క్వచిదప్యప్రతిహన్యమా
నయా దదాతు వీరం పుత్రనామైతత్ పుత్రంశతదాయంబహూనాందా
తారంఉక్థ్యంప్రశంసనీయం॥ ౧౨ ॥యాస్తే-హేరాకేసుపేశసఃసురూ
పాఃతేయాస్సుమతయఃఅనుగృహీతాత్మికాబుద్ధయః - యాభిర్దాశు
షే యజమానాయ వసూనిదదాసి తాభిస్సుమతిభిర్నఃఅస్మాన్సుమనా
భూత్వా ఉపాగహి అద్యైవోపాగచ్ఛ హేసుభగేసహస్రపోషంబ
హువిధపోషంరరాణాదదతీ॥ ౧౩ ॥ సూ॥ గాయతమితివీణాగాథినౌ
సగ్ంశాస్తి= వసంతి యౌగంధరిరిత్యాది-యౌగంధరిః సాల్వోనామ
జనపదః తద్విషయవాసిన్యః ప్రజాస్సాల్వీస్సాల్వ్యః యౌగంధరిఃయు
గంధరస్యాపత్యం యౌగంధరిః ఏషఏవనోరాజేత్యాదిషుః వదంతి వి
వృత్తచక్రాః వివిధవృత్తంచక్రంరాష్ట్రంయాసాంతాఏవంభూతాభూ
త్వా ఆసీనాః హేయమునే తవతీరేణతీరే ఆసీనాఇతిసర్వాసాంబ్రా
హ్మణీనాంప్రజానాం॥ ౧౪ ॥ సోమఏవ-బ్రాహ్మణజాతీయాః ప్రజాః-
సోమఏవనోరాజేత్యాహుః - వివృత్తచక్రాఇత్యాదిగతం॥ అసావిత్య
త్ర నద్యానామనిర్దేశస్సంబుద్ధ్యా-యాంఉపజీవంతితీరేణకావేరితవ ॥

శాద్యనవస్నాతయా కుమార్యా దృషత్పుత్రేదృషత్పుత్రేణ పిష్ట్వా పరిప్లావ్యాపరేణాగ్నిం ప్రాచీ ముత్తానాం నిపాత్యోత్తరేణయజుషాం గుష్ఠేనదక్షిణేనాసికాచ్ఛిద్రే పినయతిపుమాగ్ంసంజనయతిక్షిప్రగ్ంసు

ఏజతుసహజరాయుణాసహ (?) మ్య । ప్రతితిష్ఠత్వాయుషి బ్రహ్మవర్చసి యశసివీర్యేన్నాద్యే ॥ ౧౬ ॥దశమాసాంఛశయానోధాత్రాహి తథా కృతం॥ఐతుగర్భో అక్షతో జీవోజీవంత్యాః॥౧౭॥ఆయమనీర్యమయత గర్భ

ఇతి॥ ౧౫॥ సూ॥యవాస్వరూఢానాబధ్యవాచంయచ్ఛతి=నాసికాచ్ఛిద్రే పినయతి - పుమాగ్ంసంజనయతీతిపుగ్ం సువనమసీతి ॥ ౧౬ ॥ పుగ్ంసువనమసి పుమాన్ సూయతే యేన తత్పుగ్ం సువనంత్త్వమసి - పౌరస-క్షిప్రంసువనేభిమర్శనం॥ సూ॥ క్షిప్రగ్ంసువనమనాప్రీతేన- ఉత్తరాభ్యామ్ వోత్క్షేత్॥అభిష్ట్వాహమితి - అభిరితి- స్త్రీలింగనిర్దేశాద్దశభిరితిలింగాచ్చఅంగుళీభిరితిగమ్యతే - అభిర్దశభి రంగుళీభిః త్వామహమభిమృశామి దశమాస్యాయ ద్వితీయార్థే చతుర్థీ=దశమాసాన్ భృతంగర్భంసూతవై - క్షిప్రంసోతుం- ॥ ౧౭ ॥ యథైవ యేనప్రకారేణ సోమోభిషుతఃపవతెదశాపవిత్రేణస్రవతి - యథాస సముద్రః వాయువశాదేజతికంపతేచలతి ఏవంతెగర్భఏజతు - స్వస్థానాచ్చలతుచలిత్వాచసహజరాయుణాగర్భావేష్టనేన బహిర్నిష్క్రమ్య ఆయురాదిషుప్రతితిష్ఠతు-దశమాసాన్ శశయానఃఅయంతెగర్భఃఅక్షతో భూత్వాజీవన్నేవజీవంత్యాస్త్వత్తఃఐతుఅగచ్ఛతు-ధాత్రాహితథాకృతం - దశమాసశయనంహి ధాత్రాకృతం దైవేననిర్మితం-అతోదశమాసాంచ్ఛశయానఇతి-ఆయమనీః -అబుప్పూర్వోయమిరాకర్షణార్థే వర్తతే.ఆయంస్త పాదమితియదాఆయమనీః ఆయమన్యఃగర్భస్యాకర్షిణ్యో యూయం యమయత అత్రాప్యాడ్లోపోద్రష్టవ్యః ఆయమ

పనమవాప్రీతేన శరావేణానుస్రోతస ముదక మాహృత్యపత్తస్యూర్యం తీంనిధాయ మూర్ధంచోర్ఛ్వయంతీ ముత్తరేణయజుషా భిమృశ్యేతాభి

మాపో దేవీస్సరస్వతీ॥ఐతుగర్భో అక్షితో జీవో జీవంత్యాః॥ ౧౮॥ తిలదేవ పద్యస్వనమాగ్ంసమసినోదళం॥స్థవిత్యావపద్యస్వనమాగ్ంసేషున స్నా వసు॥౧౯॥ నబద్ధమసివజ్జసు॥నిరైతుపృశ్ని శేవలగ్ంశునేజరాయ్వత్తవే॥ ౨౦॥ దివస్పరీత్యేషోనువాకః ॥ దివస్పరిప్రథమంజజ్ఞే అగ్నిరస్మద్ద్వితీ యంపరిజాతవేదాః । తృతీయ మప్సునృమణాఅజస్రమింధాన ఏనం

యతఆకర్షణయతగర్భం - హేఆపో దేవీః దేవ్యః సరస్వతీఃసరస్వత్యా దిషునదీషు భవాయూయంఐతుగర్భఃసహజరాయుణాపతనే - ఋ గ్భ్యమవోక్షణే-ఐతుగర్భః గతం- తిలదె జరాయునామైతత్ హేతి లదెఅవపద్యస్వఅవాక్పత - నహిత్వంమాంసమసినోదళం నాప్యుదరం రలయోరవిశేషః - స్థవిస్త్రీస్థూలభూతాఅవికల్యైవావపద్యస్వనమాంసే షునస్నావసు నాపిసిరాసుబద్ధమసిబద్ధాసిసక్తాసి నాపిమజ్జసు అస్థిగత స్నాసోమజ్జా మాంసాదిష్వేకదేశేనాపిలగ్నామాభూదిత్యర్థః- నిరైతు నిర్గచ్ఛతు పృశ్నిస్స్వల్పరూపం శేవలం శేవలమితిసుఖనామమత్వర్థీయః సుఖీవద్యథాతథానిర్గచ్ఛతుజరాయుః కిమర్థంశునేఅత్తవేశునోభక్ష ణాయ- అథజాతకర్మ ॥సూ॥ జాతంవాత్సప్రేణాభిమృశ్య దివస్పరీ త్యాదిభిః- దివస్పరి- పరిశబ్దః పంచమ్యర్థానువాదీ అయంజాతవేదాః అగ్నిఃప్రథమందివోజజ్ఞే ఆదిత్యాత్మనావైద్యుతాత్మనావా అస్మత్పరి యజమానాత్ అస్మత్తః ద్వితీయంజజ్ఞే యజమానా దగ్నిర్జాయతె హి॥*॥తేమత్తః ప్రజనిష్యేతే। తేమాంప్రజా తెప్రజనయిష్యథః॥ఇతి దర్శనాత్-అప్సుతృతీయంజజ్ఞేబడబారూపేణ కీదృశఃనృమణాఃనృషుమ నోయస్య అనుగ్రాహకత్వేనసన్నమనాః తమగ్నింస్వాధీః స్వాధ్యానః

శేవాద్భి రుత్తరాభి రవోక్షేత్॥ ౧౨॥ జాతం వాత్సప్రేణా భిమృశే

జర తెస్వాధీః॥ ౧ ॥ విద్మాతెఅగ్నే త్రేధాత్రయాణి విద్మాతే సద్మవిభృ
తంపురుత్రా । విద్మాతెనామపరమంగుహాయద్విద్మాతముత్సం యత ఆజ
గంథ॥ ౨॥ సముద్రేత్వానృమణా అప్స్వంతర్నృచక్షా ఈధే దివో అ
గ్నఊధన్ । తృతీయేత్వా రజసితస్థివాంసమపాముపస్థే మహి
షాఅవర్ధన్॥ ౩ ॥ అక్రందదగ్నిస్తనయన్నివద్యౌః క్షామారేరిహద్వీ

పురుషఃఅజస్రమింధానః భూత్వాజరతే స్తౌతి ఇత్యృక్త్రయస్యతథా - వి
ద్మాతే-అగ్నే తేతవస్వభూతాని త్రేధాత్రిషుస్థానేషు పృథివ్యామంతరిక్షే
దివిచస్థితానిత్రయాణిరూపాణి అగ్నివాయ్వాదిత్యాఖ్యాని విద్మజానీమః
తథాతే సద్మసద్మానిస్థానాని విభృతాని పురుత్రాబహుధా ఆహవనీయ
గార్హపత్యాహవనీయాదీని తథా తేనపరమంప్రకృష్టం గుహాగూఢ
మవిజ్ఞాతమపేదవిద్భిః- యదేవంభూతంతవనామ- తదపివయంవిద్మ-త
థాయతస్త్వమాజగంథ-ఆగతవానసి తమప్యుత్సంవిద్మ ఉత్సఃప్రస్రవణం
సచాపాముత్పత్తిస్థానమితి - తేనోత్పత్తిస్థానమాత్రంలక్ష్యతె-సముద్రే
త్వా-సముద్రేఅప్స్వంతఃబడబాత్మనాస్థితంత్వాత్వాంనృమణాః నృష్వను
గ్రహాత్మకత్వేనఆసక్తమనాఃనృమణాఃఈధేఇంధదీపయతతథాదీప్తః ది
వఃద్యులోకస్య ఊధన్ ఊధస్థానీయె మేఘేఆదిత్యమండలేవా నృచక్షాః
నృణాంద్రష్టాశరీరాకృతిప్రత్యవేక్షణేనకః పునరసౌసూర్యఃసహికర్మ
సాక్షీసచత్వా మింధే- తృతీయేరజసిద్యులోకే కీదృశేబుత్తస్యఉ
దకస్యయోనౌ ఉత్పత్తిస్థానే తస్థివాంసంత్వాం మహిషాః మహాంతః
అహిన్వన్-హింగతౌ గత్యర్థాఃబుద్ధ్యర్థాః బుధ్యంతె వర్తమానెల
ఙ్- దావాగ్నిస్తూయతె అక్రందత్ ఆక్రందతి అగ్నిరితి దావరూపో
గ్నిః స్తనయన్నివపర్జన్యఇవద్యౌస్సప్తమ్యర్థేప్రథమా-దివివ్యోమ్నిక్షా
మక్షామేతి పృథివీనామ పదకాలేఛాందసంప్రహ్రస్వత్వం- ద్వితీయార్థం

త్రకేణ యజుషోపస్థ ఆధారోత్తరాభ్యా మభిమంత్రణం మూర్ధన్వా

రుధస్సమంజన్ ॥ సద్యోజజ్ఞానో విహీమిద్ధో అఖ్యదారోదసీ భానునా భాత్యంతః । ఉశిక్పావకో అరతిస్సుమేధా మర్త్యేష్వగ్నిరమృతో నిధాయి ॥ ఇయర్తి ధూమమరుషం భరిభ్రదుచ్ఛుక్రేణ శోచిషా ద్యామినక్షత్ । విశ్వస్య కేతుర్భువనస్య గర్భ ఆరోదసీ అపృణాజ్జాయమానః । వీడుం

చైనల్లుప్తవిభక్తికం త్వామారేరిహత్ ఆస్వాదయత్ అటవీస్థలందహన్నిత్యర్థః. వీరుధః గుల్మాన్ సమంజన్ సమ్యగ్గచ్ఛన్ భక్షణార్థం భక్షయన్నిత్యేవార్థః కించ జజ్ఞానః జాతోయ మటవ్యాం సద్యః తదైవ ఇద్ధః దీప్తః వ్యఖ్యత్ వ్యగ్గ్యమనాయం కర్మణికర్తృ ప్రత్యయః-విఖ్యాయతే విశేషేణదృశ్యతే మూర్ధస్థైరపిహీ ఈమితి పాదపూరణే-తథా రోదసీ అంతః ద్యావాపృథివ్యోర్మధ్యే భానునా స్వయాదీప్త్యా భాతి సమంతాద్దీప్యతే ఉశిక్ వశేర్యజక్ ఉశిక్ కామయితా కామ్యో వా పావకః శోధయితా అరతిః ఆగంతా సుమేధాః సుప్రజ్ఞః మర్త్యేషు మనుష్యేషు మనుష్యలోకే వా అగ్నిరమృతః అమరణధర్మా నిధాయి సహితః గార్హపత్యాదిరూపేణ సదయితి - ఉచ్ఛబ్దో వక్ష్యమాణో పేక్ష్యతే ఉదియర్తి ఉద్గమయతి ధూమమరుషం మహాన్నామైతత్ మహాంతం రోచనం వా భరిభ్రత్ బిభ్రత్ కింలోకం యోహ్యయం ధూమముద్గమయతి సమేఘోభూత్వా వర్షతి వర్షేణయత్త్రా చ లోకస్యస్థితిః శుక్రేణ దీప్తేన శోచిషా తేజసా ద్యాం ఆకాశమినక్షత్ దీపయతి లింగవ్యత్యయః ఇనక్షత్ నక్షతిర్వ్యాప్తికర్మా ఇకార ఉపసర్జనః వ్యాప్నువన్ విశ్వస్య కేతుః సర్వస్యజ్ఞాతా భువనస్య భూతజాతస్య గర్భః వైశ్వానరాత్మనా ఏవంభూతో గ్నిః జాయమాన ఏవ రోదసీ అపృణాత్ ఆపూరయతి స్వేన తేజసా కించ వీడుం చిత్ వీడురితి దృఢనామ దృఢమప్యద్రిం మేఘం పర్వతం వా అభినత్ భినత్తి పరాయన్ పరాగచ్ఛన్ యత్ యదా అగ్నిమేనం పంచజనాః ని

చిదద్రిమభినత్పరాయం జనా యదగ్ని మయజంతపంచ। శ్రీణాము దారో ధరుణో రయీణాం మనీషాణాం ప్రార్పణస్సోమగోపాః । వ సోస్సూను స్సహసో అప్సు రాజా విభాత్యగ్రఉషసామిధానః । య స్తేఅద్యకృణవద్భద్ర శోచేపూపం దేవఘృతవంతమగ్నే । ప్రతన్నయ

పాదపంచమాశ్చత్వారో వర్ణాః అయజంతయాజంతె - తదాహవి గృహీత్వా ప్రగచ్ఛన్ పర్వతాదికమభిభిత్వాగచ్ఛతీత్యర్థః-శ్రీణాంసంప దాముదారఃఉద్గమయితాధాతాధరుణోరయీణాం ధారయితాధనా నాంమనీషాణాంబుద్ధీనాంసదర్థవిషయాణాంప్రార్పణఃప్రాపయితా సో మగోపాఃసోమస్యగోపయితావసోఃప్రథమార్థేవష్ఠీబవ్హృచానాంతు తథైవపాఠః - వసుఃప్రశస్తఃసూనుస్సహసఃసహఇతిబలనామబలస్యపు త్రఃప్రాణాద్ధిబలాన్మథ్యమానోధిజాయతఇతి అప్సు రాజాఅలుక్సమాసః దీప్యమానః వైద్యుతాత్మనాబడబాత్మనావావిభాతి-ఉషసామగ్రేఇధా నఃఅగ్నిహోత్రిభిరిజ్యమానః యస్తే- హేదేవ అగ్నేభద్రశోచెకల్యాణ దీప్తేయోమనుష్యస్తేతుభ్యం ఘృతవంతమపూపం పురోడాశంకృణవత్ కుర్యాత్దద్యాత్-ఈదృశంతం దేవభక్తంవస్యఃవసీయఃశ్రేయఃఅచ్ఛఆప్తుం ప్రణయప్రకర్షేణనయ-శ్రేయఃప్రాపయేత్యర్థః- ద్యుమ్నంధనంయశో వాతచ్చఅభిప్రతరాంనయప్రకృష్టతాంనయ- హేయవిష్ఠయువతమఆతం భజ హేఅగ్నేతమపూపస్య దాతారంఆభజసౌశ్రవసేషుశ్రవఇత్యన్న నామ శోభనైశ్చ పురోడాశాదిభిర్యుక్తేషు యాగేషు ఉక్థఉక్థేశస్త్రే శస్త్రేశస్యమానేప్రతిశస్త్ర మిత్యర్థః ఆభజ సచత్వత్ప్రసాదాత్సూ ర్యేసూర్యస్యప్రియోభవాతిభవేత్-ప్రియోఅగ్నాఅగ్నిశ్చతస్యప్రియోభ వేత్ కించసఃజాతేనజాతావేకవచనం జాతైఃపుత్రైఃఉద్భినత్ఉద్భిద్య తాంప్రకాశతాంఉజ్జనిత్వైఃజనిష్యమాణైశ్చపుత్రైరుద్భినత్ - త్వామ గ్నే-హేఅగ్నేత్వా మనుద్యూన్ అనుదినం యజమానాఃపురుషాఃవి

ప్రశరాంసస్యో అభ్యాభిద్యుమ్నం దేవభక్తం యవిష్ఠ। ఆతంభజసౌశ్రవసేష్వగ్న ఉక్థఉక్థ ఆభజశస్యమానే। ప్రియ సూర్యే ప్రియో అగ్నాభవాత్యుజ్జాతేనభినదదుజ్జనిత్వైః। త్వామగ్నేయజమానా అనుద్యూన్విశ్వావసూనిదధిరే వార్యాణి। త్వయాసహద్రవిణమిచ్ఛమానా వ్రజంగోమంతముశిజోవివవ్రుః। దృశానోరుక్మఉర్వ్యా వ్యద్యౌద్దుర్మర్షమాయుఃశ్రియేరుచానః।అగ్నిరమృతో అభవద్వయోభిర్యదేనంద్యౌరజనయత్సురేతాః॥అస్మిన్నహగ్ంసహస్రంపుష్యామ్యేధమానాస్స్వవశే।అం

శ్వా విశ్వాని వార్యాణి వారణీయాని స్పృహణీయాని వసూనిదధిరే ధారణవృత్తైఃదధాతేర్వర్తమానే లిట్ ధారయంతి లభంతఇత్యర్థః॥త్వయాసహ ఇత్రేతిహాస మాచక్షతే-పురా అసురా దేవగవీరపహృత్య గిరిదుర్గే స్థాపయిత్వా ద్వారమపిదధుః తజ్జ్ఞాత్వా అగ్నిముఖాదేవాః అంగిరసో బృహస్పతినాచ సహాగత్యాసురానపజిత్యగిరిం భిత్త్వాగాః ప్రత్యాజహ్రురితి తదిదమత్రోచ్యతే - త్వయాసహ ద్రవిణం అసురైరపహృతం గోధన మిచ్ఛమానాః వ్రజం గోష్ఠం గోమంతం గోభిర్నిబిడము శిజః మేధావినః ఉశిక్ మేధావినోంగిరః ప్రభృతయః వివవ్రుః వివృతవంతః వివృతద్వారం చక్రుః కృతవంతః దృశానఃదూరస్థైరపిదృశ్యమానః రుక్మఃరోచమానస్వభావః ఉర్వ్యామహత్యాదీప్త్యా వ్యద్యౌత్ విద్యోతతే దుర్మర్షందుఃఖేనవంయుధాతధావ్యద్యౌత్ ఆయుః చతుర్థ్యాలుక్ ప్రాణినామాయుషే శ్రియేరుచానః దీప్యమానఃఏవంభూతోగ్నిరమృతోభవత్ వయోభిర్వయోన్నం హవిర్లక్షణైస్తైర్యదేనమగ్నిమజనయద్యౌః-వైద్యుతరూపేణసురేతాఃశోభనంపృష్టిలక్షణంరేతోయస్యాస్సాద్యౌః॥సూ॥ఉత్తరేణయజుషోపస్థఆధారయోత్తరేకతేజాపః॥అస్మిన్నహముత్యాదిభిః-అస్మిన్నహం-అస్మిన్కుమారే అహంసహస్రంకామాన్పుష్యామి పుష్యేయం పాశ్వ్స్న

వఘ్రీణం దక్షిణే కర్ణే జాపో నక్షత్రనామచ నిర్దిశతి తద్రహస్యం భవతి మధుఘృతమితిసగ్ంసృజ్య తస్మిన్దర్భేణ హిరణ్యంనిష్టర్క్యం బద్ధ్వావధాయోత్తరైర్మంత్రైః కుమారంప్రాశయిత్వోత్తరాభిః పంచభి స్స్నాపయిత్వాదధిఘృతమితిసగ్ంసృజ్యకాగ్ంసేనపృషదాజ్యం

గాదంగాత్సంభవసి హృదయాదధిజాయసే। ఆత్మా వైపుత్రనామాసి సజీవశరదశ్శతమ్॥ ఇతిద్వితీయప్రశ్నే-ఏకాదశఃఖండః—అశ్మాభవపరశుర్భవ హిరణ్యమస్తృతంభవ। పశూనాంత్వాహింకారేణాభిజిఘ్రామ్యసౌ। మేధాంతే దేవస్సవితా మేధాందేవీసరస్వతీ। మేధాంతే అశ్వినాదేవా వాధత్తాంపుష్కరస్రజా। త్వయి మేధాంత్వయిప్రజాంత్వయ్యగ్నిస్తేజోదధాతు త్వయి మేధాం త్వయిప్రజాం త్వయీంద్ర ఇంద్రియందధాతు త్వయి

యాంఏధమానోవర్ధమానః స్వేవశేవిధ్వ స్వతంత్రఇత్యర్థః-అంగాదంగాత్ స్త్రీసంగబలవతాప్రయత్నేన సర్వాంగిణం రేతోనిషిచ్యతే అతఇదముచ్యతే అంగాదంగాత్సంభవసీతి హృదయంకామస్యాధిష్ఠానం తేన తస్యపునర్వచనం హృదయాదధిజాయసే అధిః పంచమ్యర్థానువా ఏవంభూతస్త్వంపుత్రనామామమైవాత్మాసి సిద్ధాసత్వంశరదశ్శతం జీవ॥ ఇత్యేకాగ్నికాండమంత్రభాష్యే-ద్వితీయప్రశ్నే, ఏకాదశఃఖండః;

అశ్మాభవ- అశ్మేవస్థిరోభవ పరశుర్భవ పరశురివదురాసదోభవ, అస్తృతమనాచ్ఛాదితం మలేనహిరణ్యం భవ తద్రూపోభవ గావో వత్సలాయాదృశేనహింకారేణాభిజిఘ్రంతి తేనపశూనాంహింకారేణ త్వామభిజిఘ్రామి అసౌనక్షత్రనామనిర్దేశః సంబుద్ధ్యా కార్తికరోహిణేత్యాది దక్షిణేకర్ణేజాపః॥ సూ॥ నక్షత్రనామచనిర్దిశతి తద్రహస్యం భవతిమధుఘృతమితి=గోష్ఠేనినయేదితి మేధాంత ఇత్యాదిభిః - మేధాంతేదేవస్సవితా ఆదధాతు తథాదేవీ సరస్వతీఅశ్వినౌచ దేవావాధత్తాం పుష్కరస్రజౌపుష్కరమాలినౌ త్వయి మేధామిత్యాదయః ప్రాశనమ్.

వ్యాహృతీభిరోంకార చతుర్థాభిః కుమారం ప్రాశయిత్వాద్భిశ్శేషగ్ం

మేధాంత్వయి ప్రజాంత్వయి సూర్యో భ్రాజోదధాతు। క్షేత్రియైత్వా నిర్‌ఋత్యైత్వా ద్రుహో ముంచామి వరుణస్య పాశాత్। అనాగసం బ్రహ్మణేత్వా కరోమి శివే తే ద్యావాపృథివీ ఉభే ఇమే। శంతే అగ్నిస్సహాద్భిరస్తు శం ద్యావాపృథివీ సహౌషధీభిః। శమంతరిక్షగ్ం సహ వాతేన తే శం తే చతస్రః ప్రదిశో భవంతు। యా దైవీశ్చతస్రః ప్రదిశో వాతపత్నీరభి సూర్యో విచష్టే। తాసాం త్వా జరస ఆదధామి ప్రయక్ష్మ ఏతు నిర్‌ఋతిం పరాచైః। అమోచి యక్ష్మాద్దురితాదవర్త్యై ద్రుహః పాశాన్నిర్‌ఋత్యై చోదమోచి। అహా అవర్తిమవిదత్స్యోన మప్యభూద్భద్రే సుకృ

తాః నిగదసిద్ధాః- భ్రాజో దీప్తిః - క్షేత్రియైత్వా- క్షేత్రియై పంచమ్యర్థే చతుర్థీ క్షేత్రియా చికిత్స్యా వ్యాధి స్తస్యాః త్వాముంచామి తథా నిర్‌ఋత్యా ముంచామి రక్షః పిశాచానామధిష్ఠాత్రీ దేవతా నిర్‌ఋతిః ద్రుహః ద్రోగ్ధుశ్చ పురుషాన్ముంచామి- తథా వరుణస్య పాశాన్ముంచామి అనాగసం అపాపం త్వాం బ్రహ్మణే వేదాయ కరోమి వేదయోగ్యం కరోమీత్యర్థః ఇమే ద్యావాపృథివ్యౌ తే తవ శివే కరోమి - అద్భిస్సహాగ్నిస్తే శివమస్తు శంకరో తు ఓషధీభిస్సహ ద్యావాపృథివీ శంస్తాం అంతరిక్షం చ వాతేన శమస్తు చతస్రశ్చ ప్రధానాదిశః తే శం భవంతు- ఇంద్రాదీనాం దేవానాం సంబంధినీః దైవీః యాశ్చతస్రః ప్రధానాదిశః వాతపత్నీః వాతః పతిః పాలయితా యాసాం సూర్యో భివిచష్టే అభివిపశ్యతి- తాసాం దిశాం మాజరసః యావతో జీర్యంతి తావతః కాలాత్ త్వా ఆదధామి యథా స్థాపయామి- ఏవం స్థాపితాత్వత్తః యక్ష్మా రోగః నిర్‌ఋతిం ప్రైతు త్వామపప్రయాతు అపగచ్ఛతు పరాచైః పరాఙ్ముఖః- అయం కుమారః యక్ష్మాద్దురితాచ్చామోచి తథా అవర్త్యై అవర్త్యాః పాపాత్ తథా ద్రుహః పాశాచ్చ నిర్‌ఋత్యా ఉదమోచి- అహాః అహాంసీత్ అవర్తిః వృత్త్యభావః అవర్తిః దారిద్ర్యం అవిదత్ లబ్ధ

సగ్ంసృజ్య గోష్ఠే నినయేదుత్తరయా మాతురుపస్థ ఆధాయోత్తర
యాదక్షిణగ్గ్ స్తనం ప్రతిధాప్యోత్తరాభ్యాంపృథివీమభి మృశ్యోత్తరేణ

తస్యలోకే। సూర్యమృతంతమసోగ్రాహ్యా యద్దేవా అముంచన్న సృజ
న్వ్యేనసః । ఏవమహమిమం క్షేత్రియాజ్జామిశగ్ంసా ద్ద్రుహోముం
చామివరుణస్యపాశాత్। భూస్స్వాహా భువస్స్వాహా సువస్స్వా
హోంగ్స్వాహా॥ ద్వితీయప్రశ్నే, ద్వాదశఃఖండః-

మాతే కుమారగ్ం రక్షోవధీ న్మాధేను రత్యాసారిణీ ।
ప్రియాధనస్య భూయా ఏధమానాస్వేగృహే । అయంకుమారో జ

వాఙ్స్యోనంసుఖంఅపిచభద్రేసుకృతస్యపుణ్యస్యలోకేచాభూత్ ఏవంమ
యాసంప్రాప్తఏవపుణ్యలోకఇతిభూతనిర్దేశః-సూర్యం దేవం ఋతం
ప్రాప్తంకైఃవక్ష్యమాణైస్తమఆదిభిఃతమసస్సకాశాద్గ్రాహ్యాగ్రాహిణీగ్
హిణీరోగఃగ్రాహిర్జగ్రాహయదువైతదేనమితిదర్శనాత్ తస్యాశ్చదేవా
యత్ యథాఅముంచన్ ఏనసశ్చవ్యసృజన్ తమేవసూర్యంతథాచబ్రాహ్మ
ణం-సువర్భానురాసురస్సూర్యంతమసావిధ్యత్తస్మైదేవాఃప్రాయశ్చిత్తి
మైచ్ఛన్నితి-ఏవమహమిమంకుమారంక్షేత్రియాజ్జామిశగ్ంసాత్ ద్రుహో
వరుణస్యపాశాన్ముంచామి-అసత్రిక్షేత్రియాక్షేత్రియఃఅభైషజ్యోరోగః-త
మోనిర్హాహుఃసర్వత్రముచిరంతర్భావితణ్యంతః॥సూ॥ ఓంకారచతుర్థా
భిర్వ్యాహృతీభిఃపృషదాజ్యప్రాశనం-గతాః॥ ఇతిశ్రీహరదత్తవిరచితే-
ఏకాగ్నికాండ మంత్రభాష్యే-ద్వితీయప్రశ్నే- ద్వాదశఃఖండః.

సూ॥ఉత్తరయామాతురుపస్థఆధాయోత్తరయాదక్షిణగ్ స్తనం
ప్రతిధాప్యేతి॥మాతెకుమారమిత్యాదిభిః-మాతెకుమారం-తేతవకుమా
రంరక్షోమావధీత్ రక్షోభిహింసామాభవత్ మాచధేనుః కీదృశీ అ
త్యాసారిణీవత్సస్నేహేన అన్యానతీత్యధావంతీధేనుగ్రహణం తాదృ
శానాముపలక్షణం రక్షోగ్రహణమపి-హింసామేత్వంచప్రియాధనస్యభూ

యాజుషా సంవిష్టముత్తరేణయజుషా శిరస్థ ఉదకుంభంనిధాయసప్రణవా
స్ఫులీకరణమిశ్రా నంజలీనోత్తరైస్త్రిస్త్రిః ప్రతిస్వాహాకారంజుహు

రాంధయతు దీర్ఘమాయుః। యస్యైత్వగ్ స్తనప్రప్యాయాయుర్వ
ర్చోయశోబలమ్। యద్భూమె హృదయం దివిచంద్రమసిశ్రితమ్ ।
తదుర్విపశ్యం మాహంపౌత్ర మఘగ్ం రుదమ్ । యత్తేసుసీమెహృద
యంవేదాహం తత్ప్రజాపతౌ । వేదామతస్యతే వయంమాహంపౌ
త్రమఘగ్ంరుదమ్॥ నామయతినరుదతి యత్రవయంవదామసియత్రచా

త్రరూపస్యవరాదేర్వాప్రియాకీదృశీభూత్వా భూయాః - ఏధమానా
స్వేగృహే మమస్వభూతె గృహే స్తనం పాయయతిఅయంకుమారః
జరాందీర్ఘంచాయుస్తస్యవ్యాజేన ధయతుపిబతు- స్తన్యంపిబన్ ఆజర
సంజీవత్విత్యర్థః - యస్యైత్వగ్గ్ స్తనప్రప్యాయాయుః హే స్తనత్వం
స్నేహేనప్రప్యాయప్రపూరకింఆయుర్వర్చోయశోబలంచ-క్షీరవ్యాజేనా
యురాది ప్రపూరేత్యర్థః ॥ సూ ॥ ఉత్తరాభ్యాం పృథివీమభిమృ
శ్యోత్త = పుత్రస్యనామదధాతి - యద్భూమెః - తేతవ యత్స్వ
భూతంహృదయం దివిఆకాశె చంద్రమసిశ్రితం మిశ్రితం కళంకస్వే
న భూచ్ఛాయాచంద్రమసఃకళంకః - తదుర్వి హేఉర్వితత్పశ్యం పశ్యే
యంమాచాహంపుత్రనిమిత్తమఘలంవ్యసనముద్దిశ్యరుదం - తదభిమర్శ
నాచ్ఛత్రుష్మాన్ భూయాసం-పుత్రంచోద్దిశ్యమారుదమిత్యర్థః = హే
సుసీమె శోభనసీమె యత్తేహృదయం తదహం ప్రజాపతౌ ఓషధిజ
ననద్వారేణ ప్రజానాం పాలయితరిచంద్రమసి స్థితం వేద పునరపి
తవాభిమర్శనాత్తేస్వభూతస్య తస్య ద్వితీయార్థే షష్ఠీతవస్వభూ
తం తద్ధృదయం వయంవేదామ - అస్మదోద్వయోశ్చేత్యే కస్మి
న్బహువచనమ్ - ప్రార్థనేచలోట్ - చిరకాల మహంవేదాని-
మాహం పౌత్రమిత్యావిగతం- సంవిష్టం కుమారమభిమృశతి - నా

త్వా సగ్ం శాస్త్రిప్రవిష్టేప్రవిష్ట ఏవ తూష్ణీ మగ్నా వావపతేత్యేవ

భిమృశామసి । ఆపస్సుప్తేషు జాగ్రత రక్షాగ్ంసినిరితోనుదధ్వం।అయం
కలింపతయంతగ్గ్ శ్వానమివోద్వృద్ధం। అజాంవాశితామివ మరుతఃప
ర్యాధ్వగ్గ్ స్వాహా॥ శండెరథశ్శండికేర ఉలూఖలః । చ్యవనోనశ్యతా
దితస్స్వాహా॥ అయశ్శండోమర్క ఉపవీర ఉలూఖలః । చ్యవనోనశ్య

మయతియత్ర భూప్రదేశే వయం వదామసి మంత్రముచ్చారయామః
యత్రచాభిమృశామసి అభిమర్శనం కుర్మః తత్ర సంవిష్టోయం కుమా
రఃనామయతినవ్యాధితోభవతినాపిరుదతిరోదితోల్లోడర్థేలట్ నామయ
తునరుదత్వితి-శిరసిఉదకుంభంనిదధాతిఅపస్సుప్తేషు-హేఆపఃయూయం
సుప్తేష్వస్మాసుజాగ్రత ప్రబుద్ధాభవత-ప్రబుధ్యచజాగరిత్వాచరక్షాగ్ం
సిఇతఃప్రదేశాన్నిర్ణుదధ్వంఆపోవై రక్షోఘ్నీరితిచబ్రాహ్మణం॥ సర్ష
పాన్ఫలీకరణమిశ్రాన్ జుహోతి- అయం ద్వితీయాగ్నేప్రథమా ఇమంక
లింకలిభూతవిశేషః యేనాధిష్ఠితం చతుర్థయుగం అశ్లీలంభవతి-క
లయె సభాస్థాణుమితి దర్శనాత్ తంకలింపతయంతంకుమారంప్రతిగ
చ్ఛంతం ఉద్వృద్ధముత్కటఃబీభత్స యిషం శ్వానమివతం హేమరుతః
పర్యాధ్వం అస్యతేరేతద్రూపంనపునరాసేః పర్యాధ్వంఅజాంవాశితా
మివవాశృశబ్దెయథాబహుకృత్వో వాశ్యమానామజాం అజామన్యతో
నిరస్యతి తద్వత్-శండశ్చమర్కశ్చ అసురౌయత్రేదం భవిష్యతి నిరస్త
శ్శండోనిరస్తోమర్క-ఇతి శండస్యైరనాశండోవారథోయస్య శండేరథః
మిశ్రాదేవే భిరాధ్వంప్రబలః కశ్చిత్ శండెన కశ్చిత్ శండికం శండేనక
ర్తృకంబలంతదీరయతి శండికేరః సోపి కశ్చిత్ ఉరశ్చభవతి ఖలశ్చభ
వతీత్యులూఖలః తదాహరణోవాపి సోపి కశ్చిత్ గర్భదేశ్చ్యావ
యితాచ్యవనః ఏతెచత్వారః అసురవిశేషా నశ్యతాత్ ఇతః అప
క్రన్తు అయః అయోముఖః యమవేశ్య అన్యేవీరాః శూరాన్యా

మహారహ. రాసిర్దశతాయాం దశమ్యా ముత్థితాయాగ్ స్నాతాయాం పుత్రస్యనామ దధాతి పితామాతేతిద్వ్యక్షరం చతురక్షరంవా నామ

తాదితస్స్వాహా ॥ కేశినీశ్శ్వలోమినీః ఖజాపోజోపకాశినీః । అపేతనశ్యతాదితస్స్వాహా॥మిశ్రవాససఃకౌబేరకారక్షోరాజేన ప్రేషితాః। గ్రామగ్ంసజానయోగచ్ఛంతీచ్ఛంతోపరిదాకృతాన్థ్స్వాహా॥ఏతాన్ఘ్నతైతాన్గృహ్ణీతేత్యయం బ్రహ్మణస్పుత్రః। తానగ్నిఃపర్యసరత్తానింద్రస్తాన్బృహస్పతిః। తానహంవేదబ్రాహ్మణఃప్రమృశతఃకూటదంతాన్వికే

శాన్భవంతి సడుపపిరః అస్యేవ్యాఖ్యాతాః - అన్యాప్వజ్ - కేశిన్యాదయః పిశాచ్యః కేశినీః ఏకవచనం బహువచనంవా నిందాయాం మత్వర్థీయః నిందితానిశునఇవలోమానియాసాంతాఃశ్వలోమిన్యః ఖంజనాభూత్వాయాఅప్నువంతితాః ఖజాపః అజారూపేణయా ఉపకాశంతే ప్రకాశంతేతా అజోపకాశిన్యః యాఏవంభూతాఃపిశాచ్యః తాయూయ మితఃప్రదేశాదపేత అపసర్పత అపేత్యవనశ్యతాత్ నశ్యతాదితిబహువచనస్యతాదాదేశః - మిశ్రవాససః అన్యోన్యం కౌబేరకాః కుబేరస్య భృత్యాః కౌబేరకాః తేకుత్సితాః కౌబేరకాః తేనైవ కుబేరేణరక్షోరాజేన ప్రేషితాః సజానయస్సభార్యాః గ్రామంగచ్ఛంతి ఇచ్ఛంతి అపరిదాకృతాన్ అగ్నయేత్వా పరిదదామీత్యేవ మాదిభిర్మంత్రైః దేవతాభ్యోరక్షణార్థందత్తాఃపరిదాకృతాః ఉపనీతాః తతోన్యేఅపరిదాకృతాః బాలాః తానిచ్ఛంతః ఏతానర్థంగతే ఉత్తరార్థేవ్యాఖ్యా ఆరభ్యతే - ఏతాన్పూర్వోక్తాన్పిశాచాన్ - అగ్నిః పర్యసరత్ పరిధావతు కీదృశః బ్రహ్మణ స్పుత్రః॥ ❁ ॥ అగ్నేమహాగ్ంఅసీత్యాహ మహాన్హ్యేషయదగ్నిర్బ్రాహ్మణేత్యాహ బ్రాహ్మణోహ్యేషభారతేత్యాహైషహి దేవేభ్యోహవ్యం భరతీతి బ్రాహ్మణం॥ అయమగ్నిస్తా న్పరిధావతు కింకుర్వన్ ఏతాన్పిశాచాన్ ఘ్నతగృహ్ణీ

పూర్వమాఖ్యాతో త్తరందీర్ఘాకారనిష్ఠానాంతం ఘోషవదాద్యంతరంతస్థ
మపివాయస్మింత్సి ప్రత్యపసర్గాస్సాస్యత్తద్ధి ప్రతిష్ఠితమితిహిబ్రాహ్మణ

శా న్లంబన స్తనాంత్స్వాహా॥ఇత్యేకాగ్నికాండే- ద్వితీయప్రశ్నే - త్ర
యోదశఃఖండః. ... ... *

నక్తంచారిణ ఉరస్పేశాం చ్ఛూలహస్తా న్కపాలపాన్ । పూర్వఏ
షాంపితేత్యుచ్చై శ్శ్రావ్య కర్ణకః।మాతాజఘన్యా సర్పతి గ్రామే
విధురమిచ్ఛంతీస్వాహా॥ నిశీథచారిణీస్వసాసంధినా ప్రేక్షతేకులం।యా
స్వపంతంబోధయతి యస్యైవిజాతాయాంమనః । తాసాంత్వంకృష్ణ
వర్త్మనేక్లోమానగ్ంహృదయంయకృత్।అగ్నేఅక్షీణినిర్దహస్వాహా।

తైతివదన్ తానింద్రస్తాన్బృహస్పతిః పర్యసరదిత్యేవ - తాన్పిశాచా
నహ మపివేదవేద్మి బ్రాహ్మణఃప్రసృతఇత్యాదిబలానితశ్చైతశ్చ మా
గాతఃకూటదంతాన్ కూటవదున్నత దంతాన్వికేశాన్వికీర్ణకేశాన్
లంబన స్తనాన్పిశాచత్వాదేవ పుంసా మపిలంబన స్తనత్వం విరుద్ధం
పిశాచీనామేవవాగ్రహరూపేణ వివక్షితత్వాత్ పుంలింగనిర్దేశః॥ఇ
త్యేకాగ్నికాండమంత్రభాష్యే- ద్వితీయప్రశ్నే- త్రయోదశఃఖండః.

నక్తంచారిణః- రాత్రించరాన్ ఉరస్పేశాన్ ఉరస్యుజ్వలాన్శూలహ
స్తా న్కపాలపాన్ ఏతానపి తాన్ తానితనిర్దిష్టానామేవవిశేషణాని
ఏషాం పిశాచానాం పితాపూర్వఏతిపురోగచ్ఛతి-ఛాందసంపరరూపం
కింకృత్వా ఉచ్చైశ్శ్రావ్య భక్షయితు మాగచ్ఛతేత్యేవం పుత్రాణాం
శ్రావయిత్వా-కర్ణకఇతి తస్యాభిధానం మాతాజఘన్యా సర్పతి పృ
ష్ఠతోగచ్ఛతిగ్రామేవిధురంవ్యాధితందుర్బలమిచ్ఛంతీ-నిశీథచారిణీస్వసా
ఏషామేవ-సంధినాకవాటఛిద్రేణప్రేక్షతేకులంఅంతఃస్థితం జన...
యం యాచాన్యా స్వపంతం బోధయతి యస్యై యస్యాం...
యాం ప్రసూతాయాం మనఃయాంబాధయిష్యే ఇతితాసాం త్వంహే

మయుజాత్కురంకుమార్యాః ప్రవాసాదేత్యపుత్రస్యోత్తరాభ్యామభిమంత్ర
ణం మూర్ధన్యవఘ్రాణందక్షిణేకర్ణఉత్తరాన్మంత్రాన్ జపేత్కుమారీ

అంగాదంగాత్సంభవసి హృదయాదధిజాయసే । వేదోవై పుత్ర
నామాసిసజీవశరదశ్శతం॥ అశ్మాభవేత్యేషా ॥ అగ్నిరాయుష్మానితిపం
చ॥అగ్నిరాయుష్మాన్త్స వనస్పతిభిరాయుష్మాన్ తేనత్వాయుషాయుష్మంతం
కరోమి॥ సోమఆయుష్మాన్త్స ఓషధీభిరాయుష్మాన్ తేన-కరోమి॥ యజ్ఞ ఆ
యుష్మాన్త్స దక్షిణాభిరాయుష్మాన్ తేన-మి॥బ్రహ్మాయుష్మత్తద్బ్రాహ్మణై

కృష్ణవర్త్మనే కృష్ణవర్త్మన క్లోమానంక్లోమాదయోంతర్గత మాంస
విశేషాః తానక్షీణిచనిర్దహ నిశ్శేషందహ॥సూ॥ పితామాతేతిద్వ్య
క్షరంచతురక్షరంవా నామ-కర్ణఉత్తరాన్మంత్రాంజపేత్-కుమారీము
త్తరేణయజుషాభిమంత్రయతే॥ అంగాదంగాదిత్యాది -అంగాదంగాది
తిగతం॥వేదోసిధనమసి- వేదః విద్యార్థధర్మసాధనమసి॥ అశ్మాభవగ
తం- దక్షిణేకర్ణేజపః-అగ్నిరాయుష్మానితిపంచ-అగ్నేః వనస్పతిభిరా
యుష్మత్వం తదన్నత్వాత్ సోమస్య ఓషధీభిరాయుష్మత్వం ఓష
ధీరసరూపామృతాత్మకత్వాత్ - మృతోయజ్ఞస్త్వదక్షిణఇతివచనా
ద్యజ్ఞస్య దక్షిణాభిరాయుష్మత్వం- బ్రహ్మవేదఃబ్రాహ్మణాస్తస్యధా
రయితారః తేన తైస్తస్యాయుష్మత్వం దేవానామమృతేనాయు
ష్మత్వంప్రసిద్ధంతేనత్వేత్యాదిసర్వత్రానుషజ్యతే॥శిష్టంస్పష్టం ॥ సూ ॥
కుమారీముత్తరేణ యజుషాభిమంత్రయతే సర్వస్మాదితి ॥ సర్వస్మా
దాత్మనః అంగాదంగాదితి స్పష్టం-గతం॥ సూ ॥జన్మనోధిషష్ఠేమాసి
బ్రాహ్మణాన్భోజయిత్వా శిషోవాచయిత్వా దధిమధు ఘృతమోద
న మితిసగ్ంస్పృజ్యోత్తరైర్మంత్రైః కుమారంప్రాశయేత్తైత్తిరీయే
ణమాగ్ంసేనేత్యేకే-అపాంత్వౌషధీనామిత్యాదిభిః-వ్యాహృతయశ్చోచ్చా
రణమంత్రేణోపచారకాః-అపామోషధీనాంరసంత్వాత్వాంప్రాశయా

ముత్తరేణయజుషాభిమంత్రయతే॥ఖం॥ ౧౨॥ జన్మనోధిషష్ఠేమాసిబ్రా
హ్మణాన్భోజయిత్వాశిషోవాచయిత్వాదధిమధుఘృతమోదనమితిసగ్ం
సృజ్యోత్తరైర్మంత్రైః కుమారం ప్రాశయే త్తైత్తిరీయేణ మాగ్ం సే
నేత్యేకే జన్మనోధితృతీయే వర్షేచౌలం పునర్వసోర్వా బ్రాహ్మణా
నాంభోజనముపాయనవత్సీమంతవ దగ్నేరుపసమాధానా ద్యపరేణా
గ్నిం ప్రాంచముపవేశ్యత్రేణ్యాశలల్యాత్రిభి ర్దర్భపుంజీలైశ్శలాలుగ్ల
ప్సేనేతితూష్ణీంకేశా న్వినీయ యథర్షిశిఖానిదధాతి యథావైషాంకు
లధర్మస్స్యాద్యపాగ్ం సగ్ం స్నానాద్యాకేశ నిధానాత్సమానం
క్షురం ప్రక్షాళ్యనిదధాతి తేనత్ర్యహంకర్మనివృత్తిస్సరందద్యాదేవంగో
దానమన్యస్మిన్నపినక్షత్రే షోడశేవర్షేగ్నిగోదానోవాస్యాత్సంవత్సరం
గోదానవ్రత మిత్యేక ఉపదిశంత్యేతావన్నానా స్సర్వానేకశాన్వా

రాయుష్మత్తేనమి॥ దేవాఆయుష్మంతస్తేమృతేనాయుష్మంతస్తేనమి॥
సర్వస్మాదాత్మన స్సంభూతాసి సాజీవశరదశ్శతమ్। భూరపాంత్వౌ
షధీనాగ్ం రసంప్రాశయామి శివాస్తాఆప ఓషధయస్సంత్వనమీవాస్తా
ఆపఓషధయస్సంత్వసౌ॥ భువోపాగ్ స్వరపాంభూర్భువస్స్వరపాం
త్వౌషధీనాగ్ంరసం ప్రాశయామిశివాస్తా ఆపఓషధయస్సంత్వనమీవా

మి-తాఆపఓషధయశ్చశివాస్సంతు అనమీవాఃఅరోగాః ఆరోగ్యహేత
వః అసావ్యజ్ఞ శర్మ - ఉత్తరేషువ్యాహృతిమాత్రంభిద్యతే-అన్యత్స
మానం॥సూ౹౩౹॥జన్మనోధితృతీయేవర్షేచౌళంపునర్వసోర్బ్రాహ్మ
ణానాంభోజనముపాయనవ త్సీమంత — స్పర్శనమితిఛందోగాః॥

పయత ఉదకోపస్పర్శనమితి ఛందోగాః॥

ఇతిగృహ్యసూత్రే త్రయోదశఃఖండః

స్తాలపఓషధయస్సంత్వసా॥ ఉష్ణేనవాయవుదకేనేత్యేసానువాకః॥

ఇత్యేకాగ్నికాండే - ద్వితీయప్రశ్నే-

చతుర్దశఃఖండః.

ద్వితీయప్రశ్నే- పూర్వభాగః

సమాప్తః.

ఉష్ణేనవాయవిత్యాదయఃగతాః॥

ఇతి ససూత్రైకాగ్నికాండ మంత్రభాష్యే

చతుర్దశః ఖండః

సంపూర్ణః.

శ్రీః

ఆపస్తంబ మహర్షయేనమః.

ససూత్రైకాగ్నికాండమంత్రభాష్యం

వివాహోపనయనాది సకల స్మార్త కర్మోపయుక్త

మంత్రార్థజిజ్ఞాసూనా మత్యంతోపకారాయ

ఆపస్తంబీయగృహ్యసూత్రం, ఏకాగ్నికాండ

మంత్రప్రశ్న ద్వయం

శ్రీహరదత్తాచార్య విరచిత మంత్రభాష్యంచ

సుఖబోధంసంపుటీకృత్య,

అనేకప్రాచీనతాళపత్ర లిఖితగ్రంథావలోకనపూర్వకం

లేఖకప్రమాదాదిదోషాన్ యథామతి పరిశోధ్య

వావిళ్ల, రామస్వామిశాస్త్రిణా

ఆదిసరస్వతీనిలయాఖ్యస్వీయ ముద్రాక్షర

శాలాయాంముద్రాప్య

ప్రకటీకృతం

విజయతేతరాం

చెన్నపురి.

౧౮౯౦ సంవత్సరము.

శ్రీ ర స్తు.

శ్రీమదాపస్తంబమునిభ్యోమహద్భ్యోగురుభ్యోనమః.

ససూత్రైకాగ్నికాండ మంత్రభాష్యే, ద్వితీయప్రశ్నే, ఉత్తరభాగ ప్రారంభః.

ఓం దక్షిణాప్రత్యక్ప్రవణమగారావకాశ ముద్ధత్యపాలాశేనశమీమయేనవోదూహేనైతామేవ దిశముత్తరయోదూహత్యేవంత్రిః కృ

ఓం-యద్భూమేఃక్రూరంతదితోహరామిపరాచీం నిర్ఋతింనిర్వాహయామిఇదగ్ం శ్రేయోవసానమాగన్మదేవాగోమదశ్వావదిదమస్తుప్రభూమ॥ ౧ ॥ స్యోనాపృథివిభవానృక్షరానివేశనీ యచ్ఛానశ్శర్మసప్రథాః॥ ౨ ॥ ఇహైవతిష్ఠనిమితాతిల్వలాస్యాదిరావతీ । మధ్యేతాల్వ్య

ఓం-అథోత్తరాః॥అథగృహకర్మ-గృహసమాప్తౌ పాలాశేనోదూహేనోదూహతి॥ యద్భూమేరితి॥యత్- యస్యాఃభూమేః-క్రూరం అస్థికంటకాది-తత్-ఇతః అస్మాత్ప్రదేశాత్-హరామిఅపసయామి-(యాచాత్రనిర్ఋతిరలక్ష్మీస్సంస్థితా)తాంనిర్ఋతిమపి-పరాచీం-పరాఙ్ముఖీం-నిర్వాహయామి నిష్కాసయామి- ఇదంశ్రేయః-ప్రశస్తతరం- అవసానంస్థానం-ఆగన్మఆగతవంతోవయం-హేదేవాఃవాస్తుదేవతాః (యుష్మత్ప్రసాదాత్) ఇదంవాస్తు-గోమత్-అశ్వావత్-అశ్వవత్-భూమ- భూతియుక్తంచ- ప్రస్తుప్రకర్షేణభవతు॥౧ ॥ (ఉత్తరయాఽభిమృశతి) స్యోనేతి॥హేపృథివి-(త్వం)స్యోనాసుఖస్పర్శనా-సుఖరూపావా- భవ-అనృక్షరాకంటకాదిరహితా- నివేశనీనివేశనయోగ్యా- యచ్ఛదేహి- నః అస్మభ్యం-శర్మసుఖం- సప్రథాఃసర్వతఃప్రథితా(త్వం) (స్థూణావధా

తస్యా ఉత్తరయాభిమృశ్య ప్రదక్షిణగ్ం స్థూణా గర్తాన్ భావయిత్వాభ్యాం
తరం పాగ్ంసూనుదుప్యోత్తరాభ్యాం దక్షిణాం ద్వారస్థూణామవదధా

స్యతిష్ఠాన్మా త్వా ప్రాపన్నఘాయవః॥ ౩ ॥ ఆ త్వా కుమార స్తరుణ ఆవ
త్సో జగతా సహ । ఆ త్వా పరిస్రుతః కుంభ ఆ దధ్నః కలశైరయన్ ॥ ౪ ॥
ఋతేన స్థూణా వధిరోహ వగ్ంశోగ్రో విరాజ న్నప సేధ శత్రూన్ ॥ ౪౫॥
బ్రహ్మ చ తే క్షత్రం చ పూర్వే స్థూణే అభిరక్షతు॥ ౫ ॥ యజ్ఞ శ్చ దక్షిణా

సమంతాత్) ఇహైవేతి॥ (హే స్థూణే) ఇహైవ ద్వారదేశే తిష్ఠ - నిమితా ని
ఖాతా- (అస్మాభిః) తిల్వలా తత్సుకృతై స్తిలకైః- తద్వతీ స్యాత్ - పురుషవ్య
త్యయశ్ఛాందసః స్యాః- ఇరావతీ అన్నవతీ- అస్మాకం అన్నహేతుః స్యా
ఇత్యర్థః (మధ్యే తాల్ప్యస్య తల్పశబ్దేన గృహం లక్ష్యతే- తస్యేదం తా
ల్ప్యం) ద్వారం- తస్య మధ్యే తిష్ఠాత్- అత్రాపి పురుషవ్యత్యయః- తిష్ఠేః
అగ్రస్థితాం- త్వా త్వాం - అఘాయవః అస్మాకం - అనర్థకామాః-
మా ప్రాపన్ మా ప్రాప్నువంతు॥౩॥ అత్రాయస్మిన్నితి బహువచనాంతం
కుమారాదిభిర్విపరిణామేన సంబధ్యతే- యథా) కుమారస్త్వామాయా
తు- గృహే క్రీడన్నాగచ్ఛతు- (అవలంబ్య స్థానార్థం) ఏవం తరుణః యు
వా- ఏవం వత్సః కుమారాదపి బాలః- జగతా వత్సాత్ -కించిదధికేన సహ-
పరిస్రుతా- (పురా ఇహ తం ఘృతం పరిస్రవన్ నియోగాత్- తస్య కుంభా
శ్రయత్వాత్-) కుంభాశ్చత్వారః- ఆ అయన్-ఆగచ్ఛంతు-దధ్నశ్చ- కల
శైః కలశ్యైః- ఆ అయన్- మదనార్థమాయాంతు-ఏవం పంచ మేలకాః రూ
పం-ఛాందసో గుణః॥౪॥ (వంశమాధీయమానమభిమంత్రయతే) ఋతేన
సత్యేన-స్థూణే (ఛాందసో లింగవ్యత్యయః-ద్వివచనం చావివక్షితం-యథా
సంభవం) స్థూణాః అధిరోహ- హే వంశ-అధిరుహ్య చ-ఉగ్రః అనభిభూతో
భూత్వా-విరాజన్ దీప్యమానః-శత్రూనప సేధ-ప్రోత్సారయ॥౪౫॥ స
బ్రహ్మేతి ము త్తరైర్యథాలింగం) బ్రహ్మ బ్రాహ్మణజాతిః - క్షత్రం క్షత్రియ

త్యైవమితరాంయథాఖ్యాతమితరాజన్య వర్ధామవగ్ంసమాధీయమాన
ముత్తరేణయజుషాభిమంత్రయతేసమ్మితముత్తరైర్యథాలింగం పాలాశ

శ్చదక్షిణే।ఇషశ్చోర్జశ్చాపరే।మిత్రశ్చ వరుణశ్చోత్తరే। ధర్మస్తేస్థూ
ణారాజశ్శ్రీస్తేస్తూపః॥ ౭ ॥ ఉద్ధ్రియమాణఉద్ధర పాప్మనోమాయదవి
ద్వాన్యచ్చవిద్వాగ్ శ్చకార। అహ్నాయదేనఃకృతమస్తిపాపగ్ం రా
త్రియాయదేనఃకృతమస్తిపాపగ్ంసర్వస్మాన్మోద్ధృతోముంచతస్మాత్॥౮
ఇంద్రస్యగృహోవసుమంతోవరూథి నస్తానహగ్ంసుమనసఃప్రపద్యే॥౮౪॥

శాలిః- తేతవస్వభూతే పూర్వేస్థూణే- అభిరక్షతు - (హేగృహా)॥ ౩॥
యజ్ఞశ్చదక్షిణాశ్చ- దక్షిణేస్థూణే అభిరక్షంతు- ఇషశ్చ - ఊర్జశ్చ-
అపరేస్థూణే- అభిరక్షతు- ఇషోర్జౌశారదౌమాసౌ - మిత్రశ్చ - వ
రుణశ్చ- ఉత్తరేస్థూణే అభిరక్షతు - స్థూణేఇతి సర్వత్రానుషంగః-
ధర్మః-తేతవస్థూణారాజ-ప్రధానస్థూణా-శ్రీః- తేస్తూపః పృష్ఠవం
శః॥ ౭ ॥ అగ్నిముద్ధరతి॥ ఉద్ధ్రియమాణః-మయా- ఉద్ధ్రియమాణః-
త్వం-హేఅగ్నే- మామాంపాప్మనః-ఉద్ధర-యత్లింగవ్యత్యయః- యం
పాప్మానం- అహంఅవిద్వాన్. అబుద్ధిపూర్వంచకార కృతవాన్- య
చ్చవిద్వాన్- బుద్ధిపూర్వం- పాపంచకార-కృతవానస్మి - తస్యపాప్మ
నఏవవిభజ్య ప్రదర్శనం - అహ్నా-అహ్నియదేనఃపాపం- మయాకృ
తంఅస్తి-ఏనఇత్యుక్తత్వాత్క్రియావాచక శబ్దోయంఏనసోవిశేషణ వై
భవేనకర్తారమితి సూచయతి - రాత్రియా రాత్రౌయదేనః కృతమ
స్తిపాపం - తస్మాత్సర్వస్మాత్ మాంముంచ-ఉద్ధృతస్సన్॥౮ ॥ అగ్ని
మగారంప్రపాద్య- ఇంద్రస్యసురేశ్వరస్య- మమగృహాః- ఏకస్మిన్బహు
వచనం-ఆపోనారాఇతివత్-వసుమన్తః - వరూథినః- వరూథమిత్యపిగృ
హనామ-ఇహతుగృహోవయవేద్రష్టవ్యః - ప్రకర్షేణైవయువైః తద్వత్
తాన్గృహాన్-సుమనసఃవచనవ్యత్యయః-సుమనాఃఅహం ప్రపద్యే॥౮౪।

గం శమీమయంవేధ్మమాదీప్యోత్తరయాగ్నిముద్ధృత్యోత్తరేణయజుషాగారంప్రపాద్యోత్తరపూర్వదేశేగారస్యోత్తరయాగ్నిం ప్రతిష్ఠాపయతితస్యాగ్దక్షిణముదధానాయతనంభవతితస్మిన్ప్రాచీనాగ్రాన్దర్భాంస్త్స

అమృతాహుతిమమృతాయాం జుహోమ్యగ్నిం పృథివ్యామమృతస్య జిత్యై । తయానంతంకామమహంజయాని ప్రజాపతిర్యంప్రథమోజిగాయాగ్నౌ మగ్నౌస్వాహా॥ ౯౫ ॥ అన్నపత ఇత్యేషా॥౧౦॥ అరిష్టా అస్మాకంవీరాస్సంతుమాపరాసేచిన్మోధనం॥ ౧౦౫ ॥ భూమిర్భూమిమగాన్మాతామాతరమప్యగాత్ । భూయాస్మపుత్రైః పశుభిర్యోనోద్వేష్టి

అగ్నిం ప్రతిష్ఠాపయతి॥ అమృతాహుతిం అమృతప్రాప్తి నిమిత్తభూతామాహుతింఅగ్నిం - అమృతాయాం-పృథివ్యాం-జుహోమిస్థాపయామి-అమృతస్య అమృతత్వస్య-జిత్యైజయాయ-తయాఆహుత్యా- అనంతం- అహంకామంజయానిజయేయం - యంకామంప్రథమః ప్రజాపతిఃహిరణ్యగర్భః- జిగాయజితవాన్-తస్మాదిమమగ్నింపృథివ్యాం(ఇయం వా అగ్నిర్వైశ్వానరఇతిశ్రుతేశ్చ) ద్వితీయాసప్తమ్యోఃశ్రుతేః జుహోమీత్యాపేక్షతే॥౯౫॥ వ్రీహియవనివపనమంత్రః॥అన్నపతే హే అన్నపతే-అన్నస్య-కర్మణిషష్ఠీ-అన్నంనః అస్మభ్యం దేహి- అనమీవం ఆరోగ్యకరం-శుష్మిణః శుష్మ ఇతి బలనామ - తద్యస్యాస్తికార్యత్వేన- ఏవంభూతమన్నం దేహి-ప్రదాతారంచ మాంప్రతారిషః ప్రకర్షేణవర్ధయ- కించ-అస్మాకంసంబంధినేద్విపదే చతుష్పదేచ - ఊర్జమన్నం బలంవా-ధేహి దేహి॥౧౦॥ ఉదధానీకుంభానానయతి॥ అస్మాకంవీరాఃపుత్రాః-అరిష్టాఃఅహింసితాస్సంతు - మదీయంచధనం- మాపరాసేచి-వ్యర్థం సిక్తంమాభూత్ సేచ్యమానంబంధ్వభిప్రాయమేతత్॥౧౦౫॥ దీర్ఘముత్తరయానుమంత్రయతే॥ భూమిః భూమిమగాత్ - భూమేర్వికారభూతముదధానం-స్వస్యప్రకృతామేవభూమిమగాత్ - మాతా అంతరిక్షం

గ్ంస్తీర్యతేషూత్తరయావ్రీహియవాన్న్యప్యత్రోదధానంప్రతిష్ఠాపయ
తితస్మిన్నుత్తరేణయజుషాచతురఉదకుంభానానయతి దీర్ఘముత్తరయా
నుమంత్రయతెగ్నేరుపసమాధానా ద్యాజ్యభాగాంతఉత్తరా ఆహుతీ

సభిద్యతాం॥ ౧౧౪ ॥ వాస్తోష్పతఇతిద్వే॥ ౧౨ ॥ వాస్తోష్పతేప్రతరణో
నఏధిగోభిరశ్వేభిరిన్దో।అజరాసస్తేసఖ్యేస్యామపితేవపుత్రాన్ప్రతినోజుష

ఉదధానగతమాకాశంమాతరంబహిరాకాశ మంతరాకాశ మప్యగా
త్-అప్యయః ప్రళయః - తత్రైవప్రలీనా- తేనైకీభూతేత్యర్థః- పుత్రైః
పశుభిశ్చవయంభూయాస్మ-ప్రభూతాస్స్మః-స్యామ-యోనోద్వేష్టి- సభి
ద్యతాం - నోదధానం॥ ౧౧౪ ॥ హేమమంత్రాః॥ వాస్తోః - హే
వాస్తోష్పతే - త్వంఅస్మాన్ప్రతిజానీహి - పతిధాత్వర్థానువాదిత్వ
ద్భర్తౄన్ అస్మాన్ - ప్రతిజానీహి . జ్ఞాత్వాచ - స్వావేశః - సూ
పసదనః - అనమీవః - ఆరోగ్యకరశ్చభవ-నః - అస్మాకం - కించ-
యత్ యస్మాత్-త్వా- వయంఈమహే- యాచామహే- తత్-తస్మాత్-
నఃఅస్మాన్- త్వంప్రతిజుషస్వప్రాపయ- అస్మాకంసంబంధినేద్విపదేచతు
ష్పదేచ-శంఏధి- సుఖకరోభవ॥ హేవాస్తోష్పతే- శగ్మయాశగ్మమితిసు
ఖనామ- సుఖరూపయారణ్మయా రమమాణయా - గాతుమత్యాగతిమ
త్యా- సన్మార్గగామిన్యాఏవంభూతయా-తేసంపదా- పరిషదావయ
మపి-సక్షీమహి- షచసమవాయే- సమవేతాస్స్యామ- తదంతర్భావమే
త్యర్థః- లబ్ధస్యరక్షణంక్షేమః- అలబ్ధస్యలాభోయోగః- తృతీయార్థే
సప్తమీ-క్షేమేణయోగేనచ- అస్మాన్-ఆవహ- లోడర్థేలట్ - వరంక్రి
యావిశేషణమేతత్- వరంవరిష్ఠంయథాభవతితథా- ఆవహ - ఉకశబ్ద
స్త్వర్థే- చతుర్థః ప్రధానదేవతాభేదాత్ భిన్నవాక్యం॥ హేవిశ్వే
దేవాః- యూయంస్వస్తిభిఃసదా-నః- అస్మాన్పాతరక్షత- హేవాస్తో
ష్పతే- నఃఅస్మాకంప్రతరణః- ప్రతారయితావర్ధయితా - ఏధి-భవ-

ప్యాజ్ త్వాజయాదిప్రతిపద్యతే పరిషేచనాంతం కృత్వోత్తరేణ యజ్ఞ
ష్ఠాంకుంభేనత్రిఃప్రదక్షిణమంతరతోగారం నివేశనంవాపరిషిచ్య బ్రాహ్మ
ణాన్ భోజయిత్వా దప్యాహ్పైస్స క్లుభిరోదనేనేతి॥ ఖణ్డః॥ ౧౭॥ శ్వగ్రహాగృ
హీతారం కుమారం తపోయుక్తోజాలేన ప్రచ్ఛాద్య కంసంకింకిణీంవా

స్వా౧౩॥ అమీవహావాస్తోష్పతేవిశ్వారూపాణ్యావిశ న్త్సఖాసుశేవ ఏధి
నః ౧౩౪॥శివగ్ంశివం ॥ ౧౪ ॥ ఖణ్డః॥౧౭॥

కూర్కురస్సుకూర్కురః కూర్కురో వాలబంధనః । ఉపరిష్టా
ద్యదేజాయత్తృతీయస్యామితోదివః॥ ౧ ॥ ఔలబ ఇత్తముపాహ్వయతా

గోభిః-అశ్వైభిః అశ్వైశ్చ- ఇందో-ఇందురైశ్వర్యకర్మా - ఈశ్వరఇందో
వాః-క్లేదకర్మణః-వృష్టిధారేణక్లేదయితుః-కించ-తేసఖ్యేస్తుత్యస్తోతృభా
వలక్షణే-వయంఅజరాసః స్యామ - అక్షయ్యానస్సంగతమిత్యర్థః-కింబ
హునా- యథాపుత్రాన్ ప్రతిజుషతెప్రీణయతి- తథానః ప్రతిజుషస్వ॥
౧౩ ॥ హేవాస్తోష్పతే - అమీవహా వ్యాధీనాంహంతా త్వం - విశ్వావి
శ్వాః-రూపాణి-ఆవిశన్ ప్రవిశన్ - వ్యాధిశమనేయానిరూపాణిఉపయు
క్తానిభిషగ్భేషజాదీని - తాని రూపాణి ప్రవిశ్య-అమీవహా- ఏవంభూతః
స్త్వ -నః అస్మాకం-సఖాసు-సఖిషు-శేవః శివతమః-ఏధిభవ॥౧౩౪॥ఉదకుం
భపరిషేచనం॥శివగ్ంశివం-ఇదంవాస్తుశివంభవతు. ఆదరార్థంపునర్వచ
నం॥౧౪॥ఖండః॥౧౭॥

శ్వగ్రహగృహీతస్యా పోహణ మంత్రాః ॥ కూర్కురః- శునపి
తన్నామ-సుకూర్కురః సుష్ఠుకూర్కురఇతిశబ్దస్యకర్తా-ఏవంభూతఏకశ్వా-
వాలబంధనశ్వా-అపరఃకూర్కురః-వాలేనయః-అన్యాన్ బధ్నాతిసవాల
బంధనః-ఉపరిష్టాత్ ఉపరిలోకాత్ సుపాంసులిగితిసాలుక్ యత్-ఎజా
య-(ఎజతే- లఙ్- ఛాందసోజకారః) అన్ -ఇయాయ-ఏయాయ- అగ
చ్ఛత్-కుతః- ఉపరిష్టాత్- ఇతఃతృతీయస్యాదివః- అస్యాలోకస్యతృతీయా
ద్యోః మధ్యేఅంతరిక్షం॥ ౧॥ ఔలబ' ఉలబస్యాపత్యం ఔలబః - ప్రత్యే

హరిదయస్స ద్వారేణ సభాం ప్రపాద్య సభాయా మధ్యాధిదేవనముద్ధ
త్యావోక్ష్యాక్షాన్యప్యక్షేషూత్తానం నిహాత్యదధ్నాలవణమిశ్రేణా
జనీనో త్తరైరవోక్షే క్రాపేకర్మణ్యందినే సాయమగవాంభవతి శంఖినంకు

జీరశ్శ్యామశ్శబలః। అథో రామ ఉలుంబలస్సారమేయో హ ధావతి। సము
ద్రమవచాకశత్॥ ౧ ॥ బిభ్రన్నిష్కంచరుక్మంచ శునామగ్రగ్ం సుబీరి
ణః। సుబీరిణస్సృజస్సృజ శునక సృజైకవ్రాత్యస్సృజచ్ఛత్॥ ౨॥ తత్సత్యంయ త్రైం
దోబ్రవీద్గాస్స్వాశయస్వేతి తా స్త్వగ్ంస్వాశయిత్వా గచ్ఛ స్తంత్వాబ్ర
వీదదవిదహ॥ ౩॥ ఇత్యవిదగ్ంహీతి వరం వృణీష్వేతి కుమారమేవాహం వరం

కంసంబంధాదేకవచనం- ఇచ్ఛబ్దోనర్థకః - తంశ్వానముపాహ్వాయత-
(లోడర్థేలట్) ఉపశబ్దఅపేత్యస్యార్థే-అపాహ్వాయత యథాఇతఃఅప
గతోభవతి-తథాశబ్దానుచ్చారయత- హేపరిచారకాః - మదీయాఇత్య
ర్థః-అజీరః ఋజుః పుత్రాంశ్చాన్యానుపాహ్వాయత- కేపునస్తే- శ్యా
మః శ్యామవర్ణః - శబలశ్శబలవర్ణః - అథోరామః అధోభాగకృష్ణ
వర్ణః - ఏతేత్రయః - తురీయఉలుంబలనామా - ఋజుః పుత్రా ఏతేచ
త్వారః- తేషామేతానినామాని- అథసారమేయః- సరమానామదేవశునీ
తస్యాఅపత్యం సారమేయః॥ అపరశ్చ్వా- హశబ్దోనర్థకః- ధావతిఆధావ
తి-సముద్రమంతరిక్షమవచాకశత్ - అపశ్యత్॥ ౧ ॥ బిభ్రత్ ధారయన్
నిష్కంచరుక్మంచ - ఆభరణే-శునామగ్రం ప్రధానం-సుబీరిణఇతితస్యనా
మ-తంప్రత్యాహ- హేసుబీరిణ-సృజస్సృజ-ఛత్ - స్వనశబ్దోయం(య
థాఛదితివార్తికే ఇతి - శునాంమధ్యప్రధాన సుబీరిణఏతద్విశేషణం)
సృజవిసృజ-హేశునక అతభక్షక-ఇమంబాలంసృజవిసృజ-విశేషేణోత్సృ
జ- ఏకవ్రాత్యవ్రాత్యగణేశునాంమధ్యప్రధాన॥ ౨॥ (అత్రేతిహాసమాచ
క్షతే-తత్సత్యమిత్యాది॥ అసురాదేవగవీరపహృత్యగిరిదుర్గేస్థాపయిత్వా
ద్వారమపిదధుః- తత్సరమాపుత్రమాహూయఅబ్రవీదింద్రః హేసుబీరి

మారంతపో ఉక్తము త్తరాభ్యా మభిమంత్ర్యోత్తరయో దకుంభేన శిర
స్స్రావయేత్ప్రాతర్మధ్యం దినేసాయమగదో భవతి (శ్రావణ్యాం పౌర్ణ

వృణఇత్యబ్రవీద్విగృహ్యబాహూప్లవసేద్యామ వచాకశత్ ॥ ౪ ॥ బిభ్రి
న్నిష్కంచరుక్మంచశునామగ్రగ్ంసుబీరిణః । సుబీరిణస్సృజస్సృజశునకస్స
జైక(వ్రాత్య)సృజచ్ఛత్ ॥ ౫ ॥ తత్సత్యంయత్తేసరమామాతా లోహితః

ణత(త్ర)గత్వాజానీహి క్వైరపహృతాగావః క్వతిష్ఠంతీతి- జ్ఞాత్వాచఅప
హర్తౄన్ ఖాదయిత్వాలబ్ధ్వావగా ఆగచ్ఛేతి- సతథాఽకరోత్- త
స్మైచాగతాయవరమదాదింద్ర ఇతితదిదమత్రోచ్యతే-) తత్సత్యం - య
త్త్వామింద్రః అబ్రవీత్-గాః-మేఃఅపహృతాః తాన్ స్పాశయస్వ (స్పశ
బాధనస్పర్శనయోః) ఇహతుబాధనపూర్వకేలాభేద్రష్టవ్యః బాధయి
త్వాలభస్వేతి-త్వంచ తాన్ స్పాశయిత్వాబాధనేన గాలబ్ధ్వా-ఇంద్రం- ప్ర
త్యాగచ్ఛః-తంత్వాత్వాం-ఇన్ద్రోఽబ్రవీత్-అవిదఛాన్దసోవిసర్జనీయస్య లో
పః-అవిదః-లబ్ధవానసి-హాఇతిప్రశ్నద్యోతకోనిపాతః- తస్యప్రశ్నేప్లుతః త
త్త్వమిన్ద్రమబ్రవీః-అవిదంహీతి-అవిదంలబ్ధవానస్మి-హీతి-అభ్యుపగమం
ద్యోతయతి-పునరింద్రోఽబ్రవీద్వరంవృణీష్వేతి-త్వంచపునరబ్రవీః- కుమా
రమేవాహంవరంవృణఇతి-కుమారానహంబాధమేయమితి - తదేతత్స
ర్వంసత్యం-సఇదానీంకుమంబాలంబాధసే-త్వంహి-విగృహ్యబాహూప్లవ
సే-ఆగచ్ఛన్ ఆకాశనదీంవాతరసీ-ద్యాందివంగచ్ఛన్-తథాచబహ్వృచా
స్సరమాసూక్తేఅధీయంతే - కథంసాత్వంరసాయా అతరః పయాంసీతి-
రసాఆకాశనదీ-ద్యామవచాకశత్ ఆకాశంపశ్యత్ ॥ ౪ ॥ బిభ్రిన్నిష్కం
చేత్యాది॥౫॥ తత్సత్యం-యత్తేసరమానామమాతా - రోహితోనామ
పితా- అథాన్యేశ్వానః-అమీయూయం - ఏకే-కేచిత్-సరస్యకాః- స
రసిభవాః - రస్యేనరసనీయేన-మాంసాదినానాసహితాః అవధావ
తి - ధావత - లకారస్యవ్యత్యయః - అధోముఖాగచ్ఛత - కుతః-

మాస్యామస్తమితే స్థాలీపాకః పార్వణవదాజ్యభాగాంతే స్థాలీపాకా
ద్ధుత్వాంజలినోత్తరైః ప్రతిమంత్రం కింశుకానిజుహోత్యుత్తరాభిస్తిసృ
భిరారగ్వధమయ్యస్సమిధ ఆజ్యాహుతీరుత్తరాజయాదిప్రతిపద్యతే పరి

~~~~~~

షితా । అమిమాశసరస్యకాఅపధావతి తృతీయస్యాఇతో దివః ౬॥ శక
శ్చసమరమతండశ్చతూలశ్చ వితూలశ్చార్జునశ్చలోహితశ్చ దులాహ
నామవోమాతామంథాకకోహవఃపితా । సంతక్షాహంతిచక్రివో నసీ
సరీదత॥ ౭ ॥ ఛదపేహిసీసరమసారమేయానమస్తేఅస్తుసీసర। సమశ్వా
వృషాణఃపదోనసీసరీదత॥ ౮ ॥ ఛదపేహిసీసరమ సారమేయ నమస్తే
అస్తుసీసర । శ్వానమిచ్ఛాదన్నపురుషచ్ఛత్ ॥ ౯ ॥ ఏతేతేప్రతిదృశ్యే

~~~~~~

తృతీయస్యాఇతోదివః॥౬॥ కేపునస్తే- తేకః-ససరమః-తణ్డః-తూలః-వితూ
లః-అర్జునః-లోహితః-ఇతిషట్.వః-యుష్మాకస్దులానామమాతా-మన్థాక
కోనామచపితా-అత్రాగతాసః అస్మత్పరిచారకాః॥౭॥ సంతతక్షాగ్చ
క్రైచక్రివాక్-ఆయుధహస్తః- సంహంతి-సమ్యక్-హనిష్యంతి అతశ్చనసీ
సరీదత-నోపసర్పత-ఇమౌఅపరౌసరమాయాపుత్రౌ- సారమస్సీసరశ్చ
సీసరమస్సారమేయశ్చ-హేసీసరమ-హేసారమేయాతౌ ప్రత్యాహ- త
త్-అపేహి-అపగచ్ఛ-హేసీసర-హేసారమేయ-నమస్తేఅస్తు- సమిత్యా
ఖ్యానేనసంబంధః-అశ్వాః మదీయాః.వృషాణః-వర్షణసమర్థాః- బ
లవంతః-పదోననఇ ఇవార్థః- పాదాఇవ-సీసరీదత- పురుషస్యాశ్యాయః-
సంసర్పంతు-సంసర్పతం-యువాంప్రతిగచ్ఛతః॥౮॥ ఛదపేహీత్యగతం-
సర్వానేవశునఃప్రత్యాహ-శ్వానమిత్ - శ్వానమేవశ్వాయః - కచ్చిది
హాగతః-అదత్- అత్తు- నపురుషమిమంకుమారం - ఛత్ - స్వనశబ్దో
యం॥౯॥ శంఖగ్రహగ్రహీతస్యాభిమంత్రణమంత్రౌ - ఏతేతౌప్రసిద్ధౌ-
శంఖగ్రహమాతరౌ- ప్రతిదృశ్యేతే- అవలోక్యేతే - సమానపసనే-
పరూపవస్త్రే)- ఉభేతేలఅహండలూఖలేకృత్వా-సాధమేయసారమమేన-

షేచనాంతంకృత్వా వాగ్యతసంభారా నాదాయప్రాచీ ముదీచీంవాది
శముపనిష్క్రమ్య స్థండిలం కల్పయిత్వా తత్ర ప్రాచీరుదీచీ స్తిస్రస్త్రి
స్రో రేఖాలిఖిత్వాద్భి రుపనినీయతా సూత్తరయాసక్తూన్నివపతి తూ
ష్ణీం సంసృష్టా ధానాలాజానాంజనాభ్యంజనే స్థగరో శీరమిత్యుత్త
రై రుపస్థాయాపః పరిషిచ్యా ప్రతీక్షస్తూష్ణీమేత్యా పశ్చాత్పదాత్యేతా
భ్యాముదకుంభేనత్రిః ప్రదక్షిణమంతరతోగారం నివేశనంవా పరిషిచ్య
బ్రాహ్మణాన్ భోజయేత్॥ ఖండః॥ ౧౮ ॥ ధానాః కుమారాన్ప్రాశ

తేసమానవసనేఉభే। తేలఅహగ్ంసారమేణముసలేనావహన్స్యులూ
ఖలే॥ ౧౦ ॥ హతశ్శంఖో హతశ్శంఖ పితా హతశ్శంఖకుతుర్వకః। అ
స్యైషాగ్ంస్థపతిర్హతః॥ ౧౧ ॥ ఋషిర్బోధః ప్రబోధస్స్వప్నో మాతరి
శ్వా। తే తే ప్రాణాన్త్స్ఫరిష్యంతి మా క్షైషీర్నమరిష్యసి॥౧౨॥ జగ్ధో మశ
కో జగ్ధా వితృప్తిర్జగ్ధో వ్యధ్వరస్స్వాహా జగ్ధో వ్యధ్వరో జగ్ధో మశకో జగ్ధా
వితృప్తిస్స్వాహా జగ్ధా వితృప్తిర్జగ్ధో వ్యధ్వరో జగ్ధో మశకస్స్వాహా॥ ౧౩ ॥
ఖం॥ ౧౯ ॥ ఇంద్ర జహి దందశూకం పక్షిణం యస్సరీసృపః। దష్ట్యాంతం

దృఢేన ముసలేన-అవహన్మి॥౧౦॥ హతశ్శంఖః శంఖగ్రహో హతః - శం
ఖపితా హతః-శంఖకుతుర్వకః-కుతుర్వకో హింసకః-కుత్సితః - శంఖశ్చా
సౌ కుతుర్వకశ్చ శంఖకుతుర్వకః- అయంచ హతః - అస్యైషాం శంఖా
నాంస్థపతిః స్వామీ హతః ॥ ౧౧ ॥ ఉత్తరయోదకుంభేన నిశస్తావనయ
తి॥ ఋషిర్బోధః-యస్య గోత్రం బోధాయనః-స బోధర్షిః ప్రబోధః ప్రబు
ద్ధః-స్వప్నః స్వాపః-మాతరిశ్వా-వాయుః-ఏతే తవ ప్రాణాన్- స్ఫరిష్యంతి
పాలయిష్యంతి - అతశ్చ నమరిష్యసి-కుమార॥౧౨ ॥ సపర్ణబలాకింశుక
పిబా మమంత్రాః॥ జగ్ధః-భక్షితః-మశకః తన్నామ సర్పః-ఏవం వ్యధ్వరః-
వితృప్తిః-సర్పః-స్పష్టమన్యత్॥ ౧౩ ॥ సమిద్ధో మః-ఇంద్రం- జహి-అస్మాకం
బాధకం-దందశూకం సర్వం-పక్షిణం పక్షాకారాభ్యాం పార్శ్వాభ్యా

యుక్త్వైవమత ఊర్ధ్వం యదశనీయస్యాన్నస్య సక్తూనాం వైతం బలిం
హరేదా మార్గశీర్ష్యా మార్గశీర్ష్యాం పౌర్ణమాస్యామస్తమితే
స్థాలీపాక ఉపహోమమితి బలిమంత్రస్య సన్నామోత్రైవముత్సృజత్య

చదశ న్తంచ సర్వాంస్తానింద్రజంభయస్వాహా॥౧॥అప్సుజాతస్సరేవృద్ధో
దేవానామపిహస్య । త్వమగ్న ఇంద్రప్రేషిత స్సనో మాహింసీస్స్వా
హా॥ ౨ ॥ త్రాణమసపరిత్రాణమసిపఃధిరసి । అన్నేనమనుష్యాగ్ స్త్రా
యసేతృణైః పశూన్గర్తేన సర్వాన్ యజ్ఞేన దేవాం త్స్వధయాపి
తౄంత్స్వాహా॥ ౩ ॥ తత్సత్యంయత్తేమావాస్యాయాంచ పౌర్ణమా

యుక్తం-యస్సరీసృపః-సర్పణస్వభావః-దజ్త్స్యంతం దంశనే ప్రవర్తి
ష్యమాణం-దశంతం-ప్రవర్తమానంచ - సర్వాన్సర్వాంస్తాన్- ఏవం
విధాన్- హే ఇంద్ర-జంభయ స్తంభయ - ఇంద్రస్యాఖ్యానభేదాదామం
త్రణభేదః॥౧॥ అప్సుజాత-వైద్యుతరూపేణ-సరే-సరసిసముద్రే- వృద్ధ
బడబాస్వరూపేణ-దేవానాంహస్త్య-హస్తేభవ- అపిః పాదపూరణే-
ఏవంభూత హే అగ్నే-త్వంఇంద్రప్రేషితఃకర్మాణికరోః - వయంచేం
ద్రస్యభక్తాః-సత్వంసర్వాంస్తానస్మాన్ మాహింసీః- సర్పకృతాహింసా
బాధాయథాఅస్మాకంచభవతి తథాకుర్విత్యర్థః॥౨॥ త్రాణమసి- న
కేవలంత్రాణం-పరిత్రాణమసి - సర్వతస్త్రాణమసి-పరిధిరసి- పరిత్రా
ణాయయస్సర్వతొ సధీయతెసపరిధిః-సోఽస్యసి- అన్నేనమనుష్యాన్ త్రా
యసె-బహిస్తావదగ్నిరన్నంచపచతి-వైశ్వానరరూపేణాభుక్తంచజర
యతి-తృణైఃపశూంస్త్రాయసె- తృణాన్యగ్నిజనయతి-వృష్టేరగ్నేశ్చ
యత్తత్వాత్-అగ్నౌప్రాస్తాహుతిరిత్యాది దర్శనాత్ - గర్తేనస
ర్పాన్-త్రాయసె-గర్తో బిలంసూర్యాంశుసంతపాభూమిః బిలానిదర్శ
యతీతి-సూర్యశ్చాగ్నినాతీవభిన్నః సహ్యస్తంగతోగ్నిం ప్రవేశయతి-
బిలాచ్చగర్తానాం సర్పాణాంసుఖభోవహః - అతఇదముచ్యతే- గ

నాహి శాగ్నే రాగ్రయణం నవానాం స్థాలీపాకగ్ం శ్రపయిత్వాగ్రయ
ణదేవతాభ్యస్స్విష్టకృచ్చతుర్థీభ్యో హుత్వా తండులానాం ముఖం
పూరయిత్వా గీత్వాన మ్యోదనపిండం సభృత్యోత్తరేణ యజుషాగా

స్యాంచ విషబలిగ్ం హరంతి సర్వ ఉదర సర్పిణః । త త్త్రైపేర తే త్వయి
సంవిశంతి త్వమనస్సంత స్త్వమ సద్ధ్యావర్షేభ్యో వః పరి దేహి ॥ ౮ ॥ న
మో అస్తు సర్వేభ్య ఇతి తిస్రః। నమో అస్తు సర్పేభ్యో యే పార్థివా యే అం

తేన సర్వాంస్త్రాయస ఇతి- యజ్ఞేన దేవాంస్త్రాయసే- హవ్యవహత్వా
త్-స్వధయా పితౄన్ స్త్రాయసే - కవ్యవాహనత్వాత్। విషభయ నివృ
త్త్యర్థం బలిం హరంతి॥ మనుష్యాద యస్సర్వే చోదర సర్పిణః- త దేవమగ్నే
ర్యా బహుతి మంత్రాః తైః సర్పాణామధిపతిస్త్రాత్వ స్త్రాయతే ॥ అథ స
ర్పాణామధిపతిస్త్రాయతే- యత్తే మావాస్యాయాంచ పౌర్ణమాస్యాం
చ విషబలిం హరంతి - విషసర్పాణాం బలిం హరంతి- భయనివృత్త్యర్థం-
తత్త్రైపేర తే- ప్రాప్నువంతి - ప్రాప్య చ- త్వయి సంవిశంతి- త్వామాశ్రి
త్య వర్తంత ఇతి యత్తత్సత్యమిత్యర్థః - తతశ్చ త్వయి నస్సతః త్వదాశ్రి
యా నస్మాన్- త్వయి సద్భ్యః త్వదాశ్రయేభ్యః తేభ్యస్సర్వేభ్యః రక్షార్థం
పరి దేహి- యథా తే న హింస్యుః - వర్షేభ్యశ్చ పరి దేహి- వర్షర్తౌ స
ర్పా బహులా భవంతి- తస్మై పరిదానం - ఋతునా సంవత్సరో లక్ష్య
తే- వర్షేభ్యః- యథా అస్మాన్ సంవత్సరేన హింస్యుః - తథా సర్వేభ్యః
పరి దేహి ॥ ౮ ॥ నమో అస్తు సర్పేభ్యః - యే కే చ యావంతః పృథివీమనుశ్రి
తాః- యే అంతరిక్షే యే దివి చ శ్రితాః- తేభ్యః సర్పేభ్యః సర్పేభ్యో నమః॥
యా ఇషవః- సర్పాః- అదః సుపౌలుక్ అముష్మిన్ రోచనే దీప్తిస్థానే దివస్సం
బంధిని- స్థానే- యే వా సూర్యస్య రశ్మిషు- రథరశ్మిషు - యేషాంచ సర్పా
ణాం అప్సు సదః స్థానం కృతం- తేభ్యస్సర్పేభ్యో నమః॥ ఇషుశబ్దసామా
నాధికరణ్యాత్ స్త్రీలింగతా- యాః- యే సర్పాః యాతుధానానాం త్వ

తస్తూపకశ్విద్ధద్ధమంతే ప్రత్యవరోహః ముత్తరేణ యజుషా ప్రత్యవ
రూహ్యోత్తరైర్దక్షిణైః పాణిభిర్నవస్తరే సంవిశంతి దక్షిణ
తఃపితో త్తరామాతైవమశిష్టానాం జ్యేష్ఠాజ్యేష్ఠానంతర స్సహాయోత్త

తరిత్యూర్యేదివ్యాయేదిశ్యాః । తేభ్యఇమంబలిగ్ంం హరిష్యామితేభ్య ఇ
మంబలిమహార్షం॥ ౫౪॥ తక్షకవైశాలేయ ధృతరాష్ట్రైరావతస్తే
జీవాస్త్వయినస్సత స్త్వయి సద్భ్యోవర్షాభ్యోః పరిదేహి। ధృతరా
ష్ట్రైరావతతక్షకవైశాలేయస్తేజీవాస్త్వయినస్సత స్త్వయిసద్భ్యో
వర్షాభ్యోనఃపరిదేహి॥౫౫॥అహిగ్ంసాతిబలస్తేజీవాస్త్వయినస్సత స్త్వ
యిసద్భ్యోవర్షాభ్యోనఃపరిదేహి। అతిబలాహిగ్ంసస్తేజీవాస్త్వయిన
స్సత స్త్వయిసద్భ్యోవర్షాభ్యోనఃపరిదేహి॥ ౫౬॥ యేదందశూకాః

షుధూతాః-యేవావనస్పతీన్ అనుస్థితాః-యే వాఅవటేషుశ్వభ్రేషు-శే
రతే-తేభ్యస్సర్పేభ్యోనమః॥ బలిహరణమంత్రాః॥ నమోఅస్తుసర్పేభ్యః-
యేపార్థివాః - పృథివ్యాంభవాః-యేఅంతరిక్ష్యాః అంతరిక్షేభవాః-
భవేశ్ఛందసీతియత్ -ఛాందసత్వాదాదివృద్ధిః-యేదివ్యాఃదివిభవాః- యేది
శ్యాఃదిక్షుచభవాః-తేభ్యస్సర్పేభ్యఃఇమంబలింహరిష్యామి-ఏవంమాగణ
శిష్యాః స్తు-అహర్షమితి-హృతవానస్మిఏతావాన్॥౫౪॥ఉపస్థానమంత్రాః
హేతక్షక- తస్యైవవిశేషణం వైశాలేయ-విశాలాయాఅపత్యం- ధృత
రాష్ట్రైరావతశ్చాసావితి- ఏవంనామాసర్పః- తేతేజీవాః ప్రా
ణాః-ప్రాణానాం బహుత్వాద్బహువచనం-ఐరావతాఖ్యస్సర్పః తే
ప్రాణాః-త్వయి నస్సతఇతిగతం- త్వయిసద్భ్యః జీవేభ్యః ఇతివిశేషః-
ఏవంహేధృతరాష్ట్రైరావత-తక్షకవైశాలేయస్తే జీవాఇత్యాది - అ
న్యోన్యస్మైపరిధానముభాభ్యాం మంత్రాభ్యాం-ప్రార్థనం॥౫౫॥ అ
హింసోనామసర్పః-తథా అతిబలః- హేఅహింస- అతిబలస్తేజీవాఇ
త్యాది- హేఅతిబల-అహింసస్తేజీవాఇత్యాదిచ-పూర్వవదన్యోన్యస్మైప

రాభ్యాంపృథివీమభిమృశంత్యేవగ్ం సంవేశనాదిత్రిరీశానాయస్థాలీపా
కగ్గ్ శ్రపయిత్వాక్షేత్రపత్యంచ ప్రాచీముదీచీంవా దిశముపనిష్క్రమ్య
స్థండిలం కల్పయిత్వాగ్ని ముపసమాధానా ద్యపరేణాగ్నిం ద్వేకుటీ

పార్థివాస్తాగ్ం స్త్వమితః పరోగవ్యూతి నివేశయ। సంతివై నశ్శఫిన
స్సంతిదండినస్తేవో నేద్ధిన సాన్నేద్యూయమస్మాన్ హినసాత॥ ౮౫ ॥ స
మీచీనామాసి ప్రాచీదిగ్ఘ్రితయో నామస్థేతి ద్వాదశ పర్యాయాః॥౮౬॥

రధానం॥౭౫॥ యేదందశూకాః సర్పాః పార్థివాః-తాన్ త్వంసర్పరా
జం ప్రతివచనం-ఇతః అస్మాత్ గృహాత్-గవ్యూతిః ద్విక్రోశయుగం- తతః
పరః పరస్తాత్-నివేశయ॥సర్వానేవసర్పాన్ ప్రత్యాహ-సముచ్చయే- స
న్తివై ప్రసిద్ధా-నః అస్మాకంగృహే-శఫినః శఫవంతో గవాదయః - యే
యుష్మాన్ మృద్నీయుః-సంతిచ దండినః దండహస్తాః పురుషాః- యేయు
ష్మాన్ ప్రహరేయుః- తేశఫినోదండహస్తాశ్చ నేత్ నైవహినసాత్-హిం
స్యుః- నేత్-నైవయూయమస్మాన్ హినసాత-నహింస్యాః - యూయమ
స్మాన్నహింస్యాత్-తేపి యుష్మాన్నహింస్యుః ఇత్యర్థః-ఉపసంవాదేపంచ
మోలకారః-ఉపసంవాదః పరిభాషణేకతర వ్యాపణబంధః॥౮౫॥ సమీచీనా
మాత్వమసి-ప్రాచీదిక్ హేప్రాచీదిక్ సమీచీనామాసీత్యర్థః-తస్యాస్తేగ్ని
రధిపతిః-అసితోనామసర్పః-తేరక్షితా-యశ్చాధిపతిరగ్నిః-యశ్చగోప్తా
అసితః తాభ్యాంనమః-తౌనః-అస్మాన్ మృడయతాం-సుఖయతాం-ఏతావా
నంశః పరోక్షకృతః-ప్రథమపురుషయోగాత్-శేషం ప్రత్యక్షకృతః వామితి
యుష్మచ్ఛబ్దయోగాత్-తేవయం యంద్విష్మః-యశ్చాస్మాన్ ద్వేష్టి- తంపు
రుషం-వాం యువయోః-జంభే-బహుష్వేకవచనం జంభేషు-దధామి- వచ
నవ్యత్యయః-దధ్మః-స్థాపయామః-భక్షార్థం- ఓజస్వినీత్యాది సర్వత్రా
ధిపతయః ప్రసిద్ధాః-రక్షితారః సర్పాః-రక్షితేత్యాశ్చ సర్వేష్వను
షంగః ఓజస్వినీ ప్రదాకూ రక్షితా-ప్రాచీ-పృదాకుః రక్షితా-అవస్థావాంతిర

కృత్వా॥ ౧౯॥ ఉత్తరయాదక్షిణస్యామీశాసమావాహయతి లౌకిక్యా
వాచోత్తరస్యాంమీఢుషీం మక్ష్యేజయంతం యథోథముదకాఃప్రదాయ

అపశ్వేత పదాజహిపూర్వేణ చాపరేణచ। సప్తచమానుషీరిమా

శ్చిరాజీరక్షితా-అధిపత్నీ-శ్విత్రోరక్షితా- వశినీ- కల్మాషగ్రీవోరక్షితా-
బృహతీదిక్-ఊర్ధ్వాదిక్-ఇయందిక్-అధోదిక్-అగ్న్యాదయః అసితా
దయశ్చ రూఢిశబ్దాః-యథా కథంచిద్వాయోజ్యాః-అవస్థావేత్యత దా
ఛాందసత్వాన్నకృతా॥ హేతయోనామస్థేతి- హేతిప్రభృతయస్సర్వాః
గంధర్వాఇత్యేకే-యూయంహేతయోనామస్థ-తేషాంవః-పురః పూర్వ
స్యాందిశిగృహాః- అగ్నిర్వఇషవః-సలిలోవాతనామం సలిలః-సగరః- గ
హ్వరఃసముద్రః-అవస్థావానః అనిమిషఇతిషడవాచినః- వ్యుత్పత్తిస్తుయ
థాకథంచిద్వా-తస్యవాతస్య నామవాతా ఉపస్థాపయితా వాతనామ
తస్య ఆకాశప్రభవత్వాత్ నపుంసకలింగంతు సామాన్యాపక్రమత్వా
త్- తేభ్యోవః-హేతిభ్యోవోనమః-యే యూయం- మృడయతసుఖయత-
వయంయంద్విష్మః యశ్చనః అస్మాన్ద్వేష్టి-తం-వోయుష్మాకం - జంభే
దంతేషు- దధామి-ఏతేనోత్తరేపంచమంత్రావ్యాఖ్యాతాః- వాతనామ
మిత్యాదేశ్చ సర్వత్రానుషంగః - నిలింపానామస్థ - సగరోవాతనా
మం - వజ్రిణోనామస్థ - గహ్వరో వాతనామం - అవస్థావానో
నామస్థ - సముద్రోవాతనామం - అధిపతయోనామస్థ- అవస్వాన్
వాతనామం-క్రవ్యానామస్థ-నిమిషో వాతనామం-ఏవమనుషంగః॥౯॥ ప్ర
త్యేకం పరిషేచనమంత్రాః॥అపశ్వేత- శ్వేతోనామసర్పాణామధిపతిః
హేశ్వేతంపదాపాదేన- అపజహి - ఖోదయ - పూర్వేణ పదా-
అపరేణచ - గమనదశాయా మేతదుచ్యతే - తత్రచ పూర్వాణ ప
రాపదాభవతః॥ అపహంతవ్యమాహ॥ సప్తచమానుషీరిమాః- సప్త
జాతిః-బ్రాహ్మణానాంతిస్రః- వైశ్యానాం శూద్రాణాంచద్వే- తిస్రశ్చ

త్రీనోదనపిండానల్పయిత్వాగ్ని మభ్యాసీయోత్తరైరుపస్పర్శయిత్వా

స్త్రీసఖీశ్చ రాజబంధవీః ॥ ౧౦ ॥ నవై శ్వేత స్యాధ్యాచారేహి జఘ
ఘానకంచన । శ్వేతాయవై దర్వాయ నమోనమశ్శ్వేతాయవై దర్వా
య॥ ౧౧ ॥ ఖణ్డః ॥ ౧౭ ॥ పరమేష్ఠ్యసి పరమాంమాగ్ంశ్రియంగమయ
ప్రత్యవరూఢోనోహేమంతః॥౧॥ ప్రతిక్షత్రే ప్రతితిష్ఠామిరాష్ట్రే ప్రత్య
శ్వేషుప్రతితిష్ఠామిగోషు । ప్రతిప్రజాయాంప్రతితిష్ఠామిభవ్యే॥ ౨ ॥ ఇహ
ధృతిరిహస్వధృతిరిహరంతిరిహరమః । స్యోనాపృథివిబడిత్థాపర్వతా
నాంతిద్వే॥ ౩ ॥ ఆత్వాహమంతుహరయస్సకేతసశ్శ్వేతైరశ్వైస్స
హకేతుమద్భిః । వాతాజిరైర్బలవద్భిర్మనోజవైరాయాహిశీఘ్రంమమ

రాజబంధవీః ఛాందసోహ్రస్వత్వం- రాజబాంధవీః- రాజసంబంధినీః-ఇ
స్త్రీఇతిదశసర్పజాతయః॥ ౧౦ ॥ నవై శ్వేతస్య- నాగరాజస్య అస్యఅ
ధ్యాచారే- ఆధిపత్యే- అహిస్సర్పః- కంచనకంచిదపిమనుష్యం నజఘా
న-జ శ్వేతాయవై దర్వాయవిదర్వపుత్రాయతస్మైనమః - ఆదరా
ర్థంపునర్వచనం- శ్వేతాయవై దర్వాయనమః॥౧౧॥ఖం॥౧౭॥ ఆగ్రయణే
హుతశేషంపిండీకృత్య- అగారస్థూపఉద్వర్ధేత్॥ పరమేష్ఠ్యసి- హేఓదన
పిండః- ఇదానీంపరమేస్థానేస్థితోసి- మాంపరమాంశ్రియంగమయ॥ హే
మంతప్రత్యవరోహణం॥ నః అస్మాభిః- హేమంతఋతుః - ప్రత్యవరూ
ఢః॥ ౧॥ నవస్వస్తరేసంవేష్టనం- హేమంతమృతుం ప్రతిక్షట్వాయామ
వరోహామఇత్యుక్తంభవతి- సంవేశనమంత్రౌ॥ ౨॥ ప్రతిక్షత్రే- నవస్వ
స్తరేసంవిశన్ అహంక్షత్రాదిష్వేవతిష్ఠామీత్యర్థః॥ భవ్యం మంగళం॥
౩॥ ఇహస్వస్తరేసంవిష్టం- ధృతిఃధైర్యం-సధృతిఃసధైర్యం- ఇహరంతిః-
ఇహరమతిః-ప్రీతిః- ప్రీతిసంసృతిఃపుత్రాదిభిఃక్రీడనం॥ ఉత్తరాభ్యాంపృ
థివీమభిమృశతి॥ స్యోనాపృథివీతిగతా॥ బడిత్థా-బట్-సత్యం-ఇత్థా ఇత్థం-
అనేనవక్ష్యమాణప్రకారేణ- పర్వతానాంమేఘానాం- ఛిద్రం-ఛిద్రంఛే

త్తరైర్యథాస్వమోదనేభ్యోపహృత్యాసర్వతస్సమవాదాయోత్తరేణయ
జుషాగ్నిగ్ స్విష్టకృతముత్తరేణ యజుషోపస్థాయోత్తరైస్సహౌదనా

హుత్యాఙ్ఞ్శర్వ॥ ౪ ॥ ఉపస్పృశతుమీఢ్వాన్మీఢుషేస్వాహేత్యుప స్పృశ
తుమీఢుషీమీఢుష్యైస్వాహాజయంతోపస్పృశజయంతాయస్వాహా భ
వాయదేవాయస్వాహా శర్వాయదేవాయస్వాహేశానాయదేవాయ
స్వాహాపశుపతయే దేవాయస్వాహారుద్రాయదేవాయ స్వాహోగ్రా
యదేవాయ స్వాహా భీమాయ దేవాయ స్వాహామహతే దేవాయ
స్వాహాభవస్యదేవస్యపత్న్యైస్వాహా శర్వస్యదేవస్యపత్న్యై స్వా

దనంబిభర్షి-ధారయసి- హేపృథివి-యాత్వం-మే-భూమిప్రవత్యతి-ప్ర
వణవతి-మహ్నస్వేనమహిమ్నా- ప్రజినోషి- తర్పయసి॥ కాః దేవతాః-
హేమహిని-మహిమావతి॥ ఓషధీభిఃపశుభిశ్చదేవాఇజ్యంతే- తేదపా
ర్థివాః- తేచతృప్తాదేవాః- ప్రవర్షణార్థంమేఘాన్స్వందంతి- ఏతేన
ప్రకారేణ-పర్వతానాంఛిద్రం ఛిద్రంబిభర్షి ॥ అథేశానబలిః ॥ ఈ
శానమావాహయతి॥ ఆత్వా॥హరయోహరితవర్ణాః- అశ్వాః- త్వా
మావాహంతు- శ్వైతైరశ్వైః సహకేతుమద్భిః-కేతుర్ధ్వజః-తద్యుక్తైః
వాతాజిరైః-అజిగతిక్షేపణయోః-వాతగతిభిః-కిమర్థం- మమమదీయస్య
హవిషః-ఉపభోగాయ- హేశర్వ॥౪॥ఓదనముపస్పృశతి॥ఉపస్పృశతు
మీఢ్వాన్- మధ్యమస్థానోరుద్రోవర్షతేతి నైరుక్తాః- జగదుపాదాన-
అస్య పర్యపర్యవసితేతి పౌరాణికాః-తస్మై- మీఢుష్యైమీఢుషే- మ
ధ్యమస్థానామకేరుద్రస్యపత్నీతినైరుక్తాః-జగత్ప్రకృతిరూపేతి పౌరాణి
కాః-తస్యై-జయంతః స్కందః-తస్మై భవాదయోఽష్టౌభగవతో మూ
ర్తయః॥తేచ॥శ్లో॥ఆపోభూమారుతరిశ్వాగ్నిస్సూర్యోదీక్షితఏవచ। ఆ
కాశశ్చంద్రఇత్యేషామధిష్ఠాతృత్వశ్రుతాస్స్మృతాఇతి పురాణప్రక్రియాభా
వయతీతిభవః- అంతర్భావిత ఆణ్యర్థః- సమస్తస్యజగతః కర్తా-

౧౧. ౧౨. ౧౩. స్యాన్నై కైవస్య ద్వాదశాద్వాదశ శివసేనాభ్యో దశోత్తరాభ్యః స్వాహేత్యాస్వివదస్తా త్రైణయ జుషా వృక్షఆగజ్జస్యత్ర గుద్రాన్ జపేత్ప్రథమో త్తమావాఽభితఏతదగ్నింగాస్థాపయతి యథైనాధూమః ప్రాప్నుయా

ఈశానస్యదేవస్య పత్న్యై స్వాహా పశుపతేర్దేవస్యపత్న్యై స్వాహా రుద్రస్య దేవస్యపత్న్యై స్వాహోగ్రస్య దేవస్యపత్న్యై స్వాహా భీమస్య దేవస్య పత్న్యై స్వాహా మహతో దేవస్యపత్న్యై స్వాహా జయంతాయ స్వాహా ॥ అగ్నయే స్విష్టకృతే సుహుతహుతాహుతీనాం కామానాం సమర్ధయిత్రే స్వాహా॥౫॥ స్వస్తినః పూర్ణముఖః పరిక్రామతు గృహపో పస్పృశ గృహపాయ స్వాహా గృహప్యుపస్పృశ గృహపత్న్యై స్వా

సంహర్తా శర్వః- శౄ హింసాయాం- ఈశానః ఈశ్వరస్సర్వస్య- పశవో ద్విపాదశ్చ చతుష్పాదశ్చ తేషాం పాతా- పశుపతిః రుద్రో రోదయితా- సంహారకాలే ఉగ్రః- నహ్యస్య రాష్ట్రమవధ్యంభవతీతి దర్శనాత్- బిభ్యత్యస్మాత్సర్వాణి భూతానీతి భీమః- మహాన్ సర్వేభ్యః- భవస్య దేవస్యేత్యాదయో హ్యన్యే నైవగతాః॥ స్విష్టకృన్మంత్రః- అగ్నయే స్విష్టకృతే॥ రుద్రోఽగ్నిస్స్విష్టకృత్॥ సుహుతం జుహోతి- సుకృతం కరోతి- సుహుతహుత్ - ఆహుతీనాం కామానాంచ సమర్ధయిత్రే - స్వాహా వర్ధయిత్రే ప్రాపయిత్రే వా॥ ౫॥ ఉపస్థానం ॥ స్వస్తినః - ఆహుతిభిః- పూర్ణముఖో దేవః యథాస్మాకం స్వస్తిభవతి- తథా పరిక్రామతు సంచరంతు॥ బలిదానం॥ గృహాన్ పాతీతి గృహపః- స ఏవ దేవః॥ నమో రుద్రాయ వాస్తోష్పతయ ఇతి దర్శనాత్ - దేవస్య గృహపో గృహపాలః- నందీశ్వరకుమారః- హే గృహప గృహపతే- ఉపస్పృశ ఇమం బలిం గ్రహాణ- తుభ్యం గృహపాయ స్వాహా- దధ్యామి- గృహపీ- గృహపస్య దేవీ హే గృహపి- ఘోషిణో ఘోషవంతః- శ్వాసినః శ్వాసవంతః- విచిన్వంతః (విపూచ్ఛినా వెరన్వేషణార్థః) అన్విష్యంతః- ప్రచున్వంతః శోధయం

త్రాగం త్రైవర్ణభాగః) ముష్టినావోక్షతి వృషాణమే వాగ్రగవం మాగోగా
గ్నా క్షేత్రస్యపతిం యజత ఈశానవ దావాహనంచ త్రిషు సప్తసువాప
ణేషు నామామోదేశం వధాతి క్షిప్రం యజత పాపకో దేవ ఉత్తరాభ్యా

హా ఘోషిణ ఉపస్పృశత ఘోషిభ్యస్స్వాహా శ్వాసిన ఉపస్పృశత శ్వాసిభ్య
స్స్వాహా విచిన్వంత ఉపస్పృశత విచిన్వద్భ్యస్స్వాహా ప్రపున్వంత ఉపస్పృ
శత ప్రపున్వద్భ్యస్స్వాహా సమశ్నంత ఉపస్పృశత సమశ్నద్భ్యస్స్వాహా
దేవసేనా ఉపస్పృశత దేవసేనాభ్యస్స్వాహా యా ఆఖ్యాతా యాశ్చా
నాఖ్యాతా దేవసేనా ఉపస్పృశత దేవసేనాభ్యస్స్వాహా ద్వారాపోప

తః-సమశ్నంతః సహాశ్నంతః-ఏతే దేవస్య సర్వేగణాః హే దేవసేనాః-
ఉపస్పృశత-దేవసేనాభ్యో యుష్మభ్యగ్ంస్వాహా - యా ఆఖ్యాతాః అ
స్మిన్మంత్రగణే యాః ప్రోక్తాః- యాశ్చానాఖ్యాతాః తా యూయం దే
వసేనాః- ద్వారాపః దేవస్య ద్వారపాలః- ద్వారాపీ దేవ్యాః ద్వార
పాలినీ- అన్యాపాయినోపి తస్య దేవస్యైవానుచరాః- అంతఃపురేఽధికృ
తాః-హే నిషంగిన్ ఇషుధిమన్ జయంతస్యేద మామంత్రణం॥ శిక్యం వృత్తు
ఆసజ్జతి-నమో నిషంగిణ ఇషుధిమతే- ఇషుధి నిషంగశబ్దౌ పర్యాయౌ - ఇ
హా నిషంగ ఇతి ఇషువ్యతిరిక్తానాం శస్త్రాణాముపస్థానం-ఏత దేవ యజుః-
వతు మద్దేష పరితస్య ప్రతీకగ్రహణం-యద్వా దేశ త్రైవ స్యాత్ నమో నిషంగి
ణ ఇషుధిమత ఇత్యేవ బ్రూయాత్- యథా ఆశాసానేత్యేషా - తత్సవి
తుర్వరేణ్యమిత్యేషేతి॥ అత్ర రుద్రాన్ జపేత్-రుద్రా అస్యత్ర వ్యాఖ్యా
తాః॥౬॥ క్షేత్రస్య పతినా వయం॥ హితేనమనైవమిత్యాదినా [illegible]
సి- జేతవ్యం జయామః-స చ క్షేత్రపతిః- నః గామశ్వంచ- పోషయిత్ను-
లింగవ్యత్యయః-పోషయితా ఆకారస్సముచ్చయే- మృడాతి- సుఖకర్మా
యం-మృడయత్- సుఖయత్- ఈదృశే కర్మణి కృతే- హే క్షేత్రస్యపతే-
మధుమంతం మధుస్వాదేన క్షీరాదినా యుక్తం- ఊర్మిణం-మామ్యక్షా

ముపతిష్ఠతేస్థాలీపాకంబ్రాహ్మణాన్ భోజయేత్ త్రైత్రపత్యం ప్రాశ్న
న్నియేసనాభయోభవంతి యథావైషాం కులధర్మస్స్యాత్॥ ౨౦॥
మాసిశ్రాద్ధస్యాపరపక్షేయథోపదేశం కాలాన్ శుచీన్మంత్రవతో

స్పృశ ద్వారాపాయస్వాహా ద్వారాప్యుపస్పృశద్వారాపైస్వాహా
స్వాసాఽర్శిఉపస్పృశ తాస్వాసాభ్యస్స్వాహా నిషంగిన్నుపస్పృశనిషంగి
ణేస్వాహా నమోనిషంగిణఇషుధిమతేక్షేత్రస్యపతినావయమితిద్వే॥ ౧౮ ॥
యస్మేమాతాప్రలులోభచరత్యననువ్రతా । తస్మేరేతఃపితావృఙ్క్తాం
మాభురన్యోవపద్యతామముష్మైస్వాహా ॥ ౧ ॥ యాస్తిష్ఠంతియాధా

రంగవాంసముదాయధారభాజనస్య అచ్ఛిద్రం-అతః మధుమంతం-మ
ధుశ్చ్యుతమితి ద్వయముపాత్తం- యథామధుమన్మధు మాంశ్చ కించిత్
మధుశ్చ్యుత్-యథా ఘటాది ద్రవ్యోభవతి-కశ్చిన్మధుశ్చ్యుత్- సచ మధు
మాన్-తస్యవిశేషణం-మధుశ్చ్యుతం ఘృతమివసుపూతమివచభవతి - త
ద్వయముభయం గుణవిశిష్టం - ఘృతమివ సుపూతం వస్త్రాదినా సుష్ఠు
శోధితం-ఏవంభూతంగవాంసముదాయం ఊర్మిణంఅస్మాసుధుక్ష్వ- విక్ష
ర-ధేనురివపయః-యథాధేనుః పయఃదుగ్ధే- తద్వత్- కించత్వత్ప్రసా
దాత్-ఋతస్యయజ్ఞస్యపతయోగ్న్యాదయః- నఃఅస్మాన్- మృడయం
తు-సుఖయంతు॥ ౧౨ ॥ మాసిశ్రాద్ధహోమమంత్రాః॥ యస్మేమాతా
యస్య దేతః-అన్యదీయంమమమాతాభర్తుః అననుకూలాచరతిచరంతీ-ప్ర
లులోభప్రకర్షేణఇయేష - సాధ్వీనామపిమానసవ్యభిచారసంభవాదే
వముచ్యతే-తద్రేతః-మేమమపితావృఙ్క్తాం ఆచ్ఛాద్యస్వీకరోతు- మా
నసవ్యభిచార నిమిత్తరేతసాసాంకర్యం మాభూత్ - అథవ తీత్యా
భుః-ఏతావతానిమిత్తేన-మామయిప్రతిపితృత్వేనాభవత్ - అన్యఃఅవ
పద్యతాం-మోఘాశోభవతు-యస్మయాదీయమానంతన్నలభతాం - అ
ముష్మైయజ్ఞశర్మణే మత్పిత్రేస్వాహా॥ ౧ ॥ యాఆపస్తిష్ఠంతి త

యోనిగోత్రమంత్రాసంబంధా నయుగ్మాగ్ స్త్ర్యవరాననథాఽపేక్ష్యో
భోజయేదన్నస్యోత్తరాభి ర్జుహోత్యాశ్యాపహతిరుత్తరా ఏతద్వావి
పరీతగ్ం సర్వముత్తరైరభిమృశేత కౌస్త్రాన్వా ప్రతిపూరుషముత్తరేణ
యజుషోపస్పర్శయిత్వా భుక్తవతోఽనువ్రజ్య ప్రదక్షిణీకృత్య ద్వైధంద

వంతియా ఆద్రోఽఘ్నీః పరితస్థుషీః। అద్భిర్విశ్వస్య భర్త్రీభిరంతరన్యం పితు
ర్దధేఽముష్మైస్వాహా॥ ౨ ॥ యన్మే పితామహీ ప్రలులోభ చరత్యననువ్ర
తా। తన్మే రేతః పితామహో వృఙ్క్తాం మాభురన్యోఽవ పద్యతామముష్మై
స్వాహా॥ ౩ ॥ అంతర్దధే పర్వతై రంతర్మహ్యా పృథివ్యా। ఆభిర్దిగ్భిరనం
తాభిరంతరన్యం పితామహాద్దధేఽముష్మైస్వాహా॥ ౪ ॥ యన్మే ప్రపితా
మహీ ప్రలులోభ చరత్యననువ్రతా। తన్మే రేతః ప్రపితామహో వృఙ్క్తాం
మాభురన్యోఽవపద్యతామముష్మైస్వాహా॥ ౫ ॥ అంతర్దధ ఋతుభిర
హోరాత్రైస్ససంధిభిః। అర్ధమాసైశ్చ మాసైశ్చాంతరన్యం ప్రపితా
మహాద్దధేఽముష్మైస్వాహా॥ ౬ ॥ యే చేహ పితరో యే చ నేహ యాగ్ం

టాకాదిషు-యాశ్చ ధావంతి నదీషు-యాశ్చ పరితస్థుషీః-పరితస్థుష్యః- పరి
తస్తిష్ఠంత్యః ఆద్రోఽఘ్నీః ఆదర్ఘ్న్యో భవంతి - కూలాదికమాదర్ఘ
ప్రదేశం ఘ్నంతీత్యర్థః - తాభిరద్భిర్విశ్వస్యభర్త్రీభిః పితురన్యం అస్మి
న్కర్మణి భాగిత్వేనాగచ్ఛంతం శం అంతర్దధే-వ్యవహితంకరోమి॥ శిష్టం
గతం॥ ౨॥ యన్మే పితామహీత్యాదిపూర్వవత్॥ ౩॥ అంతర్దధే పర్వతైః-
మేరుప్రభృతిభిః అంతర్దధే మహ్యా మహత్యా పృథివ్యా ఆభిః దిగ్భిః ప్రాచ్యా
దిభిః దేశతః కాలతశ్చ అనంతాభిః అంతరహితాభిః - పితామహాదన్యం
అన్యతమం-అంతర్దధే॥ ౪॥ యన్మే ప్రపితామహీత్యాదిపూర్వవత్ ॥౫॥ ఋ
త్వాదయః ప్రసిద్ధాః-సంధయః తేషామేవ ఋత్వాదీనాం- తైః ప్రపితామ
హాదన్యమంతర్దధే॥ ౬॥ యే చేహ పితరః-యే చ పితరః ఇహ లోకే తిష్ఠంతి-
యాంశ్చ వ విద్మ-జానీమః - యాన్-ఉ చ న ఉకారో నర్థకః - న ప్రవి

ష్ణాగ్రాన్దర్భాన్సగ్ం స్తీర్యతేషూత్తరైః పోదతోఽన్వత్తరై దక్షి
ణాపవర్గాన్పిండాన్దత్వా పూర్వవదుత్తరైరపోదతోఽన్వత్తరై రుదస్థా
యోత్తరయోదపాత్రేణ ప్రసవ్యంపరిషిచ్య న్యబ్జ్యపాత్రాణ్యుత్త

ష్ఠవిస్సయాగ్ండచనప్రవిశ్ । అగ్నే తాన్వేత్థయదితేజాతవేద స్తయా
ప్రత్తగ్ం స్వధయామదంతుస్వాహా॥ ౭ ॥ స్వాహాపిత్రేపిత్రేస్వాహా
స్వాహాపిత్రేపిత్రేస్వాహాస్వధాస్వాహాగ్నయేకవ్యవాహనాయస్వధా
స్వాహా । ఏషతేతతమధుమాగ్ం ఊర్మిస్సరస్వాన్యావానగ్నిశ్చపృ
థివీచ తావత్యస్యమాత్రా తావతీంత ఏతాంమాత్రాం దదామియథా
గ్నిరక్షితోఽనుపదస్త ఏవంమహ్యం పిత్రేక్షితోఽనుపదస్తస్స్వధాభవతాం
తగ్ స్వధాంతై స్సహోపజీవచత్తే మహిమైషతేపితా మహామధు
మాగ్ం ఊర్మిస్సరస్వాన్యావాన్వాయుశ్చాంతరిక్షంచతావత్యస్య
మాత్రా తావతీంతఏతాం మాత్రాందదామి యథావాయురక్షితోఽనుప
దస్త ఏవంమహ్యంపితామహాయాక్షితోఽనుపద స్తస్స్వధాభవతాంతగ్ం
స్వధాంతై స్సహోపజీవసామానితే మహిమైషతే ప్రపితామహమధు

మ్న॥ హేఅగ్నేజాతవేదః - యదిత్వం తాన్ వేత్థ-జానాసి-తేభ్యస్సుధా
మానం త్వమేవప్రతిపాదయ-తేవతయాప్రత్తం- లింగవ్యత్యయః. ప్రత్త
యా-స్వధయామదంతు - తృప్యంతు-స్వాహా॥ ౭॥ స్వాహాపిత్రఇత్యాద
యోనిగదసిద్ధాః-కవ్యవాహనః పితౄణామగ్నిః॥ అన్నముత్తరైరభిమంత్ర్య
యతే॥ ఏషతేతత-హేతతపితః - ఏషతే ఊర్మాయః-ఊర్మిమాన్-మ
ధుమాన్ మధ్వాదియుక్తః - సరస్వాన్ స్వధాసముద్రః- తేనచైతదల్పమి
తిమంతవ్యం-యతః యావానగ్నిశ్చపృథివీచ-పరిమాణేన- తావత్యస్యమా
త్రా పరిమాణం-తావతీంఏతాంమాత్రాందదామి - అథాన్నంప్రత్యా
హ-యథాగ్నిరక్షితః-కదాచిదప్యనూనః - అనుపదస్తః - అపక్షయ
రహితశ్చ- ఏవంమహ్యంమమపిత్రే-అక్షితః అనుపదస్తశ్చ- స్వధాభవ-పి

రంగజారసవా సంస్రావగాస్త్వా పుంవర్తయిత్వా ప్రోక్ష్యపాత్రాణి ద్వంద్వమభ్యనాహృత్య సర్వాన్స్నుమవదాయోత్తరేణ యజుషా శేషస్య గార్హపత్యేం ప్రాక్తయా వ్యామాఘ్యాః పౌర్ణమాస్యా ఉపరి ష్టాద్వ్యష్టకాతస్యా అష్టమ్యేష్టయా సంపద్యతేతా మేకాష్టకేత్యా చక్షు

మాగ్ంసౌమ్యే స్వర్గే లోకే యావాన్ దిత్యాస్పద్యాస్పతా వత్సస్యమా తాతావతీంత ఏతాంమాత్రాందదామి యథాదితోఽక్షితా ...దస్త ఏవంమహ్యాంప్రపితామహాయాక్షితో సుపదస్తస్స్వధాభవతాం తగ్ స్వ ధాంత్రై స్మహింసజీవ ... ఉపెతెమహిమా॥ ... ఖణ్డః ॥ ౧౯ ॥ పృథివీ తె పాత్రంద్యౌరపిధానంబ్రహ్మణస్త్వాముఖేజుహోమి బ్రాహ్మణా నాంత్వాప్రాణాపానయోర్జుహోమ్యక్షితమసిమైషాం క్షేష్ఠా అము త్రాముష్మిన్లోకే॥ మార్జయంతాంపితరో మార్జయంతాంపితామ

తృణామన్నంభవ-అథపితరంప్రత్యుచ్యతే-తాం- స్వధాంతైరగ్న్యాది భిఃసహ-త్వముపజీవ. హేపితః-యద్యప్యగ్నిఃపృథివీచ ద్వావేవప్రకృతౌ-త థాపి బహువచన నిర్దేశతా నథాఽవగతిః - ఋచస్తేమహిమా॥ సర్వవేదస్థాఃసర్వాఋచః- తవమహిమా - మహత్వం - ఏతేనేతరౌ వ్యాఖ్యాతౌ।౨॥యజుషోఽపస్పర్శయతి॥పృథివీతె॥ పాత్రంభాజనం-ఏవం నామమహానసి-పూర్వత్రచోక్తంయావానగ్నిశ్చపృథివీచేతి- ద్యౌరపిధా నం-ఆపిధానమప్యేవంప్రమాణమేవ తెభవితుమర్హతీత్యర్థః- ఉపరిస్థిత మభిధానం అధస్స్థితభాజనం దివఃపృథివ్యాశ్చ తాదృశమవస్థానం- బ్రహ్మ ణఃబ్రాహ్మణస్యత్వాత్వాంముఖేజుహోమి- తత్రపితరో దేవతాః-బ్రాహ్మ ణస్త్వాహవనీయార్థ ఇతి॥ శ్లో॥ యస్యాస్యేనసదాశ్నంతి హవ్యానిత్రి దివౌకసః । కవ్యాని చైవపితరః కింభూతమధికంతత ఇతి మనువచనాత్॥ ఏవంపితౄణామర్థేయ బ్రాహ్మణముఖేజుహోమీత్యుక్తం. ఇదానీం భుంజానానాసు పితౄ స్థిర స్వీకృతఆహ- బ్రాహ్మణానాంత్వాప్రాణా

తేతస్యాస్సాయమౌపకార్యమపూపం చతుశ్శరావగ్ంశ్రపయిత్వాష్టా
కపాలఇత్యేకె పార్వణవదాజ్యభాగాంతేఽంజలినోత్తరయా పూపాజ్జు
హోతి సిద్ధశ్శేషస్తమష్టధాకృత్వా బ్రాహ్మణేభ్య ఉపహరేత్॥ ౨౧॥

హాఃమార్జయంతాంప్రపితామహాః।మార్జయంతాంమాతరోమార్జ
యంతాంపితామహ్యోమార్జయంతాం ప్రపితామహ్యః ॥ ఏతత్తేత
తాసౌయేచత్వామన్వేతత్తేపితామహాసౌయేచత్వామన్వేతత్తే ప్రపితా
మహాసౌయేచత్వామను-ఏతత్తేమాతరసౌయాశ్చత్వామన్వే తత్తేపితా
మహ్యసౌయాశ్చత్వామన్వేతత్తే ప్రపితామహ్యసౌయాశ్చత్వా మను॥
౨౪॥మార్జయంతాంపితరఇత్యేతే॥౩॥ యేచవోత్రయేచాస్మాస్వాశగ్ం
సంతేయాశ్చవోత్రయాశ్చాస్మాస్వాశగ్ం సన్తేతేచవహంతాం తాశ్చ
వహంతాంతృప్యన్తుభవంతస్తృప్యన్తు భవత్యస్తృప్యతతృప్యత॥ ౩౫॥

పానయోర్జుహోమ్యక్షితమసి- హేఅన్నత్వమక్షితమసి - ఏషాంచ పి
తౄణాంబ్రాహ్మణానాంచమాక్షేష్ఠాః- క్షయంమాగమః- అముత్ర ప
రలోకేపితౄణాం- అముష్మిన్ఇహలోకే బ్రాహ్మణానాంచ॥ పిండప్ర
దానదర్భేష్వపాదదాతి- మార్జయంతాం అనేనఉదకేన శుద్ధాభవం
తు-మమపితరః- ఏవముత్తరయోర్జ్యాః॥ పిండదానం॥ ఏతత్తేతత - ఏత
త్పిండః-తత-పితః-అసౌయజ్ఞశర్మన్- తేతుభ్యం-యేచత్వామనుజీవంతి-
తేభ్యశ్చదదామి॥ ఏవముత్తరే-ఉత్తరైరుపస్థానం- యేచవః-హేపితరః-
యేచవఃఆశంసంతే- యేచఅస్మాసుఅస్మాన్ ఆశంసంతే- ప్రార్థయం
తే-హేమాతరః- యాశ్చస్త్రియఃఅస్మిన్కులేవృతాః-వః యుష్మాన్ఆ
శంసంతే-యాశ్చ- అస్మాసుఅస్మాన్ఆశంసంతే- తేచపురుషాః- వహం
తాం-ప్రాప్నువంతు- స్వధాం-తాశ్చస్త్రియోవహంతాంతాం స్వధాం
ప్రాప్నువంతు- తృప్యంతుభవంతఃపురుషాః- తృప్యంతుభవత్యఃస్త్రియ
శ్చ-హేపితరోమాతరశ్చఉభయేయూయంతృప్యతతృప్యతతృప్తాభవత॥

శ్వోభూతేదక్షిణగా ముపాకరోతి పితృభ్యస్త్వా జుష్టముపాకరోమీతి
తూష్ణీంపంచాపహుతీర్హుత్వా తస్యైవపాగ్ం శ్రపయిత్వోపస్తీర్య

పుత్రాన్పౌత్రానభితర్పయంతీరాపోమధుమతీరిమాః॥౪॥ స్వధాంపితృ
భ్యో అమృతందుహానా ఆపోదేవీరుభయాగ్ంస్తర్పయంతు॥౪౫॥ తృప్యత
తృప్యతతృప్యత॥౫॥ ప్రాణేనివిష్టోఽమృతంజుహోమిబ్రహ్మణిమ ఆత్మామృత
త్వాయ॥౫౫॥ యాంజనాఃప్రతినందన్తిరాత్రింధేనుమివాయతీం । సంవత్స
రస్యయాపత్నీసానో అస్తుసుమంగలీస్వాహా॥౬౫॥ వహావపాంజా
తవేదఃపితృభ్యోయత్రైతాన్వేత్థనిహితాన్పరాకే । మేదసఃకూల్యా

ఉభయాన్పిండాన్పరిషించతి॥ పుత్రాన్పౌత్రాంశ్చ అభితర్పయంతీః-
అభితస్తర్పయంత్యః- మధుమతీ మధుమత్యః మదస్వాదయుక్తాః-ఏవం
భూతాఇమాఆపః- ఇత్యేకో వాక్యార్థః- తాఃఆపః పితృభ్యః (పితా
మహాదిత్యేకశేషః) స్వధారూపమమృతందుహానాః-దేవీః దివ్యాః- ఉ
భయాన్పితౄన్మాతౄంశ్చ॥తర్పయంతు॥౪౫॥ హేపితరః హే... త
... తృప్యతతృప్యతతృప్యత॥౫॥ శేషప్రాశనం॥ ప్రాణే నివిష్టః ప్రాణా
దీన్పంచవాయూన్ అధిష్ఠాయవర్తమానఃఅహం- అమృతం అమర
ణహేతుమన్నంజుహోమి- క్వ-బ్రహ్మణి- పరమాత్మని- మేమమ-అమృ
తత్వాయ-ఆత్మాపరమాత్మరూపోఽహం॥౫౫॥అథాష్టకామంత్రాః॥ తత్ర
సప్తమ్యాం రాత్ర్యామపూపహోమః॥ యాంజనాః యాంరాత్రింజనాః
ప్రతినందంతి పూజయంతి- అపూపాహుత్యా-ధేనుమివ యథాదోహా
ర్థంఆగచ్ఛంతీంధేనుంప్రతినందంతి-తద్వత్-కించ- సంవత్సరస్యయాపత్నీ
ఏకాష్టకానామ-ఏషావైసంవత్సరస్యపత్నీ యదేకాష్టకేత్యష్టకాస్తుతిః-
సప్తమ్యాస్తుతత్సామీప్యాదేవస్తుతిః- సారాత్రిః-నః అస్మాకంసుమంగ
లీఃశోభనమంగలా అస్తు- ॥౬౫॥శ్వోభూతేవపాహోమమంత్రః॥వహావ
పాం- హేజాతవేదః-పితృభ్యోవపాంవహ- వపాంపితౄన్ప్రాపయ

భిఘాః తాంసుష్మ్నమేనాంతమేనవా పలాశపర్ణేనోత్తరయా జుహోతి
సూ॰॰ సౌదనసు త్తరాభిః పిష్టాన్ననుత్తరయా జ్యాహుతీ రుత్తరా

... ంతుసత్యానితా ఆశిషస్సంతుకామైస్స్వాహా॥ ౭౫ ॥ యాం
జనాః ప్రతినందంతీత్యేషా॥ ౧॥ ఇయమేవసాయా ప్రథమా వ్యాచ్ఛదితి

త్యర్థః- యత్రనిహితాః-స్థితాః-ఏతాన్పితౄన్- వేత్థవేత్సి- పరాకే
దూరేచత్వయావపాయాం ప్రాస్యమానాయాంతాన్ పితౄన్-మేద
సః కుల్యాఉపరక్షరంతు- కృత్రిమాస్సరితః కుల్యాః ఏషాం పితౄణా
మాశిషశ్చ-కామైస్సహసత్యాస్సంతు- ఆశిషః ప్రార్థనాః- కామాస్త
ద్విషయాః కామ్యంతఇతికామాః॥ ౭౫॥మాంసౌదనముత్తరాభిః॥యాంజ
నాః ప్రతినందంతీత్యేషా ౫ నా॥ ॥ఇయమేవ- ఏకాష్టకా-సా-యా-ఉషా
ప్రథమా ఆదిత్యాత్-పూర్వాన్వ్యుచ్ఛత్- వ్యుష్టా-వ్యుష్యఆదిత్యం ప్రవి
ష్టా- అంతరస్యాంపృథివ్యాంరశ్మిరూపేణచరతి- యాచవధూఃజజాన-
జానుసత్-భవతీ-నవగత్- యానపతింగచ్ఛతి-సానవగత్- జనిత్రీజనయి
త్రీ-పుత్రాణాంయాశ్చైనాం- త్రయోమహిమానః-మహాంతః-అగ్నిరే
కః- అశ్వినౌచద్వౌ- సచంతే-భజంతే- (ఏతేవావదేవాః ప్రాతర్యావా
ణోయదగ్నిరుషా అశ్వినావితి బహ్వృచబ్రాహ్మణం-)ఏవంభూతాయా
ఉషాః సాఇయమేవ-ఏకాష్టకేత్యర్థః॥ మధ్యమస్థానా ద్యుస్థానాచేతి
ద్వేఉషసీ ద్వయోరుత్తరా॥ఛందస్వతీ-ఛందోభిఃస్తుత్యే- ఛందోభిర్హ్వాయతే
స్తూయతే-ఉషసా-ఉషసౌ- పేపిశానే దీప్యమానే- సమానంయోనింస
మానమేకంయోనిం ఆదిత్యం అనుసంచరంతీ-అనుసంచరత్యాదివా అను
ప్రవిశంత్యౌ- సూర్యపత్నీ-సూర్యఃపతిఃపాలయితా యయోస్తౌ- సూ
ర్యపత్న్యౌ- విచరతః-విపధంచరంతః-ప్రజానతీ ప్రజానంత్యౌ- కేతుం
కృణ్వానే-సర్వస్యలోకస్య ప్రజ్ఞానంకుర్వంత్యౌ సర్వఏవప్రాణినఃఉష
స్యాగతాయాం ప్రతిబుధ్యంతే అజరేరహితే-భూరిరేతసా - ద్వివచన

స్విష్టకృత్ప్రభృతిసమాన మాపిండనిధానాదన్వష్టకాయాం పే వై కేపిం
డనిధానమిత్యుపదిశంత్యథైతదపరం దధ్న ఏవాంజలినా జుహోతి ॥ యా

స్త్రి॥ ౮౫ ॥ ఏకాష్టకాం పశ్యత దోహమానా మన్నం మాంసవత్ ఘృ
తవత్స్వధావత్ । తద్బ్రాహ్మణైరతి పూతమనంతమక్షయ్యం మమా
ముష్మిఁల్లోకే స్థితిం గచ్ఛతు మే పితృభ్యస్స్వాహా॥ ౯౫ ॥ ఔలూఖలా గ్రా
వాణో ఘోషమక్రత హవిః కృణ్వంతః పరివత్సరీణం । ఏకాష్టకే సుప్రజా

స్యాకారః-భూరిరేతసా- ప్రభూతసవహారాదకే- ఏవంభూతే డువసీ-తే
పి ఇయమేవేత్యుమ వృక్ష్యమోజ్యం॥ఋతస్య పంథాం యజ్ఞస్యమాగణం
తిస్రఉషసః- కార్యభేదాత్త్రిత్వం- ఏకాసతీ- బహుధోషోవృచ్ఛసీతిచ
భవిష్యతి- అన్వాగుః-అన్వాయాంతి- త్రయస్చ-ఘమాణసః- (ఘృరక్షణ
దీప్త్యోరితి) దీప్తాః అగ్నయః- ఏనాముషసంజ్యోతిషాఅన్వాగుః - అ
న్వాయాంతి-కార్యభేదం దర్శయతి- తాసాంమధ్యే ఏకా దేవయూనాం
దేవయువో యజమానాః- దేవాన్యష్టుమిచ్ఛంతః-తేషాం ప్రజాం పశ్య
తి- ఏకాతు తేషామేవోర్జం బలిం రక్షతి- ఏకాతు తేషామేవ వ్రతం కర్మ
సంధ్యావందనాగ్ని హోత్రాదిరక్షతి-ఏతా అపితిస్రః ఇయమేవేతియో
జ్యం॥౮౫॥ఏకాష్టకాం- హేబ్రాహ్మణాః- ఇమాంఏకాష్టకాం పశ్యత-
కీదృశీం-పితృభ్యోన్నం దోహమానాం- కీదృశమన్నం-మాంసవత్- ఘృత
వత్ - స్వధావచ్చ- పిత్ర్యాణాం మాంసానదన్నం పిత్ర్యాణామేవాను
ద్యోగ్యం-మాంసాదిమాంసాదివతద్వత్- తదన్నం బ్రాహ్మణైరతిపూతం
అతీవశోధితం అనంతమక్షయ్యం క్షేతుమశక్యం- అముష్మిఁల్లోకే మమ
పితృభ్యః స్థితిం ప్రవృద్ధింగచ్ఛతు॥౯౫॥ఔలూఖలాః- స్వాధీనకర్తృకస్త
తః-ఉలూఖలాః గ్రావాణః పేషణ్యాద్యాశ్చ ఘోషమక్రత-శబ్దంకుర్వంతి
తి-హవిఃకృణ్వంతః- అవఘాతమపచ పేషణాదివ్యాపారేణ హవిః కుర్వం
తః-పరివత్సరీణం- వత్సరేవత్సరేభవం- హేఏకాష్టకే-సుప్రజాః-వచస

పూపస్తతఏవయథార్థం మాగ్ంసగ్ంశిష్ట్వా శ్వోభూతేన్వష్టకాలస్యా
హాసిస్రగ్రాద్ధేనకల్పో వ్యాఖ్యాతస్సనిమిత్తోత్తరాన్ జపిత్వార్థం బ్రూ

వీరవంతో వయగ్ం స్యామ పతయో రయీణాగ్ం స్వాహా॥౧౦॥ ఏకా
ష్టకా తపసా తప్యమానా సంవత్సరస్య పత్నీ దుదుహే ప్రపీనా । తందో
హాముపజీవాథ పితరస్సహస్రధారమ ముష్మిన్ లోకే స్వాహా॥ ౧౧ ॥
ఖండః॥ ౨౦ ॥ ఉక్థ్యశ్చాస్యతిరాత్రశ్చ సాద్యస్క్రీశ్ఛందసా సహ।అ
పూపఘృతాహుతే నమస్తే అస్తు మాగ్ంసపిప్పలే స్వాహా॥ ౧ ॥ భూః పృ
థివ్యగ్నినర్చామమ్ మయి కామం నియునజ్మి స్వాహా భువో వాయునాంతరి

వ్యత్యయః-సుప్రజసః వీరవంతః- వీరైశ్శూరైః పౌత్రైః తద్వంతః భూ
త్వా వయం రయీణాం పతయః స్యామ॥౧౦॥ త్వత్ప్రసాదాత్ యా ఇ
యమేకాష్టకా తపసా తప్యమానా- సంవత్సరస్య పత్నీ పాలయిత్రీ- దు
దుహే దుగ్ధే - ప్రపయతీతి ప్రపీనా ప్రవృద్ధా తం దోహం హే పిత
రః యూయం ఉపజీవాథ - ఉపజీవత - సహస్రధార మముష్మిన్
లోకే పరలోకే ॥ ఖం ॥ ౨౦ ॥ శిష్టాన్న ముత్తరయా జుహో
తి ॥ ఉక్థ్యశ్చ- హే ఏకాష్టకే - త్వమేవ - ఉక్థ్యశ్చాసి- అతిరా
త్రశ్చాసి - సాద్యస్క్రీః- సద్యస్క్రానామక్రతుః- తస్య అకార రేఫ ఈ
కారాశ్ఛాందసత్వాత్- సద్యస్క్రక్రతుశ్చ ఛందసా సహ- ఛందశ్శబ్దస్యై
కదేశగ్రహణాత్ మంత్రముచ్యతే- మంత్రేణసహ అసి॥ అపూపానాం
ఘృతస్య చ యా ఆహుతిస్తస్యా ఆమంత్రణం - హే అపూపఘృతాహుతే-
నమస్తే అస్తు మాంసపిప్పలే- స్వాదుఫలం పిప్పలం - తయోరన్యః పిప్పలం
స్వాద్వత్తీతి దర్శనాత్ - మాంసమేవ యస్యాః పిప్పలం తస్యా ఆమంత్ర
ణం- హే మాంసపిప్పలే॥ ౧॥ ఆజ్యాహుతీరుత్తరాః- భూః - భూరాది
వ్యాహృతయః- ఉచ్చారణమాత్రేణ ఉపకారకాః- నపదాంతరైస్సంబం
ధార్థం అభిదధతి- పృథివీ-తృతీయైకవచనస్య పూర్వసవర్ణః - పృథి

యాద్రథం బధ్వా యోజయిత్వా ప్రాంచమవస్థాప్యోత్తరయా రథచక్రే అభిమృశతి పక్షసవ్యోత్తరేణ. యజుషాధిరూహ్యోత్తరయా ప్రాచీముదీచీం వా దిశమభిప్రయాయ యథారథం యాయాదశ్వముత్తరైరారో

హేణసామ్నా ముం మయి కామాం నియుఙ్క్ష్మి స్వాహా॥ ౨ ॥ స్వదితేవాదిత్యేన యజుషా ముం మయి కామం నియునజ్మి స్వాహా । జవదద్భిరథర్వాం గిరోభిరముం మయి కామం నియునజ్మి స్వాహా॥ ౩ ॥ రోచనాయాజిరాయాగ్నయే దేవజాతవే స్వాహా । కేతవే మనవే బ్రహ్మణే దేవజాతవే స్వాహా॥ ౪ ॥ స్వధా స్వాహాగ్నయే కవ్యవాహనాయ స్వధా స్వాహా॥౪౫॥ అన్నమివ తే దృశే భూయాసం వస్త్రమివ తే స్పృశే భూయాసం విత్తమివ తే దృశే భూయాసగ్ం శ్రద్ధేవ తే దృశే భూయాసమాశేవ తే స్పృశే భూయాసం॥ ౫ ॥ సగ్గ్ స్రవంతు దిశో మహీస్సమాధావంతు సూనృతాః । సర్వే కా

వ్యాలోకేన-అగ్నినా దేవేన - ఋచా చ దేవేన - ఏతైః కారణభూతైః అముం హృది స్థితం కామం మయి నియునజ్మి- స్థాపయామి॥ ఏతేనోత్తరే వ్యాఖ్యాతాః॥ జనదితి చతుర్థీ కా వ్యాహృతిరథర్వణ వేదే పఠితా- జనత్ అద్భిరితి పదచ్ఛేదః-నారాయణానువాకే- జన ఇతి విసర్జనీయాంతం పఠ్యతే॥ రోచనాయ దీప్తాయ అజిరాయ- అజగతిక్షేపణయోః- గమనస్వభావాయ క్షేప్త్రే వా తమసాం ఏవం భూతాయాగ్నయే- దేవజాతవే దేవానాం యష్టవ్యానాం జ్ఞాత్రే॥ కేతవే-మనవే-మంత్రాయ మనునామ్నే వా- బ్రహ్మణే- బ్రహ్మరూపాయ బ్రాహ్మణానాం వా యోనిభూతాయ- అగ్నయే వా బ్రహ్మణ ఇతి దర్శనాత్-ఇతి॥ స్వధాదయో గతాః॥ సనిమిత్తో వ్యాత్త రాం జపేత్॥ ౪౫॥ అన్నమివ తే దృశే దృష్ట్యై భూయాసం- అన్నే దృష్టే యా కృశీ ప్రీతిః తథా తే మయి భవతు॥ ౫॥ దాతారం ప్రత్యాత్మని వచనమేతత్- మామాగచ్ఛతు- సమాధావంతు॥ ఏవముత్తరేష్వపి యోజ్యం-ఆశా మనోరథః సంస్రవంతు- సంగత్య స్రవంతు-దిశో మహీః- మహా

హేద్ధస్తీనముత్తరయాతాభ్యాం కేవలేనపూర్వవత్పృథివీమభిమృశేత్సం
వాదమేష్యంత్సవ్యేనపాణినా ఛత్రందణ్డంచాదత్తే॥ ౨౨॥ దక్షిణేనఫలీ
కరణముష్టిముత్తరయాహుత్వా గత్వోత్తరాంజపేత్ ఉద్ధముత్తరా

మామభియంతుమాప్రియాః॥ ౬॥ యశోసియ
శోహంత్వయిభూయాసమసౌ।అక్షారస్యంకావభిగఇత్యేషా॥ ౬౫॥ అ
ధ్వానాం ధ్వపతేస్వస్తిసంపారయ॥ ౭॥ అముంవామశ్వినౌరథోమాందుః

త్యః-సర్వాసుదిక్షు- తవయద్ధేయంకత్ మామామాగచ్ఛంతు - సమా
ధావంతుసూనృతాః- ప్రియావాచస్స్వాగతమిత్యాద్యయః - సర్వేచకా
మాః ప్రియామామభియంతుఅభిగచ్ఛంతు- అభిరక్షంతు-మాప్రియాః- స
ఏవార్థః-ఆదరార్థంపునర్వచనం॥ ౬॥ యశోసియశస్వ్యసి- అహం
చత్వయియద్వద్యశోభూయాసం- యశస్వీభూయాసం - యశస్త్వం
మేదేహీత్యర్థః- ఏవంహియాచితుర్యశోభవతి - అసౌజాతుర్నామని
దేశస్సంబుధ్యా- హోమఙ్క్షస్సన్నితి॥ ౬౫ ॥ రథాలబ్ధతస్యచక్రేనిప
త్సేవాఅభిమృశతి॥ అంకౌధ్వాంతం- ధ్వనశబ్దేఛాందసఇడభావః- ధ్వని
తంవాతాగ్రం-అభిగత్యర్థః- వాతవత్ గంతారంఏవంభూతంరథం-
అభితోనుసంచరంతౌ- ఏవంయావంకౌ- ఏవంరథనామానౌ భూతవిశే
షౌ-తథాన్యకౌ- యశ్చదూరేహేతిః- ఏవంనామాభూతవిశేషః- య
శ్చఇంద్రియావాక్బలవాక్- పతత్రీపతనశీలః-త్రయఏతేభూతవిశేషాః
రథస్యాధిష్ఠాతారః- తేఅగ్నయః- అభిగత్యర్థః - గంతారఃరథేనస
హపప్రియః-ప్రపూరణే- కామానాంపూరయితారః-నఃఅస్మాక్-పార
యన్తు-పారంనయన్తు-ఇమందేశంపారయన్తు॥ ౬౫॥ యజుషాధిరోహతి॥
హేరథ-అధ్వానామధ్వపతే- అధ్వపతఇత్యేవార్థః- యథాగవాంగోప
తిః- స్వస్తియథాతథామాం సంపారయసమ్యక్పారంనయ॥ ౭ ॥ ఉ
త్తరయాభిప్రయాతి ॥ హేఅశ్వినౌ - అముంరథం వాం యువ

ఖ్యామభిమంత్రయేత విక్రోధో భవత్యసంభవేత్సః పరేషాం సూలాధా
రికాజీవచూర్ణాని కిరయిత్వోత్తరయా సప్తాయా స్వంబాధఉవసె

ఖేదూసుఖేరివత్। అరిష్టగ్ స్వస్తిగచ్ఛతు వివిఘ్నన్ పృతనాయతః॥ ౮ ॥
అశ్వోసిహయోస్యత్యోసినరోస్యర్వాసి సప్తిరసివాజ్యసివృషాసినృమణా
అసియయుర్నామాస్యాదిత్యానాంపత్వాన్విహి ॥ ౮౫ ॥ హస్తియశ
సమసిహస్తియశసీభూయాసంవహకాలకహమ్రియంమాభివహ । ఇం
ద్రస్యత్వావజ్రేణాభినిదధామ్యసౌ ॥ ౯౫ ॥ అవజిహ్వకనిజిహ్వకావ

యోఽస్వభూతః- తతశ్చదుఃఖేసుఖేవాఅధ్వనిమారివత్ భగ్నోమాభూ
త్-అరిష్టఏవస్వస్తిగచ్ఛతు వివిఘ్నన్- ధాన్దసంవిశబ్దస్యద్విర్వచనం - వివి
ఘ్నన్-శాన్-పృతనాయతఃయోద్ధుకామాన్॥ ౮ ॥ అశ్వాలబ్ధే ఆరోహ
ణమంత్రః॥అశ్వోసి-అశ్నుతే-అరతేః-అధ్వానమిత్యశ్వః . హినోతేహన
యః-హిగతౌ-సదాగమనశీలః-అత్యః-అతసాతత్యగమనే-తస్మాదత్యః- న
రః-కృత్యతేనరః-అతేరర్వా.సర్పతేస్సప్తిః-వాజీ-వ్రజగతౌ - తస్మా
ద్వాజీ-వర్షతేవృషా సేచనసమర్థః - నృషుశత్రుషుమనుష్యేషు మ
నఃయస్యఅస్తిసనృమణాః-యాతేర్యయుః-అశ్వమేధాశ్వః - నామ ప్ర
సిద్ధా-ఆదిత్యానామదితేఃపుత్రాణాం దేవానాం-పత్వాపతనశీలః అశ్వః
సత్వం అస్విహిఅనుగచ్ఛ-మామాంవ్యతిక్రమ॥౮౫॥ హస్తినిలబ్ధే ఆరో
హణమంత్రః-హస్తియశసమసి - హస్తీనాంత్వంయశో భూత్వాయా
నమసి-అహంహస్తినాత్వయాహస్తియశసీభూయాసం - వహప్రాప
య-హేకాలవహకాలసంబంధన హ-మామాంప్రియంభివహ - ఇంద్ర
స్యవజ్రేణతత్సదృశేనకులిశేనత్వాఅభినిదధామి-ఎవంభూతమంకుశంతవ
మస్తకేస్థాపయామీత్యర్థః - అసౌ హెఐరావణ సుప్రతీక సంవాద
మేష్యసి॥ ౯ ॥ ఫలీకరణముష్టింజుహోతి॥ హెఅవజిహ్వక - అవాచీ
నాజిహ్వయస్యతస్యఆమంత్రణం-నిస్సృత్యగ్రాహిస్వ జిహ్వయస్యస

స్విద్ధఘేణబధ్నామిమాత్రేణ ప్రత్యయాతసిద్ధ్యఘేణయదస్య గ్రహీప
త్యంస్యాత్తత ఉత్తరయాజుహోతియం కామమేతనాయ మచ్ఛిద్యేతే

త్వాహావిషాయజె । తత్సత్యం యదహం బ్రవీమ్యధరోమ దసావదా
త్స్వపః॥ ౧౦౫ ॥ ఆతేవాచమాస్యాందద ఆమనస్యాగ్ంహృదయా
దధి । యత్రయయయువయోస్స్వభూతః । తతశ్చదుఃఖేసుఖేవా అధ్వనిమా
రిషత్ భగోన్నమాభూత్ర తేవాజ్ఞిహితాం తాంతఆదదే॥ ౧౧౫ ॥ తత్స
త్యం యదహం బ్రవీమ్యధరోమత్పద్యస్వ॥ ౬౧ ॥ కణ్డిః॥

యాతఏషారరాట్యాతనూమన్యోర్మృదస్యనాశినీ । తాందేవా

సజిహ్వాకః- హేనిజిహ్వక- త్వాంఅహంహవిషా అనేనఫలీకరణముష్టిరూ
పేణఅవయజె-యథాత్వమవాచీనో భవసితథాయజె . తత్సత్యమస్తు-
యదహంబ్రవీమి-కింపునస్తత్-అసౌయజ్ఞశర్మా-అధరోమత్- మత్ప్ర
తియోగివత్ మత్తః అధరోభూత్వావదాత్ వదేత్॥ ప్రతియోగి సం
బంధేజపః. ఆ-తే-తవవాచం- ఆస్యేభవమాస్యాందదే ఆదదే-ఆ- మన
స్యాంమనసిభవాంమనసావివక్షితాంవాచంచఆదదే - హృదయాదధి
హృదయస్యోపరియావాక్-తాంచఆదదే-అన్యత్రాపియత్రయత్ర- తేత
వ-వాక్.నిహితా-అంతర్హితా-తాంతవస్వభూతాం-ఆదదే- తత్సత్య
మస్తు-యదహంబ్రవీమి-కింపునస్తత్-అసౌయజ్ఞశర్మక-మత్ మత్తఃత్వం
అధరంపద్యస్వ-విషణ్ణోభవయాస్యకోపమపనేతుకామస్తముత్తరాభ్యా
మభిమంత్రయతే।యాతేఏషారరాట్యాతనూః- లలాటేభవామస్యాస్త
నూః-క్రోధస్యవేషఃభ్రుకుట్యాదిః-మృధ్నస్యమృదునాశైతత్ - భావప్ర
ధానశ్చమృదు త్వస్యనాశినీ - క్రుద్ధోహిమృదుత్వంజహాతి - తాంమ
న్యో స్తనూం-దేవాఃబ్రహ్మచారిణశ్చబ్రహ్మణిమంత్రేప్రతిపాద్యత్వేన చర
న్తః-వినయంతు అపనయంతు - సుమేధసః-సుప్రజ్ఞాః॥౧॥యత్తే-యదే
తత్తవముఖే-అమతంసతామసమ్మతం- రరాటముద్వధ్యతి - సచక్రుద్ధ

తిజీవవిషాణేస్వం మూత్రమాసీయ సుప్తముత్తరాభ్యాం త్రిః ప్రసవ్యం
పరిషించేద్యేవ పథాదాసకర్మకరాః పలాయేరం స్తస్మిన్నిణ్వాన్యుపస

బ్రహ్మచారిణో౽పినయంతుసుమేధసః॥ ౧ ॥ యత్తఏతన్ముఖేఽభిగ్ంరరా
టముదివివిధ్యతి । వితేక్రోధంనయామసిగర్భమశ్వతర్యాఇవ॥ ౨ ॥ అ
వజ్యామివ ధన్వనోహృదో మన్యుం తనోమితే । ఇంద్రాపాస్య ఫ
లిగమన్యేభ్యః పురుషేభ్యో౽న్యత్రమత్ ॥ ౩ ॥ యదహంధనేన ప్రప
ణాగ్శ్చరామిధనేనదేవాధనమిచ్ఛమానః । తస్మింతో౽సోమోరుచమాద
ధాత్వగ్నిరింద్రోబృహస్పతిశ్చస్వాహా॥ ౪ ॥ పరిత్వాగిరేరమిహంపరి

స్యాయత్ భ్రువోఃస్పన్దనంలలాటెనాడీనాంచస్ఫురణం తదభిప్రాయమేత
త్-యచ్ఛబ్దశ్శ్రుతేస్తచ్ఛబ్దస్యాధ్యాహారః - తత్తేక్రోధంనయామసి విన
యామ- గర్భమశ్వతర్యాఇవ - అశ్వతరీణాంగర్భధారణం మరణ
హేతుః - అతో వినేతవ్యః సంభవతి ॥ ౨ ॥ అసంభవేప్యుః ప
రేషాం॥ అవజ్యామివ - హేస్త్రీ-హృదపి - తవహృదయన్మన్యుం - మ
న్యుశబ్దేనాత్రచిత్తవికారఃకామోలక్ష్యతే - కామంపరపురుషవిషయం
అవతనోమి - అవనయామి - అపనయామి - జ్యామివధన్వనః - య
థాధనుఃకార్యయోగ్యంచికీర్షంతః అవతతజ్యంకుర్వంతితద్వత్ - హే
ఇంద్రత్వమపిఅస్యాః - ఫలిగండఉపస్థేంద్రియం - అన్యేభ్యఃపురుషేభ్యః-
అపాస్య - అపనయ - యథాతేనప్రవిశంతితథాకురు - కుతఃఅన్యేభ్య
ఇత్యపేక్షాయాముచ్యతే - అన్యత్రమత్ - పంచమ్యంతోజస్ - మంతో
న్యేభ్యః॥ ౩॥యదహం-యదస్యగృహే - హేదేవాః - ధనేనధనమూల్య
భూతేనధనమిచ్ఛమానో౽హం - అత్రతృతీయాయాలుక్ - యేనధనేన-
ప్రపణాన్ వ్యవహారాన్ చరామి - తస్మిన్పణ్యే - సోమోరుచమాద
ధాతు - అగ్న్యాదయశ్చ - యథాతత్క్షిప్రంవిక్రీతంభవతి - యం
క్షామమేత ॥ ౪ ॥ పరిత్వాఅహేభృత్యత్వాంఅహం - పర్యమిహం -

మహాధామోత్తరా ఆహుతీర్జుహుయాద్వ్యేనం వృష్ట్యాత్ఫలమభినిపతే

భ్రాతుః పరిష్వసుః । పరిసర్వేభ్యో జ్ఞాతిభ్యః పరిషీతః క్వైష్యసి ॥ ౫ ॥
శశ్వత్పరికుపితేన సంక్రామేణాచ్ఛిదా । ఉలేన పరిషీతోసి పరిషీతోస్యు
లేన ॥ ౬ ॥ ఆవర్తననివర్తన యేత్వైషా । ఆవర్తనేనివర్తన ఆవర్తన

మిహ సేచనే - మాత్రేణ పరిషిక్ష్యామి - గిరేః పంచమిశ్రుతేః అవాగ్
గితి గమ్యతే - గిరేరర్వాక్ - గిరిగ్రహణం దేశాంతరోపలక్షణం -
తవ దేశాంతర ప్రాప్తేరవాగిత్యర్థః - ఏవం పరిభ్రాతుః - ప
రిష్వసుః - పరిసర్వేభ్యో జ్ఞాతిభ్యః - భ్రాత్రాది సమీపగమనాదవాగ్
గిత్యర్థః - ఏవం మయా పరిషీతః - ఛాందసో దీర్ఘః - త్వం పరిషితః
మాత్రేణ పరితో బద్ధః - త్వం భృత్య - క్వైష్యసి - ఛాందసం పరరూ
పం - న త్వయా క్వాపి గంతుం శక్యమిత్యర్థః ॥ ౫ ॥ శశ్వత్ దీర్ఘకాలం
పరిషీతోసీత్యనేన సంబంధః - పరికుపితేన - తవాపసరణశంకయా ప
రికుపితేన మయా - సంక్రామేణ భూమా సహార్జితేన - అవిచ్ఛిదా అ
విచ్ఛిన్నేన ఉలేన స్థూలాః పిపీలికాబలాః - జాతావేకవచనం - ఉలానాం
పంక్తిసదృశేన మాత్రేణ పరిషితోసి - పరితో బద్ధోసి - పరిషీతోస్యులేన -
ఆదరార్థం పునర్వచనం ॥ ౬ ॥ ఆవర్తననివర్తన యేత్వైషా గతా ॥ యేన
పథా ప్రత్యాగమనమావృత్తిః - గమనాదుపరతిర్నివృత్తిః - ఆవర్త
యతీత్యావర్తనః - అజ్ - ఆఖ్యాతేన సంబంధః - అస్య ఆజధ్యావర్త
వ్యః - హే ఆవర్తన - మదీయాన్ భృత్యాన్ ఆవర్తయ - హే నివ
ర్తన - నివర్తయ ఏతాన్ ఏవ - హే ఇంద్ర - నదనుబుదనదను ఇతిశబ్దార్థః -
బుదఇతిశరనామబహ్వృచే ప్రసిద్ధం ॥ అబుదం వృత్రహా దదే - ఇంద్రో బు
దం స్వాతతం తు వివక్షంతే - సుకృతం స్తూమయం ధనుః సాధు బుంద్యో హిర
ణ్య ఇతి ॥ ఇత్యశబ్దితశ్శరః ప్రసిద్ధః శర ఇత్యర్థః - భూమ్యాస్సంబంధిన్యః చత
స్రః ప్రదిశః ప్రధానదిశః - ప్రాచ్యాద్యాః - తాభిః - విభక్తివ్యత్యయః - తా

ద్ద్వయోర్వాభినిక్షిపేతావవషట్కారేణ పాంబిందురభినిపతే దుత్తరైర్యథా
లింగం ప్రక్షాళయీతాగారస్థూణాధిరోహణే మిథునఉపవేశనే కుష్ఠా

ననివర్తనాయస్వాహా ॥ ౭ ॥ అనుహ్వాదనుహ్వాయో నివర్తో౽పి
న్యవీవృతత్। ఇంద్రః పరిక్రోశః పరిక్రోశతు సర్వతః॥ ౮॥ యదిమా
మతిమన్యాధ్వా అదేవా దేవవత్తరం। ఇంద్రః పాశేనసిత్వావో మహ్యమి
ద్వశమానయాత్స్వాహా॥ ౯॥ యదివృక్షాద్యద్యంతరిక్షాత్ఫలమభ్యప

భ్యః పునరావర్తయ - యేనపథా ఆవర్తంతే ఆవర్తనే యస్మిన్నేవ
నివర్తంతే - ననివర్తన - ఆవర్తననివర్తనాయతుభ్యం స్వాహా॥ ౭ ॥
అనుహ్వాదనుహ్వాయః యుష్మదాదేశస్యవసోవకారస్యఛాందసః ప్రకా
రః - యుష్మాకం అన్వహ్వత్ - అనుహ్వాయత్ - అనుసరతు - పృష్ఠత
స్థిత్వా ఆగచ్ఛతేతిబ్రవీతు - ప్రతికూలంహి తద్గమనే అనుహ్వా
యః అనుహ్వాతాపురుషః - నివర్తయతీతి నివర్తనః - సో౽పివోన్య
వీవృతత్ - నివర్తయతు - ఇంద్రసంబంధిదైవకృతమివన్యవర్తతేత్యర్థః॥
పరిక్రోశః నిషేధశబ్దః - గచ్ఛతాం - ప్రతికూలశబ్దః - వః - యుష్మాకం సర్వ
తః పరిక్రోశతునిషేధతు॥ ౮॥ యదియూయంమాం అతిమన్యాధ్వై అ
తిక్రమ్యమన్యధ్వం - అదేవాః దేవరహితాః - దేవవత్తరం అతిశయేన దే
వవంతంమాం యద్యతిమన్యాధ్వం - తతః - ఇంద్రః పాశేనసిత్వా - షిఞ్
బంధనే - కకారఉపసర్జనః - సిత్వాబధ్వామహ్యమేవ వశమానయతు - మ
త్సమీపంప్రాపయత్విత్యర్థః॥ ౯॥ యదివృక్షాత్ యద్యేవ వృక్షాత్ య
ద్యంతరిక్షాత్ యదివాంతరిక్షాత్ - ఫలం అభ్యపప్తత్ మమోపరిపతదు
వాయురేవ - ఉకారో౽నర్థకః - వాయువశేనైవపతదాపన్నం సమస్నమి
త్త ఇత్యర్థః - తత్ఫలంయుష్మదాదేశే - మమతనువంశరీరం యత్రప్ర
శం అస్పృక్షత్ - వాసఃవస్త్రంవా యత్రాస్పృక్షత్ - యచ్ఛబ్దశ్రవ
త్తచ్ఛబ్దాధ్యాహార్యః - తతఃప్రదేశాత్ - నిర్ బుధ్యతాం తన్నమిత్తాం కృత్వా

కపోత దర్శనే ఽ మూత్యాసాగ్ంశరీర దేశ దేశ స్యైష చాద్భి శ్చప్రమాదా
స్యాయాంనిశాయాం యు(త్రాపాన్ని శృణుయా త్ర్త్రాగ్నౌ రుపసమాధా

స్థత్త్వా హుతేష । యత్రాస్య కృష్ణ స్తనువం గ్రవాస ఆపో బాంం
శాంతిర్ బ్రువంప గాయై ॥ ౧౦ ॥ యే పక్షిణః పతయంతి బిభ్యతో నిర్
బ్రుత్తైస్సహ । తేనా శివేన శగ్మేన తేనసోందం తుపచసా ॥౧౧॥ దివోను
మాబృహతో అంతరిక్షాదపాగ్ంస్తోకో అభ్యప ప్తచ్చి వేః । సమహావి న్ద్రి
య్రేణ పీర్యేణ వసాహమా గాం బ్రహ్మణా సంపృం చానస్సుకృతాకృతే
న ॥౧౨॥ ఇమం మే గుణత త్వాయామిత్యవ్నా అగ్నేపాన్వో అగ్నేన్వ

ప త్తిం-పగాయైః పరాఙ్ముఖీం-ఆపః ప్రక్షాళనే సాధనభూతాః- బాధం
తా-బాపంతు అపనుదంతు । ౧౦ ॥ వయోవా భవితి పేత్ ॥ యే -విభ క్తిర్వత్య
యః- యత్ర ప్రదేశే పక్షిణః పతయంతి బిభ్యతః భీతస్య-మమోపగినిర్
బ్రుత్తైరమంగళైస్సహ- తేతం ప్రదేశం శివేన శాంతేన- శగ్మేన సుఖేన తే
జసా- ఉంగంతు-మాంగ్లేదయంతు-వచసాచ-కాః-ఇమాః ఆపః ॥ ౧౧ ॥
అపపతేత్ కేవా బిందుభిః పతేత్ ॥ దివోను దివో వా- బృహతః అంతరి
క్షాద్వా- అయమపాంస్తోకః అబ్బిందుః - మామభ్యపప్తత్ మమోపరి
నిపతతి- తతోహం ఇంద్రియేణ మనసాచ సమాగాం సంగచ్ఛేయం-ఏతస్మి
న్నిబంధనే ఇంద్రియాణాం వృద్ధిమాభూత్-బ్రహ్మణావ(త్రేణ సంపృ
క్తాపః అగ్నిరాత్మానం సంసృజత్-సుకృతా సుష్ఠు కార్యం కరోతీతి సుకృ
త్-తేన బ్రహ్మణా కృతేన-మయా ప్రయుక్తేన ॥౧౨॥ అంగారే స్ఫురతా ధ్యా
నో హాదిషు హోమమంత్రాః ॥ ఇమం మే వరుణేత్యాది ఇంగతాః
ప్రజాపతే హే ప్రజాపతే- త్వత్తోన్యః- విశ్వా-ఏతాని విశ్వః జాతాని జ
నసంపన్నవస్తూని కశ్చిదపి పరిబభూవ-పర్యాప్తో భవతి- యత్కామాస్తే
జుహుమః- యత్ఫలం కామయమానాస్సంతః- తత్ఫలం సమర్థం
అస్తు- తాని యాన్యత్ర ప్రసిద్ధాని- వయం సర్వేషాం పతయః స్యామ

నాద్యాజ్యభాగాంత ఉత్తరా ఆహుతీర్హుత్వా జయాదిప్రతిపద్యతే పరి
షేచనాంతం కృత్వాభిమృతేభ్య ఉత్తరయా దక్షిణతోశ్మానం, పరిధిం ద

మగ్నే అయాసి ప్రజాపతే॥ ౧౨౪॥ సమ్రాజం చ విరాజం చ వ్యాహృతీర్వ్యా
హృతాః॥ ౧౩॥ ఇమం జీవేభ్యః పరిధిం దధామి మైషాన్నుగాదపరో అర్థ

తాత్కామాః యం కామయమానాః- వయం తే తుభ్యం జుహుమః- తదస్మా
కం సంపద్యతాం- కింపునస్తే వయం రయీణాం- ధనానాం పతయః స్యామ
మ॥ ౧౨౪॥ సమ్రాజం చాది గతాః॥ వ్యాహృతయశ్చ గతాః॥ ౧౩॥ అభిమృ
తేభ్యః దక్షిణతోశ్మానం పరిధిం దధాతి॥ ఇమం ఇమమశ్మానం- జీవేభ్యః
జీవతామర్థాయ పరిధిం - పరితః ధీయతే తిరోధీయతే యేన మృత్యుః-
తం పరిధిం దధామి స్థాపయామి- ఏషాం జీవతాం మధ్యే కశ్చిదప్యపగ్ర
బాల ఏవ తమర్థం- ఛాందసోయకారః- ఏతమర్థం మృత్యులక్షణం మాగ్రా
గాత్ - తతః శతం శరదః - కాల ఏవ తతశ్శతం శరదః - పురూ
చీః - బహుదివసాన్ వ్యాప్నువంతః జీవంతు - మృత్యుం తు అనే
న పర్వతేన అశ్మనా - తిరోదధతాం తిరోహితం కుర్వంతు॥ యా
తపేషా రరాట్యా తనూః ॥ ఊర్ధ్వశ్చాస్య తిరాత్రశ్చ ॥ పృథివీ తే పా
త్రం॥ యస్మై కం త్వా॥ పరమేష్ఠ్యసి పరమాం॥ ఇంద్ర జహి దందశూకం॥
క్షుత్కర్ణో రక్షస్సకుతః రః॥ యద్భ్వా మే క్రూరం॥ నక్తం చారిణ ఉరస్పే
శాన్॥ మా తే కుమారం॥ అశ్మా భవ పరశుర్భవ ॥ ధాతా దదాతు నో ర
యిం॥ త్రయ్యై విద్యాయై॥ మయి పర్వత పూరుషం॥ ఆయుష్యం వర్చస్యం॥
ఇమగ్ స్తోమమర్హతే॥ పరి త్వాగ్నే పరి మృజామి ॥ సుశ్రవస్సుశ్రవసం
మా కురు॥ యోగే యోగే తవస్తరం॥ ఆగంత్రా సమగన్మహి॥ ఆయుర్దా
దేవ జరసం గృణానః॥ ఉప్త్వే నవాయుపుదకే నేహి॥ ఉప్త్వే నవా యో ధాతా ద
దాతు నః కృశ్చ దాన్విగంశతః॥ ఉప్త్వే నవాయుపుదకే నేహీతి యో మృత్యుం ద

హ్రాతిదధాతి॥ ఖణ్డః॥ ౨౨॥

హరిః ఓం॥ గృహ్యసూత్రంసమాప్తం.

ఓంతత్సత్.

హితం । శతంజీవన్తుశరదః పురూచీ స్తిరోమృత్యుం దధతాం పర్వతే

న॥ ఖణ్డః॥ ౨౨॥

ద్వితీయఃప్రశ్న స్సమాప్తః.

సమాప్తశ్చాయం ప్రశ్నద్వయాత్మక ఏకాగ్నికాణ్డమంత్రః.

ఓంతత్సత్.

ధతాంపర్వతేన॥హరిః ఓంతత్సత్॥ ఖణ్డః ॥ ౨౨ ॥ ఓంతత్సత్॥

సమాప్తమిదమేకాగ్నికాణ్డ మన్త్రభాష్యమ్.